Iulian Boldea
Cornel Sigmirean
Dumitru-Mircea Buda
(Editors)

The Power of Dialogue in a Globalized World

HISTORY, POLITICAL SCIENCES, INTERNATIONAL RELATIONS

Arhipelag XXI Press
Targu Mures | 2024

Date: 18 May 2024

Location: ,,DIMITRIE CANTEMIR" University, Tîrgu Mureș

THE POWER OF DIALOGUE IN A GLOBALIZED WORLD

Section: History, Political Sciences, International Relations

ISBN: 978-606-93691-3-5

Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies

Moldovei Street, 8 540522, Tîrgu Mureș, România

Tel./fax: +40-744-511546

Published by: Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2024

Tîrgu Mureș, România Email: tehnoredactare.gidni@gmail.com

CONTENTS

CAESAR AND HIS WAR FOR A NEW ROME 6

Mădălina Strechie 6
Prof., PhD, University of Craiova 6

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS FROM THE LIFE OF PEOPLE LIVING IN GURA RÂULUI, PAST AND PRESENT, REFLECTED IN MONOGRAPHS AND LOCAL SOURCES 13

Rodica Brad 13
Assoc. Prof., PhD, ,,Lucian Blaga" University of Sibiu 13

CULTURAL SENSITIVITY, WOVEN INTO THE FABRIC OF BUSINESS SAVVY 22

Andreea Iliescu 22
Senior Lecturer, PhD, University of Craiova 22

ETHICAL, LEGAL AND POLITICAL IMPLICATIONS OF PREVENTIVE WAR 32

Arthur Mihăilă 32
Lecturer, PhD, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 32

CONSIDERATIONS REGARDING THE ORIGINS AND THE FAMILY OF JOHN VITEZ OF ZREDNA 39

Laura Ardelean 39
Lecturer, PhD, University of Oradea 39

RENAISSANCE NEO-PLATONISM - THE PLATONIC TRADITION 45

Amada Mocioalcă 45
Lecturer, PhD, University of Craiova 45

IMPLICATIONS OF GLOBALISATION FOR STATE POWER AND SECURITY SINCE THE 20TH CENTURY 50

Mihaela Postolache 50
Lecturer, PhD, ,,Spiru Haret" University 50

A POLEMOLOGY PERSPECTIVE ON DIGITAL TRANSFORMATIONS AND THEIR IMPACT ON SECURITY 57

Oana-Mihaela Vladu 57
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest 57

THE EVOLUTION OF THE CONCEPTS OF PEACE, CRISIS, AND WAR 71

Oana-Mihaela Vladu 71
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest 71

SNAKE ISLAND IN THE FACE OF SECURITY AND INTERNATIONAL LAW 80

Oana-Mihaela Vladu 80
Lecturer, PhD, ”Carol I” National Defence University, Bucharest 80

NATO'S STRATEGY FOR A CHANGING WORLD IN 2024 85

Oana-Mihaela Vladu 85
Lecturer, PhD, ”Carol I” National Defence University, Bucharest 85

CONSIDERATIONS ON THE VOIVODESHIPS OF GELU, GLAD AND MENUMORUT IN THE LIGHT OF LITERARY SOURCES 95

Ștefan Lifa, Alexandru Fodor 95
Lecturer, PhD, West University of Timișoara, MA Student, West University of Timișoara 95

HISTORY AND PUBLIC OR THE CHALLENGES OF HISTORICAL REENACTMENT IN ROMANIA 104

Fábián István 104
Lecturer, PhD, UMFST ,,G. E. Palade” of Târgu Mureș 104

UNPUBLISHED DOCUMENTS FROM BIHOR REGARDING THE LAST MAJOR CHOLERA EPIDEMIC (1873) 108

Laura Ardelean, Cristian Apati 108
Lecturer, PhD, University of Oradea, PhD, archivist, Bihor County National Archives Service 108

THE NATIONALIST DISCOURSE OF THE '80S. INTERWAR LANDMARKS. FROM GREEN TO RED 116

Ferencz Iozsef Truța 116
Research Assistant, ,,Gheorghe Șincai” Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș 116

THE DIVER OF NATURE AND SPIRITUAL WORLDS: ASPECTS FROM ROMANIAN INTERWAR ANTHROPOSOPHY 125

Narcis-Mihai Martiniuc 125
Research Assistant, „Gheorghe Șincai” Institute for Social Sciences, Târgu Mureș 125

ROMANIAN SOCIETY AND CULTURE BETWEEN DIFFERENCES, TRADITIONAL WAY OF THINKING AND PATTERN DEPENDENCE (1848-1948) 132

Florin F. Nacu 132
Scientific Researcher III, PhD, ICSU ,,C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Romanian Academy, Craiova 132

ORTHODOX CHURCHES, PRIESTS AND BELIEVERS IN BIHOR IN 1860 143

Cristian Apati 143
PhD, archivist, Bihor County National Archives Service 143

FOR THE FIRST TIME ON AFRICAN SOIL. NICOLAE CEAUȘESCU'S VISIT TO MOROCCO (DECEMBER 7-11, 1970) 152

Bogdan Iulian Ranteș 152
PhD 152

MIGRATION IN TWENTY-FIRST CENTURY – ETHICAL IMPLICATIONS OF POLICIES 161

Ștefan Colbu 161
PhD, „Mihai Eminescu" Central University Library of Iași 161

THE REPRESSIVE DIMENSION OF COMMUNISM 170

Mihaela Gheorghe 170
PhD, Argeș County Library "Dinicu Golescu" 170

ASTRA AND THE DOUBLE MONARCHY AT THE END OF THE XIX CENTURY 177

Ștefan Dreghici 177
PhD, Technological High School, Sighișoara 177

ROMANIA'S COHESION POLICY IN THE ERA OF GDPR: A CASE STUDY OF THE EDUCATION AND EMPLOYMENT PROGRAM 186

Teodor-Ioan Hodor, Ioana Hapca 186
PhD, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca, PhD Student, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 186

ROMAN RELIGIOUS TERMS 192

Daniel Ene 192
PhD Student, University of Craiova 192

ROMANIAN EDUCATION IN GHERLA THROUGH THE AUSTRO-HUNGARIAN DUALISM AND COMMUNIST REGIME 200

Mircea-Damian Câmpean 200
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 200

AMERICAN ECHOES AND IMAGES IN ROMANIAN CULTURE AND PROJECTIONS OF THE ROMANIAN SPACE IN THE AMERICAN WORLD. FROM THE BEGINNING TO THE END OF THE 19TH CENTURY 207

Victor Risciuc 207
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 207

THE JOURNEY TO CONSTANTINOPLE (1901) OR A LESSER-KNOWN ASPECT OF THE BIOGRAPHY OF A TRANSYLVANIAN INTELLECTUAL: EMIL TIȘCA 218

Andrei Mic 218
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 218

CAESAR AND HIS WAR FOR A NEW ROME

Mădălina Strechie
Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: Caius Julius Caesar is not just a name, just a Roman politician who served as a general and dictator of Rome, but he is the expression of a genuine political current, Caesarism. The brilliant Roman politician and military man appeared in Roman politics when he was most needed, during the transformation of the Roman power from a regional one to a world one. Caesar has the merit of transforming Rome, through everything he undertook and everything he imagined, from a national Rome into a global one.
Although initially considered without much prospects in Roman political life, conservative and obsolete, Caesar demonstrated with a tenacity to follow, that he could win when everyone espected to lose. In order to establish himself in Roman politics and in its army, the titanic politician took small but sure steps. He allied himself with the powerful of Rome at the time, fulfilled a military command (the conquest of Gaul was considered mission impossible, being in fact an expulsion of Caesar from Roman political life) and stormed Rome when its institutions did not allow him to return to Roman politics.
Caesar's civil war was more of a political war, a war to reconfigure Rome's status in the world. Through all his campaigns in Hispania, in Egypt and from Pharsalus onwards Caesar fought Roman politicians, those who did not wanted to share power with him Caesar the great victor of Gaul, did not fight the Roman people. Caesar have created a new Rome through his war with old Rome, represented by outdated and visionless politicians.

Keywords: glory, vision, shaping the world, general, politics, Rome.

Introducere

Studiul de față continuă preocupările noastre legate de marele om politic, militar și clasic al literaturii latine[1], deoarece abordăm un subiect mai puțin studiat, anume Caesar ca

[1] STRECHIE, Mădălina, Coordonator/Coordinator, *Sub semnul Caesarului/Caesarilor. Under the sign of Caesar/Caesars,* București, Editura Pro Universitaria, 2019; STRECHIE Mădălina, "Names of Gallic tribes in Caesar's work" in Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 14/2018, International Romanian Humanities Journal, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Perss, 2018, ISSN: 2248-3004, pp. 157-165, http://www.upm.ro/jrls/, revistă indexată BDI: CEEOL: https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076, EBSCO-HOST, Researchgate; STRECHIE Mădălina, "The Druids of The Gauls in Caesar's work" în Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 15/2018, International Romanian Humanities Journal, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Perss, 2018, ISSN: 2248-3004, pp. 199-208, http://www.upm.ro/jrls/, revistă indexată BDI: CEEOL: https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076, EBSCO-HOST, Researchgate; STRECHIE Mădălina, „Mitul lui Caesar" în cadrul volumului colocviului internaţional *Receptarea Antichităţii greco-latine în culturile europene*, 23-24 Noiembrie, 2007, Craiova, România, Editura Universitaria, Craiova, 2008, cod CNCSIS 130, ISBN: 978-606-510-033-6, pp. 718-724; STRECHIE Mădălina, "Caesar - The revolutionary of Roman military affairs" in *The 22nd International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, Volume, No. XXII, ISSN: 1843-682X, 2016, 9-11 june 2016, in Conference proceedings 1. Management and Military Sciences. Military Sciences and defence,* 240 p., ISBN: 978-973-153-245-5," Nicolae Bălcescu" Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2016, pp. 159-165.
STRECHIE Mădălina, „Imaginea lui Caesar la Sallustius" în volumul QUAESTIONES ROMANICAE, Nr. V, Lucrările Colocviului Internaţional *Comunicare şi cultură în Romània Europeană,* (ediţia a V-a/ 24-25 iunie 2016), Papers of the International Colloquium *Communication and Culture in Romance Europe* (Fifth Edition/24-25 of June 2016), Colocviu internaţional organizat de către Universitatea de Vest din Timişoara, Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie şi Universitatea din Szeged, Ungaria, Facultatea de Litere, ISSN-2457-8436, ISSN-L 2457-8436, „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged, Ungaria şi Editura Universităţii de Vest din Timişoara, Timişoara, 2017, pp. 160-166.

actor al celui de-al doilea război civil. Fără să fim părtinitoare cu unul din personajele istorice favorite, vom demonstra în studiul de față importanța lui Caius Iulius Caesar pentru reconfigurarea Romei și prin aceasta a întregii lumi, așa cum a rezultat ea din cel de-al doilea război civil.

I. Apariția lui Caesar în politica republicană

Marele Caesar s-a lovit de conservatorismul Republicii romane încă din primii ani ai vieții sale politice, datorită dictaturii lui Sylla[2], care l-a și vânat pentru convingerile sale și pentru legăturile sale de familie cu Marius, rivalul direct al dictatorului mai sus numit, în primul război civil.

Republica era la sfârșitul ei din toate punctele de vedere, legislativ, moral, instituțional, dar mai ales din perspectiva existenței conducătorilor capabili de a o reforma și prin aceasta, de a o revitaliza. Caesar a trăit din plin sfârșitul Republicii prin exilul său, dar mai ales prin teroarea instaurată în Roma după ce Sylla a fost victorios, în egală măsură prin sângerosul război civil care a cuprins Roma Republicii pentru prima dată. El a intuit că puterea politică din Roma Republicii trebuie zdrobită, pentru că ea nu va fi cedată de bună voie, doar printr-un nou război, și acela civil. Ceea ce se va și întâmpla atunci când el va dori să zdruncine această putere retrogradă, el, Caesar va deveni protagonistul unui nou război civil, pe care l-a evitat din răsputeri. Caesar a fost singurul ca va oferi Romei o alternativă politică, unică și salvatoare, care va transforma Roma pentru totdeauna și ireversibil într-un imperiu mondial, oferind lumii o alternativă: „*Caesarismul,* un stil de putere."[3]

Roma Republicii era foarte slabă și nu mai impunea niciun respect, chiar în lumea dominată de ea, așa cum Caesar simte pe propria piele, atunci când cade în captivitatea piraților din Cilicia și este nevoit să plătească o răscumpărare, (fiind trimis în exil de către Sylla), apoi a văzut cum puterea romană s-a chinuit să facă față conflictului cu Mithridate.[4]

În exil Caesar observă Roma republicană, din afară și capătă o nouă perspectivă a dezastrului cu care ea se confrunta, de aceea la revenirea sa în Roma el intră în politică pentru a schimba destinul Romei. Iar ca totul să fie și mai defavorabil Romei în perioada revenirii lui, în Cetatea Eternă are loc și marșul sclavilor conduși de Spartacus, care a obligat schimbarea strategiei de apărare militară a Romei, după ce armata ei a suferit pierderi grele, nefiind obișnuită cu lupta în oraș, la care gladiatorii lui Spartacus excelau. Intervenția lui Crassus, deși brutală, restaurează ordinea în Roma republicană, fapt pentru care Caesar, o dată revenit, îi va susține inițiativele, ulterior se va și alia cu acesta.

Întors în Roma Caesar își începe *cursus honorum* unde se va ciocni de conservatorismul Republicii romane, rămase fidelă politicii lui Sylla. Cu toate acestea, urcă rapid treptele lui *cursus honorum*, fiind mai întâi edil, funcție din care își face o platformă politică și își restaurează numele de familie (foarte șifonat din cauza unchiului său Marius).

După edilitate este *questor* și merge în Hispania, apoi revine la Roma ca *praetor*.[5] Deja Caesar era un politician abil, când ajunge senator. Se va amesteca cu siguranță în conjurația lui Catilina, dar nu lasă probe pentru a fi acuzat. De acest lucru va fi bănuit și urât toată viața de către Cicero, care va face pentru Caesar o obsesie a unei uri nedisimulate, ură care va culmina până la urmă cu încurajarea asasinatului lui Caesar. De la Sallustius aflăm că implicarea lui Caesar în complot nu a putut fi stabilită la acel moment, oricât de multe probe a căutat Cicero. Cel mai probabil că încurajările lui Caesar pentru Catilina au fost doar verbale, de aceea nu avem nicio dovadă, lucru certificat și de marele istoric roman, Sallustius.

---

[2] *Cf.* Luciano Canfora, *Julius Caesar. The life an times of the people's Dictator,* Edinburg, Edinburg University Press, 2007, disponibil pe: http://about.jstor.org.terms, p. 3.
[3] *Ibidem,* p. XI.
[4] *Ibidem,* pp. 9-12.
[5] *Ibidem,* pp. 14-18.

Având nevoie de aliați, Caesar își caută alții, după eșecul lamentabil al lui Catilina. Cicero nu era abordabil, fiind prea conservator și obsedat de menținerea Republicii, care era o formă politică învechită, necorespunzătoare unei Rome în plină accesiune. De aceea, Caesar se aliază cu Crassus și Pompeius constituind prima alianță de putere pe piața politică.[6] A fost prima alianță politică prin care să fie împărțită puterea la Roma între oamenii de stat cu cele mai bune perspective, încercându-se salvarea Republicii, salvare în care Caesar nu credea, dar această alianță îl ajuta să își facă propriile planuri politice și să își consolideze notorietatea.

II. Triumviratul și planurile lui Caesar

Prima adunare a trei politicieni romani pentru împărțirea puterii statului roman a adus laolaltă trei politicieni cu scopuri total diferite. Astfel, Crassus era obligat de faima familiei și averii sale să se implice în viața politică, atunci o dată mai mult, deoarece i-a învins pe sclavii lui Spartacus, care doreau să se întoarcă acasă. Pompeius, cel de-al doilea actor al triumviratului, nu dorea altceva decât păstrarea puterii sale, implicit a Republicii, exact așa cum era ea atunci, el neavând niciun plan de reformare a acesteia pentru a răspunde noilor realități. Caesar era outsider-ul acestei alianțe, dar singurul ei câștigător la final, căci alianța celor puternici i-a oferit platforma program de reformare a Romei. În timpul triumviratului, Caesar și-a ascuțit sabia împotriva Republicii, pentru a-i da lovitura finală. De aceea, ca alianță politică a fost un eșec[7] din toate punctele de vedere și de fiecare dată când ea s-a constituit. Cu această alianță a început proiectul de țară a lui Caesar, sau mai bine spus proiectul de putere mondială a țării romanilor.

De asemenea, triumviratul i-a permis lui Caesar să își pregătească implementarea viziunii sale asupra Romei, fiind, de altfel, singurul dintre cei trei, care avea o viziune asupra statului roman, dar mai ales asupra a ceea ce trebuia să devină statul roman, un Imperiu mondial, ale cărei granițe să fie în lumea întreagă, nu unde se termina Italia.

Triumviratul, această „*potentiae societatis*" (asocierea pentru putere-trad.n.) l-a propulsat pe Caesar în frunte și i-a dezvăluit toate probleme Republicii, dintre care cele mai mari au fost: corupția vieții politice și problemele clasei de mijloc și ale armatei romane. Această asociere de trei i-a permis lui Caesar să devină „un jucător pe piața politicii romane", fiind de fapt eminența sa cenușie.[8]

Republica își trăia ultimele clipe, iar Caesar a fost singurul care și-a dat seama de acest lucru și el și-a făcut un plan de salvare al statului roman, chiar dacă aceasta însemna zdrobirea Republicii și a susținătorilor ei. Era conștient că acest lucru era posibil doar prin război, iar pentru război ai nevoie în primul rând de o armată. Va avea această armată datorită expediției în Gallia.

III. Războiul lui Caesar pentru zdrobirea Republicii

Republica romană avea susținători foarte fervenți, de aceea războiul împotriva ei era foarte anevoios și el trebuia dus din afara ei, apoi lovitura finală trebuia să fie dată pe străzile ei.

Gallia pentru glorie și o armată loială

Caesar este trimis în Gallia, mai degrabă ca un exil de către cei doi triumviri, în fapt de către Pompeius, un om fără talent și viziune în politică, considerându-se că Caesar va fi blocat acolo fără să câștige nimic. Numai că Caesar „avea această putere remarcabilă de a

---

[6] *Ibidem,* pp. 23-33.

[7] Vezi studiul nostru referitor la triumvirat: STRECHIE Mădălina, „Triumviratul, eşecul alianţelor politice romane" în volumul Colocviului internaţional ***Receptarea Antichităţii greco-latine în culturile europene***, Ediţia a II-a, 21-22 Noiembrie, 2008, Craiova, România, Editura Universitaria, Craiova, 2009, ISBN:978-606-510-603-1, pp.515-522.

[8] Luciano Canfora, *op.cit.,* pp. 67-68.

acționa normal în condiții de bătălie anormale."[9] Caesar nu numai că are parte de victorii, dar cucerește toată Gallia câștigând nu doar gloria militară, dar mai ales o armată, cel mai necesar instrument politic. Forțele armate pe care se baza Caesar în Gallia au fost trei legiuni: *Legio VII, Legio IX, Legio X*, la care va adăuga prin recrutările sale încă două: *Legio XI, Legio XII*, preluând ca și comandant militar trimis de către Senat încă o legiune romană staționată acolo. Astfel va fi comandantul a șase legiuni.[10]

Cu aceste șase legiuni, care aveau un efectiv de cel puțin 27000 de oameni, dacă luăm în calcul numărul de 4500 minim și 6000 maxim al unei legiuni romane, Caesar își începe campania în Gallia și o dată cu ea, campania de constituire a celei mai mari Rome de până atunci. Tindem să credem că avea legiuni cu efectiv minim, căci misiunea lui era socotită un eșec din start.

În Gallia stă zece ani, dar cucerește toată Gallia, adică teritoriul locuit de triburile gallice nu doar pe cea din proximitatea Munților Alpi. Două sunt luptele care l-au înscris pe Caesar în galeria marilor generali ai istoriei mondiale: Gergovia, unde a frânt o mare parte din galli, dar mai ales, Alesia, unde înfrânge Gallia prin capitulare necondiționată.

La Alesia, Caesar organizează un asediu, care închide ermetic cetatea în care era liderul ei Vercingetorix, împiedicând trupele de triburi gallice să facă joncțiunea pentru a salva cetatea și astfel întreaga Gallie.

Aici el se dovedește un geniu al strategiei, pentru că face față unui mare număr de gali (se pare că raportul forțelor era un roman la zece galli), împiedicând unirea tuturor gallilor pentru apărare, el alegând asediul, unde avea șanse mai mari datorită numărului mic de soldați, în defavoarea unei bătălii în câmp deschis.[11]

Victoria lui Caesar în Gallia nu îi asigura doar gloria personală, ci și gloria Romei, care, pe de o parte, se vedea răzbunată pentru jafurile și umilințele suferite din partea gallilor la începuturile sale republicane, iar pe de altă parte, îi aducea noi teritorii și resurse, fapt pe care niciunul dintre cei triumviri nu-l realizase.

Gloria lui Caesar a trezit invidia lui Pompei, care era și generalul cu cea mai cunoscută faimă, de aceea el nu îl cheamă la Roma, după îndeplinirea misiunii, pe învingătorul gallilor, pe Caesar. Dar acesta nu se supune, căci el câștigase nu doar glorie, ci câștigase o armată cu care putea să își ducă la îndeplinire viziunea sa politică. Așadar, el va veni singur la Roma, alături de armata sa, începând astfel războiul civil, sau mai bine spus asaltul final asupra Republicii Romei.

III. Războiul civil pentru remodelarea Romei/lumii

Cauzele războiului civil sunt complexe, ele nu se datorează exclusiv lui Caesar, așa cum îl învinuia Cicero, un mare om de cultură, dar un politician șovăitor, care nu a avut curajul și temeritatea lui Caesar (fapt pentru care l-a urât cu intensitate). Potrivit marelui istoric militar al armatei romane, Yann Le Bohec, cauzele războiului civil II (dintre Caesar și Pompeius) au fost cinci:

1. politica
2. necesitățile militare
3. psihologia colectivă
4. economia
5. societatea.[12]

Suntem total de acord cu aceste cauze identificate de marele savant și mai adăugăm o cauză, anume: 6. nevoia de îndeplinire a unei viziuni politice asupra Romei, visul lui Caesar –

[9] *Apud,* Nic Fields, *Caius Iulius Caesar,* traducere din limba engleză Graal Soft, București, Editura Litera, 2014, p. 71.
[10] *Ibidem,* p. 32.
[11] *Ibidem,* pp. 50-51.
[12] *Cf.* Yann Le Bohec, *Histoire de Guerres Romaines,* Paris, L'art de la guerre, Tallandier, 2017, pp. 44-50

o nouă Romă. Acest vis a dorit Caesar să îl împărtășească împreună cu ceilalți triumviri, dar aceștia erau prea mici și prea învechiți pentru un vis atât de mare și atât de îndrăzneț.

Războiul civil nu a fost ceea ce și-ar fi dorit Caesar, dar el îl va accepta și îl va câștiga, el fiind obișnuit cu situațiile imposibile, îndrăznind să „provoace" tot ceea ce era convențional la Roma și să parieze „pe el însuși".[13]

Războiul civil al lui Caesar a fost unul „fulger" este termenul pe care îl folosește reputatul istoric al lumii romane, Adrian Goldsworthy[14], pentru că adversarii lui Caesar, grupați în jurul lui Pompeius au fost foarte rapid învinși de Caesar, de unul singur.

De ce a fost posibil „războiul fulger" al lui Caesar? Pentru că uriașul om politic roman își cunoștea foarte bine adversarii și metodele lor vechi, lipsa lor de idei, clișeele încremenite în timp. Astfel, unul dintre cei doi aliați ai săi, Crassus, a fost mai degrabă un om de afaceri, care s-a chinuit să îi oprească pe sclavi din marșul lor spre casele lor. El nu avea nici talente de politician și nici abilități de militar. Înfrângerea lui Spartacus nu i s-a datorat lui, ci armatei romane care s-a adaptat la noul stil de luptă urban. Cel de-al doilea aliat al său, Pompei, se bucura de o faimă bazată mai mult pe faptul că a fost alături de Sylla, și mai puțin pe faptele sale proprii, cu toate că era considerat învingătorul piraților. Nu este contestat faptul că i-a învins pe pirați, dar îl considerăm un militar care a avut noroc atât de lupte, cât și de adversari. Luptele au fost ușoare și adversarii slabi și puțin numeroși, Pompeius nu a avut parte de teatre de operații complicate, de situații extreme și de adversari numeroși și redutabili, precum a fost cazul lui Caesar.

În Gallia, Caesar și-a dobândit faima pe care nu o avea în fața lui Pompei, nu numai că l-a egalat, dar l-a și întrecut pe acesta, de aceea Pompeius s-a angrenat cu promptitudine în războiul civil II, considerându-se un câștigător cert. Tocmai acest război civil a făcut jocurile după ce „zarul a fost aruncat", iar zeița norocului l-a ajutat pe cel îndrăzneț, adică pe cel care „a pariat pe el însuși", pe Caesar. Pompeius și-a demonstrat limitele de om politic mediocru, un militar rigid, fără talente de conducere, dar mai ales un om de stat retrograd, conservator și fără soluții la schimbare, care ar fi fost învins în orice război, nu doar în cel civil.

În acele vremuri excepționale, de criză profundă, Caesar a demonstrat tuturor că este un *homo novus,* (teoretizat de Cicero, care nu dorea să recunoască niciodată că întruparea cea mai bună a acestei idei era Caesar) care era creatorul propriei cariere și a propriei viziuni.

Și în războiul civil II, Caesar și-a avut capodopera geniului să militar. Aceasta s-a numit Pharsalus. Aici a fost o încleștare teribilă, o luptă corp la corp între armata lui Pompeius, mult mai numeroasă, dispusă pe trei linii de bătaie, și între armata lui Caesar, dispusă pe o singură linie de bătaie, pentru a masca lipsa celorlalte două. Șiretlicul lui Caesar a funcționat deoarece avea o armată profesionistă cu un spirit de corp sudat în teatrele de operații gallice, atunci când un roman a trebuit să țină piept la zece galli. Aici, la Paharsalus, în fața fraților disimulau perfect faptul că ei erau foarte numeroși, chiar dacă în spatele lor nu mai era nimeni, soldații lui Caesar știau că *Audax, Fortuna iuvat* – Zeița norocului îl ajută pe cel îndrăzneț (trad.n.). Parola armatei lui Caesar a fost la Pharsalus: „Venus, aducătoarea de victorie"[15], ceea ce au și avut alături de Caesar, cu care au intrat definitiv în istorie.

După Pharsalus, Caesar cucerește Egiptul, unde Pompeius își găsește sfârșitul, trădat de proprii oameni, iar Caesar aduce în Roma grânele egiptene câștigând astfel pacea socială și devine cu adevărat „stăpânul lumii romane"[16]

---

[13] Philip Barlag, *The lidership Genius of Julius Caesar*, Oakland, Berrett-Koehler Publishers, Inc., www.bkonnection.com, 2016, p. 28, p. 42.

[14] *Apud* Adrian Goldsworthy, *Caesar. Life of a Colosus,* New haven and London, Yale University Press, 2006, pp. 380-405.

[15] Nic Fields, *op. cit.,* p. 56.

[16] *Apud* Anthony Everitt, *Roma, nașterea celui mai mare imperiu al antichității,* traducere din limba engleză de Ioan Ciupercă, București, Editura Lider, 2023, p. 349.

Urât de contemporanii săi, mai ales de cei mai „intelectuali" dintre ei, precum Cicero, carismaticul Caesar a demonstrat că este un om de stat capabil să își împlinească un vis, nu pentru orgoliul său personal, ci pentru măreția unei Rome, care îi va respecta tiparul și după moartea lui, cel care l-a imaginat. Roma trebuia să fie reformată, Republica nu mai era în concordanță cu noile realități create mai ales de către Caesar. Contestatarii săi îl acuzau că dorea să devină rege, dar Caesar era prea mare să devină un rege, Caesar era *de facto* un împărat, lucru pe care nici măcar Cicero nu l-a sesizat. Roma lui Caesar nu ar fi fost un regat, ar fi fost un Imperiu, dar conservatorii mărunți în vise și în fapte au complotat să dea pierii un asemenea geniu politic, iar organizatorul acestora a fost marele savant Cicero, umbra catalizatoare a tuturor asasinilor lui Caesar.

Concluzii

Caesar a fost unul dintre cei mai străluciți oameni politici și generali ai lumii din toate timpurile. O minte strălucită în arta militară, aplicabilă și în politică. Caesar a fost un om de stat, de fapt de imperiu, căci strategia sa și viziunea sa au dus la apariția unei Rome cum nu mai fusese vreodată, una imperială. A fost un general în politică și un politician în război. A avut carisma necesară să fie urmat în luptă de soldații săi cu care era *socius et amicus,* mai degrabă decât un comandat cu subordonații săi. Este cel care a înfrânt un sistem învechit al unei Rome aflate în disoluție, (de fapt al unei întregi lumi din jurul ei), de unul singur și a imaginat și pus un practică o nouă ordine romană și prin aceasta mondială. Un veritabil zeu printre ai săi, Caesar a făcut o unică eroare: clemența față de inamici, eroare fatală. Dar chiar dacă, titanul politicii și strategiei romane, Caius Iulius Caesar a pierit nedrept răpus de inamicii săi mișelește, geniul lui s-a dovedit la fel de etern ca și Roma, deși după el împărații i-au purtat cognomenul, totuși: *cuius par est nihil, et nihil par secundum (Căruia nimic nu îi este egal și nimic nu îi este asemănător pentru a doua oară- trad.n.).*

Caesar este actual și astăzi prin războiul său, care este exponentul unui adevăr universal valabil, anume că lumea nu se schimbă decât prin războaie.

BIBLIOGRAPHY

Barlag, Philip, *The lidership Genius of Julius Caesar*, Oakland, Berrett-Koehler Publishers, Inc., www.bkonnection.com, 2016.

Le Bohec, Yann, *Histoire de Guerres Romaines*, Paris, L'art de la guerre, Tallandier, 2017.

Canfora, Luciano, *Julius Caesar. The life an times of the people's Dictator,* Edinburg, Edinburg University Press, 2007, disponibil pe: http://about.jstor.org.terms.

Everitt, Anthony*, Roma, naşterea celui mai mare imperiu al antichităţii,* traducere din limba engleză de Ioan Ciupercă, București, Editura Lider, 2023.

Fields, Nic, *Caius Iulius Caesar,* traducere din limba engleză Graal Soft, București, Editura Litera, 2014.

Goldsworthy, Adrian, *Caesar. Life of a Colosus,* New haven and London, Yale University Press, 2006.

Strechie, Mădălina, „Mitul lui Caesar" în cadrul volumului colocviului internaţional *Receptarea Antichităţii greco-latine în culturile europene*, 23-24 Noiembrie, 2007, Craiova, România, Editura Universitaria, Craiova, 2008, pp. 718-724.

Eadem, „Triumviratul, eşecul alianţelor politice romane" în volumul Colocviului internaţional ***Receptarea Antichităţii greco-latine în culturile europene***, Ediţia a II-a, 21-22 Noiembrie, 2008, Craiova, România, Editura Universitaria, Craiova, 2009, pp.515-522.

Eadem, "Caesar - The revolutionary of Roman military affairs" in *The 22nd*

International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, Volume, No. XXII, ISSN: 1843-682X, 2016, 9-11 june 2016, in Conference proceedings 1. Management and Military Sciences. Military Sciences and defence, 240 p., ISBN: 978-973-153-245-5," Nicolae Bălcescu" Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2016, pp. 159-165.

Eadem, „Imaginea lui Caesar la Sallustius" în volumul QUAESTIONES ROMANICAE, Nr. V, Lucrările Colocviului Internaţional *Comunicare şi cultură în Romània Europeană,* (ediţia a V-a/ 24-25 iunie 2016), Papers of the International Colloquium *Communication and Culture in Romance Europe* (Fifth Edition/24-25 of June 2016), Colocviu internaţional organizat de către Universitatea de Vest din Timişoara, Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie şi Universitatea din Szeged, Ungaria, Facultatea de Litere, ISSN-2457-8436, ISSN-L 2457-8436, „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged, Ungaria şi Editura Universităţii de Vest din Timişoara, Timişoara, 2017, pp. 160-166.

Eadem, "Names of Gallic tribes in Caesar's work" in Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 14/2018, International Romanian Humanities Journal, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Perss, 2018, ISSN: 2248-3004, pp. 157-165, http://www.upm.ro/jrls/, revistă indexată BDI: CEEOL: https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076, EBSCO-HOST, Researchgate.

Eadem, "The Druids of The Gauls in Caesar's work" în Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 15/2018, International Romanian Humanities Journal, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Perss, 2018, ISSN: 2248-3004, pp. 199-208, http://www.upm.ro/jrls/, revistă indexată BDI: CEEOL: https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076, EBSCO-HOST, Researchgate.

Eadem, Coordonator/Coordinator, *Sub semnul Caesarului/Caesarilor. Under the sign of Caesar/Caesars,* București, Editura Pro Universitaria, 2019.

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS FROM THE LIFE OF PEOPLE LIVING IN GURA RÂULUI, PAST AND PRESENT, REFLECTED IN MONOGRAPHS AND LOCAL SOURCES

Rodica Brad
Assoc. Prof., PhD, ,,Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: Our intention is to expand upon some facts and events endowed with a historical and judicial significance, but also with a cultural and historical one, related to the development and the evolution of the community of people living in Gura Râului, through investigating some geographical, map-drawing, cultural and historical sources of this community. The most importnat aspects that will be tackled refer to the foundation of the village (there is a controversy related to this topic), the construction and fuctioning of a legendary canal, deriving from the Cibin River that was built during the Austian-Hungarian Empire and that played an important role for the developing of Gura Râului and of Sibiu as well. We will also analyse the contents of a petition signed by the inhabitants of Gura Râului, addressed to the Emperor from Vienne, through which the people living in this community revealed the oppression and deprivation of their rights in comparison with the Saxon population living in the neighbouring commune, Cristian. There has existed a long-lasting conflict between these two communes concerning the use of the agricultural plots of land and, most specifically, concerning the use of the forests.

Keywords: Gura Râului, history, culture, petition, historical controversy, canal, Italian colony, fortifications.

Vom urmări preponderent trei mari aspecte istorice, dar și cu relevanță culturală în prezentul studiu: controversele legate de întemeierea comunei, o petiție a locuitorilor din 1833 adresată împăratului de la Viena cu privire la lipsirea de drepturi de folosință asupra unor terenuri arabile, de pășune sau de pădure, întemeierea unei colonii de italieni aduși de Imperiul austro-ungar pentru exploatarea pădurilor din zonă ca și construcția unui canal care nu s-a păstrat, dar care a avut un rol deosebit de important chiar pentru Sibiu, deoarece pe acest canal au fost trasportate materiale de construcție, piatră și lemn pentru fortificațiile orașului.

Așa cum se știe, cele mai numeroase studii care abordează aspectele interesante pentru tema de față sunt monografiile locale deoarece informațiile oferite de cercetările existente din acest domeniu contribuie la fundamentarea cunoștințelor privind caracteristicile sociale, economice sau fizico-geografice ale teritoriilor și localităților. Ca atare, în prezentul studiu, folosim sursele locale care prezintă informații prețioase și conferă o deosebită valoare identitară. Acestea sunt vechea monografie a comunei aparținând lui Ioachim Munteanu[1], lucrarea cu valoare monografică a lui Dumitru Ioan Arsenie[2] și surse indirecte sau rămase nepublicate.

1). Controversă istorică : comuna Gura Râului, colonie a comunei Cristian?

Preotul Ioachim Munteanu era originar din comuna Tilișca și a păstorit multă vreme cu vrednicie duhovnicească și culturală comunitatea din Gura Râului. A coordonat construcția bisericii mari din Gura Râului ca și pe cea a școlii vechi, inaugurată la anul 1900. El este

[1] Ioachim Munteanu *Monografia economică-culturală a comunei Gurarîului,* Sibiu, Tiparul Institutului Tipografic, 1896, retiparită la Editura Armanis, 2013. (ediție anastatică).
[2] Ioan Dumitru Arsenie *Gura Rîului, sat din Mărginime*, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu, 2000.

important de asemenea prin faptul că a realizat, în contextul emulației culturale create de Astra pentru scrierea de monografii locale, prima monografie a comunei. Valoarea acesteia a fost de îndată recunoscută, astfel încât monografia în cauză a primit premiul al doilea la concursul organizat cu acea ocazie.

Ioachim Munteanu deschide în *Monografia* sa o adevărată polemică cu susținerile lui Bielz, consilier regesc și inspector școlar pensionat din Sibiu, potrivit cărora comuna ar fi fost colonia comunei Cristian: „Satul Gurariului l-au întemeiat Cristierenii pe pământul lor în anul 1380 ca pază de graniță, având să apere comuna mamă împotriva năvălirilor dușmane de peste munți."[3] Iar argumentele ar fi: „Referințele (legătura) în care se va fi aflat această comună filială către comuna de baștină nu vor fi fost la început altele decât acele ale unei colonii ținându-se altcum în deplină neatârnare de către Cristian în ce privește administrația (chivernisirea averii), dările și poverile comunale. Totuși se pare a-și fi dobândit această comună deplina ei neatârnare încă înainte de domnia împărătesei regine Maria Theresia (1740-1780)-după ce nici dijma nu o au mai dat de pe atunci preotului din Cristian."[4]

Ioachim Munteanu pare a accepta ideea unei forme de dependență a comunei Gura Râului față de comuna Cristian: „Iar după spusa celor mai bătrâni, comuna Gura Râului ar fi stat in adevăr din timpuri nepomenite în oarecare legătură de atârnare de către comuna Cristian. Diregătoria acestuia își însușea adecă dreptul de a porunci și aici, și da în arendă bunurile noastre comunale alăturea cu ale Cristianului. Asta însă s-a întâmplat din motivul ușor de înțeles, fiindcă averea era încă obștească, și o foloseau de-a valma, deci și Gurenii alăturea cu Cristierenii, mai cu seamă munții, până la împărțirea hotarului prin așa numita Complanație de la anul 1829, dusă în deplinire în mod definitiv abia numai la 12 octomvrie 1837[5]".

Argumente împotriva acestei teze

Ioachim Munteanu se întreabă cu nedumerire cum o comună săsească a putut da naștere unei comune exclusiv românești: „Cum a putut comuna Cristian, care în majoritate e săsească, să dea naștere unei comuni curat românești cum e Gura Râului, după ce știut este că mica poporațiune românească din Cristian [...] nu are un trecut îndepărtat și se zice că s-ar fi alcătuit din străini veniți de pe aiurea și rămași apoi in comună?"[6]

Mai mult, continuă el să se întrebe :„Cum se explică mai departe acea faptică împrejurare, că nu numai munții și părțile din hotarul nostru ci și munții Cristierenilor poartă încă și azi nume românești folosite și de sași, precum sunt: Beșineul, Cioara, Crăciuneasa, Bulbucu, Surdu, Cotorăști, Păltiniș [...], Vălari și alții-fiind acesta un adevăr neîndoielnic, că cel ce stăpânește întâiu si întâiu un lucru, acela îi dă și numele"[7]. Această a doua întrebare este foarte interesantă deoarece poartă asupra toponimiei care este românească. Cu alte cuvinte, faptul că numele de locuri sunt românești demonstrează vechimea și autonomia acestei comunități de-a lungul istoriei.

Un lucru este cert, mai subliniază Munteanu, anume disputele de hotar dintre cele două comunități: „Cele două comune au stat în permanentă cearta de hotar, care și azi mai dăinuiește. 1797 proces cu Cristierenii".[8]

Nu sunt termeni precișii și clari nici în textul Complanațiunii care reglementa tocmai hotarele dintre cele două comune, mai spune el: „Din ea au rămas unele certe de hotar numite controverse asupra unor puncte din Ocolniță, precum e dosul Râului, pentru care a decurs procesul până în anul 1882, când s-a încheiat la forul al treilea în paguba noastră, pricinuind

[3] Ioachim Munteanu Op. Cit, p. 211-212.
[4] Ibidem, p. 212.
[5] Idem.
[6] Idem.
[7] Ibidem, p. 214.
[8] Idem.

comunei spese mari și poporațiunii multe neplăceri, având a suporta până și execuție militară. Apoi Coșteasa, despre care se știe pozitiv(apriat) că a fost sub proces până în anul 1866. De atunci, dispărând actele într-un chip miraculos, care dă loc la fel de fel de bănuieli, lucrul a rămas încurcat. Iar Cristierenii se țin astăzi de proprietate și tăgăduiesc existența de mai înainte a pricinii dintre noi și ei pentru acel loc."[9].

Ioan Dumitru Arsenie insistă de asemenea asupra argumentelor împotriva tezei Gura Râului, colonie a comunei Cristian, argumente pe care le identifică în:

„-nu putea Cristianul, comună săsească, să dea naștere unui sat pur românesc, cum e Gura Râului, având în vedere că în localitate nu există și nu a existat niciun sas.

-dacă ar fi fost așa, erau inevitabile unele modificări în viața spirituală a sătenilor, după religia sașilor din Cristian, lucru ce nu s-a petrecut.

-erau, de asemenea, inevitabile unele modificări în toponimia zonală, care a rămas pur românească"[10].

Disputa dintre cele două comune: mărturii mincinoase

Dovezile pe care le-au adus sașii în fața autorităților au fost necinstite, se pare, mai arată Ioachim Munteanu: „Martorii sași au luat pământ în cizme și au jurat că stau pe pământul lor. În chipul acesta au câștigat procesul și au dobândit linia de graniță pe care o au dorit"[11]. Altă manevră necinstită a sașilor a constat în aceea că au subarendat o parte de pădure spre tăiere baronului Friederich Hirling. Pentru exploatarea acelei păduri, „a adus acesta între anii 1820-1830 o colonie (mai multe familii) de Italieni, numiți de popor Tilieni, de pe lângă Udine din Veneția. Aceștia au făcut începutul exploatării lemnelor cu scoc și cu lacuri măiestrite-întocmiri, ale căror ruine se mai văd încă și astăzi pe Râul cel Mic în 3 locuri, și adecă : La Feția Cârligului, La Pârâul Tomnaticului și la Părăul Ciuciurlii. Iar in Râul cel Mare din sus de Unghiul lui Barb."[12]

2.Petiția gurenilor adresată Împăratului de la Viena: 25 iulie 1833

Un alt document care vorbește pe viu despre această dispută istorică, relatând parțial și aspecte evocate de Ioachim Munteanu este o petiție a locuitorilor comunei adresată Împăratului de la Viena cu privire la folosirea abuzivă de către sașii din Cristian a unei părți importante din terenurile arabile aflate în folosința comunei, dar mai ales cu privire la drepturilor petenților de a tăia copaci din pădurile date lor în folosință. Această petiție a fost publicată de Ioan Dumitru Arsenie în lucrarea sa monografică, *Gura Rîului, sat din Mărginime*, apărută la Sibiu, în anul 2000. Plângerea gurenilor nu amintește, punctual, doar nemulțumirile lor cu privire la abuzurile suferite, ci evocă întreaga atmosferă apăsătoare dată de lipsa de drepturi a românilor în raport cu sașii, de frustrările lor ca plătitori de taxe către Curtea de la Viena. Petiția vorbește și de repercusiunile dureroase pe care le-au suferit aceștia ca urmare a plângerilor adresate autorităților de la Sibiu sau chiar, anterior, Curții de la Viena, deoarece aceasta a delegat aceleași foruri și chiar aceiași oameni să rezolve diferendul. Se desprinde, de asemenea, starea de sărăcie pe care o determină situația în cauză, dar mai ales dârzenia și perseverența românilor care înțeleg să își apere drepturile chiar cu prețul vieții.

Disputa istorică dintre locuitorii comunei Gura Râului și sașii din Cristian este legată, credem noi, în lumina documentelor și a interpretării acestora, chiar de întemeierea comunei. Așa cum am văzut anterior, pare a nu se susține teoria lui Bielz conform căreia comuna ar fi fost întemeiată doar la 1380, ca o colonie a comunei Cristian. Chiar dacă nu sunt documente precise despre întemeierea sa anterioară, nivelul de dezvoltare, condițiile naturale prielnice, existența unei biserici creștine aici încă de la anul 1202, conform istoricului Nicolae Iorga etc.

[9] Ibidem, p. 215-216

[10] Ioan Dumitru Arsenie *Gura Rîului, sat din Mărginime*, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu, 2000, p. 19

[11] Ioachim Munteanu Op. Cit, p. 217

[12] Ibidem, p. 218-219.

pledează pentru o dată mult anterioară anului 1380. Dependența reală de sașii din Cristian a venit mai târziu, pe fondul dominației populației săsești în raport cu românii din Gura Râului care erau inițial independenți și apoi supuși regelui Ungariei și mai târziu, Imperiului austro-ungar.

Asemeni tuturor mărginenilor, gurenii au fost oameni liberi care se supuneau doar regelui Ungariei, plătind dări către acesta, sau, mai târziu, către Împăratul de la Viena. Odată cu colonizarea sașilor petrecută în secolele XII-XIII, comunitățile românești au început conflictele acestora cu sașii, pe motivul stăpânirii pământurilor și a pădurilor.

Contextul nu a fost însă favorabil românilor mărgineni, iar conflictele au fost uneori chiar soldate cu vărsare de sânge.

Astfel, un conflict armat de proporții a avut loc în anul 1382 între români și sașii care beneficiau de privilegii acordate lor de regele Ungariei. Conflictul s-a soldat cu morți și răniți, încheindu-se chiar o pace, numită pacea de la Cristian la 1383, în prezența reprezentanților românilor și sașilor. Condițiile acesteia erau următoarele: românii își puteau paște turmele pe pământurile sașilor doar cu învoirea acestora, rolul lor fiind acela de a păzi munții pentru regalitate. Se mai preciza în document și faptul că românilor le era interzis să poarte arme.[13]

Asemenea altor mărgineni, gurenii s-au plâns în repetate rânduri autorităților din Sibiu, neprimind, de cele mai multe ori, câștig de cauză. Uneori au ajuns să se plângă chiar Curții de la Viena, care nu a dat curs revendicărilor lor. Mai mult decât atât, curtea nu s-a implicat nici în diferendurile dintre comune care priveau munții și pădurile.

Petiția locuitorilor comunei Gura Râului datează din 25 iulie 1833, fiind adresată Împăratului de la Viena. Prin ea locuitorii comunei se plâng de discriminare și de lipsă de drepturi, în raporturile lor cu sașii, mai precis solicită Curții imperiale să intervină pentru ca ei să-și poată redobândi folosința unor terenuri exploatate abuziv de sași. Vom analiza în continuare în detaliu conținutul acestei plângeri.

Cu toate că, se pare, gurenii au obținut neatârnarea înainte de domnia Mariei Tereza, ei au continuat să plătească dijmă Cristianului până în 1829 când a avut loc împărțirea hotarului între gureni și cristiereni.

Anterior, la 1763, când au luat ființă regimentele de graniță de la Orlat, comuna Gura Râului avea o formă de organizare administrativă similară cu a celorlalte comune mărginene.

Disputa gurenilor cu sașii, de atât de lungă durată s-a păstrat și în memoria colectivă. Astfel, mai există încă persoane în viață care își amintesc, din relatările părinților sau ale bunicilor lor, de întâmplări și acțiuni care stau mărturie pentru acest conflict deschis. Astfel, unii gureni mai știu că strămoși de-ai lor au stricat Podul Vălii pentru ca sașii să nu poată coborî cu groși din munți. Deși au fost obligați de stăpânire să refacă podul, nu au făcut-o, arătând că ei nu aveau brazi pentru că nu aveau dreptul să taie în păduri, iar bacolții pe care îi puteau tăia, nu ar fi fost suficient de rezistenți pentru a susține podul. Inteligenți și cu vădit spirit de independență, ei nu s-au clintit din apărarea drepturilor lor în fața sașilor.

După ce au obținut drepturi asupra munților și pădurilor lor prin împărțirea din 1829, sașii au fost nevoiți chiar să își construiască un alt drum decât cel vechi pe Valea Cibinului, prin Călugăru și Mărăjdie. Acest drum este actualmente Calea Păltinișului care se numea în vechime Plaiul Sașilor.

După cum este îndeobște cunoscut, voievozii Țării Românești au formulat mereu drepturi asupra unor terenuri de margine, pentru motive de securitate. Ca urmare, regii maghiari au decis să incorporeze în regat și satele din Mărginime. Astfel, pământul a fost dat sașilor să-l folosească în schimbul unor servicii de ordin militar, iar toți cei care locuiau pe acest *fundus regius* își păstrau libertățile, plăteau dări și aveau obligația de a nu înstrăina pământul.

[13] Ioan Dumitru Arsenie Op. cit, p. 33.

Încorporarea comunelor mărginene în *fundus regius* și mai ales faptul că funcționarii imperiali erau tot sași, a dus la amplificarea conflictelor.

Dar să revenim la petiția gurenilor din 1833. Speranța că li se va face dreptate îi face să se adreseze Împăratului pe un ton înduioșător, ei numindu-l pe acesta *prealuminate și dulce al nostru taică!*

Doleanțe și propuneri

Gurenii se plâng de faptul că sașii aveau în folosință mai multe pășuni și că le-au luat fără drept un loc numit Gruiul Dulcii pentru care ei s-au plâns anterior domnilor Scaunului Sibiului care însă nu le-au făcut dreptate. De asemenea, și-au mai arătat nemulțumirea și pentru faptul că, la solicitarea lor, domnii Scaunului Sibiului s-au deplasat doar la Gura Râului, nu și la Cristian, fapt care le-a trezit gurenilor suspiciuni.

La acea vreme, hotarele Cristianului se prezentau astfel, conform spuselor din plângere: „Cristierenii au trei hotare de arătură de plug, în care fac bucate. De fân au Lunca Mare lângă sat, Lunca Mică și Opritul tot de coasă de fân. Valea Sălcii, Valea Strungii, izlaz de ciurzile lor in care umblă boii și vacile lor, și în văli izlaz unde umblă stava lor de cai”[14], în vreme ce gurenii aveau doar un hotar: „Încă mic de nici a treia parte de famelii n-au unde ara, ca să-și facă ceva bucate de hrană”.[15]

Cererile lor sunt legate și de faptul că nu aveau destule pășuni pentru vite: Așa poftim și noi.[...] ca să avem și noi izlaz de boi cei de foșpan, Teișul și Dumbravă, măcar că este destul de puținel pe lângă a Cristierenilor.[16]

O altă plângere extrem de dureroasă pentru gureni consta în aceea că Cristianul voia sa facă o cale de șapte stânjeni peste terenurile arabile ale gurenilor pentru ca să meargă ciurda lor să mănânce și izlazul nostru puținel[17].

Propunerea lor față de intenția sașilor de a deschide o altă cale spre munți peste câmp era ca aceștia: „să folosească drumul pe Șanț, pre care drum poate merge în vârful muntelui drept pentru a nu strica moșiile săracilor din Gura Râului care de acolo dau dijmă[18]. Convenția anterioară era ca: în schimbul Blidereilor fânați de munte pre numele Opritu Cristierenii, gurenii au primit Dealul Cărbunaru și Plescioara”, iar[loc de munte pentru Opritul Cristierenii, gurenii au primit Runcurii[19].

Ale sașilor erau la acea vreme: Dumbrava, Mărăjdia, Valea Mică, Valea Mare, Valea Cărbunarului, Dosul Râului și Fața Râului.

Un număr de 14 munți erau împărțiți între cele două comune: Vălari, Păltiniș, Oncești, Găujoara Mică, Surdul, Crăciuneasa, Cioara, Beșineul, Niculeștii, Cindrelul, Găujoara Mare, Foltea, Măgura, Intre Sibiie.

Văzând că cererile lor au rămas fără rezolvare, oamenii s-au plâns din nou: Văzând că nu se caută Ocolnița Hotarului la Cristian s-au plâns la Împărăție susținând că sașii aveau păduri de stejar la Valea Întoarsă, Valea Mărului și în Buciu[20].

Ei mai arată faptul că, ulterior, a venit a doua comisie care i-a convocat la Cristian pe gureni acasă la Lockner. Comisia a ieșit să pună semne între hotare, cerându-le părților să se împace pentru motivul că acestea știau cel mai bine locul.

Părțile s-au împăcat, negociind vreme de 3 zile și au hotărât:

Gurenii nu au mai primit teren arabil, dar li s-au făgăduit munții: Intre Sibiie, Măgura, Foltea, Găujoara Mare, Cindrelul, Niculeștii.

---

[14] Ibidem.
[15] Ibidem, p. 47.
[16] Ibidem.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem.
[19] Ibidem, p. 48.
[20] Ibidem.

Au rămas la Cristian munții: Vălari, Păltiniș, Oncești, Găujoara Mică, Surdu, Crăciuneasa, Cioara, Beșineul și Mărăjdia de bărcuit. Dosul Râului urma a fi folosit laolaltă.

Funcționari imperiali care s-au deplasat pentru rezolvarea litigiului au fost: Grof Kormeș Vită Gubernator Grof Neameș Georgi Teveși.

Aceștia au spus la final: „Voi gurenii să grijiți și să vă hrăniți de pe munții voștri și cum veți griji, așa veți avea, iară Cristierenii de pe ai lor". Locurile erau ale Împăratului, și nu ale sașilor, a precizat Comisia.[21]

Mai târziu, domnul Volf, senatorul magistratului Sibiului și cu Inspectorul locului Ioseph Pall le-a cerut gurenilor să le permită sașilor să taie pădurea din Între Sibiie și la Măgura unde umbla ciurda boilor gurenilor. Gurenii s-au împotrivit acestei cereri, dar, ulterior, de la Sibiu au venit 250 de cătane pedestrași pentru a primi plata dijmei. Apoi au venit 70 de granadiri.

Gurenii nu s-au lăsat însă intimidați și au refuzat în continuare să lase să taie pădurea și nu au căzut la învoială.

Încercare de mediere fără rezultat. Repercusiuni.

O nouă încercare de împăcare a avut loc în casă la notarul satului. Prezenți au fost Volf și Pall. Din nou, gurenii nu s-au învoit, susținând că din acea pădure trăiau.

Au fost luați șapte oameni și au fost băgați în curtea sfatului pe trei luni. Au fost judecați la Țupt Haus la trei ani de închisoare, din care au executat un an și jumătate țintuiți în beante de fier.

Mai mult, locuitorii comunei susțin că Italienii aduși în comună de autoritățile imperiale au făcut exploatări care au pus în pericol casele din comună :"Domnii au pus Teleanii (Italienii) să taie pădurea și au făcut lac în Râul Țibinu și oprește râul întreg și apoi îl sloboade cu lemnele cu totul și așa vine de mare că de ai pune 10 căși una pre alte încă le-ar rupe, ba și ulițele prin sat strică și meșteșugurile de pre lângă apă, și cei mai mult că avem niște fânațe pre lîngă râu de coasă de fân de unde dăm porțiile la cătane nu mai putem trăi de necaz"[22].

A venit inspectorul locului la Gura Râu și au lepădat pe toți jurații și Comonitașii și au pus pe alții tineri amenințare cu închisoarea că dacă nu se învoiesc taie pădurea și o duc în Magazinul Sibiului de fac stânjeni și vând lemnele cum vreau ei.[23]

În fata acestor amenințări, gurenii au cerut îndurare, în cele din urmă: După închisoare au fost puși la Țoc la lună și noi suntem oameni vătămați apoi ne- au coborât în spitalul Țupt Hausului și ne- au încuiat acolo și au zis să vă aduceți lemne de acasă sau bucate sau aci să vă ia dracul. Un bătrân de 75 ani a și murit în închisoare.[24]

Sunt revoltați că nu se mai respectă învoiala făcută anterior: După cum ne-au grăit românește la Lockner în casă ca să ne grijim pădurea că este a noastră, Domnii ni o au luat și taie toată până în ziua de astăzi că au pus Teleanii și taie pădurea și au făcut lac în râul Țibinu și oprește râul întreg și apoi îl sloboade cu lemnele cu totul și așa vine de mare că de ai pune zece căși una pre alta încă le-ar rupe.[25]

Mai spun cât de necăjiți sunt, în speranța că vor îndupleca Curtea: Toate cu lacrimi cădem la mila Înălții tale ca nește fii ai înălțatului împărat ca să te milostivești spre noi necăjiții și amărâții oameni care suntem famelii întregi 378 și de văduve 84 de famelii....care toți dăm dare de la satul nostru Gura Râului [....] ca și Cristierenii..[26]

[21] Ibidem, p. 49.
[22] Ibidem, p 50.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem.

În cele din urmă, se mai plâng pentru o moară din sat pentru care trebuiau să plătească Cristierenilor pentru că: nu este drept să o ție Cristierenii în satul nostru.[27]

Pentru toate cele spuse pot depune mărturie toți oamenii din sat, ba chiar mai mult, pot jura, mai spun ei.

Încheierea este înduioșătoare prin speranța exprimată în legătură cu soluționarea plângerii lor de către Împărat: Pentru aceste mai sus zise necazuri, cădem cu fierbinți lacrimi pre obrazele noastre de la cel mai bătrân până la cel ce suge țâță și genunchem la picioarele înălției tale noi fiii și slugile cele mai mici, să se milostivească înălția sa a ne căuta și dreptul nostru, ca să nu perim și trupește și sufletește și a muri nemângâiați. Așteptând de la Înălția sa milostivă mângâiere și Înălții sale obodiți fii.[28]

Sigiliul, semnatarii

Cât privește autenticitatea acestei petiții, ea provine din arhiva familiei Decei, iar istoricul Aurel Decei a scris pe copie următoarea mențiune: copiată în 30 august 1969 la Gura Râului după un caiet de hârtie tare și lucioasă de 8 file, ultima rezervă care a fost copiată cu cerneala. Având în vedere grafica și caligrafia manuscrisului, precum și starea generala a lui, copierea acestui vechi original de la 1833 a fost făcută prin anii 1910-1915, de către un copist necunoscut, care a intervenit uneori, în textul original, mai arată istoricul.[29]

3. O istorie aproape uitată: povestea Şanţului

În timpul lui Leopold I de Habsburg (1690-1705), s-a hotărât modernizarea fortificaţiilor militare ale Transilvaniei. Astfel a fost construită cetatea Bălgradului, Alba Iulia, au fost ridicate fortificaţii în stil Vauban la Lipova şi Radna şi s-a decis extinderea Sibiului spre vest şi apărarea lui cu un brâu de fortificaţii din piatră, cu colţuri în unghi ascuţit. Aceste fortificaţii urmau să se întindă de la actualele străzi Zaharia Boiu şi Dealului, până la Spitalul Militar, terasa înaltă a Cibinului.[30]

Generalul arhitect militar Visconti a fost desemnat ca proiectant și obermaistru peste acest uriaș șantier. Primele lucrări au privit fundaţia zidurilor şi a bastioanelor. Era nevoie de piatră, iar calcarul a fost găsit la Poplaca și Orlat, piatra dură fiind descoperită la Gura Râului de același Visconti.

Acesta, cu ocazia unei deplasări aici, a descoperit pintenul de piatră care gâtuia satul în expansiunea sa spre râu în sus. Această uriașă stâncă cobora din Ţigănie (Hodrea) până la mijlocul râului. În timpul unei deplasări în sat, Visconti ar fi avut revelaţia următoare: piatra putea fi transportată, ca și lemnul necesar șantierului sibian pe un canal mânat de forța apei, posibil de desprins din Râu, asemenea iazului, care deja punea în circulaţie o moară și o piuă la acea vreme.

Canalul urma să plece din sat, trecând pe sub dealul numit Măgurice, Pe Sub Teiș, pe sub Poplaca și să ajungă sub colinele terasei Sibiului.

Lucrările la Canal au început de îndată, pământul scos fiind înălţat pe maluri, iar pereţii căptuşiţi cu fostâne, bătute pe stâlpi de stejar înfipți în pământ. Lăţimea Şanţului era de 6-8 stânjeni și pe el se puteau trage plute.

Dezvoltarea economică impulsionată de Canal

Construcţia Canalului a impulsionat dezvoltarea economică a Sibiului. Aceste fortificaţii urmau să se întindă de la actualele străzi Zaharia Boiu şi Dealului, până la Spitalul Militar, terasa înaltă a Cibinului. Astfel, Canalul a cărat nu numai Chetrile nemţilor din cariera cu acelaşi nume, ci şi cheresteaua pe care gurenii o tăiau, utilizând forța apei în joagăre.

---

[27] Ibidem.
[28] Ibidem, p. 51.
[29] Ibidem, p. 52.
[30] Nicolae Ștefănescu *Gura Râului şi Sibiul Iozefin. Momente şi fapte de istorie locală* lucrare nepublicată

Meseria de jogărean a devenit dintr-o dată foarte importantă şi a dus la dezvoltarea comunei.

De asemenea, la Sibiu s-au construit mori, pive și torcătorii care foloseau forța apei canalului. Printre colaboratorii lui Visconti s-au numărat şi fraţii Ciontea, foarte pricepuţi în construcţia de joagăre şi pive, de astupături şi şlaiţuri pentru roţile de apă.

Canalul a fost construit între anii 1699 și 1705. În 1705 a izbucnit revolta lui Francisk Rakoti, situaţie care a dus la întreruperea furnizării de energie hidraulică ce funcționa cu apa acestuia. Șanțul a rămas neîntreținut, dar a continuat să existe încă multă vreme.

În arhivele Sibiului se află documente care atestă faptul că acest canal mai exista încă la 1752 și că apa mai circula în unele locuri pe el. Astfel, la 1776 inginerul Baschek face un raport asupra situaţiei fortificaţiilor şi a fostului canal.

Ca urmare a închiderii canalului, unii postăvari din Sibiu au fost nevoiţi să se mute cu instalațiile pe râuri mai viguroase și așa au ajuns şi la Gura Râului. Un alt canal a fost construit la nivel local: Iazul.

Asociaţi cu fraţii Ciontea, postăvarii saşi au cumpărat Zăvoiul şi l-au împărţit în două de-a lungul cu un canal pe care oamenii l-au numit Iaz.

Acesta pornea la început de la o primă cascadă numită Astupătura Domnilor, deoarece era locul de scaldă al domnilor ce veneau la vila Manta.

Iazul era folosit alternativ de pivele şi torcătoria saşilor şi de piua şi joagărul lui Ciontea. Mărturie stau şi istoriile povestite pe cale orală, rămase în memoria colectivă, dar şi o inscripţie pe care Ciontea a făcut-o pe furca teascului de stors mere şi uleiul de sâmburi de bostan, teasc asociat instalaţiilor de piuă şi instalat de Ciontea in 1730.[31]

Iazul a funcţionat în acest mod circa 50 de ani. Prin 1780 astupătura a fost mutată mai sus, pentru supraînălţarea scaunului de tăulire. Noua astupătură a fost cea de la Răstoacă.

Ciontea şi-a mutat stăvilarul cu 30 de metri mai jos, în vreme ce saşii, mai adaptaţi la nou şi mai dornici de câştig, au trecut la modernizarea instalaţiilor, motivat şi de cererea mare de postav la oraș.

Colonia de italieni

Un alt episod important s-a interpus în acest proces de dezvoltare economico-socială a comunei. La Gura Râului au fost aduşi de puterea imperială carbonari italieni, originari din Udine, specializaţi în exploatarea lemnului. Aceştia au adus în comună nu doar meşteşugurile avansate de tăiere şi prelucrare a lemnului, ci au constituit şi un factor regenerant, care a adus un suflu nou de cultură latinească la Gura Râului. [32] Cel puţin două familii au rămas aici şi s-au naturalizat, familiile Pesa Mosca şi Pius.

Episodul are și valenţe de reviriment în materie de locuire. Astfel, casele din cărămidă şi piatră au înlocuit căsuţele tradiţionale din lemn cu tindă şi cumnă.

Tradiţia jogăritului şi a pivelor pe apa Cibinului a însemnat nu doar un progres rural evident, ci au adus şi o faimă specială gurenilor a căror cherestea era vândută în zonă, dar şi dincolo de munţi şi chiar în Moldova.

Joagărele Cindrelului şi Niculeştilor, cele din Măgură sau Joagărul lui Mogoi, al Jidovului, dar şi Joagărele muzicanţilor şi multe altele de pe Râu în sus, la care se adăugau cele din sat, care de fapt erau mici combinate cu pive, cu mori sau teascuri de ulei, toate pot fi considerate adevărate valori de ingeniozitate populară.[33]

În concluzie, petiția pe care ne-am propus să o analizăm, ca și celelalte aspecte istorice importante pe care le-am luat în discuție sunt mărturii pentru trecutul zbuciumat al comunei, pentru caracterul dârz și răzbătător al membrilor comunității prin vremuri de restriște ca și pentru continua luptă de emancipare politică și națională în perioadele lungi în care au fost

[31] Ibidem.
[32] Ibidem.
[33] Ibidem.

discriminați și obidiți pe propriile lor vetre strămoșești. Ingeniozitatea și dârzenia care i-a caracterizat în vechime s-au păstrat de-a lungul timpului și s-au manifestat mereu în continua zbatere de păstrare a ființei naționale, a românismului, a credinței și a drepturilor.

BIBLIOGRAPHY

Ioachim Munteanu *Monografia economică socială a comunei Gura Râului*, Sibiu, 1894.

Ioan Dumitru Arsenie *Gura Rîului, sat din Mărginime*, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu, 2000.

Nicolae Ștefănescu *Gura Râului şi Sibiul Iozefin. Momente şi fapte de istorie locală* lucrare nepublicată lucrare nepublicată.

CULTURAL SENSITIVITY, WOVEN INTO THE FABRIC OF BUSINESS SAVVY

Andreea Iliescu
Senior Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: *The paper is intended to increase economics students' awareness of the cultural sensitivity role within the international business arena. Whether we call it 'cultural competence', 'cultural knowledge', 'cultural awareness', or 'cultural sensitivity', it roughly denotes a better understanding of cultural differences.*
When educated on cultural sensitivity relevance, economics students will most certainly attain a much deeper comprehension of a 'host culture', while also finding more appreciation for their own culture.
Additionally, in order to communicate and interact effectively with people across cultures, economics students as prospective culturally competent employees should also become knowledgeable about cultural dimensions allowing them to map the differences in cultural values.

Keywords: cultural variables, being a culturally sensitive employee, immersion in the international business culture

1. Premises

To successful international businesses, *cultural sensitivity* goes beyond a fashionable phrase, denoting instead the determination and efforts channelled into disputing, if not avoiding altogether the stereotypes.

An essential competency, *cultural sensitivity* enables the players in the international business arena to grasp cultural nuances, to devise robust localization strategies, and to also approach diversity in an attempt to transcend geographical barriers and enhance cultural authenticity.

Given the fact that global connectivity is on the rise, businesses are embracing the paradigm of transition from local to global. Transcending local boundaries, however, implies an extensive assessment of a company's weaknesses in order to, thus, avoid 'misaligned expectations', an array of misunderstandings alongside financial setbacks.

2. Defining Cultural Sensitivity

When reflecting upon the significance of culture, either *the onion* or *the iceberg metaphor* will surface: 'if culture is like an onion, what are the different layers?' Additionally, 'if culture is like an iceberg, what is below the water and what is above?' According to Paul Emmerson and Nick Hamilton (2005:36), *the onion metaphor* includes '*onion layers 1* (starting from the inside) - self, family, gender/age, social class/ethnic group, region/country, universal human nature', '*onion layers 2* (starting from the inside): self, team/department, profession, organisation, national culture, international business culture' as well as 'the roots of the onion: history'. When referring to culture as *an iceberg*, 'a) above the water (what you see)' there are 'behaviour, customs, language, dress, music, food, etc.', while 'below the water (what you don't see) - values, attitudes, beliefs.' (*Ibid.*)

As far as *cultural sensitivity* is concerned, '[…] also referred to as *cross-cultural sensitivity* or *cultural awareness'*, it embodies 'the knowledge, awareness, and acceptance of other cultures and others' cultural identities. It is related to *cultural competence* (the skills needed for effective communication with people of other cultures, which includes *cross-*

cultural competence), and is sometimes regarded as the precursor to the achievement of cultural competence, but is a more commonly used term.'[1]

3. High-Achievers' Culture: Navigating the Complexities of Outlining a Vision

In view of joining the workforce, students should become aware of the arduous path lying ahead, and thoroughly prepare themselves. Furthermore, envisaging their career aims and breaking the process of attaining them down 'into a feasible operating plan' is also critically important: 'Once you have assessed yourself and have a realistic understanding of your abilities, you need to form a vision of significant but attainable aims. The great men and women of history all had a sense of vision and mission. They knew where they were going, what they wanted to achieve, and had the power of direction to help take them to their destination. You can mobilize the same power. Ask yourself where you want to be at the end of each decade that lies ahead. Compare that future vision with where you are now. That shows the gap that must be crossed to realize the vision. The next step is to make closing that gap your overriding mission.'(Ali, Moi et al., 2009: 20)

From Moi Ali et al. *Managing for Excellence*, p. 20

[1] https://en.m.wikipedia.org/wiki/Cultural_sensitivity, _____. 'Cultural sensitivity', retrieved March 6th, 2024

4. Nordics' Jantelagen: a Cultural Reflex of Humility and Community Spirit

We learn from *The Little Book of Lykke* that "In Denmark, and throughout the Nordic countries, conspicuous consumption is being somewhat curbed because of *Janteloven*, or the *Law of Jante*. The 'law' comes from a 1933 novel by Danish - Norwegian Aksel Sandemose and can be boiled down to 'You're no better than us.' It promotes a culture where people of high status are criticized because they have been classified as better - or pretend to be better - than their peers. In English, this is known as *tall-poppy syndrome*." (Wiking, 2017: 94)

From Meik Wiking, *The Little Book of Lykke*, pp. 94-5

Unlike in many other countries, in Sweden there is 'a deep-rooted aversion to talking about their cash.' From a cultural point of view, 'commentators agree that a large part of the taboo can be explained by a deep-rooted Nordic code called *Jantelagen*, which promotes the idea of never thinking you are better than anyone else and calling out those who break this

norm.' This 'unspoken societal rule that exists here in Sweden and a lot of the Nordics,' is aimed at trying to keep 'everybody - for the most part - equal …to remove sources of stress within group settings.'[2]

5. Japanese Techniques of Kaizen*: Blue-Collar Workers alongside White-Collar Employees in a Relentless Pursuit of Improvement*

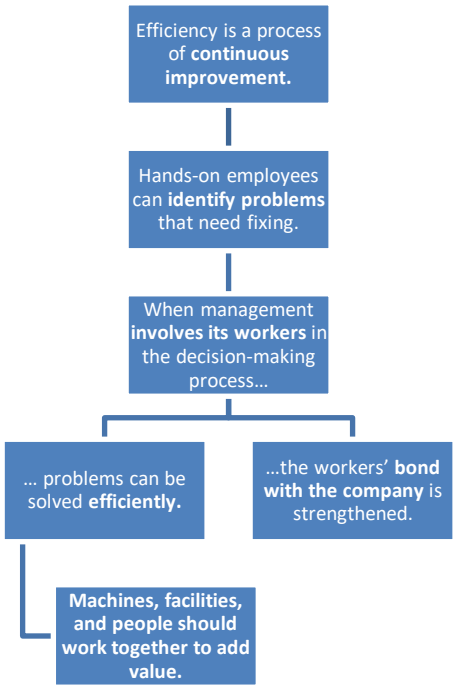

From Sam Atkinson et al. *The Business Book*, p. 305

Approaching the business setting through the lens of *kaizen teachings*, we discover that the Japanese companies excel at fostering a culture of continuous improvement, hinged upon their employees' ideas: 'In Japan, *kaizen* is an ancient idea that has become part of the culture. In its everyday usage, the word means an enhancement or a change for the better. In a business context, *kaizen* is more of a philosophy; according to the kaizen way of thinking, companies should strive to increase efficiency through a process of continuous improvement. The majority of kaizen advances are built around people and their ideas, rather than investment in new machinery. Employees use *kaizen* to produce hundreds of new ideas every year, aimed at improving the efficiency of the business.' (Atkinson, Sam et al., 2014: 304)

Japanese managers are likely to entrust employees with problem-solving since they deem them fit for such level of responsibility, being known as *the gemba experts*: 'According to the Kaizen Institute, founded by Masaaki Imai to implement the philosophy, the goal of any *kaizen* plan should be to persuade all workers that they have been hired for two jobs - doing their job, and then looking for ways to do it more efficiently. *Kaizen* is founded on the conviction that the production-line worker is the *gemba* ('the real place') expert who knows where the problems are. Therefore, most of the ideas for *kaizen* change should come from the factory -floor workers, rather than from management. […] *Kaizen* philosophy recognizes that a company's greatest resource is its employees.' (*Id.*: 305)

[2] www.bbc.com, Maddy Savage. Worklife. 'Jantelagen: Why Swedes Won't Talk about Wealth', retrieved March 10th, 2024

Kaizen philosophy welcomes teamwork as the ideal brainstorming method, and therefore, an integral part of the *kaizen* way is represented by the concept of *quality circles.* When attending such meetings, employees start delving into the 'possible causes for the problem', with the possibility of their suggestions falling into six categories: '*Kaizen* is more likely to be effective if workers are asked to work as teams, rather than as isolated individuals. The process of coming up with good ideas and solutions is often the product of the synergy created by people that have different skill sets, qualifications, or ways of seeing the world. Working as a team on *kaizen* projects is known as being part of a 'quality circle'. […] *Quality circle* members are asked to identify possible causes for the problem and each suggestion is classified into one of six categories: *Manpower, Methods, Machines, Materials, Measurement (inspection)*, and *Mother Nature.*' (*Ibid.*)

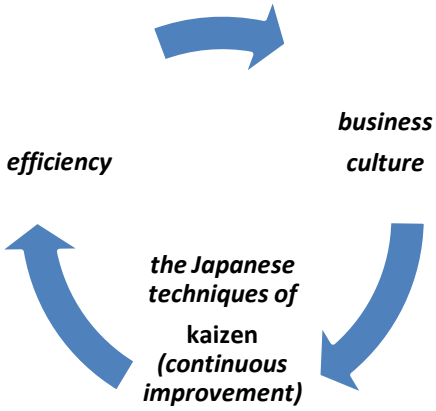

6. *Kaizen* vs. *BPR*

What is more, we can contrast *kaizen* methods with *BPR (Business Process Reengineering)*, a management model intended to redesign a company's operating system, usually in response to a crisis: 'A very different approach from *kaizen* is *Business Process Reengineering (BPR)*. This is based on infrequent - but very capital-heavy - investment programs that are designed to create a great leap forward in terms of productivity, reductions in unit costs, or improvements in product quality. Unlike *kaizen*, companies that use *BPR* do not endeavour to make regular small changes. […] Once the company using *BPR* has caught with its rivals, a period of stability follows, until complacency sets in again, and the next crisis arrives, and prompts another round of *BPR*.' (Atkinson, Sam et al., 2014: 308)

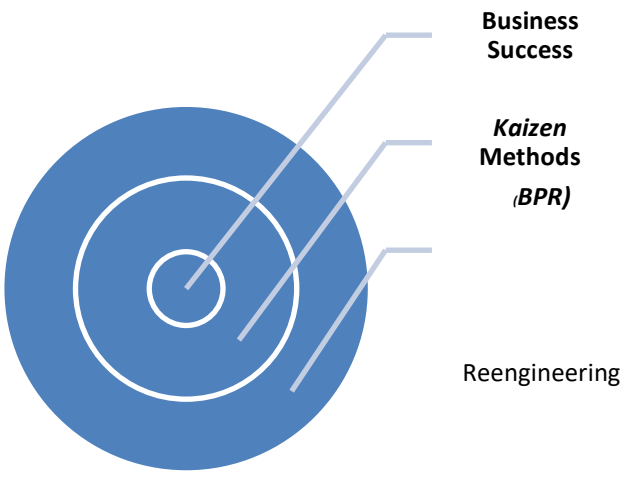

7. Gaining Insights into the Organizational Culture Frameworks

In order to grasp the core principles underpinning the international business arena, it's of paramount importance to grow conversant with the notion of *cultural sensitivity*, thus also dwelling on the extent to which the cultural dimensions, intensely theorized about, are still mapping cultural nuances nowadays: "Organizations build a sense of identity through tradition, history, and structure. This identity is kept alive through the organization's culture: its rituals, beliefs, legends, values, meanings, norms, and language. Corporate culture determines how 'things are done around here.' Culture provides a shared view of what an organization is (the intangibles) and what it has (the tangibles). […] Looking closely at organizational structure for the first time, the Dutch cultural psychologist and management expert Geert Hofstede observed that it is shaped by and overlaps with societal culture. He identified five dimensions of culture that influence business behaviour: *power distance, individualism vs. collectivism, uncertainty avoidance, masculinity vs. femininity, and long - vs. short-term orientation.*" (*Id.*: 106)

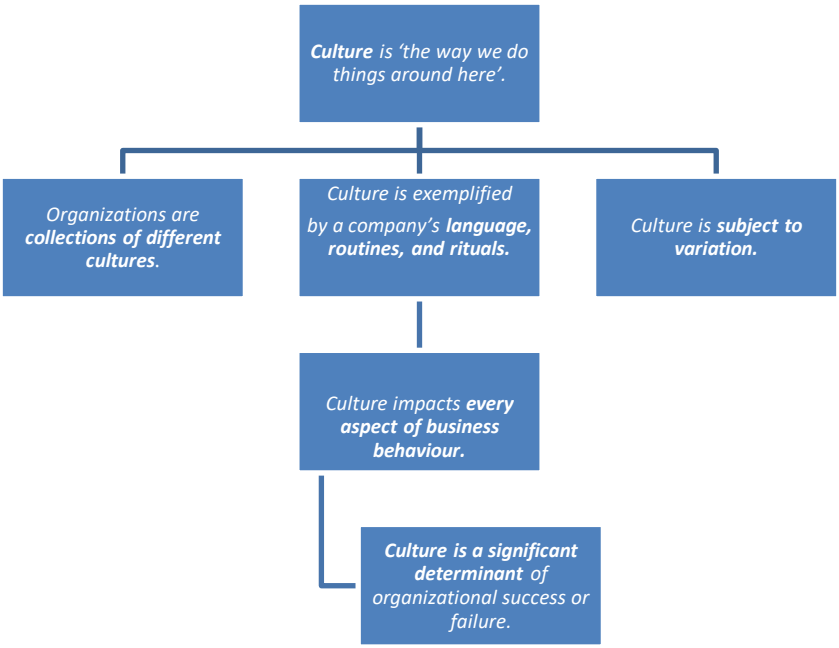

From Sam Atkinson et al. *The Business Book*, p. 106

Along the same lines, in the realm of international business, *cultural sensitivity* plays a pivotal role to the overall success, being acknowledged as a *strategic imperative*. Culturally sensitive managers are expected to equally succeed in coordinating large numbers of staff and calibrating all policies accordingly: 'Today, organizational culture is more important than ever before. Increasingly competitive markets, globalization, the prevalence of mergers, acquisitions, and alliances, and new models of working (such as *teleworking*) require coordination across vast numbers of staff and huge geographic distances. Hofstede's observations highlight the difficulties that leaders face in maintaining unified business cultures, whether operating across multiple national or international cultures.' (*Id.*: 108)

When going international, and particularly aiming to stay so, businesses have to carefully consider their *localization strategy* in order to marry 'the global essence' with all the local flavours: "Managing a global multinational company would obviously be much simpler

if it required only one set of corporate objectives, goals, policies, practices, products and services. But local differences-cultural habits, beliefs and principles specific to each country or market - often make this impossible. The conflict between *globalization* and *localization* has led to the invention of the word 'glocalization'. Companies that want to be successful in foreign markets have to be aware of the local cultural characteristics that affect the way business is done." (MacKenzie, 2010: 26)

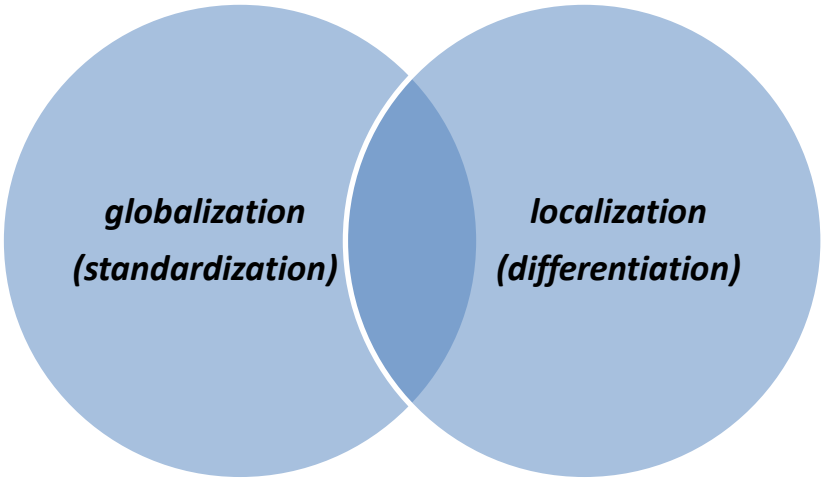

glocalization

Another culturally taxonomic group has been described by Richard D. Lewis in reference to 'different types of behaviour.' Based on his assessment, there are three major cultural categories, each characterized by a host of beliefs and attitudes: '*linear - active cultures', 'multi-active cultures', and 'reactive cultures.'* Furthermore, Richard D. Lewis' taxonomy addresses items like *time management, being or not a sequential culture, as well as deal-orientation vs. people-orientation*: "Richard D. Lewis (*The Cultural Imperative: Global Trends in the 21st Century*; *2003)* has classified different cultures according to three 'poles' representing different types of behaviour. Businesspeople in 'linear-active cultures' […] are generally organized and rational, try to act logically rather than emotionally, plan in advance, and like to do one thing at a time. […] They are not afraid of confrontation but will compromise when necessary to achieve a deal. They are essentially individualist.

'Multi-active cultures' […] attach more importance to feelings, emotions and intuition, and relationships and connections. People like to do many things at the same time; they are flexible, good at changing plans and happy to improvise. They believe in social or company hierarchy, and respect status. They are essentially collectivist. […]" (*Id.*: 27)

If the first two types of cultures, on the whole, articulate a dichotomy, the third one comes across as distinct from both of them: "People in 'reactive cultures' […] prefer to listen to and establish the other's position, and then react to it. They try to avoid confrontation, and don't want to 'lose face' or cause someone else to. They rarely interrupt speakers and often avoid eye contact. They try to formulate approaches which suit both parties." (*Ibid.*)

Next, still elaborating on different cultural frameworks applied to the international business setting, Milton Bennett's *Developmental Model of Intercultural Sensitivity* (DMIS) comes into focus.

To answer a question like 'How can one assess the intercultural sensitivity and success of a person working in an international environment?', Milton Bennett, director of the Intercultural Development Research Institute, created the *Developmental Model of Intercultural Sensitivity* (DMIS), also called the *Bennett scale*: 'The framework describes the different ways in which people react to cultural differences. According to this model, a person

can only learn from intercultural experiences through ascribing meaning to his/her experiences and interpreting those experiences in order to reach a higher level of understanding.' (Trompenaars & Coebergh, 2014:196)

Additionally, 'according to Bennett, there are three keys to turning cross-cultural experience into intercultural competence. The first key is cultural self-awareness-having a keen sense of your own cultural identity. The second key is cross-cultural interaction analysis-being able to identify relevant cultural differences and to predict misunderstandings. The third key is adaptation strategy-achieving a level of intercultural development that allows you to authentically modify your behaviour in different cultural contexts. These keys operate at both a tactical level, leading to improved intercultural communication, and at a strategic level, leading to improved policies for deriving value from diversity.' (*Ibid.*)

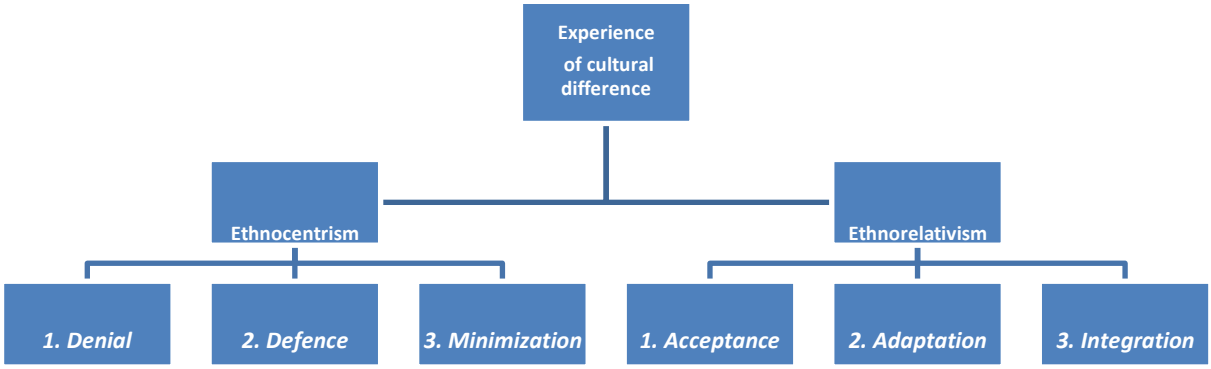

Model 30: 'Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS),' Milton Bennett (1986)

From: Fons Trompenaars & Piet Hein Coebergh. *100+ Management Models. How to Understand and Apply the World's Most Powerful Business Tools*, p. 195

8. Recommended Business Practices Ensuring that Companies Stay International

Retrieved from: www.airswift.com, Leanna Seah. 'The Importance of Cultural Awareness in International Business'

9. The Dichotomy between Monochronic and Polychronic Cultures[3]

Monochronic People	***Polychronic People***
Do one thing at a time.	*Do many things at once.*
Concentrate on the job.	*Are highly distractible and subject to interruptions.*
Take time commitments (deadlines, schedules) seriously.	*Consider time commitments an objective to be achieved, if possible.*
Are low-context and need information.	*Are high-context and already have information.*
Are committed to the job.	*Are committed to people and human relationships.*
Adhere religiously to plans.	*Change plans often and easily.*
Are concerned about not disturbing others; follow rules of privacy and consideration.	*Are more concerned with those who are closely related (family, friends, close business associates) than with privacy.*
Show great respect for private property; seldom borrow or lend.	*Borrow and lend things often and easily.*
Emphasize promptness.	*Base promptness on the relationship.*
Are accustomed to short-term relationships.	*Have strong tendency to build lifetime relationships.*

10. Conclusion

Nowadays, *cultural sensitivity* represents one of the business environment pillars. When companies venture beyond local borders, a deep understanding of cultural nuances is pivotal to a meaningful commitment and effective cross-cultural communication.

BIBLIOGRAPHY

1. Ali, Moi et al. *Managing for Excellence.* London: Dorling Kindersley Limited, 2009
2. Atkinson, Sam et al. *The Business Book.* New York: Dorling Kindersley Limited, 2014
3. Emmerson, Paul and Nick Hamilton. Consultant and editor: Penny Ur. *Five-Minute Activities for Business English.* Cambridge: Cambridge University Press, 2005
4. MacKenzie, Ian. *English for Business Studies. A Course for Business Studies and Economics Students.* Cambridge: Cambridge University Press, 2010
5. Oswell, David. *Culture and Society. An Introduction to Cultural Studies*. London: SAGE Publications, 2006
6. Trompenaars, Fons & Piet Hein Coebergh. *100+ Management Models. How to Understand and Apply the World's Most Powerful Business Tools.* Oxford: Infinite Ideas, 2014
7. Wiking, Meik. *The Little Book of Lykke. The Danish Search for the World's Happiest People.* Penguin Random House, UK. Penguin Life, 2017

Internet. Webpages

[3] https://www.pmi.org/learning/library/everything-time-monochronism-polychronism-orientation-6902, Duranti, G. & Di Prata, O. 'Everything is about time: does it have the same meaning all over the world?' - Paper presented at PMI® Global Congress - EMEA, Amsterdam, North Holland, The Netherlands. Newtown Square, PA: Project Management Institute, 2009. Retrieved March 5th, 2024

1.https://www.pmi.org/learning/library/everything-time-monochronism-polychronism-orientation-6902, Duranti, G. & Di Prata, O. 'Everything is about time: does it have the same meaning all over the world?' - Paper presented at PMI® Global Congress - EMEA, Amsterdam, North Holland, The Netherlands. Newtown Square, PA: Project Management Institute, 2009. Retrieved March 5th, 2024

2.https://en.m.wikipedia.org/wiki/Cultural_sensitivity, _____. 'Cultural sensitivity', retrieved March 6th, 2024

3. www.bbc.com, Maddy Savage. Worklife. 'Jantelagen: Why Swedes Won't Talk about Wealth', retrieved March 10th, 2024

4. www.airswift.com, Leanna Seah. 'The Importance of Cultural Awareness in International Business', retrieved March 10th, 2024

5. hbr.org, P. Christopher Earley and Elaine Mosakowski. 'Cultural Intelligence', retrieved March 10th, 2024

6. www.linkedin.com, Anusha Kandegama Gedara. 'Cultural Sensitivity in International Marketing Campaigns: Navigating the Global Mosaic', retrieved March 11th, 2024

7. www.forbes.com, Salvador Ordorica. 'From Local to Global: Multicultural Businesses Bridging International Markets', retrieved March 15th, 2024

8. www.globalcognition.org, Winston Sieck. 'What Is Cultural Sensitivity and How Does it Develop?', retrieved March 15th, 2024

9. hbr.org, Rebecca Knight. 'How to Run a Meeting of People from Different Cultures', retrieved March 17th, 2024

10. www.bbc.com, Sophia Epstein. "What Does Being a 'Cultural Fit' Actually Mean?", retrieved March 17th, 2024

11. www.indeed.com, Indeed Editorial Team. 'What Is Cultural Competence and Why Is It Important?', retrieved March 17th, 2024

12. www.forbes.com, Joel Landau. 'Why Cultural Sensitivity Should Be a Forethought, Not an Afterthought', retrieved April 6th, 2024

13. www.bbc.com, Maddy Savage. 'Is Cultural Knowledge More Important than Language Skills?', retrieved April 24th, 2024

14. www.indeed.com, Indeed Editorial Team. 'Importance of Cultural Sensitivity in Today's Workplace', retrieved April 24th, 2024

ETHICAL, LEGAL AND POLITICAL IMPLICATIONS OF PREVENTIVE WAR

Arthur Mihăilă
Lecturer, PhD, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Preventive war, a strategic approach to neutralize perceived threats before they can materialize into imminent dangers, presents complex ethical, legal, and political implications. This article examines the rationale and consequences of preventive war, drawing on historical case studies and theoretical frameworks. By analyzing the justifications given by states for engaging in preventive wars and the outcomes of such conflicts, the study highlights the often contentious nature of preemptive military actions. The findings suggest that while preventive war may offer short-term security benefits, it frequently results in long-term instability and international condemnation. This research contributes to the discourse on international relations and war ethics by providing a nuanced understanding of the conditions under which preventive wars are initiated and their broader implications for global peace and security.

Keywords: Preventive War, Preemtive Strike, Geopolitical Strategy, Security Dillemmas, National Security.

Invadarea Ucrainei de către Rusia, în 24 februarie 2022, a stârnit indignare în Occident. Rusia motivase atacul prin necesitatea de a asigura siguranța națională printr-un război preventiv care avea scopul de a împiedica primirea Ucrainei în N.A.T.O. Acest motiv a fost considerat neîntemeiat de mass-media din țările democratice, dar apelul la un război preventiv nu era ceva nou. Nu cu mult timp în urmă, S.U.A. motivase atacul împotriva Irakului prin faptul că acesta deținea arme de distrugere în masă pe care le-ar fi putut folosi împotriva țărilor vecine. Iar atacul împotriva Afghanistanului a fost motivat de necesitatea de a preveni atentate teroriste similare celui din 11 septembrie 2001.

Războiul preventiv nu este un concept recent ci putem să găsim exemple de acest tip încă din perioada antichității. Cel mai celebru exemplu, devenit un subiect de studiu în domeniul Relațiilor Internaționale, este Războiul Peloponesiac, care a fost analizat de către istoricul grec Tucidide. Tucidide explica motivul declanșării războiului, între două polisuri, până atunci prietene, astfel: ”După părerea mea, adevăratul motiv, real dar nerecunoscut, care a dus la declanșarea războiului a fost creșterea puterii Atenei și frica Spartei de ea” (Thucidides, 2009, book 1, 23, p.13). Plecând de la acest context de împrejurări, respectiv de la teama unui hegemon că rivalul aflat în ascensiune va putea în curând să îl învingă, și analizând istoria ultimilor 500 de ani, Graham Allison a identificat 16 situații similare dintre care 12 au condus la un război preventiv (Allison, 2022, pp. 331-381).

Încercând să clarifice conceptul de război preventiv Jack S. Levy scria:

> ”Războiul preventiv este o strategie de stat de a folosi forța militară pentru a împiedica o schimbare nefavorabilă a distribuției puterii între două state. Ea este determinată de perceperea unui adversar care crește, de anticiparea unui declin în puterea relativă și de frica consecințelor declinului, care includ scăderea posibilității de negociere, posibilitatea escaladării cererilor din partea unui adversar puternic, și de riscul unui război în circumstanțe mai nefavorabile ulterior. Logica prevenției este ”mai bine acum decât mai târziu” – este mai bine să lupți acum și să degradezi capabilitățile adversarului când oportunitatea e încă disponibilă, decât să riști consecințele unui declin continuu”. (Levy, 2011, p. 87).

Chiar dacă de cele mai multe ori războiul preventiv survine în astfel de situații, există și războaie preventive în care este atacat un stat care nu are capacitarea de a rivaliza cu puterea atacatorului, dar prezintă un alt pericol. S.U.A. a motivat declanșarea celui de-al doilea război cu Irak-ul, prin faptul că acest stat ar poseda arme chimice și biologice și se afla în ultimele stadii ale fabricării unei bombe atomice. Ulterior aceste afirmații s-au dovedit a fi false. În acest caz Irakul nu era un rival al S.U.A. dar, dacă ar fi deținut arme de distrugere în masă, ar fi prezentat o amenințare pentru aliații S.U.A. din regiune și ar fi putut schimba echilibrul de forțe din această zonă. Zona Golfului Persic prezintă o importanță strategică din două motive. Primul constă in faptul că în această zonă se extrage o mare parte din petrolul mondial și tulburările de aici pot duce la creșterea prețului produselor petrolifere, care ar afecta și economia americană. Al doilea constă în faptul că prin canalul de Suez trec majoritatea navelor care vin din Asia, scurtând drumul spre Europa sau America. Un conflict militar ar duce la limitarea sau chiar oprirea circulației maritime în zonă și deci la mairi pagube economice. Intervenția americană avea și scopul de a elimina aceste riscuri.

Conform opiniei majorității autorilor, principalul motiv al războiului preventiv este încercarea de mentinere a unui echilibru de forțe între două mari puteri. În cazul marilor puteri, războiul nu se poartă întotdeauna direct, ci uneori se poartă prin intermediari (proxy war), iar echilibrul de forțe privește în acest caz sferele de influență. Situația particulară de după Cel De-al Doilea Război Mondial, când o înfruntare între marile puteri ar fi putut degenera într-un război atomic, conducând spre o distrugere totală reciprocă, a făcut ca înfruntările directe să fie evitate pentru a nu conduce spre escaladarea conflictului. Avându-se in vedere acest scop, apărarea sferelor de influență s-a făcut prin intermediari, care puteau fi abandonați atunci când se întrevedea pericolul escaladării conflictului sau când costurile războiului deveneau prea mari. A existat totuși un moment de conflict între cele două supraputeri mondiale, în care S.U.A. a luat în calcul un atac preventiv împotriva U.R.S.S. Este vorba de Criza rachetelor din Cuba. În acest caz, amplasarea de către sovietici a unor rachete atomice la câteva sute de kilometri de Washington, ar fi făcut posibilă distrugerea capitalei americane şi a factorilor de decizie înainte ca S.U.A. să fi putut reacţiona. În timpul acestei crize unii generali americani au luat în calcul un atac preventiv cu arme atomice împotriva U.R.S.S. (vezi pentru detalii Kennedy, R. F., 1969).

O situaţie similară cu războiul preventiv este atacul preventiv. Atacul preventiv este o intervenție limitată prin care se încearcă distrugerea unor elemente periculoase (arme, oameni, baze militare, etc.) care aparţin unui stat sau unei organizaţii mai slabe decât atacatorul dar care prezintă un pericol potenţial. Un exemplu edificator îl constituie asasinarea de către Israel a savanţilor iranieni care lucrau la proiectul bombei atomice sau distrugerea unor instalaţii iraniene de îmbogăţire a uraniului pentru fabricarea bombei atomice. Israelul a considerat că deţinerea de către Iran a unor arme nucleare reprezintă un pericol pentru securitatea ţării, care justifică riscul unui război sau a unor represalii din partea Iranului. Acest raționament pornea de la declarațiile belicoase ale unor ayatollahi și ale unor oameni politici iranieni care amenințau cu distrugerea și desființarea statului Israel. Superioritatea tehnică a Israelului în materie de armament făcea însă improbabile represaliile după aceste atacuri.

Unii autori consideră că în condiţiile de azi, în care pentru o organizaţie teroristă e mai uşor să procure arme de distrugere în masă sau să producă pagube însemnate cu arme convenţionale, atacurile preventive devin necesare şi vor fi mai numeroase (Tucker, D.,2004). Războiul împotriva talibanilor şi cel cu Statului Islamic au fost însoţite de numeroase atacuri cu drone împotriva unor teroriști care se refugiaseră în alte ţări decât cele în care se desfăşura războiul. Legalitatea unor astfel de atacuri este încă un subiect de controverse (a se vedea pentru detalii Pejic, J., 2015).

Mulţi autori fac o distincţie între două ipostaze care presupun un atac împotriva unui adversar considerat periculos. În engleză cele două concepte înrudite se numesc pre-emptive

war şi preventive war. În limba română cei doi termeni sunt traduși prin aceeași expresie, cea de război preventiv. Conceptul de pre-emptive war are in vedere apărarea împotriva unui atac iminent. În acest caz, de pildă, inamicul masează trupe la graniţă iar informaţiile obţinute atestă că există o intenţie sigură de atac. Conceptul de preventive war desemnează un atac împotriva unui adversar potenţial periculos dar care nu a întreprins activități ostile și nici nu pare să aibă, deocamdată, intenții de acest tip. În acest caz nu se probează posibilitatea unui atac imediat ci doar că adversarul acumulează armament și potențialul său economic este tot mai mare, încât într-o perioadă de timp mai mult sau mai puțin apropiată ar putea deveni atât de puternic încât nu va putea fi învins. În cazul loviturilor preventive se apreciază că inamicul, care este de obicei o organizaţie teroristă sau un stat care sponsorizează terorismul, va dezvolta în curând o armă pe care ar putea să o folosească sau antrenează trupe care ar putea întreprinde acţiuni ostile în viitor. Prin loviturile preventive se încearcă înlăturarea unor astfel de pericole, care au un impact psihologic mare asupra populației, chiar dacă efectul lor strategic este insignifiant. Asasinatele organizate de Israel sau loviturile cu drone efectuate de S.U.A. împotriva unor teroriști intră în această categorie.

O opinie originală cu privire la cauzele războiului preventiv o găsim la Patrick J. McDonald (2011). Acesta consideră că războaiele preventive sunt rezultatul politicii fiscale neeficiente a unui stat, care nu mai poate să susțină o cursă a înarmărilor cu adversarii săi. Statele aflate în declin declanșează războaie atunci când puterea lor de negociere pe plan internațional scade și nu mai pot să își impună voința atunci când apar litigii cu alte state. Pacea, susține McDonald, depinde de înțelegerile internaționale dintre state. Dacă un stat are potențialul fiscal de a declanșa și a susține o cursă a înarmărilor, el va putea negocia cu adversarii săi o înțelegere de limitare a cheltuielilor de înarmare. Marile programe de înarmare sunt susținute prin taxarea cetățenilor statului respectiv Înarmarea depinde de capacitatea guvernelor de a negocia cu societatea și de a convinge cetățenii că aceste cheltuieli sunt sacrificii necesare. Guvernele dispun de două surse pentru înarmare, un contract cu societatea pentru acceptarea taxării suplimentare și împrumuturile internaționale. Guvernele ineficiente nu au capacitatea de a obține fonduri suficiente pentru înarmare prin intermediul taxelor și acest fapt este considerat de adversari o vulnerabilitate de care pot profita în cadrul negocierilor. Războaiele intervin atunci când un stat aflat în ascensiune conștientizează faptul că datorită unei economii mai eficiente ar putea susține o cursă a înarmărilor și ar putea învinge într-un război viitor. Această conștientizare face ca acest stat să facă tot mai multe presiuni pentru a obține avantaje și să nu mai facă concesii. Politica agresivă a statului aflat în ascensiune determină statul aflat în declin să îl atace pentru a preveni pierderea puterii și influenței în viitor.

După declanșarea războiului din Irak atât în rândurile oamenilor politici cât și a politologilor au izbucnit controverse legate de legitimitatea și moralitatea războaielor preventive. Neta C. Crawford (2003) consideră că un război preventiv nu este legitim decât dacă îndeplinește patru condiții. În primul rând, partea care ia în considerare o astfel de acțiune, trebuie să aibă o concepție îngustă in ceea ce privește teritoriul pe care îl apără. Prevenția nu este justificată în cazul protejării unor interese imperiale sau dacă are în vedere ocuparea unor teritorii. În al doilea rând, trebuie să existe probe puternice că războiul este inevitabil și va surveni în viitorul apropiat, Crawford consideră că atacul nu se justifică decât dacă amenințările par să devină manifeste într-un interval de cel mult câteva săptămâni de la momentul în care este planificat atacul. Simpla posibilitate de a declanșa un atac nu este suficientă pentru a motiva un război preventiv. În al treilea rând este necesar să existe șanse reale de succes pentru forțele care inițiază războiul preventiv. Această cerință derivă din regulile războiului just. În al patrulea rând, este necesar ca amenințarea să poată fi înlăturată doar prin forța armată. Războiul nu trebuie să fie declanșat decât atunci când nu mai este timp să se recurgă la alte măsuri, în special la tratative diplomatice. Crawford observă că în Statele

Unite, noțiunea de ”sine” a fost extinsă în ultimele decenii. În mai multe documente Departamentul de stat al S.U.A. insista asupra necesității apărării intereselor naționale, care includeau bunăstarea economică, vitalitatea și productivitatea economiei globale și accesul la piețele cheie și resursele strategice (Crawford, 2003, p. 32). Totodată în aceste documente se menționa că scopul acestei strategii este cel de a face lumea mai bună. Cu alte cuvinte S.U.A. își asuma rolul de polițist mondial și se angaja să intervină în orice loc pe glob dacă aprecia că un eveniment politic ar avea consecințe nefavorabile pe plan mondial.

Rolul S.U.A. de polițist mondial este subliniat și de Paul B. Stares (2018). Acesta susține că datorită faptului că a rămas singura supraputere, S.U.A. are o obligație morală de a face totul pentru păstrarea stării de pace în lume și pentru apărare statelor mai slabe în fața agresorilor. Un exemplu de intervenție în acest scop este cel al războiului din Iugoslavia. Stares consideră că S.U.A. trebuie să anticipeze crizele viitoare și să intervină, dacă este posibil prin metode pașnice, pentru aplanarea conflictelor și prezervarea păcii. În ultimă instanță, dacă nu există altă cale, S.U.A. trebuie să recurgă la războaie preventive pentru a înlătura pericolul. În calea acestei obligații morale imperative stau însă câteva obstacole. În primul rând faptul că agenda politică internă este foarte încărcată îi impiedică pe președinți să se dedice politicii internaționale. În al doilea rând, pentru un om politic o intervenție într-o țară îndepărtată nu oferă suficiente avantaje ca să merite să își dedice timpul și energia pentru ea așa că de cele mai multe ori astfel de probleme sunt neglijate. În al treilea rând, războaiele preventive sunt costisitoare iar cetățenii nu acceptă de multe ori cheltuirea banului public chiar și când e vorba de o acțiune umanitară, de incălcarea severă a drepturilor omului sau de un conflict etnic sau religios care poate conduce la un genocid. În al patrulea rând, războaiele preventive sunt împiedicate de impedimentele operative care stau în fața lor, adică de resursele militare limitate, de necesitatea încălcării suveranității naționale a altor state pentru a opri conflictele interne, de dificultatea de a convinge alte țări să se alăture acțiunii preventive.

Stares consideră că acțiunile preventive pot fi împărțite în trei categorii. Primul tip de acțiune preventivă este cea de reducere a riscului de conflict, adică de eliminare sau minimizare a factorilor asociați cu instabilitatea politică sau cu conflictul violent, înainte ca el să se manifesteze și să aibă efecte dăunătoare. Stares e de părere că în cazul unor conflicte S.U.A. trebuie să favorizeze forțele democratice și nu cele autoritare, și să încerce să promoveze democrația pentru că statele democratice sunt mai pașnice și astfel se asigură echilibrul în zonă. Un al doilea tip de acțiune preventivă este cea care are drept scop prevenirea crizelor. Viitoarele crize pot fi prevăzut pentru că ele sunt rezultatul agravării unor situații cum ar fi insecuritatea cu privire la intențiile ostile ale unui stat vecin, un conflict care pleacă de la pretenții teritoriale sau asupra unor resurse, trecerea graniței de către niște forțe angrenate într-un război civil din statul vecin, etc.

Celelalte mari puteri, China, Rusia, Franța și Marea Britanie sau puterile regionale ca Iranul, Turcia sau Israelul intervin și ele în conflicte din vecinătatea lor fără să recunoască deschis că interesele economice sau politice au stat la originea declanșării unor acțiuni armate. Totuși, de cele mai mult ori aceste interese sunt transparente. În aceste situații granița dintre războiul preventiv și cel de agresiune este dificil de trasat. Situația din Siria, unde de mai mult de un deceniu se desfășoară un război civil este un exemplu cu privire la intervențiile puterilor regionale. În Siria statele din jur încearcă să obțină influență sprijinind diverse forțe locale care au controlul asupra unor zone. Chiar dacă nu este învecinată cu Siria, Rusia a intervenit pentru a-l sprijini pe dictatorul Bashar al-Assad. Turcia, pe lângă încercarea de a obține influență în spațiul care a aparținut fostului Imperiu Otoman, a intrat în Siria pentru ai alunga din zona apropiată de granița sa pe etnicii kurzi,care doreau de mult timp unificarea cu kurzii din Turcia și formarea unui stat național kurd. Intervenția Turciei a avut un caracter de război preventiv cu rolul de a împiedica desprinderea unei părți din teritoriul național care să fie alipită acesteui stat kurd.

Analizând conceptul de război preventiv, Michael Walzer (2006, pp.76-85) observă că motivarea necesității unui astfel de război presupune existența unor standarde de măsurare a pericolului, care în realitate nu există. În practică cele mai multe războaiele preventive au fost declanșate nu pentru că existau amenințări la integritatea teritorială a statelor respective, sau pentru înlăturarea pericolului de agresiune din partea vecinului ci pentru menținerea echilibrului de putere, și pentru a stopa inversarea relației de dominare și inferioritate între două state. Cei care declanșează astfel de războaie, invocă faptul că ar apăra nu interesul lor național ci ordinea internațională și libertatea altor state dar de fapt au un scop egoist. În aceste cazuri nu e vorba de o amenințare iminentă, care ar surveni într-un interval de zile sau săptămâni ci de una care ar putea surveni în câțiva ani și este incertă. De cele mai multe ori, consideră Walzer, războaiele sunt declanșate din frică și nu pentru că ar exista semn că statele aflate în tabăra adversă ar avea intenții maligne. Walzer consideră că date fiind incertitudinile politicii internaționale este imposibil de anticipat un atac care ar putea surveni peste ani de zile. O astfel de perspectivă este cinică și nerealistă. Walzer crede că amenințările verbale ale liderilor politici nu constituie un criteriu de determinare a pericolului pentru că retorica electorală de acest tip nu se materializează de cele mai multe ori. Nici angrenarea statului vecin într-o cursă a înarmărilor nu poate fi considerată o amenințare, atâta timp cât statul respectiv nu a încălcat o înțelegere formală sau tacită cu privire la limita înarmării. Nici chiar unele acte ostile, chiar dacă implică violența, nu ar trebui să fie considerate un semn al intenției de a declanșa un război. De exemplu, cunoaștem faptul că unele incidente de acest tip intervin cu regularitate între India și Pakistan, China și India sau între China și Indonezia. Nu există motive să credem că ele ar putea să degenereze totuși într-un război.

În cazul altor evenimente, cum ar fi alianțele militare, mobilizările și mișcările de trupe, blocadele navale sau incursiunile peste graniță, acestea trebuie să fie evaluate cu grijă pentru că uneori constituie semne ale unei viitoare agresiuni iar alte ori sunt doar demonstrații de forță sau măsuri de precauție. China organizează din când în când exerciții militare în apropierea Taiwanului, simulând chiar o posibilă debarcare însă nu există motive să credem că o încercare de ocupare a insulei poate fi iminentă. Walzer consideră că un război preventiv este justificat dacă sunt întrunite trei condiții: dacă există o intenție manifestă de a ataca din partea statului respectiv, dacă acesta a efectuat pregătiri active care dovedesc că există un pericol sigur și dacă în situația respectivă nu se mai poate face nimic iar așteptarea presupune riscuri mai mari decât atacul.

Pentru strategii militari războiul preventiv pare un ”glonț de argint”, o soluție ideală și definitivă pentru înlăturarea unei amenințări. Cu toate acestea istoria recentă ne dovedește că rezultatele unor astfel de războaie nu sunt întotdeauna cele scontate. Un exemplu edificator este intervenția S.U.A. și a aliaților săi în Afghanistan, care avea drept scop înlăturarea talibanilor de la putere și instituirea unui regim democratic, care să nu sprijine terorismul. Războiul care a durat 20 de ani a culminat cu retragerea trupelor de ocupație din Afghanistan și reinstalarea la putere a talibanilor. Sprijinirea financiară și cu armament a diverselor forțe antiguvernamentale din zona arabă în timpul revoltelor denumite ”primăvara arabă” și atacurile cu rachete și aviație împotriva regimurilor autoritare aflate la putere, nu au determinat instalarea în aceste țări a unor regimuri democratice recunoscătoare Americii ci a facilitat preluarea puterii de către organizații fundamentaliste ostile.

După ce trece în revistă războaiele preventive din secolul XX, și rezultatele lor îndoielnice Scott A. Silverstone (2019) enumeră cazurile în care unii oameni politici au insistat pentru declanșarea unor războaie preventive care nu au avut loc și care sunt invocate adesea de istoricii contrafactuali (vezi pentru detalii și Silverstone, 2007). Cel mai adesea se susține că dacă Franța și Marea Britanie ar fi declanșat un război împotriva Germaniei, atunci când Hitler a decis să reocupe Renania, acesta ar fi fost înlăturat de la putere și Germania ar fi redevenit un stat democratic. Alte momente similare care ar fi necesitat o intervenție armată

au fost cele ale revendicării zonei Sudeților sau a invadării Cehoslovaciei. Dacă în acest caz istoricii par să fie de acord că o acțiune militară ar fi prevenit izbucnirea ulterioară a războiului, rezultatul ipotetic al altor intervenții rămase la stadiul de proiect este discutabil. În 1948, când era evident că sovieticii nu se vor retrage din Europa de Est, Winston Churchill a cerut președintelui american Harry Truman să îl someze pe Stalin să își retragă trupele din Europa de Est iar dacă acesta refuză să arunce o bombă atomică pe Kremlin, distrugând astfel conducerea sovietică. Dacă nu acționăm acum, spunea Churchill, în curând rușii vor avea și ei bomba atomică și nu vom mai putea face nimic. Churchill și-a reiterat cererea și atunci când a fost ales următorul președinte, Dwight Eisenhower, fiind refuzat și de acesta. În 1950, după ce sovieticii au efectuat prima explozie atomică, dovedind că în curând vor putea să declanșeze un program de înarmare nucleară, secretarul de stat pentru marina militară din S.U.A., Francis P. Matthews a propus efectuarea unui atac atomic preventiv pentru eliminarea pericolului sovietic. În 1964, când China a efectuat cu succes primul test al unei bombe atomice președintelui Lyndon Johnson i s-a propus să distrugă toate reactoarele nucleare chineze și instalațiile de îmbogățire a uraniului pentru a împiedica China să dezvolte un program de înarmare nucleară. Președinților americani Clinton, Bush și Trump li s-a cerut să aprobe atacuri asupre instalațiilor din Coreea de Nord unde erau produse arme nucleare. Nici unul dintre ei nu a luat în considerare o astfel de acțiune.

Nu știm ce rezultat ar fi avut un atac atomic asupra U.R.S.S-ului și dacă sub amenințarea distrugerii sovieticii s-ar fi retras din Europa de Est, iar în aceste țări s-ar fi reinstaurat democrația, așa cum susțineau cei care au propus această măsură. E greu de apreciat dacă atacarea Chinei sau a Coreei de Nord ar fi determinat aceste țări să renunțe la programul de înarmare nucleară. E cert însă că un atac care ar fi dus la moartea a sute de mii de persoane, în cea mai mare parte civili, e greu de justificat din punct de vedere moral.

Chiar dacă la prima vedere pare justificat în unele situații, războiul preventiv este, de cele mai multe ori condamnabil din punct de vedere etic pentru că încercând să înlăture un pericol potențial, care poate nu s-ar fi produs niciodată, are drept rezultat moartea unui mare număr de oameni și deteriorarea gravă a calității vieții pentru populația staului învins. Din aceste motive este de dorit să nu se recurgă la astfel de intervenții decât în ultimă instanță, atunci când nu există alte soluții și au fost epuizate toate metodele diplomatice de aplanare a conflictului.

BIBLIOGRAPHY

Allison, G., (2022), *Capcana lui Tucidide: Mai pot evita Statele Unite şi China războiul?*, București: Corint Istorie.

Chatterjee, D. K. (ed), (2013), *The Ethics of Preventive War*, Cambridge: Cambridge University Press.

Coate, R., (2004), The UN and the Legal Status of Preemptive War. In B. Glad, C.J. Dolan, *Striking First: The Preventive War Doctrine and the Reshaping of U.S. Foreign Policy*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 167-174.

Colonomos, A., (2013), *The Gamble of War: Is It Possible to Justify Preventive War?*, New York: Palgrave Macmillan.

Crawford, Neta C., (2003), The Slippery Slope to Preventive War. În *Ethics & International Affairs*, vol 17, nr. 1, pp. 30-36.

Gardam, J., (2004), *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*, Cambridge: Cambridge University Press,.

Glad, B., Dolan, C. J. (eds), (2004), *Striking First: The Preventive War Doctrine and the Reshaping of U.S. Foreign Policy*, New York: Palgrave Macmillan.

Kennedy, R. F. (1969), *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York, W.W: Norton & Company, Inc.

Levy, J. S., (2011),Preventive War: Concept and Propositions. În *International Interactions*, vol. 37, 1, pp. 87-96.

McDonald, Patrick J., (2011), Complicating Commitment: Free Resurces, Power Shifts, and the Fiscal Politics of Preventive War, În *International Studies Quarterly*, vol 55, pp. 1095-1120.

Nichols, T. M., (2008), *Eve of Destruction: The Coming Age of Preventive War*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Pejic, J., (2015), Extrateritorial targeting by means of armed drones: Some legal implications. În International Review of the Red Cross, No. 893, September, 2015. Consulatată la https://international-review.icrc.org/articles/extraterritorial-targeting-means-armed-drones-some-legal-implications

Quigley, J., (2012), *The Six-Day War and Israeli Self-Defense: Questioning the Legal Basis for Preventive War*, Cambridge: Cambridge University Press.

Renger, N., (2008), The Greatest Treason?: On the Subtle Temptations of Preventive War. În *International Affairs*, vol.84, nr. 5, pp.949-961.

Silverstone, S. A., (2007), *Preventive War and American Democracy*, New York: Routledge,.

Silverstone, S. A., (2019), *From Hitler's Germany to Saddam's Iraq: The Enduring False Promise of Preventive War*, Lanham: Rowman & Littlefield.

Stares, P. B., (2018), *Preventive Engagement: How America Can Avoid War, Stay Strong, and Keep the Peace*, New York: Columbia University Press.

Tucker, D., (2004), Counterterrorism and the Perils of Preemption Problems of Command and Control. In B. Glad, C.J. Dolan, *Striking First: The Preventive War Doctrine and the Reshaping of U.S. Foreign Policy*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 75-89.

Thies, W. J., (2020), *Why Containment Works: Power, Proliferation, and Preventive War*, Ithaca: Cornell University Press.

Thucidides, (2009), *The Peloponnesian War*, Martin Hammond transl., Oxford: Oxford University Press.

Walzer, M., (2006), *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, 4th ed., New York: Basic Books.

Whitlark, R. E., (2021), *All options on the Table: Leaders, Preventive War, and Nuclear Proliferation*, Ithaca: Cornell University Press.

CONSIDERATIONS REGARDING THE ORIGINS AND THE FAMILY OF JOHN VITEZ OF ZREDNA

Laura Ardelean
Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: The humanist John Vitez of Zredna, whose qualities recommended him to become tutor for the young Matthias Corvinus, occupied important positions in the hierarchy of the Roman Catholic church, becoming bishop of Oradea and then archbishop of Strigonium. He managed to coagulate an elitist intellectual circle around him in Oradea. Being admired by famous humanists of his time, he maintained contact with many of them throughout his life. His impressive library was renowned far and wide. He became a true patron for young people eager to study, helping them to study at the universities, especially at those in the Italian space.
In this work, the author would like to highlight some aspects related to the origins and the family from which this truly special personality of Central European humanism comes.

Keywords: humanism, 15th century, John Vitez of Zredna, origins, family

Personalitate complexă, pe lângă abilitățile sale de om politic și diplomat, fiind notar la curtea regelui Sigismund de Luxemburg și mai târziu în serviciul a nu mai puțin de doi regi pe parcursul carierei sale, a lui Ladislau al V-lea și apoi a lui Matia Corvinul, prelatul Ioan de Zredna s-a remarcat nu doar ca și un important om al Bisericii Romano-Catolice, dar și prin contribuțiile sale pe plan cultural[1]. Are marele merit de a fi răspândit în Europa Centrală ideile propagate de curentul umanist. Calitățile sale l-au recomandat să ajungă preceptorul celor doi fii ai lui Iancu de Hunedoara, Ladislau și Matia[2]. O mare parte din viața sa de prelat și-a petrecut-o la Oradea, fiind din 1442 prepozit al Capitlului[3], sau din 1444 după alte surse[4] și apoi ocupând scaunul episcopal între anii 1444[5]/1445-1465[6], după care a fost numit arhiepiscop de Strigoniu. Anii petrecuți la Oradea i-au permis să coaguleze în jurul său un cerc renascentist de intelectuali care-i împărtășeau viziunile de natură umaniste, cerc care s-a

[1] Klára Pajorin, *The Crusades and Early Humanism in Hungary*, în *Infima Aetas Pannonica. Studies in Late Medieval Hungarian History*, ed. Kornél Szovák, Péter E. Kovács, Corvina, Budapesta, 2009, p.242-243.
[2] Miroslav Kurelac, *Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Sredne (1405—1472),* în *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 1 , 1982, p.33.
[3] Kornél Szovák, *Tradiţia culturii scrise la Oradea*, în vol. *Oradea şi Bihorul în evul mediu timpuriu Studii despre istoria Ţării Bihorului 1*, coord. Attila Zsoldos, Asociația Tanoda și Asociația Culturală Varadinum Oradea, 2017, p.162; *Epoca medievală*, subcap. „Vârsta de aur", în *Istoria oraţului Oradea,* coord. Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Arca, Oradea, 2007, p.104; Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, Biblioteca Kriterion, Editura Kriterion, București, 1977, p.44.
[4] Răzvan Mihai Neagu, *Episcopii italieni de Oradea (secolele XIV-XV),* în *Crisia*, XLVI, Oradea, 2016, p.32; Idem, *Episcopii italieni de Oradea în secolul al XV*-lea, în *Istoria Bihorului. Civilizaţie – Societate – Economie – Mentalităţi,* coord. Gabriel Moisa, Sorin Şipoş, Aurel Chiriac, Radu Romînaşu, Editura Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2018, p. 282.
[5] *Epoca medievală*, subcap. „Vârsta de aur", în Istoria *oraţului Oradea...*, p.104; Farkas Gábor Kiss, *Origin Narratives: Pier Paolo Vergerio and the Beginnings of Hungarian Humanism*, în *Hungarian Historical Review, Early Humanism in Hungary and in East Central Europe*, New Series of Acta Historica Academiæ Scientiarum Hungaricæ, Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, Research Centre for the Humanities, 8, nr. 3, 2019, p.479-480; Ioan de Zredna a fost ales de către Capitlu ca și episcop, însă papa Eugen al IV-lea a fost de acord să-l confirme în scaunul episcopal doar la 1 iunie 1445, dar în literatura de specialitate este uzitată uneori și data de 1444 ca și începutul episcopatului său la Oradea.
[6] Liviu Borcea, *Bihorul medieval: oameni, aşezări, instituţii* , Editura Arca, Oradea, 2005, p.74.

conturat treptat într-un nucleu cu o forță intelectuală extraordinară și care ar fi putut să creeze o instituție de învățământ superior. Din păcate nu a fost să fie. Relațiile pe care le întreținea cu o serie de umaniști din spațiile, pe atunci, importante ale Europei, i-au facilitat accesul la informații, atât cât se putea la nivelul secolului al XV-lea. Pe lângă aceasta, și-a format o rețea de prieteni și a avut cunoștințe influente care l-au sprijinit în activitatea sa de mecenat. Este cunoscut faptul că a fost unul dintre cei mai fervenți susținători ai educației, trimițând tineri promițători la universitățile prestigioase din spațiul italian, dar și la alte universități, ca de exemplu, cea de la Viena. Mai mult, probabil tot datorită contactelor sale permanente cu lumea culturală și științifică se datorează și proiectul său de a înființa o academie[7], care s-a realizat abia în 1467 prin înființarea Universității Istropolitane de la Bratislava, inaugurată oficial la Strigoniu, după modelul prestigioaselor universități europene, în special al celei de la Bologna[8]. Putem afirma fără exagerare că era un vizionar al vremurilor sale. Dar cine a fost și din ce familie a provine această personalitate complexă care și-a pus amprenta pe viața culturală și politică din Regatul maghiar în secolul al XV-lea?

În istoriografie este cunoscut ca și Ioan Vitez de Zredna, dar se pare că, în realitate, el nu a folosit niciodată acest nume[9]. Inscripțiile vremii indică clar doar prenumele său, și anume forma latinizată de Ioannes (pe lespedea sa funerară din catedrala de la Strigoniu) sau Joannes de Zredna. Documentele oficiale semnate de către acesta ne indică faptul că mai degrabă își asocia prenumelui funcția sau locul în care se găsea la momentul emiterii actului respectiv. Amintim în acest sens două diplome, semnate de el în calitate de episcop de Oradea, și anume o diplomă datată din 1448 și emisă pentru cauza pedepselor aplicate de către castelan cetățenilor din Beiuș și iobagilor din acest ținut și cea de-a doua din 1454 prin care confirmă vechile obiceiuri, întocmiri și organizații ale iobagilor români din Bihor. În ambele numele său apare astfel: „Nos Ioannes Dei et apostolicae Sedis gratia Episcopus Varadiensis...”[10]. Desigur, există mult mai multe dovezi. În volumul dedicat lui, publicat de către Boronkai Iván, remarcăm nenumărate exemple în acest sens[11]. Apelativul „od Zredna”, după locul său de naștere, a fost adăugat ori de către contemporanii săi umaniști[12], bazându-ne pe dedicațiile lor din volumele pe care le deținea (probabil cadou de la aceștia), sau s-a autodenumit el însuși astfel, dacă ținem cont și de lucrările sale. Apreciem că este cazul din urmă, luând în considerare faptul că și la înscrierea la Universitatea din Viena, pe care de altfel nu știm dacă a absolvit-o, apare sub numele de Ioan de Zredna.

În epocă mulți se refereau la el folosind doar titlurile sale, și anume *episcopus Varadiensis* sau *archiepiscopus Strigoniensis*. Adăugăm că uneori, în cadrul emendărilor sale pe volumele pe care le deținea, apare o simplă literă Z, care ne întărește convingerea că el însuși și-a adăugat numelui apelativul de Zredna.

---

[7] Jakó Zsigmond, *op.cit.*, p.45.

[8] Mária Prokopp, *L'Academia Istropolitana e il suo cancellière Johannes Vitéz (1408–1472), Primate d'Ungheria. Il programma degli affreschi del suo Studiolo a* Esztergom, in *Matthias and his legacy Cultural and Political Encounters between East and West*, Eds. Attila Bárány, Attila Györkös, Speculum Historiae Debreceniense 1., DEBRECEN, 2009, p.135.

[9] Tomislav Matić, *Bishop John Vitez and Early Renaissance Central Europe. The Humanist Kingmaker*, Arc Humanities Press, Leeds, 2022, p..5; Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, Monumenta Hungariae Historica. Disertationes, Institutum Historicum Sedis Centralis Studiorum Philosophicorum Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta, 2014, p.168, n.1208.

[10] Const. Pavel, *Școalele din Beiuș 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor*, Tipografia „Doina”, Beiuș, 1928, p.309, 314.

[11] Iván Boronkai, *Iohannes Vitéz de Zredna, Opera Quae Supersunt*, Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III, Einleitung, 13, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

[12] Tomislav Matić, *op.cit.*, p.6.

Literatura de specialitate a secolelor XVII-XVIII ne induce puțin în eroare, deoarece episcopul de Strigoniu și Ioan Vitez erau percepuți ca două persoane distincte[13]. Prima dată numele de Iohannes Vitesius sau Vetesius apare la Bonfini[14] și este posibil să se datoreze unei confuzii alimentate de un tânăr cu același nume care fusese sprijinit de către Ioan de Zredna în a-și desăvârși studiile în spațiul italian și care, pentru a putea fi deosebit de binefăcătorul său, mai ales că ajunsese la un moment dat și el episcop, a fost adesea amintit ca și Ioan Vitez cel Tânăr. Unii istorici nu exclud posibilitatea ca sora lui Ioan de Zredna să se fi măritat în familia Vitezilor și de aici să provină apelativul, prin *translatio*[15]. În orice caz, este clar că numele de Vitez este o adăugire ulterioară la Ioan de Zredna[16], care treptat s-a încetățenit. Nu există dovezi ca el să-l fi folosit vreodată[17].

Cu toate că nu se cunosc documente prin care să se stabilească cu exactitate data nașterii lui Ioan, cea mai uzitată versiune în literatura de specialitate este cea a anului 1408, variantă lansată de către Fraknói Vilmos în secolul al XIX-lea care, în volumul publicat despre viața prelatului, notează că acesta s-a născut în anul respectiv, însă fără a ne indica vreo sursă istorică care să arate acest lucru[18]. Alte date care s-au vehiculat în legătură anul nașterii sunt (în jur de) 1400[19], 1405[20] sau chiar 1410[21].

În ceea ce privește familia din care provine s-au vehiculat în istoriografie tot felul de variante, dar pe măsură ce au fost valorificate noi documente, lucrurile au început să se mai așeze. Familia lui Ioan Vitez făcea parte din rândul nobilimii modeste de Gračenica din Slavonia medievală[22], despre care se crede că își are rădăcinile din perioada arpadiană. Fondatorul familiei a fost un anume Dionizije Geletov din Tekovac[23]. Străbunicul lui Ioan a fost Desiderius, despre care știm că a avut un fiu pe nume Gerard, care face parte din prima generație care a avut în posesie domeniul de la Zredna[24], în comitatul Belovár-Kőrös din Croația[25]. Familia sa a fost astfel identificată ca și „Geleth de Zredna" sau Gjeletić/Geletich[26],

---

[13] Pajorin Klára, *Vitéz János vezetéknevéről* [*Despre numele de familie a lui Ioan Viteaz*], în vol. *Ritoók Zsigmondné Szalay Ágnes 70. Születésnapjára* [*Pentru aniversarea a 70 de ani a doamnei, Ritoók Zsigmond Szalay Ágnes*], ed. Tamás Zsuzsanna, Budapesta, 2001, p.19

[14] Kornél Illés, *Barbarians or Infidels? Attitudes towards Ottoman Turks in the Speeches of Johannes Vitéz of Zredna*, în *Central European Cultures* 2, nr. 1, Budapesta, 2022 p.33, n. 8; Farkas Gábor Kiss, *op.cit.*, p.473, n.7; Tomislav Matić, în *op.cit.*, p.7, n.31, specifică de altfel că în opera *Rerum Ungaricum decades* a lui Antonio Bonfini, apare o singură dată. Huszti József în a sa monografie despre *Janus Pannonius* amintește o scrisoare a acestuia către un anume Vetesius pe care-l identifică cu tânărul umanist din secolul al XV-lea Vetési László (https://mek.oszk.hu/08000/08091/08091.htm- accesta îmn 09.05.2024. ora 21.00).

[15] Csapodiné Gárdonyi Klára, *Vitéz János neve* [*Numele lui Ioan Viteaz*], în *Turul*, A Magyar Történelmi Társulat, A Magyar Országos Levéltár és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye [Buletinul Societății Istorice Maghiare, al Arhivelor Naționale Maghiare și al Societății Heraldice și Genealogice Maghiare], red. Tarsoly István, Nyulászíné Straub Éva, Pandula Attila, Rainer Pál, LXXL, nr.1-2, Budapesta, 1998, p.27.

[16] Pajorin Klára, *Vitéz János vezetéknevéről*... [Despre numele de familie a lui Ioan Viteaz...], p.18.

[17] Csapodiné Gárdonyi Klára, *op.cit.*, p.25.

[18] Fraknói Vilmos, *Vitéz János esztergomi érsek élete* [*Viața arhiepiscopului de Strigoniu Ioan Viteaz*], Szent István Társulat, Budapesta, 1879, p.9; vezi și Mária Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz of Zredna (1408-1472), Primate of Hungary and Royal Chancellor*, în *Bonum ut pulchrum: Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on His Seventieth Birthday*, ed. Livia Varga et al., Editura Argumentum, Budapesta, 2010.

[19] Iván Boronkai, *op.cit.*, p.11.

[20] Miroslav Kurelac, *op.cit.*, p.24.

[21] Catalogul unei expoziții publicat sub egida Goethe Institut din Ljubliana în 2021, intitulat *Europe – The Legacy of the Humanists*, p.33 (https://www.goethe.de/resources/files/pdf234/broura_humanizem_eng.pdf - accdesat îm 7 mai 2024, ora 15.30).

[22] Tamás Pálosfalvi, *op.cit.*, p.399.

[23] Miroslav Kurelac, *op.cit.*, p.24.

[24] Tomislav Matić, *op.cit.*, p.7-8.

[25] Kornél Szovák, *op.cit.*, p.162.

după un prenume al bunicului său, transformat în nume de familie, practică întâlnită în secolul al XV-lea. Cu toate că istoricul maghiar Fraknói Vilmos, în a sa biografie despre Ioan Vitez de Zredna, considera că și pe tatăl acestuia îl chema Ioan (János) și că provenea din familia Sáfár din Csév (comitatul Esztergom)[27], dintr-un volum publicat recent de către istoricul croat Tomislav Matić, în care acesta analizează activitatea episcopului Ioan Vitez și Renașterea timpurie în Europa Centrală, constatăm că numele său apare pentru prima dată într-un document oficial de donație a unui domeniu în favoarea mănăstirii paulinelor din Garić emis în 10 ianuarie 1417. Documentul a fost întocmit în numele lui Filip și a fiilor acestuia și a lui Dionizija/Dionisie și a fiului său. Reiese de aici că Ioan este fiul lui Dionisie, Filip fiindu-i unchi, iar Iwan și Iacob, fiii acestuia, îi erau veri primari[28]. Dintr-o altă diplomă, emisă de Sigismund de Luxemburg în 1437, deducem că nu mai avea frați, deoarece este menționat doar el, ca și fiu al notarului Dionisie, alături de verii săi Benedict și Ștefan[29].

Tatăl lui Ioan Vitez, Dionisie a fost în armata lui Sigismund la un moment dat și l-a slujit pe Iancu de Hunedoara, ca și secretar, în perioada cât acesta a ocupat funcția de guvernator și regent al Ungariei. Prima sa soție, Doroteea, a fost mama lui Ioan de Zredna. După moartea acesteia (cca. 1433), tatăl său s-a recăsătorit cu Ilko, văduva lui Ambrozie de Újudvár, însă se presupune că această uniune nu a durat foarte mult, aproximativ doi ani, deoarece Dionisie a decedat prin 1435[30]. Fiul surorii lui Ioan de Zredna a fost umanistul Ivan Česmički, cunoscut ca și Janus Pannonius, pe care cu toate că-l apela ca și frate, îi era de fapt nepot[31]. Alte rude, pe care nu le menționăm aici, au fost identificate pe linie paternă în general din diplomele și actele de donație regale.

Cu toate că nu provine dintr-o familie foarte bogată, cariera tatălui său, în slujba lui Iancu de Hunedoara, îi permite să fie aproape de personalitățile politice importante ale vremii, conturându-se astfel și traseul pe care-l va urma de-a lungul vieții sale. Nu cunoaștem cu siguranță unde și-a desăvârșit educația, însă știm că Ioan de Zredna reușește să îmbrățișeze noile tendințe culturale ale spiritului umanist și să le transmită locurilor unde a poposit vreme mai îndelungată, personalitatea sa punându-și amprenta în special pe viața culturală a Regatului ungar din secolul al XV-lea. Educația ocupa un loc important în viziunea sa. Biblioteca sa era renumită și apreciată, prietenii și colaboratorii săi proveneau din cele mai înalte cercuri de intelectuali din toată Europa. Tinerii cu siguranță l-au văzut ca pe un model demn de urmat, insuflându-le dorința de acumulare de cunoștințe. Proverbul „omul sfințește locul" este fără îndoială adevărat în cazul său.

BIBLIOGRAPHY

1. Borcea, Liviu, *Bihorul medieval: oameni, aşezări, instituţii ,* Editura Arca, Oradea, 2005
2. Csapodiné Gárdonyi Klára, *Vitéz János neve* [*Numele lui Ioan Vitez*], în *Turul,* A Magyar Történelmi Társulat, A Magyar Országos Levéltár és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye [Buletinul Societății Istorice Maghiare, al Arhivelor Naționale Maghiare și al Societății Heraldice și Genealogice Maghiare], red. Tarsoly István, Nyulásziné Straub Éva, Pandula Attila, Rainer Pál, LXXL, nr.1-2, Budapesta, 1998, p. 25-29
3. *Europe – The Legacy of the Humanists*, exhibition catalogue (https://www.goethe.de/resources/files/pdf234/broura_humanizem_eng.pdf

[26] Miroslav Kurelac, *op.cit.*, p.24.
[27] Fraknói Vilmos, *op.cit.*, p.3; Csapodiné Gárdonyi Klára, *op.cit.*, p.25.
[28] Tomislav Matić, *op.cit.*, p.5.
[29] Csapodiné Gárdonyi Klára, *op.cit.*, p.25.
[30] Tomislav Matić, *op.cit.*, p.10-11.
[31] *Ibidem*, p.12.

4. Fraknói Vilmos, *Vitéz János esztergomi érsek élete* [*Viața arhiepiscopului de Strigoniu Ioan Vitez*], Szent István Társulat, Budapesta, 1879
5. Illés Kornél, *Barbarians or Infidels? Attitudes towards Ottoman Turks in the Speeches of Johannes Vitéz of Zredna*, în *Central European Cultures* 2, nr. 1, Budapesta, 2022 p. 32-46
6. *Iohannes Vitéz de Zredna, Opera Quae Supersunt*, Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III, Einleitung, 13, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980
7. *Istoria oraşului Oradea,* coord. Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Arca, Oradea, 2007
8. Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, Biblioteca Kriterion, Editura Kriterion, București, 1977
9. Kiss Farkas Gábor, *Origin Narratives: Pier Paolo Vergerio and the Beginnings of Hungarian Humanism*, în *Hungarian Historical Review, Early Humanism in Hungary and in East Central Europe*, New Series of Acta Historica Academiæ Scientiarum Hungaricæ, Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, Research Centre for the Humanities, 8, nr. 3, 2019, p. 471-496
10. Kurelac, Miroslav, *Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Sredne (1405—1472)*, în *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 1 , 1982, p. 21-34
11. Matić, Tomislav, *Bishop John Vitez and Early Renaissance Central Europe. The Humanist Kingmaker*, Arc Humanities Press, Leeds, 2022
12. Neagu, Răzvan Mihai, *Episcopii italieni de Oradea (secolele XIV-XV)*, în *Crisia*, XLVI, Oradea, 2016, p. 26-32
13. Idem, *Episcopii italieni de Oradea în secolul al XV*-lea, în *Istoria Bihorului. Civilizaţie – Societate – Economie – Mentalităţi,* coord. Gabriel Moisa, Sorin Şipoş, Aurel Chiriac, Radu Romînaşu, Editura Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2018, p.277-282
14. Pajorin Klára, *The Crusades and Early Humanism in Hungary*, în *Infima Aetas Pannonica. Studies in Late Medieval Hungarian History*, ed. Kornél Szovák, Péter E. Kovács, Corvina, Budapesta, 2009, p.237-249
15. Idem, *Vitéz János vezetéknevéről* [*Despre numele de familie a lui Ioan Vitez*], în vol. *Ritoók Zsigmondné Szalay Ágnes 70. Születésnapjára* [*Pentru aniversarea a 70 de ani a doamnei, Ritoók Zsigmond Szalay Ágnes*], ed. Tamás Zsuzsanna, Budapesta, 2001, p.18-19
16. Pálosfalvi Tamás, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, Monumenta Hungariae Historica. Disertationes, Institutum Historicum Sedis Centralis Studiorum Philosophicorum Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta, 2014
17. Pavel, Const., *Şcoalele din Beiuş 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor*, Tipografia „Doina", Beiuș, 1928
18. Prokopp Mária*, L'Academia Istropolitana e il suo cancellière Johannes Vitéz (1408–1472), Primate d'Ungheria. Il programma degli affreschi del suo Studiolo a* Esztergom, in *Matthias and his legacy Cultural and Political Encounters between East and West*, Eds. Attila Bárány, Attila Györkös, Speculum Historiae Debreceniense 1., DEBRECEN, 2009, p.135-148
19. Idem, *The Scholarship of Johannes Vitéz of Zredna (1408-1472), Primate of Hungary and Royal Chancellor*, în *Bonum ut pulchrum: Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on His Seventieth Birthday*, ed. Livia Varga et al., Editura Argumentum, Budapesta, 2010, p. 347-358

20. Szovák Kornél, *Tradiţia culturii scrise la Oradea*, în vol. *Oradea şi Bihorul în evul mediu timpuriu Studii despre istoria Ţării Bihorului 1*, coord. Attila Zsoldos, Asociația Tanoda și Asociația Culturală Varadinum Oradea, 2017

RENAISSANCE NEO-PLATONISM - THE PLATONIC TRADITION

Amada Mocioalcă
Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: The Platonic tradition continued not through these dialogues but through the activities of Plato's Academy, which lasted until 539 AD, almost a thousand years of intellectual activity and ferment. The philosophy of Plato changed dramatically over the centuries and the general outline of that change is described by categorizing the Platonic tradition into two categories: Middle Platonism and Neoplatonism (meaning "new Platonism"). The most significant and far-reaching innovation of the Middle Platonists was the development of the view that the eternal forms or ideas that underlie the world of appearances are the thoughts of some single god or divinity. This means that all abstract categories and all mathematics are closer to the mind of God than anything else.

Keywords: Renaissance, Platonism, Neoplatonism, Middle Ages, God

There are several misconceptions about the Platonic tradition and its "revival" in the Italian Renaissance. For instance, there really is no solidly coherent body of philosophy that is "Platonic," but rather a series of philosophies openly or implicitly derived from work of the fourth century Athenian philosopher, Plato. In addition, Platonism never really faded out of the Western tradition nor was the Italian Renaissance a rediscovery of Plato; rather, the Italian Renaissance forged new philosophies from Plato and the Platonic tradition in antiquity and the Middle Ages. This new Platonic philosophy not only represented one of the central currents of Renaissance thought, it also had far reaching consequences in the future development of European thought and science. Finally, histories of the Renaissance tend to put Renaissance Platonism in conflict with Aristotelianism and its medieval derivative, Scholasticism. These are oppositional philosophies, or so the histories say, with diametrically opposed aims. The reality is a bit different: the philosophical instinct in the Italian Renaissance was to synthesize thought systems, to find a common, universal philosophy that encompasses a broad range of human thought. The greatest of these synthesizers was the Neoplatonic philosopher, Pico della Mirandola, who attempted to synthesize Platonism, Aristotelianism, Stoicism, Hebrew thought, Jewish mysticism, Arabic philosophy, and a whole host of others into a single philosophical system.

The dialogues and teaching of Plato form the ground on which the Platonic tradition is built. Plato ran an academy for philosophy in Athens during the first half of the fourth century BC. As instructional exercises, he composed a series of dialogues with Socrates as the main protagonist over such questions as what is virtue?, can virtue be taught?, what is love?, what is justice?, and so on. The foundation of Plato's thought was that the universe consists of two realms: a realm of appearance and a realm of eternal, abstract forms. While the world of appearances (the world you and I live in) constantly changes and so affords no possibility of certain knowledge, the world of forms is always static. For instance, while a horse will cease to be a horse if you run over it with eighteen wheeler, the "form of a horse," that is, the intellectual category of "horse" by which we understand horses to be differentiable from other things, always remains the same, even if we run over every horse in existence. In this realm of forms (the Greek word is "idea"), the highest levels of existence and knowledge is mathematics, and the very highest form or idea is the "form of the good."

The Neoplatonists, on the other hand, sought to combine Platonism with the other major philosophies of antiquity, such as Stoicism, Aristoteleanism, and various theologies. In this respect, the Neoplatonist activity was more similar to that of the philosphers of the Han

synthesis in China, who also sought to systematically reconcile the myriad of contending philosophical schools. The two most important Neoplatonic philosophers, Plotinus and Proclus, were active in the third century AD, and between them they effected the most systematic synthesis of Roman and Greek thought ever attained in the European tradition. Their most important innovation was the fusion of the Platonic forms with Aristotle's concept of an ordered an hierarchical universe. In the Neoplatonic scheme of things, the top of the hierarchy of the universe was one god, called "the One," and that all the lower levels were "emanations" from God. The lowest level of the universe was this world; since it is the farthest from the One it is both less real than the rest of the universe and less like God.

During the Middle Ages, the Platonic tradition survived in three distinct traditions: the European tradition, the Byzantine tradition, and the Islamic tradition. In Europe, Neo-Platonism never really died out because it formed the philosophical heart of the thought of Augustine and Boethius. Many of the standard Neoplatonic ideas, such as the existence of higher ideas in the mind of God and the reflection of those ideas in the real world were standard aspects of medieval thought. The knowledge of Plato was never lost; Plato's most thorough description of the structure of the universe, the Timaeus, was preserved and read throughout the middle ages in a Latin translation.

The Islamic tradition, on the other hand, far preferred Aristotle over Plato. The Islamic scholars never ignored Plato but gave far greater preference to the empirical and qualitiative philosophy of Aristotle. When the Islamic tradition intersected with the European tradition in the twelfth century, Europeans got a heavy dose of Aristotle with a correspondingly low dose of Plato. As a result, the European preference for the Platonic tradition, reflected in the predominance of Augustine, began to fade.

Of all the medieval Platonic traditions, the most dynamic was the Byzantine tradition. The Byzantines carried on the Neoplatonic speculations about the divine ideas and their relation to the physical world. Most importantly, the Byzantine Neoplatonists carried on the work of synthesizing philosophies – the most crucial of these was the synthesis of Platonism with Christianity. In the fourteenth and fifteenth centuries, the most active of these Neoplatonists was Gemistus Pletho. He is most significant for the Italian Renaissance for he visited Italy and introduced the Italians to Byzantine Neoplatonism. Pletho also introduced the Italians to the notion that the philosophical systems of Plato and Aristotle were in conflict with one another; a large part of European thought during the Renaissance would involve spelling out this conflict.

For all practical purposes, then, the Neoplatonism of the Italian Renaissance continues these three traditions. The Neoplatonists inherit the Augustinian and Boethian synthesis of Platonism with Christianity and many are avowed Augustinians. The Islamic tradition had taught Europeans to prize empiricism, logic, hierarchy, and qualitative knowledge in relation to the "divine ideas." Finally, the strongest influence were the Byzantine traditions which continued the Neoplatonic speculation into the mind of God and, more importantly, continued the tradition of synthesizing philosophical traditions.

Renaissance Platonism cannot really be easily considered as a school or even a coherent movement. Unlike humanism or Aristotelianism, it was not a program of education and so did not constitute normal studies, nor did it ever become a program of study or curriculum. Aside from the Academy founded by Marsilio Ficino and Cosimo de'Medici, it had only the slimmest of institutional support as a distinct discipline. Only a few philosophers, such as Cardinal Bessarion, Nicholas Cusanus, Marsilio Ficino, and Pico della Mirandola, can be unabashedly classified as "Neoplatonists." In the history of ideas, Renaissance Neoplatonism is more important for its diffusion into a variety of philosophies and cultural activities, such as literature, painting, and music.

The humanists, beginning Petrarch, associated themselves in part with Platonic philosphy as a reaction against Aristoteleanism, though the early humanists knew little or nothing about Platonism. It wasn't until the arrival of Byzantine philosophers, most importantly John Chrysolas and Pletho, that the Italians were really introduced to the entire corpus of Platonic works. The first to undertake translating and transmitting Plato to the rest of Europe was Cardinal Bessarion, who, as a student of Pletho when he visited Italy, had thoroughly internalized Platonic ideas. This translation project, begun by Bessarion, would be completed a few decades later when Ficino undertook the Herculean task of translating all of Plato's works into Latin.

The first highly influential Neoplatonic philosopher in the Italian Renaissance was Nicholas Cusanus who developed a rich and complex view of the universe and human knowledge. Among his most important and far-reaching ideas was the idea that mathematical knowledge was always absolutely certain knowledge; as such, the mathematical sciences were higher than all other sciences, including the qualitative empiricism of Aristotle. Cusanus also argued that their was one single, archetypal idea in the mind of God and that this idea is present in every other idea and in every physical object. With the proper understanding, one could arrive at this archetypal idea by studying any object whatsoever. This is a remarkably similar conclusion to that arrived at by the School of Principle in Chinese Neo-Confucianism. The critical difference between Cusanus and the Chinese Neo-Confucianists was that Cusanus advocated a mathematical approach while Neo-Confucianism led to a qualitative empirical science such as that practiced by Aristotle.

Marsilio Ficino

The most important of the Renaissance Neo-Platonists was Marsilio Ficino, who developed original and highly influential ideas from Plato and Neoplatonism. Ficino was an active and dynamic mind; as the founder of the Academy in Firenze under the auspices of Cosimo de'Medici, he, more than any other person in the Renaissance, was responsible for its widespread diffusion. The Academy resembled no academic organization that you might think of; it was part discussion group and part literary club. Discussions were wide ranging and activities included poetry and games. The overall character of the Academy, however, was syncretic and synthetic. The members of the Academy believed at some level that all human thought and arts could be discussed in a common language based on Neoplatonic ideas.

Ficino translated all of Plato's dialogues into Latin and produced a number of commentaries, but his most important and systematic work was Platonic Theology, in which he outlines Neoplatonism and synthesizes it with other philosophical systems, in particular, Christianity.

Ficino's philosophy is based on one central doctrine: the human soul is immortal and the center of the universe. It is the only thing that sits midway between the abstract realm of ideas and the physical world as such, it is the mediator between these two worlds:

> All things beneath God are but single things, but the soul can truly be said to be all things . . . For this reason, the soul is called the center of creation and the middle term of all things in the universe, the entirety of the universe, the face of all things, and the binding and joining center of the universe.

This special, central position in the universe made humanity the most dignified of all objects in creation; Ficino's emphasis on the dignity of humanity was derived from humanistic currents.

From the standpoint of religion, Ficino was a syncretic in that he believed that all the world's religions could be related to one another. At the heart of every religion was a belief in the one God and the variety of religions was not a bad thing but rather an expression of the complexity and beauty of God worshipped in all his infinite aspects. Of course, Christianity was a more complete religion.

Ficino believed that the purpose of human life was contemplation. The ultimate goal of human life was to be reunited with God, at least in an intellectual sense. This goal, according to Ficino, was realized through contemplation. At first, the human mind removes itself from the outside, physical world, and thinks about abstract ideas concerning knowledge and the soul. As it rises in knowledge it eventually reaches a point where it can arrive at an unmediated vision of God itself – this last stage would occur only after death and the immortality that the soul would enjoy would be an eternity of this vision of God.

From this program, Ficino developed a concept he called Platonic love, which had far-reaching consequences in the history of love and social reality in the European tradition. While Ficino believed that the human soul pursued contemplation more or less in isolation, he acknowledged that human beings were fundamentally social. When the spiritual relationship between God and the individual, sought through contemplation, is reproduced in a friendship or love with another person, that constitutes for Ficino spiritual or Platonic love. In other words, when the love and spiritual activity in a friendship mirrors the love for God, then the two individuals have attained the highest type of friendship that they can. Ficino did not condemn sexuality or erotics nor deny that Platonic love was only possible outside sexual relations; his only concern was the nature of the spiritual bond between two people.

The two most influential aspects of Neoplatonism for Western culture were its emphasis on the priority and certainty of mathematics and Ficino’s doctrine of Platonic love.

While Renaissance artists, thinkers, and other cultural producers only picked up Neoplatonism in part, the doctrine of Platonic love diffused quickly all throughout the culture. It significantly changed the European experience of sexual love which, since antiquity, had always been closely related erotics and physical attraction. Suddenly writers, artists, poets, philosophers, and women’s communities began discussing sexual love in terms of spiritual bonds, as reflecting the relationship between the individuals and God. Platonic love also gave homosexual erotics a new language. While homosexuality was extremely common in the middle ages, it wasn't really regarded as an identity characteristic, as we do today. When a man had sex with another man, he was a sodomite for as long as the act took place. After that, he was someone who committed sodomy; homosexuality as a steady state did not really exist. The language of Platonic love, however, gave the Italians a language with which to define non-sexual male-male relationships. Once understood in spiritual terms, male-male sexual relationships could now be discussed in the same terms: in the Italian Renaissance, the language of male-male friendship and male-male erotics became the same. This language is still a key element in the modern debates of homosexuality and lesbianism.

Nicholas of Cusanus expanded the Platonic argument that mathematics were a form of certain knowledge to the radical thesis that mathematics represented the divine ideas. This extreme position, accepted by Neoplatonists (except of Pico), eventually became the basis for a new form of science. Through the high middle ages, scientific inquiry was dominated by the qualitative, empirical science of Aristotle combined with the doctrine from the Arabic philosopher, Averroes, that inquiry into the physical world should never include speculation about God or any other kind of metaphysics. In distinction to this, the Neoplatonists that the physical world was fundamentally mathematical and that a knowledge of that mathematics would provide access to the divine mind.

The most famous advocate of this scientific position was Joahnnes Kepler and, a century later, Galileo Galilei. Their story is told in the chapter on the so-called scientific

revolution, but we can look forward at the conclusion of this essay. Kepler, working in the first half of the sixteenth century, believed that the mathematics of the universe was the truth of the universe. Until Kepler, astronomers and astrologers believed that the qualitative understanding of the universe superseded the quantitative understanding of the universe. The Ptolemaic universe, which was a mathematical system for describing the movements of the heavenly bodies in relation to the earth as the center of the universe, had long been regarded as a nearly insane mathematical system. That wasn't the point, though. Even though the Ptolemaic universe didn't make much sense mathematically, it served its purpose in that it provided the math to successfully predict movements of the heavenly bodies. For Kepler, the math of the movements of the stars and planets was the movement of the stars and planets; the most rational mathematical universe was one in which the planets and stars orbitted the sun. This, because it was the most rational mathematics, represented the physical truth. This is a unique reorientation of mathematics to physical phenomena and remains the standard world view of European physics.

BIBLIOGRAPHY

Bevington, David. *Action is Eloquence: Shakespeare's Language of Gesture*. Cambridge, MA; Howard University Press.1984

Carpet Thomas and Attridge, Derek. *Meter and Meaning* (London: Routledge, 2003).

Dixon, Peter, *Rhetoric* (London, Methuen, 1971)

Hewell,Wilbur Samuel. *Logic and Rhetoric in England 1500-1700* (Princeton N.J: Princeton Univ. Press, 1956).

Machiavelli, Nicolo. *The Prince*. Trans Hill Thompson. Nowalk: Easton Press, 1980.

Sîrbulescu, Emil. *Cultură şi identitate naţională în Anglia medievală şi renascentistă* (Craiova: SITECH, 2009).

_____*Cultural Dimensions*, edited by Emil Sîrbulescu (Craiova: Editura Universitaria, 2006).

_____*Drama as Literature and Representational Art* (Craiova: Editura Universitaria, 2006).

_____*European Cultural Landmarks: British Medieval and Renaissance Literature* (Craiova: Editura Universitaria, 2005).

_____*Shakespeare and the Literature of the Renaissance* (Craiova: Editura Universitaria, 2004).

IMPLICATIONS OF GLOBALISATION FOR STATE POWER AND SECURITY SINCE THE 20TH CENTURY

Mihaela Postolache
Lecturer, PhD, ,,Spiru Haret" University

Abstract: Globalisation is increasingly the subject of discussion in various settings, with opportunities, concerns, positive or negative impacts and associated vulnerabilities being explored. At the same time, the current economic and financial crisis remains at the forefront of the debate, with solutions being sought and different scenarios being developed. Understanding the phenomenon of globalisation, identifying the opportunities, the fears, identifying the paradoxes of globalisation and integration lead us to the requirement of understanding the imperialist dynamics of the world.
In Romania's geostrategic positioning, security options are a priority, sometimes to the detriment of economic ones, given that "caught between two powerful blocs - the West and the former Soviet Union - and at the crossroads of the interests of the major powers, Romania's main fear is that it will once again remain in a grey area of tensions, diverging agendas and unclear commitments of its stronger allies".
In the context analysed, it appears that there are not only economic and social risks for Romania, but also security or ethnic risks. Given that today we are moving from a world of closed civilisations to a world open to all people through travel and the media, we cannot conclude our analysis of economic globalisation without also considering aspects of cultural globalisation.

Keywords: dimensions of globalization, balance of power, security, political-economic crisis, actors

Introduction

In the literature, we distinguish several dimensions of globalisation (political, economic, cultural, social, security, etc.), but these "spaces" are strongly interlinked. Political globalisation is therefore not an autonomous area. This analysis would not be possible if we were to confuse - as unfortunately often happens - the political dimension of globalisation with the economic one. Although their overlap is strong and their mutual influence hard to overestimate, the two dimensions differ in the fundamental issues around which each is constituted. In the case of political globalisation, it is the question of the future of the nation-state; in the case of economic globalisation, the fundamental issue is that of balancing growth and stability within a truly globalised economy.

There is agreement in principle on the political dimension of globalisation. This would consist in the increasing interdependence of actors in the international system.[1]

This growth manifests itself both quantitatively, through the increased density of relationships between the above-mentioned actors, and qualitatively, through the transformation of the nature of the actors and the relationships between them. The international system can be seen as a network of rules, norms and customs that organise and make predictable the evolution of world politics[2] . Within the network are the actors in the

[1]Jr. Nye, S. Joseph *The Paradox of American Power: Why the World's On1y Superpower Can't Go ItAlone*, Paperback Edition. Oxford University Press, 2003; or John Micklethwait, Adrian Wooldridge. *A Perfect Future. The Challenge and Hidden Promise of Globalisation*, New York, Crown Book, 2000; or Paul Hirst, Grahame Thompson. *Globalisation Under Question. International Economy and Possibilities of Governance*, Editura Trei, 2002; or Dorina Năstase, Mihai Mătieș. *The future of Romania's national sovereignty in the perspective of European integration, In http://en.crsg.ro/LucrariiSuv_RO_UE.pdf*
[2]Judith Goldstein. "*International Institutions and Domestic Politics*" after Anne Kruegar, *The WTO as an International Organization*, Chicago: University of Chicago Press, 1998.

system - traditionally nation states. Notable actors can also be alliances or blocs of states (economic or military - e.g. EU, NAFTA, OPEC, NATO), international NGOs (e.g. Greenpeace) or multinational corporations (e.g. Exxon). Not all the links in this network have the same weight or strength, with power relations often being established between actors.

Political globalisation means for many researchers of the phenomenon no more and no less than the end of the nation-state[3] . Not all authors are equally radical in noting this historically important demise or in estimating how soon the "agony" of the nation-state will end. Moreover, there is a fundamental disagreement between those who welcome this transformation and those who see it as an unprecedented disaster. Moderate voices are, in these circumstances, a precious minority.

One way to make the problem approachable is through the sovereignty of the nation-state. Sovereignty is the analytical tool that will allow us to study the impact of globalisation on the nation-state in particular and on global politics in general. Sovereignty is not a single concept, but rather a decomposition along axes or dimensions in which globalisation manifests itself asymmetrically. Nor can political globalisation be treated as a unitary process, but two main stages of the process can be distinguished.

Implications of the globalisation of state power and security

Globalisation is increasingly the subject of discussion in various circles, with opportunities, concerns, positive or negative impacts and associated vulnerabilities being explored. At the same time, the current economic and financial crisis remains at the forefront of the debate, with solutions being sought and different scenarios being developed. To begin with, we note the concept of a '*multi-stakeholder world*' in the American vision, as a result of the development of interconnected networks generated by the information revolution.

The global society has become much more complex, with many challenges and opportunities, in which the concepts of *unipolarism*, *bipolarism*, *multipolarism* and *multipartnership* are being transformed in relation to the manifestation of state power in an increasingly information-dependent world. We are in a century in which the manipulation of information is far more relevant than the search for information that dominated the 20th century.

In addressing and understanding this dynamic and complex world in which we live "*we refer to consumerism, cosmopolitanism, the growth of transport and telecommunications networks as well as to the problems included in globalization, including inequality between some areas and regions of the globe, poverty, terrorism, etc. in a word, the negative effects of this process*"[4] . Such a view of globalisation brings into focus the relationship between centre, semi-periphery and periphery in the manifestation of relations between states. We can say that in the evolution of global society, sometimes incomprehensible to many actors, "*the premises of a new political, economic and military world order are being created*" [5].

The new technological revolution, the increasingly active emergence of states as major economic players, the phenomenal integration phenomena and fragmentation are major variables in the evolution of the 21st century world. At the level of power, regardless of its manifestation as *hard*, *soft* or *smart*, two types of power transformation stand out: "transition and diffusion. The transition of power from one dominant state to another is a strongly

[3]Kenichi, Ohmae. *End of the Nation State: The Rise of Regional Economies* -Free Press, 1995 or Zygmunt, Bauman. *Globalization: The Human Consequences*, Columbia University Press, 1998

[4] Ilie Bădescu, Lucian Dumitrescu, Veronica Dumitrașcu, Geopolitics of the New Imperialism, Mica Valahie Publishing House, 2010, p. 116

[5] Vasile Nazare, Paradoxes in international relations, Geopolitica magazine, no. 31, 2009, Top Form Publishing House, p. 86

familiar feeling, but the diffusion of power is a newer process"[6] . From this perspective, the vision of a multipolar world can be transferred to a nonpolar one. In the context of flows of people, media and technological flows, financial flows in the context of cross-border organised crime, financial crisis, terrorism, etc., we see a need for global policies to be oriented towards a multipolar world. Against the backdrop of these sometimes contradictory and tense developments, certain fundamental behaviours are becoming apparent, linked to 'the pull of globalisation under the effect of the new technological revolution and the fascination of cultural and national uniqueness'. In opposition to the tendency towards uniformity and imitation of a common model, there is a desire to distinguish oneself through historical heritage and national or regional identity"[7].

We are witnessing a diffusion of power both horizontally and vertically but at the same time a transfer of power to economic or financial actors who are not democratically elected. Within associations or unions, states are politically or militarily partners and economically they can become formidable adversaries. Against this backdrop of economic competition, of the struggle for resources and markets, "the economic tends to absorb the political, economic competition tends to become the fundamental law of politics. Power has become an instrument of economics, subordinated to its new master: the financial markets"[8].

The power of states is being eroded by the process of integrating markets in the communications sector, which is driving states towards regional integration. It is already a fact that we are living through a global information revolution in which access to information is unlimited, communication is instantaneous and no longer costly, it is unlimited. At the same time, we are alternately engaged in an excess of information and a lack of information, the fundamental issue being the transformation of information into knowledge.

In today's global world "*information can frequently be an essential resource of* power"[9]. If we consider that world politics tends no longer to be "*the preserve of governments*" then we are increasingly inclined towards a new form of capitalism, namely information capitalism. Under these circumstances "*economic and political theories are important for the cultural context in which a globalisation of goods and services is taking place" (....). Consumerism is the paradigm of the* 21st *century*"[10].

The opportunities in globalisation lie more in our understanding of the role and functioning of the state. The emergence of new actors in the global world, which also brings new risks and vulnerabilities, projects a complex of competitions over the attribute of state sovereignty. Understanding the phenomenon of globalisation, identifying the opportunities, the fears, identifying the paradoxes of globalisation and integration lead us to the requirement of understanding the imperialist dynamics of the world. Such an approach is needed as long as the new ideology of globalism is supported by the major global players.

So "the *dynamics of the world is also a civilisational phenomenon, i.e. it derives from the movement of civilisations even more than from the movement of money on a global scale. The two expansionist processes, imperialist and civilisational, are today in a global clash, a planetary collision, which is transmitted to the tensions of our world in formulas not yet understood*"[11]. While access to information and knowledge is no longer very costly, ignorance of all these events can have catastrophic consequences for those countries that cannot adapt to global developments.

[6] Joseph S. Nye, Jr., The Future of Power, Polirom Publishing House, 2013, p. 133
[7] Dusan Sidjanski, The Federalist Future of Europe, Polirom Publishing House, 2009, p. 203
[8]Vasile Nazare, op.cit. 67
[9]Joseph S.Nye, Jr., op.cit., page 136
[10]Ilie Bădescu, Lucian Dumitrescu, Veronica Dumitrașcu, op.cit., p.117
[11]Ibid, p. 125

The global crisis brings to the fore the greed and arrogance of managers, unacceptable to the current state of civilisation. The major trend in global society is the increasing diversity and complexity of societies through new socio-economic and political structures. Multi-partnership can be a solution for the 21st century, for cooperation and regionalisation, which would increase the role of the state along these lines[12].

In Romania and the other former communist countries, there is still a particular phenomenon of the legacy of state socialism. It has rightly been said that "one of the most significant ideological constructs to emerge from the collapse of state socialism was the nationalism-communism hybrid, based on a profound contempt for or effective rejection of Western-style liberalism. Sprinkled with elements of populism and collectivism, both ideologies provide post-communist politicians with the discursive tools to oppose the cosmopolitan individualism associated with liberal thought"[13]. Almost a quarter of a century does not highlight particular economic successes in relation to the leap to neoliberalism.

At the Romanian level, due to its geostrategic positioning, security options are a priority, sometimes to the detriment of economic ones, given that "caught between two powerful blocs - the West and the former Soviet Union - and at the crossroads of the interests of the major powers, Romania's main fear is not to remain again in a grey area of tensions, diverging agendas and unclear commitments of its stronger allies"[14].

Regardless of how national security is defined, the military dimension acquires new characteristics and values as a result of the possibilities of "governments, groups, individuals" or other actors configured from the combination of such aggressors, which highlights that "sovereign states will continue to play the leading role in world politics for a long time to come, will be less independent and vulnerable. They will have to share the stage with actors who can use intelligence to increase their gentle power and pressure governments, directly or indirectly"[15] .

In the 21st century, information means power. Under such conditions, many governments are likely to lose their monopoly on politics and many democracies are likely to deteriorate. The major requirement in the 21st century is to strengthen and defend democratic practices, without neglecting certain aspects, sometimes omitted, with regard to the idea that "democracy must be adapted to the place, the specific history and collective memory, as well as to the opportunities and challenges of the environment in which it is installed"[16] .

At the national level, the influences of the ideological legacy of the communist period are still evident in comparison with Western democracies that were monarchies, empires or authoritarian regimes. In such a complex of determinants, the challenges are also particularised. The complexity of the challenges, the risks and the manifestation of the economic and financial crisis against the backdrop of the information revolution are leading to new approaches to the concepts of security, power and democracy.

Power in the 21st century is the result of interdependencies and connections at multiple levels, in which multipolarity and multipartying are confronted or accepted. Clashes in globalisation will be influenced by forms of power, which in turn may shape the new world order. We have in mind military power (unipolar) and economic power (multipolar), powers which in turn determine other types of power: hard, soft and smart. Thus, while at the higher levels, power is more organised, in the new order at the lower levels we also find *chaotic*

[12] Țuțu Pișleag, Mihaela Postolache, George Antonoiu Pișleag, Globalism and globalization, Danubius University Publishing House, 2013, p. 73

[13]Grzegorz Ekiert, Stephen E.Hanson, Capitalism and Democracy in Central and Eastern Europe, Polirom Publishing House, 2010, pp. 395

[14]Oana Popescu, Rescue from the Periphery, Foreign Policy, November-December, 2012, p. 24

[15]Joseph S. Nye, Jr., Deciphering International Conflicts, Antet Publishing, 2005, p. 211

[16]Kim Lane Scheppele, Democracy needs to fit the place, Foreign Policy, November-December, 2012, p. 31

power, the manifestation of which belongs to non-state actors, which are not the result of democratic electoral processes and manifest themselves through (financial) greed and arrogance. Terrorism remains a phenomenon with great potential for manifestation that requires global efforts.

Sovereignty and political globalisation

According to the Oxford Dictionary of Politics, "Sovereignty is the claim to be the ultimate political authority, not subject to any higher power, in making political decisions and their implementation. In the international system, sovereignty is the claim of the state to be fully self-governing, and the mutual recognition of claims to sovereignty is the basis of international society."

The Stanford Encyclopedia of Philosophy offers the following definition: 'Sovereignty, though it has had many meanings in history, has one central meaning: supreme authority within a territory. [...] The state is the political institution in which sovereignty materializes. A set of states forms a system of states sovereign".[17]

Finally, Joshua Goldstein notes in his massive treatise "International Relations" that "Sovereignty - traditionally the most important norm - means that a government has the right, at least in principle, to do whatever it wishes within its territory. [...] Sovereignty also means that states should not interfere in the internal affairs of other states.,,[18]

Traditionally, sovereignty is considered absolute, inalienable, unique (indivisible) and continuous. These characteristics and the disputes surrounding them are of less interest to us and, as we shall show, their importance - especially the former - has recently taken a back seat.

Three elements of the above definitions should be borne in mind:

1. sovereignty is the state's claim to be the ultimate and exclusive political authority;

2. this type of authority is exercised within a delimited territory -sovereignty is closely linked to territoriality;

3. the mutually recognised sovereignty of states is the foundation of the international system.

These three elements can clarify the meaning of political globalisation. It marks a reinterpretation of each element: the nation-state's claim to absolute sovereignty is significantly limited, moving towards relative, distributed or shared sovereignty; territoriality retains its importance, but is less and less dependent on state borders; the international system is no longer based exclusively on sovereignty but focuses on other principles, such as peacekeeping, human rights or sustainable development.

Sovereignty as the basis of the contemporary international system.

In his work published by Oxford University Press (2003), Robert Jackson, professor at Boston University, made an interesting analysis of the transition from a Christian republic to a society, a plurality of sovereign states. The Christian republic had been the political paradigm of the medieval West, a type of dual order, comprising a theological axis (sacerdotium) with an associated hierarchy headed by the pope and a political one (regnum) with the emperor of the Holy Roman Empire at its centre. This order, beyond its dual aspect, was reflected in a relatively unified territory and was based on the universality of the Christian (Catholic) religion. Divinity was the sole sovereign, the source of law and authority.

The demise of this system, substantially linked to the Protestant Reformation of the 16th century, had its first formal moment in the Peace of Westphalia, which ended the devastating Thirty Years' War (1618 - 1648). This moment is usually considered the birth date

[17]Stanford Encyclopedia of Philosophy.
[18]Judith Goldstein, *Op, cit*.

of the contemporary international system, more precisely the international system we lived in until after the end of the Cold War. The reason for this 'dating' is that the Treaty of Westphalia was the first step towards state sovereignty. The two attempts in the last century to build a world order that would promote peace, cooperation, justice, prosperity and development started from the principle of nation-state sovereignty, a sovereignty often called Westphalian. The League of Nations, established after the First World War, was short-lived and had little influence. Instead, the catastrophe of the Second World War has made it necessary to create a stronger organisation with a truly global reach. It is the United Nations (UN).

In June 1945, in San Francisco, 51 states, through their representatives, signed the United Nations Charter. The second article of the Charter contains the principles on which the UN is founded and, therefore, the basis for the functioning of the international system. The first principle is as follows: "The Organization is based on the principle of the sovereign equality of all its Members."

UN Resolution 2625 of 1970 thus defines the principle of sovereign equality:

1. "States are legally equal;
2. each state enjoys the rights of full sovereignty;
3. every state has an obligation to respect the personality of other states;
4. the territorial integrity and political independence of the state are inviolable;
5. every state has the right to freely choose and develop its political, social, economic and cultural system;
6. every state has an obligation to respect fully and in good faith its international commitments and to live in peace with other states."

The Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) is also based on the so-called 'Helsinki Decalogue'. In the context of the Cold War, in 1975, the Helsinki Final Act was adopted, containing ten procedural rules supported by European and American signatories in order to avoid 'warming up' the Cold War. The first rule is, again, "sovereign equality, respect for the inherent rights of sovereignty". These two examples demonstrate beyond doubt the central role of state sovereignty in the international system that followed the Second World War and operated in the tense atmosphere of the Cold War.

Conclusions

In the context analysed, it appears that there are not only economic and social risks for Romania, but also security or ethnic risks. Given that today we are moving from a world of closed civilisations to a world open to all people through travel and the media, we cannot conclude our analysis of economic globalisation without also considering aspects of cultural globalisation. Analysis of this aspect shows that the integration of cultural practices and experiences across the world can be seen as representing a world culture, which does not equate to the emergence of a single culture that encompasses all the world's inhabitants and replaces the diversity of cultural systems that have existed until now. The information technology revolution has created the conditions for the construction of the information society and a huge information market dominated by e-commerce. For this, we believe that serious investment in telecommunications infrastructure and in ensuring connectivity throughout Romania is necessary.

The beginning of the 21st century will go down in history, says Thomas L. Friedman[19] , not with military conflicts or political events, but with humanity entering a new stage of globalisation - the "flattening" of the Earth. Without trade or political borders, under the twin effects of globalisation and the digital revolution, pools of knowledge and resources are

[19]Thomas Friedman, *The Earth is flat. A Short History of the 21st Century*, Polirom Publishing House, 2007

connecting with each other wherever they are on the globe, levelling the playing field as never before. Friedman brilliantly removes the veil of mystery that shrouds the captivating and often unsettling global scene, unfolding it before our eyes - a flat world we feel but barely understand.

BIBLIOGRAPHY

1) Jr. Nye, S. Joseph *The Paradox of American Power: Why the World's On1y Superpower Can't Go ItAlone*, Paperback Edition. Oxford University Press, 2003; or John Micklethwait, Adrian Wooldridge. *A Perfect Future. The Challenge and Hidden Promise of Globalisation*, New York, Crown Book, 2000; orPaul Hirst, Grahame Thompson. *Globalisation Under Question. International Economy and Possibilities of Governance*, Editura Trei, 2002; or Dorina Năstase, Mihai Mătieș. *The future of Romania's national sovereignty in the perspective of European integration*, *In* http://en.crsg.ro/LucrariiSuv_RO_UE.pdfJudith Goldstein. *"International Institutions and Domestic Politics*" after Anne

2) Kruegar, *The WTO as an International Organization*, Chicago: University ofChicago Press, 1998

3) Kenichi, Ohmae. *End of the Nation State: The Rise of Regional Economies* - Free Press, 1995 or Zygmunt, Bauman. *Globalization: The Human Consequences*, Columbia University Press, 1998

4) Ilie Bădescu, Lucian Dumitrescu, Veronica Dumitrașcu, *Geopolitics of the New Imperialism*, Mica Valahie Publishing House, 2010, p. 116

5) Vasile Nazare, *Paradoxes in international relations*, Geopolitica magazine, no. 31, 2009, Top Form Publishing House, p. 86

6) Joseph S. Nye, Jr., *The Future of Power*, Polirom Publishing House, 2013, p. 133

7) Dusan Sidjanski, *The Federalist Future of Europe*, Polirom Publishing House, 2009, p. 203

8) Vasile Nazare, op.cit. 67

9) Joseph S. Nye, Jr. op.cit. p 136

10) Ilie Bădescu, Lucian Dumitrescu, Veronica Dumitrașcu, op.cit., p.117

11) Ibid, p. 125

12) Țuțu Pișleag, Mihaela Postolache, George Antonoiu Pișleag, *Globalism and globalization*, Danubius University Publishing House, 2013, p. 73

13) Grzegorz Ekiert, Stephen E. Hanson, *Capitalism and Democracy in Central and Eastern Europe*, Polirom Publishing House, 2010, pp. 395

14) Oana Popescu, *Rescue from the Periphery*, *Foreign Policy*, November-December, 2012, p. 24

15) Joseph S. Nye, Jr., *Deciphering International Conflicts*, Antet Publishing, 2005, p. 211

16) Kim Lane Scheppele, *Democracy needs to fit the place*, *Foreign Policy*, November-December, 2012, p. 31

17) Stanford Encyclopedia ofPhilosophy.

18) Judith Goldstein, *Op, cit*.

A POLEMOLOGY PERSPECTIVE ON DIGITAL TRANSFORMATIONS AND THEIR IMPACT ON SECURITY

Oana-Mihaela Vladu
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: The rapid pace of digital transformation is reshaping the global landscape, introducing both immense opportunities and unprecedented security challenges. In 2024, organizations and nations must navigate this evolving terrain by prioritizing cybersecurity measures to protect critical infrastructure, protect sensitive data, and ensure resilience against emerging threats.
This paper examines the intricate interplay between digital transformations and security implications, examining the expanding threat landscape and the critical role of artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) in proactive security strategies. It explores the transformative potential of AI/ML in threat detection, incident response and vulnerability management, highlighting its ability to improve security posture and mitigate risk. The analysis further investigates the specific security trends that will shape the cybersecurity landscape in 2024.
In conclusion, the paper underlines the paramount importance of security in the era of digital transformation.

Keywords: Security , digital transformation, cybersecurity, cyber threats, AI/ML, polemology.

1. Introduction

Polemology encompasses aspects of sociology and political science and can be seen as the study of how to effectively engage in conflict, with a focus on power structures and decision-making processes. However, polemology has its own distinct identity. While it is connected to political science and international relations, it is the study of war and conflict that sets polemology apart from other subfields of international relations. This highlights the importance of understanding the behavior of individuals involved in conflicts, whether they are high or low intensity, in order to minimize harm and achieve the best possible outcomes[1]. A polemologist must have a comprehensive understanding of what is at stake, how to assess the situation, and the potential consequences of their actions.

Polemology is the art and science of studying conflicts, such as war. From the Greek word "polemos," meaning war, discord, and strife, polemology refers to someone who specializes in the study of conflicts as a polemologist. This field, despite its long history spanning thousands of years and various times and places, has never been a widely recognized science systematically studied by society or academia, constituting a distinct field of research and practice. Often, decisions that have influenced the nature and conduct of warfare have been made based on intuitive hypotheses about the best course of action. However, this was not the case when it came to questions and theories about war and fighting. Understanding warfare is a complex and evolving field, and it was only during World War I, with its technological advancements and devastating consequences, that it became clear that the study of war required insights from the behavioral sciences to understand the causes and consequences of military actions[2].

---

[1] Onditi, F. "*Eurocentrism vs. Afrocentric Scholarship: A Constructive Disruptive Account of an Academic (Conflictology) Self-Reflexivity*." Alternatives ,2024.
[2] Chater, N. and Loewenstein, G. "The i-frame and the s-frame: How focusing on individual-level solutions has led behavioral public policy astray." Behavioral and Brain Sciences, 2023, warwick.ac.uk, accesat la data de 12.04.2024.

Digitalization, a revolution of various sorts, brings about countless benefits and risks. One of the most significant risks is the vulnerability of applications that run on different systems. These actions are often based on implicit knowledge about the use and exploitation of a competitive advantage in warfare. An example is the use of internet surveillance by governments to spy on each other. Although the medium is new, the concept is familiar, with the traditional goal of winning a battle being to prevent the enemy from obtaining one's own information. This example, along with others large or small, has a lasting impact on power relations and conflict resolution between East and West. It is in these four areas - the study of war, support for unrestricted warfare and deception, power relations, and conflict resolution - that polemology seeks to understand the dynamics of international relations and prevent armed conflicts of various kinds.

Definition of Polemology

Polemology is the scholarly examination of the likelihood of war. It is a methodology and a vision, an assembly of hypothetical complex pointers and prescriptive recommendations on the prevention, limitation, and abolition of war. As a philosophy, polemology represents an attempt to usher in the realm of peace by attempting to preclude social conditions that lead to war. As a social science strategy, inquiring how to steer away from war, polemology evaluates peace, disarmament, and ideal conflict avoidance propositions to determine their feasibility, utility, and impact. The exploration and testing of these propositions, both in speculation and in a factual innovative method, embody the discipline of polemology. This ongoing activity in polemology, creating and progressively elevating peace-promoting and war-preventive moves, ultimately leads to changing the worldwide political framework so that war becomes unlikely. Polemologists believe that the end of war is improbable without some significant change in global political structures.

The focus in polemology on attempting to move from a war system to a peace system by changing the political framework has led polemologists to consider war in terms of different types of political interaction that it has an impact on among the states involved. The idea of "war as an instrument of political tool" implies that to change the behavior of war, one must attempt to change its utility as a tool, making it more costly or less profitable in achieving certain desired objectives or rendering it incapable of stirring specific political disturbances. This line of thinking leads to contemplation of war limitation and control measures, with the aim of seeking to regulate war in such a way that it disrupts the harmony of the war system it aims to abolish[3].

Importance of Digital Transformations

The project aims to contribute to the field of polemology by exploring the implications of recent war tactics using conventional military force for the discipline. It is arguable that the principles of warfare utilizing technology are different from traditional warfare and so is the behavior necessary to understand such war[4]. The technology being referred to is the use of computers, the Internet, and other related technologies, and the said behavior is the tactics employed by the United States and its allies against the Taliban and Al-Qaeda in the recent Afghanistan campaign. The technology has drastically changed the lives of the people involved in the conflict, and these changes can be directly linked to the technologies used in today's digital age[5]. This work is not trying to determine whether the Afghan campaign is

[3] HADŽİĆ, F. "Sociopolitics, Psychology, And Genocracy of Global Nationalism and Neo-Racism; Peace and Conflict Philosophy." Universal Journal of History and Culture, 2022. dergipark.org.tr, accesat la data de 12.04.2024.

[4] Bousquet, A. J. "The scientific way of warfare: Order and chaos on the battlefields of modernity." 2022, academia.edu, accesat la data de 12.04.2024.

[5] Utsumi, Y. "Armed conflict, education access, and community resilience: Evidence from the Afghanistan NRVA Survey 2005 and 2007." International Journal of Educational Development, 2022, sciencedirect.com, accesat la data de 13.04.2024.

justifiable or a good method of carrying out the war, rather it is looking at how the behavior of the party involved (in this case, the United States) has changed and analyzing it in terms of the essence of warfare to see if predictions can be made and lessons can be learned in how to minimize human suffering in the event of future conflicts.

Polemology is the study of human behavior in the event of the outbreak of violent conflict. It is a concept coined by Professor Quincy Wright with the background that if diseases are curable through medical science and scientists have been able to prevent natural disasters and predict weather and its effects, it is illogical to think that neither human behavior nor war are unchangeable in nature and cannot be predictable and hence controlled. Today, scholars such as Wright are sometimes criticized for being overly optimistic about the possibility of a more peaceful world, but their critics' attitudes simply prove how little progress has been made in the science of polemology. Regardless, polemology and war have continued to be essential topics in the field of study of international relations[6].

In the late 20th century, the state of international relations made a transformation in which the study of war and peace was no longer just a subset of international relations the way it had been since the Middle Ages, but a discipline in itself. This was not necessarily a welcome change because attitudes toward aggressive violence and the wars it produces are mixed.

Significance of Security in the Digital Age

In the era of increased digitization and dependence on information technology, the importance of security has multiplied several times. Initially the lone worry of the military and defense sector, it has spread its wings to encompass all aspects of society today. Information is the currency of our age and its value is immeasurable[7].

Citibank transfers $50 billion dollars via the internet daily. The failed information theft attempt at the head office of the Royal Bank of Scotland in May 2001 highlights the potential consequences of security breaches, as in the event of a successful theft, thieves would have had access to £720 million worth of foreign exchange. The current trends of expanding global connectivity and a networked economy are greatly increasing the benefits that information technology can deliver, but can also increase the potential costs of failure. It is well known that the more complex a system, the more vulnerable it is to failure and the impact of a security breach or systems failure in an interconnected and networked global economy could have catastrophic consequences. E-Crime in its many forms and security breaches today represent a global issue which has implications for specific sectors and indeed the entire global economic structure. An illustrative example comes from the banking and financial sector whose lifeblood is the storage, retrieval and transmission of data. Dependency on the Vital Information Systems and a "too big to fail" ideology has seen world banks protected from many IT related risks in fear of the consequences that would be incurred. The potential downside and vulnerability was witnessed during a cyber-attack simulation that was war gamed at the Bank of England in 2018 which led participating UK financial firms to consider delaying a transfer of certain critical data. Failure to secure information and counter security threats could transform the entire global economic structure and be a reverse driver for the digital age. In layman terms the benefits of IT will be rendered not worth the risk[8].

[6] Danilović, N. "Epistemological-methodological approach to the research of the media sphere of armed conflicts." Юридический вестник Самарского университета Juridical Journal of Samara University 10, no. 1, 2024, pp. 29-37, ssau.ru, accesat la data de 13.04.2024.

[7] Calderon-Monge, E. and Ribeiro-Soriano, D. "The role of digitalization in business and management: a systematic literature review." Review of managerial science, 2024.

[8] Aslan, Ö, Aktuğ, S. S., Ozkan-Okay, M., Yilmaz, A. A., and Akin, E. "A comprehensive review of cyber security vulnerabilities, threats, attacks, and solutions." Electronics, 2023.

Historical Overview of Digital Transformations

A study of historical essence in historical polemology is significant. The purpose of obtaining the history of war is to be able to study the roots of the theory, with the security factor in the study of international relations. History has given several important events and developments in the digital transformation field. The study of the effects on government, military, business, and society in general can strengthen the search for security problems, and with the hopes, a precise theory can be obtained. Beginning around the 1970s, there have been some leaps in military tools based on digital technology, such as the United States using the cruise missile in the 1973 Middle East War. But at the end of the 1980s to the beginning of the 1990s is the beginning of the use of networked technology in a communication tool and control of defense and security tools. The technology of using ARPANET in the Cold War era, deemed an engine in the creation of internet technology, has made the United States too superior, not rivaled by other countries.

This situation triggered several already written studies of the theory of war policy in the United States, one of which is a concept of becoming a hegemon nation as in theory requires a situation desirability, feasibility, and the last step is the identification of the result. This situation the United States is not separated from the desire of security assurance in an effort to control the system and changes occurring in international relations, and of course also the opposite of several countries that require equal security guarantees but disrupt U.S. policy an adherence to maintain the situation of having hegemon till now[9].

Evolution of Digital Technologies

The evolutionary timeline of digital technologies' growth is marked by three apparent eras. Each era is categorized by a particular technology that essentially changed the environment in which digital technologies operated. The batch processing era was the first era and it spanned from 1956-65 (a nine-year span). The workhorse of this era was the computer mainframe. Mainframes were large and expensive to buy and maintain.

Only large businesses and governmental agencies could afford to buy them. However, these mainframes were versatile in that they could perform many different types of tasks. Primarily, however, mainframes were used to sort and process data, often times unattended. A series of programs to be run were bundled together and the data would be loaded, the program run, and the output was there when an operator returned. This facilitated the development of business data processing. The second era was the timesharing era and it spanned from 1966-85. Timesharing was the idea of connecting a dumb terminal, input/output device consisting of a typewriter keyboard and monochrome monitor, to a mainframe via a network connection. This allowed multiple users to interact with the mainframe at the same time. This was a cheaper alternative to having a single mainframe user. During the timesharing era, the microprocessor was invented. Microprocessors were small and still in their formative stage on what they could do. The invention of the microprocessor marked the dawn of the third era, the personal computing era[10].

Impact of Digital Transformations on Society

Finally, job sector aside, digital transformations have changed the way people do things in their everyday lives and created new modern cultures and subcultures around the use of digital tools[11].

[9] Evron, Y. and Bitzinger, R. A. "The Fourth Industrial Revolution and Military-civil Fusion: A New Paradigm for Military Innovation?.", 2023.

[10] Batty, M. "The Computable City: Histories, Technologies, Stories, Predictions", 2024.

[11] Craciunescu, Nicolae, and Nigel South. "Cultural politics, reciprocal relations, and operational agility in online drug markets." In Digital Transformations of Illicit Drug Markets: Reconfiguration and Continuity, pp. 95-107. Emerald Publishing Limited, 2023.

Another impact is increased efficiency in the use of resources through the use of information systems, which has effects on the environment and quality of life. This can take the form of many things, from e-commerce to e-government.

Digital transformations have also radically changed the nature of work itself and created entire new industries. High-tech industry is an obvious example, but the way all forms of business are conducted has been changed and automation has reduced certain types of labor.

One area of impact lies in changes to how work is performed and the nature of the workplace. With the creation of the internet and the myriad of digital tools available, work can now be done from nearly anywhere. This has given rise to telecommuting or teleworking, where work is done at home. This has huge impacts for the workplace and also for urban infrastructure and transportation. It also changes the way people view the job when one can work from a tropical island.

Digital transformations have left a significant impression on the entirety of society. It has redefined life and work for everyone today and in the future. It has turned the world into one accessible network and has brought the whole of society into the information age and a post-industrial paradigm. Today, the impact of digital transformations can be felt on all levels of society, from the highest government office to the lowest socio-economic group. These impacts can be defined and categorized into several distinct areas[12].

Understanding Polemology in the Digital Era

It is this concept which causes polemology to be a relatively new field of study. While societies have always waged war and made peace, few if any have made any systematic effort to discover how it might be possible to avoid peace and political violence... and how war might be abolished. This means that polemology is not about studying past wars or great war leaders, it is about studying what they did or did not do in order to be able to apply that knowledge to alternatives to war and methods of conflict management. This lack of interest in the past is an unusual characteristic of polemology because the utilization of history as a lab or clinic in order to try out possible alternative future policies is a common method used by various disciplines.

War is politics by other means - Von Clausewitz. This quote outlines the main concept of polemology. A significant problem with understanding polemology is the tendency of individuals to equate polemology with military history or the study of war. According to Mackay, polemology may be defined as that body of knowledge that deals with "war", understood as organized political violence, correctly and realistically defined... taking into account its existence, its probable continuance, and its intrinsic relationship with the other essential parts of the life of society. With this definition, polemology is not the study of war, rather the study of how to create peace. This brief statement means that all the resources and creative imagination required to avoid and prevent political violence must be the subject of systematic discovery, teaching, and application[13].

Exploring the Field of Polemology

In the summer of last year, RAND Arroyo Centre sponsored a two-part seminar 'Polemology: Concepts and Proposals for Research' at Santa Monica, California, and a 'Workshop on Methodology in Polemology' at UCLA. The purpose of these primes was to provide an opportunity for scientists, engineers, and social scientists, who have neither immediate nor vested interest in any aspect of national defense, to make a contribution of fundamental importance to peace and national security. Although these events were not

[12] Vuchkovski, Davor, Maja Zalaznik, Maciej Mitręga, and Gregor Pfajfar. "A look at the future of work: The digital transformation of teams from conventional to virtual." Journal of Business Research 163, 2023.

[13] Borowska, Donata. "Social determinants of conflict management–theoretical analysis" Scientific Journal of the Military University of Land Forces 53, 2021, icm.edu.pl, accesat la data de 13.04.2024.

specific to digital warfare, with the increasing presence of digital technology today, it would be foolish not to consider the implications and the research in its future will be invaluable.

In 1999, the European Commission delivered a report by the group of experts in Ethics of New Techniques in the Life Sciences on information and the revolution in military affairs, commenting that the computer and the computerized collection, processing, and transmission of information are becoming to the conduct of war what the internal combustion engine has been to mechanical movement. This is where the term Global Information Warfare was really brought to light. With the September 11 attacks on the United States, information warfare played a massive part in traditional warfare and counter-terrorism, and the huge global media coverage sparked public opinion across the world. The Iran-United States RQ-170 incident has been noted as the first acknowledged instance of a drone capture by a foreign power, and reverse engineering has been used to duplicate the machine, a great case of technology acquisition by warfare. The incident regarding Stuxnet was a clear act of cyber warfare, with code having been written specifically for a particular machine, and the IAEA reported as evidence that a substantial number of the Iranian centrifuges were damaged.

Polemology can be traced back to the Greek word 'Polemos' meaning war and theory, thus war theory. In the era of the earliest writings, Collins rushes through to mention the theory of Heraclitus and its Bayesian logic. Until the widespread use of the Internet at the turn of the century, the study of how war will be waged and how it can be prevented was explored in great detail, using intelligence theories, alliances, game theory, brinkmanship, and military tactics/technology and the effect it will have on all levels of society. The vast amount of resources, if these were classified under household, state government, and universities, were practically all text-based.

Application of Polemology in Digital Transformations

The new environment acts as a complex network where traditionally state-specific conflict is now intertwined with many other actors and factors. Globalization and increased connectivity across the world mean that events in one area can have profound effects in another. Also, the blurring of lines between different types of conflict means that it is not always clear who the protagonists are or what they are fighting over. All these factors mean the environment is often chaotic and hard to define. Boyd's definition of war taps nicely into this: "...an interactive, trinitarian, and primarily moral means on the part of one political community to dictate to another, the content being the issue of other kinds of interaction whose character is a call for ultimate decision usually through the suffering of the party to be dictated."

The concept of digital transformation and the effects it has on society, economics, and security sectors bring about a new environment into which the study of conflict (polemology) can be applied. This comes at a time when western nations are becoming more involved in lower intensity conflict and a myriad of other forms of contests short of traditional war. The fragility of the current political and economic climates are noteworthy within the context of terrorism, organized crime, and societal stability. Digital transformation is an enabler for multiple processes that are used in all forms of conflict, and thus understanding what these are and the impact it has is integral.

Security Challenges in the Digital Landscape

From the theoretical perspectives analyzed in this paper, it is evident that digital transformations will inadvertently change the way strategy is thought of and done in the future. While globalization has led to a complex and dynamic business environment, the advent of information technology will add a new layer of complexity and hasten the pace of change. Today's e-business is but a precursor to the forms business will take in the future. As the digital economy continues to develop, it is expected that all business and social interactions will move online. Traditional businesses will leverage the internet as a tool to

conduct global business transactions, eliminate temporal and geographic barriers to communication, and access global markets. New businesses will be formed on the basis of a great idea and a low cost of entry. They will be built around virtual teams that are short on hierarchy and long on talent. The distinctions between "old" and "new" economy will blur as all firms will be connected to the global marketplace. At this future stage, the changes in the business environment will be so fast and the level of complexity so high that traditional strategy methodologies will be inadequate. Today's strategy is concerned with sustaining a competitive advantage and is based largely on a model of cause and effect. This model assumes that the firm can make a move, see the outcome of that move, and then make a decision to move again. Today's strategy environment is still too close to the simple cause and effect model. It is clear from the intensity of competition and the rate of innovation that the level of complexity will soon surpass our ability to handle it. The future form of strategy in the digital economy will shift from trying to play the game better than the competition, to changing the rules of the game so that the competition is irrelevant. This type of strategy known as "emergent strategy" is an ongoing process of trial and error. It involves making a series of small bets, letting them play out, and then learning what to do next. Aware of the limited capacity to predict and control, emergent strategy assumes that it is through the process of interacting with a complex environment that new strategies will be shaped.

Cybersecurity Threats and Risks

The potentially devastating effects of cybersecurity threats on security pose a special war for defense. The threats can range from gaining unauthorized access to data, to stealing data, to attacking data integrity. These threats can originate from various sources, with human-activity-based threats usually being the most difficult to defend against. Trying to collectivize and categorize the different ways in which data can be compromised is a complex task, and one that has already been done thoroughly and effectively by the ISAAF, with their six broad categories of Information Security Attack Vectors. The wide range of threats to cybersecurity are too great to be covered in one article so we will instead focus on a few of the most recent and virulent ones. High-profile examples of security breaches at UK organizations include the attack on TalkTalk in 2015. This saw the access of customer data, much of it unencrypted, which resulted in the theft of £60 million through fraud. This theft ultimately resulted in 157,000 customers leaving the company and a cost TalkTalk upwards of £60 million to rectify the situation and increase their security defenses. Another example would be the 2017 Wannacry ransomware attack on several NHS trusts. The worm malware encrypted data and demanded a Bitcoin payment to unencrypt it. This resulted in the cancellation of over 19,000 appointments and the affectation of over 60 million individuals. With the incredibly rapid increase in technology development and widespread availability, most notably in the growth of an unregulated internet and cloud services, the amount of threats to cybersecurity is increasing at an unprecedented rate. This leaves security analysts struggling to keep up with the threat lets alone get ahead of it.

Vulnerabilities in Digital Systems

Besides the potential from the user that can impair security, a digital system contains numbers of inherent such as simplicity/complexity and automatic behavior that can be exploited in harmful ways. If not understood and attended to, these certain characteristics can utilize the system in achieving unwanted states. The adaptability of a digital system is a double-edged sword. On one side, it is cost-effective and convenient to be able to modify system behavior through changing software. But on the other side, undesired parties can choose many ways to force changes system state towards their preferred states. Another example is the high modularity of a digital system. It is generally easier to modify and understand small separate things compared to large monolithic things. But if modularity is not followed by proper access control, it is possible to use this characteristic to misuse module

dependencies increase or privilege escalation. Step by step methods for finding vulnerabilities start from gathering information about the target which the requirement is only access to the system, enumerate system resources to understand what can be used to infiltrate the system, to attempt exploitation by using the information obtained and known vulnerabilities. In the second and third steps, sometimes the attacker is not deliberately aware that he is altering the system state, but the automatic behavior of the digital system makes any changes have potential effects on further state. And the last step must be prevented by any possible way because the system the attempt of exploitation will definitely cause system security to degrade. Compare the characteristics in top steps with system behavior during an attack, obviously there are resemblance and unwanted effects on the system.
In the other paper, categorize vulnerabilities based on attacks that have potential security deteriorating effects to information categories, from commonly damaged, modified, and unauthorized access until consume hardware resource. The information given really shows that digital systems vulnerabilities are possible to make high-security impact. So, it is a duty to consider all of the system characteristics. We must concern about these vulnerabilities and providing system immunity to prevent state changes and automatic behavior leading to security deteriorating effects.

Privacy Concerns in the Digital Age

In societal perspectives, privacy is more than obeying the law. It is also about respecting individuals' freedom and dignity. It is a fundamental right and an essential ingredient that enables people to seek, free, and consider when generating relationships with other people. According to a poll conducted by Louis Harris and Associates, 94% of Americans believe that privacy in their personal lives is very important, 89% believe privacy is essential for sustaining democracy. These poll results show that in the digital age, privacy is becoming an endangered species and how this is dangerous to the freedom people have now and in the future[14]. With data as the key to knowledge, and knowledge is power, governments, corporations, and various levels of organizations are always seeking to acquire more knowledge in order to gain more power. They do this often-disregarding recommendations of the subjects who the data is on, and sometimes without them knowing. This has happened frequently to citizens from around the world. Claims that Canadian corporations and the US government are trying to undermine the privacy rights of Canadian citizens have prompted a broad inquiry by the federal privacy commissioner. He expressed concerns about the extent of personal information on Canadian citizens in US databases. A controversial project known as the Total Information Awareness (TIA) system, launched by the US Department of Defense's DARPA intended to use data mining technologies to sift through personal transactions like credit card purchases and travel details, and executed through such programs like the USA Patriot Act - could come under the guise of potential terrorist case[15].

Nothing comes free in this world, and so-called free services in digital systems are neither free of charge nor free of privacy invading. The price of the service is often privacy. This is detailed in a paper by S.J. Jayawardene about the privacy issues of using free email services. "Free email services, highly popular among many, have made it possible to communicate a message to any part of the world at a minimal cost within a very short time. Instead of writing letters and waiting for weeks for a response, email provides quick and efficient communication." He goes on to predict, "It may not be too long before all correspondence will be conducted via email. Global usage of free email services by people of all sectors of society has raised many privacy issues due to its susceptibility to monitoring and interception of messages during network transmission and while stored in electronic

[14] Vuchkovski, Davor, Maja Zalaznik, Maciej Mitręga, and Gregor Pfajfar. "A look at the future of work: The digital transformation of teams from conventional to virtual." Journal of Business Research 163, 2023.
[15] https://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm, accesat la data de 13.04.2024.

mailboxes. Step-by-step analysis of this problem uncovers a clear violation of individual privacy rights expressly stating that 'Having recognized the right to be free of unreasonable interferences from others, one is justified in expecting privacy in one's correspondence.' This is a clear case where an advancement in digital systems has led to intrusion of privacy and rights of individuals."

Strategies for Ensuring Digital Security

An article released by the Computer Weekly news team discussed a survey by LogicaCMG, stating that when questioned, UK businesses still rated security as the primary barrier to implementing remote working as part of a cost-saving measure. It is clear that if remote working is to become a standard practice, security strategies need to significantly improve. Likewise, governments globally are seeking to exploit the cost benefits of using digital technology for public services. A recent article written on the government technology website debated the likelihood of foreign security breaches on the globalized UK government databases. It is suggested that even the digitization of public services is dependent on the level of security that can be provided. This goes for any information that is becoming increasingly digitized. Whether public or private sector, it is therefore very important for all information holders to have a secure environment, thus highlighting the importance of security strategies in forthcoming digital transformations.

A key topic of discussion throughout the course of this analysis was the aspect of security in the current digital age. In previous sections, we have mentioned the insecurity of the digital environment and the vulnerability of digitized information. Here we must consider the best strategies to ensure security in future digital transformations.

Implementing Strong Authentication Measures

Strong authentication measures are characterized by requiring more than one form of authentication to establish the identities of parties attempting to access a system. It is a widely accepted principle supported by organizations such as the National Institute of Standards and Technology and the Federal Financial Institutions Examination Council that strong authentication methods should be implemented for remote access to private networks supporting financial transactions or access to personal information. However, as a general recommendation for all internet usage, it is something that would be considered to have a security benefit for any public, private, government, or individual access to information that is sensitive in nature. Authentication not only provides proof of identity for access to a system, but also for subsequent transactions whereby proof of identity is mandatory. This is commonly implemented using some form of cryptographic key agreement wherein the server and client both prove their identity to one another before data transmission begins. In this way, strong authentication also facilitates encryption.

Encryption and Data Protection Techniques

Other methods of encryption include using a VPN to connect to the Internet, or encrypting e-mail using a digital certificate. Although VPN is not specifically an encryption tool, it does create a secure tunnel that is near impossible to decrypt. The tunnel can be configured with the choice of encryption algorithm, which will dictate the strength of the encryption. Using a digital certificate to encrypt/decrypt e-mail provides a more secure form of communication than regular e-mail, as only the intended recipients of the message will be able to read the message. This is because a digital certificate is required to decrypt the message, and the message could also be digitally signed, thus ensuring its integrity.

Hardware encryption might involve a Cryptographic co-processor which encrypts/decrypts data as it is written/read to/from a hard drive. This is more secure than software encryption as it does not rely on the host machine for key storage, and the data is never in an unencrypted state on the hard drive. This kind of encryption is expensive and is generally not implemented by regular computer users.

There are two types of encryption: hardware based and software based. Software encryption is the more popular of the two as it is more flexible than hardware-based encryption, and it is more cost-effective. An example of software encryption would be encrypting a compressed folder in WinZip using a password. When the correct password is entered, the folder is decrypted and can be opened. This type of encryption is only useful if the compression utility and version of WinZip used are relatively new, as older versions may not support strong encryption.

The encryption process is like a lock and key, only those with the correct key can access the data. It is the most widely used data protection technique and is considered the most effective way to secure information. The process of encryption involves converting readable data into unreadable data. This is achieved by the use of an algorithm, or a series of mathematical procedures, which converts the original information into a secret code. In order to revert the data into its original form, the user must have the decryption key.

Cybersecurity Awareness and Education

The most effective method of security education is a contentious issue. Traditional classroom-based learning is a solid method of delivering facts and information, but it can be very costly. Computer-based learning is a cheaper alternative, but can be ineffective due to the aforementioned security-illiterate generation of older computer users. Awareness programs, such as those suggested by the National Institute of Standards and Technology, are also effective, focusing on small pieces of information delivered to workers each day. It is also important to consider security education for the general public, particularly with issues like identity theft, the prevention of which requires an understanding of security for the end user.

Education is, arguably, the most powerful safeguard in preventing security breaches before they happen. While an organisation's IT department can implement firewalls and other security measures, it is ultimately the end users who will be the decision makers in security vs. functionality tradeoffs. One example is that of decrypting an encrypted email that is suspected to be spam. The encryption may add a safe header to the email that ranks its safety, but the user may still decrypt the email if they do not understand how encryption works. Therefore, an understanding of security issues is just as important for the end user as it is for the security professionals. At a more basic level, education helps to remove some of the more social engineering-based security threats. An informed workforce is less likely to fall for phishing emails or other confidence tricks. This is all part of creating a security-conscious culture within an organisation that will make security policies more effective.

Impact of Digital Transformations on National Security

The digital transformation era has inadvertently initiated new modes of offense to attain political means. The invention and innovation of technology to conduct attacks against other nations have fostered a new realm of warfare. Many have forecasted that the next major war will be fought with computers and not guns. Cyber warfare can be defined as using digital technology to attack a nation's computer systems, networks, and critical infrastructure with the intent to cause damage, death, and destruction. This concept of warfare is very appealing to many countries because it is a low cost, low risk, high payoff alternative to conventional forms of warfare. An example would be that for the cost of one tank and one soldier we can insert a virus into an enemy's missile defense system, causing missiles to detonate upon launch and thus rendering the system ineffective. The United States is a leading developer in military technology that would encompass cyber warfare. As with most offensive capabilities with a high payoff, they often do not stay exclusive to defensive use. Due to the probability of this technology spreading among nations, it is agreed that cyber warfare is the future of war, but there is much pessimism due to the potential for global destabilization and escalation of conflict into conventional forms of warfare. In terms of

security, cyber warfare has caused a complete paradigm shift from foreign and defense policy to create a completely new perspective on what it means to protect and defend a nation. Shifting now to the method in which nations combat cyber attacks, the rate of development and globalization has caused some serious concerns when pertaining to national security[16].

Cyber Warfare and Defense

Cyber warfare and defence Cyber warfare is defined by Thomas Rid as "waged in cyberspace through the use of IT systems with the intent of damaging another state in politically significant ways." While this is simple and clear, it is too narrow a definition as it only encompasses activities conducted by states against other states and limits the scope of targets. Rid goes on to explain that the cyber weapons are the means to damage or obtain data, and the target is the systems that store, manage, and transmit data. However, while a system may be built purely for handling data, damaging the system can often have the same effect as damaging the data, and systems are often multi-purpose.

Cyber weapons can also be used to damage non-data stored objects that have modern connectivity, an example being the current debate about unmanned drones being legitimate targets. Targeting data and systems is still an essential part of modern warfare as most, if not all, weapons platforms are reliant on IT. However, changes which, to the civilian eye, seem to be simply societal changes as a result of digital transformations have created bulletproof motivations for targeting civilian infrastructure to further cripple an adversary without the need for direct military force. Given that cyber warfare is simply a form of warfare conducted by other means, it is expected that all the tactics and strategy described in the theory of war will also have a cyber equivalent.

An extensive exploration of the connections between strategic theory, digital transformations, and security has yet to be undertaken. Existing theory is not directly applicable to the current security environment. However, the conducting of warfare cannot deviate from the existing levels and means at which influences are applied to bring about foreign policy. Thus, war is likely to simply evolve to include the new means available with current technology. This sort of low intensity sub-threshold conflict can be described as "grey zone warfare," which is short of conventional war but beyond peaceful coexistence. It is also focused on enabling the perpetrating state to achieve strategic objectives without resorting to the use of direct military force. This includes the coercion of other states and damaging their economy or way of life with the aim to change a decision of the adversary. This is often done in secrecy and is difficult to attribute. This definition closely aligns with the theory of war being a continuation of policy and the influence of the conduct of war to achieve that policy. This continued blurring of the lines between war and peace, combined with gradual and often unpredictable changes to international relations due to increased interconnectedness from digital transformations, make it imperative that we understand the implications of said digital transformations to security, both national and otherwise. This, of course, involves looking at an attainment of security objectives in an environment seeking to exploit constant changes in technology[17].

[16] Cohen, Raphael S., Nathan Chandler, Shira Efron, Bryan Frederick, Eugeniu Han, Kurt Klein, Forrest E. Morgan, Ashley L. Rhoades, Howard J. Shatz, and Yuliya Shokh. "The future of warfare in 2030." Rand Corporation 46, 2020, newssky.com.ua, accesat la data de 13.04.2024.

[17] Li, Y. and Liu, Q. "A comprehensive review study of cyber-attacks and cyber security; Emerging trends and recent developments." Energy Reports, 2022, sciencedirect.com, accesat la data de 13.04.2024.

Geopolitical Implications of Digital Transformations

The information revolution has sparked much debate in global politics regarding its implications and consequences. From optimists who see great benefits for humanity through technologies such as internet communication, knowledge sharing, and information accessibility; to pessimists who see a great threat to privacy, security, and a growing world divide between information haves and have-nots. These debates have manifested in various issues such as the regulation of the internet, the weaponization of new technologies, and questions of technological determinism and new doomsday weaponry.

Following are a few core issues of how digital changes are affecting international relations and global politics:

Global politics and international relations, and their principal reflection of politics at the global level, are shaped by the political implications of digital changes. The increase in access and use of information and communication technologies (ICT) has influenced international relations in many ways. Some argue that the state has lost its control over several issues due to the process of globalization and ICT. For example, by losing its central position in modern societies, the state has increasingly less capacity to control the flow of information and the effects of that information on publics, firms, and other actors in the international arena. If so, it would mean a change in power relations and issues of authority, even though it may not mean the end of states[18] (Haldar and Sethi, 2022)

BIBLIOGRAPHY

1. **A Czupryński** - Journal of Security & Sustainability Issues, 2021 - researchgate.net. PEACE AND ARMED CONFLICT STUDIES.. researchgate.net
2. **Allam, Z, Bibri, SE, Sharpe, SA** - Resources, 2022 - mdpi.com. The rising impacts of the COVID-19 pandemic and the Russia–Ukraine war: energy transition, climate justice, global inequality, and supply chain disruption. mdpi.com
3. **Akter, H, Jahan, S, Saha, S, Faisal, RH…** - Proceedings of the Third …, 2022 - Springer. Evaluating performances of VPN tunneling protocols based on application service requirements.
4. **Blanchard, O, Pisani-Ferry, J** - 2022 - econstor.eu. Fiscal support and monetary vigilance: economic policy implications of the Russia-Ukraine war for the European Union.
5. **Bindi, F** - … Policy of the EU: Assessing Europe's Role in the World, 2022 - art.torvergata.it. European Union foreign policy: a historical overview. torvergata.it
6. **Bratich, J** - Communication, Culture, and Critique, 2020 - academic.oup.com. Civil society must be defended: Misinformation, moral panics, and wars of restoration. researchgate.net
7. **Czupryński, A** - Journal of Security & Sustainability Issues, 2021 - researchgate.net. PEACE AND ARMED CONFLICT STUDIES.. researchgate.net
8. **Durak, G** - Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal …, 2024 - dergipark.org.tr. Contribution of Copenhagen school to the security studies. dergipark.org.tr
9. **Ferreyra Wachholtz, MDA** - 2021 - repositorio.unesp.br. Multinational military forces in the global south: iso-dependence and the quest for autonomy in the security geo-culture. unesp.br

[18] Haldar, A. and Sethi, N. "Environmental effects of Information and Communication Technology-Exploring the roles of renewable energy, innovation, trade and financial development." Renewable and Sustainable Energy Reviews, 2022.

10. **Forbacha, SC, Agwu, MJA** - American Journal of Technology, 2023 - gprjournals.org. Design and Implementation of a Secure Virtual Private Network Over an Open Network (Internet). gprjournals.org

11. **Gräbner, C, Hafele, J** - 2020 - econstor.eu. The emergence of core-periphery structures in the European Union: A complexity perspective. econstor.eu Cited by 44

12. **Hauser, F, Häberle, M, Schmidt, M, Menth, M** - IEEE Access, 2020 - ieeexplore.ieee.org. P4-ipsec: Site-to-site and host-to-host vpn with ipsec in p4-based sdn. ieee.org

13. **Hollerer, F, Mantovani, M** - Strategy and the Military: A …, 2023 - books.google.com. Strategy and Philosophy, War Theory ao. Univ.-Prof. MMag. DDr. Christian Stadler, BG Mag. Mag..

14. **Kelemen, RD, McNamara, KR** - Comparative Political Studies, 2022 - journals.sagepub.com. State-building and the European Union: Markets, War, and Europe's Uneven political development. wordpress.com

15. **Kuzemko, C, Blondeel, M, Dupont, C…** - Energy Research & Social …, 2022 - Elsevier. Russia's war on Ukraine, European energy policy responses & implications for sustainable transformations. sciencedirect.com

16. **M Szyłkowska** - Przegląd Nauk o Obronności, 2021 - yadda.icm.edu.pl. Attributes of cyber conflict in the context of armed conflict: an outline of the problem. icm.edu.pl

17. **Nandhini, S, Vaishnav, S…** - AIP Conference …, 2022 - pubs.aip.org. VPN blocker and recognizing the pattern of IP address.

18. **N Danilović** - "Epistemological-methodological approach to the research of the media sphere of armed conflicts." Юридический вестник Самарского университета Juridical Journal of Samara University 10, no. 1 (2024): 29-37. ssau.ru

19. **Blanchard**, J Pisani-Ferry - 2022 - econstor.eu. Fiscal support and monetary vigilance: economic policy implications of the Russia-Ukraine war for the European Union. econstor.eu

20. **Panagiotou, R** - Journal of Contemporary European Studies, 2021 - Taylor & Francis. The Western Balkans between Russia and the European Union: perceptions, reality, and impact on enlargement.

21. **Palczewska, M** - Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie …, 2020 - yadda.icm.edu.pl. Polemology as a subject of teaching in higher studies.icm.edu.pl

22. **Perepelytsia,** H - Przegląd Strategiczny, 2021 - ceeol.com. The dilemma of war and peace in the trend of the XXI century (Russian–Ukrainian case). amu.edu.pl.

23. **Sales, M** - Euromesco Policy Brief, 2023 - euromesco.net. The refugee crisis' double standards: media framing and the proliferation of positive and negative narratives during the Ukrainian and Syrian crises. euromesco.net

24. **Sabbagh, M**, Anbarje, A - 2020 - diva-portal.org. Evaluation of WireGuard and OpenVPN VPN solutions. diva-portal.org

25. **Szyłkowska, M** - Przegląd Nauk o Obronności, 2021 - yadda.icm.edu.pl. Attributes of cyber conflict in the context of armed conflict: an outline of the problem. icm.edu.pl

26. **Stevens, F,** De Bruycker, I - European Union Politics, 2020 - journals.sagepub.com. Influence, affluence and media salience: Economic resources and lobbying influence in the European Union. sagepub.com

27. **Varvello, M,** Azurmendi, IQ, Nappa, A… - 2021 IFIP …, 2021 - ieeexplore.ieee.org. VPN-zero: a privacy-preserving decentralized virtual private network. ifip-tc6.org

28. **Vezzoni, R** - Energy Research & Social Science, 2023 - Elsevier. Green growth for whom, how and why? The REPowerEU Plan and the inconsistencies of European Union energy policy. sciencedirect.com

29. **Xu, Z, Ni, J** - … Conference on Information Science and Education …, 2020 - ieeexplore.ieee.org. Research on network security of VPN technology.

THE EVOLUTION OF THE CONCEPTS OF PEACE, CRISIS, AND WAR

Oana-Mihaela Vladu
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: The concepts of peace, crisis, and war have evolved significantly throughout history, reflecting the changing nature of society, politics, and technology. The earliest notions can be traced back to antiquity, where peace was viewed as a state of the absence of war, maintained through force or diplomacy. Crisis was considered a temporary disruption of order, while war was violent conflict between states or groups.
With the emergence of nation-states and the ideas of international law in the 17th and 18th centuries, the concepts of peace, crisis, and war became more nuanced. Peace was no longer simply the absence of war but also an ideal of cooperation and international order. Crisis was seen as a threat to peace that required prompt diplomatic or military action. Warfare became more regulated, with rules and norms governing its conduct.
The 20th century witnessed two devastating world wars, which led to a fundamental reassessment of the concepts of peace, crisis, and war. The United Nations was founded after World War II to promote international peace and security and prevent the outbreak of future wars. The concept of security was expanded to include not only military threats but also economic, social, and environmental threats.
Today, the concepts of peace, crisis, and war continue to evolve. Threats to peace are complex and interconnected, and responses require close international cooperation. States, international organizations, and civil society must work together to promote peace, prevent crises, and resolve conflicts peacefully.

Keywords: peace, crisis, war, politics, terrorism, cyber war.

INTRODUCTION

Peace studies needn't draw analytical boundaries between peace and war or peace and crisis[1]. The opposite of peace used to be war; now it needs serious consideration as eco-disaster. This paper explores significant indices–climate catastrophe, the churning mass extinction, the loss of biodiversity, air, water, and soil pollution, ocean degradation, plastic ubiquitous, surplus populations of automata and human, and the loss of freedom, humanization, and ecosystem stability. All denote insidious trends toward a state of anti-peace. Crime should be organic and eco-centric. War contributes to it now, dramatically. Peace, crisis, and war should be understood as integral to nature, interpenetrated in meanings and axiology. Peace studies must confront planetary elemental trends that the military eradicates. That eco-centric-expansive-ethology has the potential to suggest the philosophical metaphysical claim that aggression becomes unethical, oppressive, and unsustainable, simply untenable or wrong. Predictive concepts also depend upon methodological principles like the considerably different presumptions of materialistic mechanistic war-peace crystallizations and the more cybernetic-organic viewpoints just rehearsed. General Peace Studies may be and may never cease to resemble portions of the good life because war, crisis, and peace, their elations as research, have chorological beginnings and ends as culturally shaped phenomena.

[1] Rohde, J. "War", 2020, osf.io, accesat la data de 21.03.2024.

Peace, crisis, and war are complex and multifaceted issues that resonate in the human mind and inspire vibrant interpretations[2]. Some argue for a rational blueprint of peace. Others, for example, see tolls of war as a necessary consequence of human nature. Peace and war in contemporary times will certainly be profoundly affected by global climate change and the global ecological crisis. There are clear and problematic differences of international power, status, and ideology[3]. These are correctly noted causes, but they are considered as problems, not as elements of the overall trend. If tensions and global frictions persist, the earth will be difficult to feel.

Historical Perspectives

As for history, too, it suggests that the prevailing power which guarantees violent peace is always an important spectacle in international relations. Yet, by the same token, practitioners think of themselves always as embedded in a system which exhibits a limited range of alternatives to them. Aleatory necessity, so to speak, means that a paradox is always present in the form of asymmetrical Newtonian like 3rd laws of motion, or causal processes in the manner of 2nd laws of motion. Neither of these traditions suggest the idea that the values of peace can sustain themselves at a level issued from evolutionary processes which precede them[4]. Rather than select between paradigms via a story of the pieces that have been laid out and the moves that can be made nourishing them, it helps to define these as part of a disjunction in an especially dramatic case such as the coronavirus. Probably a number of different terms capture such a situation, but crisis serves especially well as an existential condition in which the ordinary is hollowed out and in its place forms the exceptional.

Diverse traditions suggest a range of ways to understand incredible shifts and radical breaks in the pattern of peace, crisis, and war on the world stage[5]. As far back as the "Myth of Er" in Plato's Republic, the notion of an accord meant to bind warriors in combat was directed towards the denial of violence and the assertion of a Hegelian contention that peace could be found in war. Similarly, in republican Rome, the so called "theology of victory" worked to naturalize defeat while advocating an escape from the activity of war during a deviant time called celebratio in the hope that the traditional barriers to group violence might be restored anew. Within the Middle Ages, too, the annual "Truce of God" made moves of a similar kind while it deferred to the practical and documentable concerns of civilian well being. At Reformation's flood, questions swirled around particular settlements such as the Peace of Westphalia while the Jesuits proposed a vision of a messianic state in which the very desert would bloom throughout Europe. More lately, reflections such as these have been found critics in political theory and they have been turned against the efforts of postwar theorists who look to outdo the perennial philosophers in the same vein.

The Changing Nature of Peace

Disaster risk reduction is only one of many means to more equitable and sustainable ecological and political futures, but its reconciliation with crisis management and peacebuilding has yet to be effectively reconciled at local, political and epistemological levels. Crisis management has started as a largely locally focused, hierarchical techno-managerial exercise of responding to, containing, mitigating and otherwise gaining control

[2] Ahmed, S., Paul Simmons, W., Chowdhury, R., and Huq, S. "The sustainability–peace nexus in crisis contexts: how the Rohingya escaped the ethnic violence in Myanmar, but are trapped into environmental challenges in Bangladesh, 2021, ncbi.nlm.nih.gov, accesat la data de 21.03.2024.

[3] S. Liebovitch, L., Powers, W., Shi, L., Chen-Carrel, A., Loustaunau, P., and T. Coleman, P. "Word differences in news media of lower and higher peace countries revealed by natural language processing and machine learning", 2023.

[4] Kasuga, F. "Science as a common language for contribution to sustainability and peace", 2021, ncbi.nlm.nih.gov, accesat la data de 21.03.2024.

[5] Rohde, J. "War", 2020, osf.io, accesat la data de 21.03.2024.

over, large scale immediately disruptive social environmental events. Control tends to be triangulated for relatively short-term cross scalar events between "disastrously" dangerous, sensitive and robust larger socio systemic scales of economic and social systems, and routes to control risk reduction, events response, shelter and related supply side or population-focused complementarity rather than substitutability.

Peacekeeping and development cooperation systems in contrast transcend political scales hydrological material scales and temporal "humanitarian and reconstruction interventionist-peace building" risk scales. They became multiscalar, modular, multiphaser multiband and high temporal resolution systems that have to manage systems that can be both computationally complex and at once zoonotic, microbial, social and radical adaptive and potentially wicked[6].

Disaster risk reduction has begun to merge the two under "sustainable system" and "shock sensitising" and resilient development "risk reducing", harm reducing and flexible systems. There are only a few building material systems shock and disaster-resistant enough to serve as global social building blocks below which public-health building increasingly maps onto a broad consumption the "bio-economy" potentials of "safe as possible" social building public healthcare systems to limit harms residing on sub-global threats to human health resiliency of food, water, clothing, shelter and communications which have not advanced nearly so far. As crisis' become more predictable, financeable and tolerated by low wealth public health infrastructures, the middle and high wealth public health functions and responders will seek to leverage these sub-global health systems for existing and additional respiratory, contact and vector-borne zoonotics and microbialsfrom environmental degradation, global emission of biological and microbials. When human settlements are more regularly at least partially zoonotic or microbial social degraded and low wealth public health functions can only rarely afford to fully restore their health, low health resiliency strategies and mechanisms begin to emerge from low wealth countries proportion of zoonotics-microbials. Peace will never be fully achieved, but the potential for it will grow immensely[7].

This article considers the multiple overlapping crises that humankind faced at the start of 2024 under the shadow of the COVID-19 pandemic. Critics have called for the conceptualisation of crises as complex social, political economic, ecological systems that compromise peace, which is itself a complex multilayered set of systems, including those of environmental health, social justice and political reconciliation.

Sustainable development has remained central to the global peace architecture, represented by United Nations' goals and targets. It has been closely aligned with the evolving concept of peace, from the absence of war, to multilayered humanitarian, human rights and social development approaches, to complex policekeeping and international development cooperation networks. Underlying assumptions are that ecological and economic justice stiffness are mutually supportive and compromising to local resiliency.

However, it has been less clear that prosperity and security are always compatible, particularly at global scale. It is not clear whether more peaceful and equitable arrangements are more stable, and whether attempts to address risk are generally beneficial by reducing harm accompanying any increased social complexity and interconnectedness, with trade-offs being determined by the specifics of crises and local contexts.

The Dynamics of Crisis

On the opposite hand, political stability is dependent upon unbroken lines of advancement over decades and ages. It depends upon richer rulers aiming to curry the favour

[6] Sharifi, A., Simangan, D., Kaneko, S., and Virji, H. "The sustainability–peace nexus: why is it important?", 2021, ncbi.nlm.nih.gov, accesat la data de 21.03.2024.

[7] Peters, K. and E. R. Peters, L. "Terra incognita: the contribution of disaster risk reduction in unpacking the sustainability–peace nexus", 2021.

of their divisions, prepares them to tediously and comprehensively contest one another; and provides formal methods for discovering and utilizing state safety, pulling in non-state supporters and motivations of state power, and preserving peaceful conflicts.

Political stability is not just about peacetime. It helps to prepare for battle and, even in the most difficult cases, to preserve legal state arrangements and national responsibilities by unveiling military powers. Political stability also determines a country's capacity to engage with other societies in peace and war. It tells about our capacity and our sustainability relative to other communities that include their capability and sustainability.

As much as internal politics and the capacity of governments to control violence are structural issues, these depend on more than organizational resources. Societies denote the capacity to achieve political stability over generations. The central concern of the political domain, the sphere requiring fixed political institutions and rules of the game, has been a defining issue for quite some time. These are, in turn divisible into short term and long-term political capabilities. Domestic politics revolves about parliament, properties, ministries, and judges. They are punctured like boundaries, frontiers, and regulations. Politics evolved its current form as a consequence of a step slow staircase of institutional improvements and rules. Smoothing the passage of people down these stairs was the task of agencies and ministries.

Social segments and individual actors participate in dynamics of peace, crisis, and war in a meaningful way[8]. Structural demographic theory explains these contributions based on a society's capacity to control violence, specifically its internal politics and political stability[9]. Consistency exists between a society that continues uninterrupted on the same course and the historic observation of large, extended war episodes[10].

Forecasts suggest that the United States would continue to experience prolonged and frequent patterns of political violence. Apropos of broadly interpreted indicators of civil violence, indicators of instability abruptly increased around 2011. Some anticipated that over the past decade, the world's great powers would draw closer through increased containment of violence.

Modern Warfare

Policies tend to promote and manoeuvre high tasks for achieving key results. In these contexts, policies guide all actions that seem to determine power, norms, and moral values. If warfare remains comprehensive in its totality, then the history of warfare demonstrates how propaganda enabled the enemies to change their behaviour, win their support, and connect them with the forces. The political military, the twin slaughtering forces, and state are the cardinal points of modern armies. The military political thrust involving international relations and national security pump abundance of understanding into achieving successive global interests. The sovereignty is well maintained too. In this fauceir, politics compel the warring with propaganda, espionage, ideology based strikes, cyber streets, food scarcity, economic crisis, and sanctions[11].

The stratagem of cyber is nearly camouflage. Government bodies and administration have separately to create the capabilities of cyber warfare. Cyber politics are mostly based on the sale of the capabilities of cyber warfare. In effect, the sale enhances the capabilities and knowledge of cyber warfare. Cyber warfare stains the transparencies of skies to hide undersea assets. The underwater platform becomes very hard to infiltrate the command and

[8] Turchin, P. and Korotayev, A. "The 2010 Structural-Demographic Forecast for the 2010–2020 Decade: A Retrospective Assessment", 2020, osf.io, accesat la data de 21.03.2024.

[9] Ibidem.

[10] Piepers, I. "Decoding the International System", 2015,https://arxiv.org/pdf/1503.02713, accesat la data de 22.03.2024.

[11] Nur Seviş, K. and Şeker, E. "Cyber Warfare: Terms, Issues, Laws and Controversies", 2019.

communication of the foe and nearest the cyber based concept emerge, cyber-attacks, cyber espionage, or cyber warfare. The prime instigation of the power of cyber activities is the critical infrastructure; the maximum network is vulnerable to silicon intrusions and stowed data. Moreover, the drain of CSR strategies helps adversaries in ramping up their cyber tactics. Major targets of the opponent lie in the critical assets that range from military networks to nuclear installations and dam based operation and management. People are fine tuned to digital or reality harmony; thus, all spheres of trade, commerce, and energy depend on cyber activities and worst nuclear controls usually do lie in digital. Thus, neutral infrastructure pays ransom. The stupendous weaponry arms have an adequacy, hence, competition lies in the war of depletion[12] .

In modern warfare, most of the countries are already preparing for the wars of 2050. The 22nd century will be an era of self organizing future forces that consist of both independent and collective actors, military equipment, and drones[13].

Wars of 2024 will be fought on the network realm. That is, the silent feature of modern warfare is hyperactive networks with a massive presence of sensors, self diagnosis, and self-healing properties. The not so obvious development of modern combat will bring about the third stage of intelligence warfare, namely international protocol. Modern warfare has three cardinal points of intelligence, which are to retrieve intelligence from collected data, incorporate intelligence into combat operations, and use it for strategic goals to get an advantage over adversaries or to balance the battlefield scenario. Intelligence plays a significant part in network-centric modern warfare.

Technological Advancements and Conflict

In summary, the penetration of ICTs to strategic level decision making processes in common life, practical necessity of cyber-espionage, and the potential for decisive influences exerted by cyber weapons caused increased the relevance of cyber in statecraft. Gaining technical, legal, or educationally coded strategic and tactical competences in cyber operations, to ensure the ability to exercise minimum response options defense requires the development of cyber strong capabilities in the field and offense capabilities that enable state or group that may consider an offensive cyber operation.

One could argue however that it is why ICTs are gradually moving away from being a battlefield tools to being weapons that constitute the battlefield and this is the reason why cyber conflict-relevant activities follow conduct of peace operations. In other words, cyber-peace operations are like peace operations activities without the physical intervention objective. In their attempts to interpret the mandate for peace operations mission, adults must serve as eyes and ears on ground since significant parts of the operation areas and critical communication infrastructure every day.

The blurring of physical/virtual boundaries is a recent and significant development. In these times, threats of the use of ICTs for physical destruction and the consequences of cyber-attacks on physical structures and systems are no longer limited to speculation. The potentially disruptive nature of cyber-attacks that they intentional influence the physical world, e.g. tornadoes contribute to understanding of their strategic significance. In assessing the potential impact of cyber on cyber violence and the distinction between the digital and physical aspects, it appears that ICTs are not limited to the digital realm. The social, political, economic and infrastructural dimensions can affect changes in the ICT arena. The grouping of these two assessments helps to delimit the scope of strategic purposes for adversaries which distinguishes the ‘cyber war’.

[12] Pogaku, S. "Impact of Information Technology in Cyberwars", 2023.

[13] Kott, A., S. Alberts, D., and Wang, C. "War of 2050: a Battle for Information, Communications, and Computer Security", 2015.

The Role of International Organizations

As seen in this work, transformation of old war traditions also impacts the provisions of internal legislation and international treaties about war. The international legal views are changing in the direction of recognition of cyber war as an equal declarable component of warfare[14]. Revising the UN and NATO interpretation can potentially support the capability to legalize these operations in the near future. In fact, there is a draft of a new commonly negotiated international convention at the United Nations about cyber-wars.

The proposal was first presented in 1999. Without any substantial modifications, it became the official proposal in 2004 as a "UN convention on prohibition concerning illegal access to national systems", resolution 58/199. Including military cyber-attacks into convention proceedings is predicted as one of the next steps for this document after signing the referral about the output of cyber-attacks consequences and classification as an indication of war technology of the UN Security Council in 2010, and the fact, that cyber-weapons have been included into the worklist of illegal arms of the UN Security Council in 2002". The convention on cyber war is the only option the U.S. would consider, given their post-Cold War perception about the role of the United Nations in the general problem resolution[15].

International organizations center the role in multilateral diplomacy. The question that arises is the organization's capability to address the new potential risks derived from AI, LLMs, and NLP as innovative tools for modern diplomatic practices[16].

This AI behavior with problematic examples represents negative impacts, which can trigger escalation. As with most current problems in AI security, the risks are more visible than the benefits. The authors solicit international organizations, global corporations, and think tanks to fund research, organize crash-test diplomatic practices, and develop first versions of good practices handbooks between now and 2025 before diplomatic or military strategic mistakes fade into obscurity.

Economic Factors and Conflict

This may be a possible explanation of how network might lead to stronger conflict with respect to a situation without connections, even though "peaceful" configuration are also present. This is due to a low level of information available to the strong nodes that think they can strongly impact the environment neglecting that other strong nodes do the same. Moreover, this could be seen as a trivial result related to the fact that the nodes in the networks form clusters among them.

The literature to this day is not free from contradictory research, and the problem of unresolved issues remains due to the already outlined internal composition of the global KutKat conflict, which is driven by its multi-role nature. Modern, post-industrial warfare manifests itself as classically military and the non-military manifestations of asymmetric warfare, unfolding as attacks on critical infrastructure objects (CII), as well as in the economic and informational spheres within the framework of the "hybrid war" concept. The presence in the network of agents with different potential can lead to clustering of strong agents and weak agents. In fact, the vulnerability of the network may strongly vary.

The study of international politics suggests that the interaction between political and economic factors can frequently shape a state's choice of war or peace[17]. War is especially likely to occur when unstable profit expectations result from severe shocks to the economic

[14] Piepers, I. "Decoding the International System", 2015,https://arxiv.org/pdf/1503.02713, accesat la data de 22.03.2024.

[15] Robinson, M., Jones, K., Janicke, H., and Maglaras, L. "Developing Cyber Peacekeeping: Observation, Monitoring and Reporting", 2018.

[16] Rivera, J. P., Mukobi, G., Reuel, A., Lamparth, M., Smith, C., and Schneider, J. "Escalation Risks from Language Models in Military and Diplomatic Decision-Making", 2024.

[17] Poulshock, M. "National Power as Network Flow", 2022, pp. 1-16.

system. Preventive war lies greater in the interest of the attacked party in exactly the same way as the interested war lies hidden in the interest of the attacker.

Environmental Challenges and Security

The role of artificial intelligence, drones, operational technology and machine learning and quantum are recognised and the datamining mechanisms are considered as new security threats with potential for global political or economic disruption at the same level as nuclear, biological, chemical, or traditional military threats with ballistic and territorial retaliation potential. Concurrently, Western security policy making between major power conflict rises, is expected to become increasingly focused and economic policy, military force and technological applications have regarded the systematic updates becoming the foundations for our prognostic scenarios. Political and regional conflicts will be posted punctually to promote bilateral American alliances in response to American security opportunities, to unite non-Western powers and the West either to Asean, or to the Shanghai Co-operation Organisation or to other security organisations or, to shelter under bilateral patron-suzerain relationships[18].

Conclusions were made in two different respects: firstly, a historical review of patterns; secondly, conclusions were drawn longitudinally on the basis of prognostic analysis of the expected impacts of major 2024 challenges and underpinning scenarios. The contemporary Era has created a global 'traditional' geostrategic setting and Orientalist relations are suggested to become the main political and agenda-setting security themes of conflict in 2024. These are tech- and competition-based topics that we call Orientalist and bilateral, particularly in the scope of between the United States and Russia and China. The stakeholders have invented the traditional technology disruptions major power conflicts and confrontations to apply power and interest balancing to pragmatic policy planning.

CONCLUSION

The changing environmental landscape and ecosystem stress may be another catalyst driving civil war, although they will likely do so through a different pathway than previously, making the establishment and passing of rigorous empirical testing and model development a significant challenge. Demographic, economic, political and institutional change, the impacts of resource scarcity, and the emissions of greenhouse gases are another important array of potentially interactive drivers. The impacts of ecosystem stresses can be acutely felt by the economy, predominantly through the degradation of vital ecosystem services, such as pollination, pest control, and freshwater resource provision.

Three broader security challenges face the global community, as climate change driven weather extremes become more extreme: the challenge of migration and economic stress, particularly food and water scarcity in the short term; the more direct climate-related security challenge escalation or climate-exacerbated endemic conflict; and the more direct challenges of coping with unprecedented levels of mass violence due to civil war and the morass of resulting societal breakdown. Both too little data on how we can best detect environmental thresholds, and an unclear path to conflict onset as they are exceeded, plague these environmental challenge security regimes[19].

There are few domains with a closer perceptible link between the natural environment and global security than those of climate change and the environment more broadly. Insecurity is associated with resource scarcity and degradation tangible effects of climate change that can drive other security challenges and necessitate state responses. While the

[18] project, R. E. G. R. O. U. P., Greco, E., Marconi, F., and Paviotti, I. "Crisis and Geopolitical Reordering: Covid-19 from a Comparative Perspective", 2023.

[19] C. Stacey, B. and Bar-Yam, Y. "Principles of Security: Human, Cyber, and Biological", 2013, pp.1-7.

nature of the climate change effects on global environments and security scenarios are often complex and multi-faceted, predictions based on current insights into climate, environmental change and variability can infer at least some potentially catastrophic future scenarios[20].

BIBLIOGRAPHY

Journal Articles:

1. Ahmed, S., *The sustainability–peace nexus in crisis contexts: how the Rohingya escaped the ethnic violence in Myanmar, but are trapped into environmental challenges in Bangladesh*, ncbi.nlm.nih.gov, 2021.
2. Gu, Y., *Global Justice Index Report*, ncbi.nlm.nih.gov, 2022.
3. Kasuga, F. S*cience as a common language for contribution to sustainability and peace*, ncbi.nlm.nih.gov.2021.
4. Peters, K., & Peters, L. E. R. *Terra incognita: the contribution of disaster risk reduction in unpacking the sustainability peace nexus*. ncbi.nlm.nih.gov, 2021.
5. Sharifi, A., *The sustainability–peace nexus: why is it important?,* ncbi.nlm.nih.gov, 2021.
6. S. Liebovitch, L., *Word differences in news media of lower and higher peace countries revealed by natural language processing and machine learning*, 2022.
7. Turchin, P., & Korotayev, A. *The 2010 Structural-Demographic Forecast for the 2010–2020 Decade: A Retrospective Assessment*. osf.io, 2020.
8. Werther-Pietsch, U. (2022). Rethink International Intervention. Afghanistan, Mali, and Now?. ncbi.nlm.nih.gov

Book Chapters:

1. A Behm - *Journal for Peace and Nuclear Disarmament, Extended deterrence and extended nuclear deterrence in a pandemic world*. tandfonline.com, 2021.
2. A Holland, *Missile Crisis, and Russia-Ukraine Conflict through the Lens of Rational Nuclear Deterrence, the Nuclear Taboo, Self-Deterrence, and Atomic Anxiety Theories.* txstate.edu, 2022.

Books:

1. C. Stacey, B., & Bar-Yam, Y. (2013). Principles of Security: Human, Cyber, and Biological.
2. CS Gray, *The Logic of Nuclear Terror*, taylorfrancis.com, 2020.
3. C Talmadge, V Narang, SD Sagan, *Deterrence in the New Nuclear*, degruyter.com.
4. IM OSUOZA, *Effectiveness of nuclear weapons as an instrument of deterring potential enemies in the 21st century*. nijpcr.nou.edu.ng, 2021.
5. K Kang, J Kugler, *Averting Nuclear War*, Springer, 2023.
6. KB Payne, *The great divide in US deterrence* thought. af.edu.
7. P Williams, *Deterrence*, taylorfrancis.com, 2022.
8. R Kolkowicz, *Intellectuals and the nuclear deterrence system*, taylorfrancis.com, 2020.
9. V Narang, SD Sagan, *The Fragile Balance of Terror: Deterrence in the New Nuclear Age*, oapen.org, 2023.

Other:

1. Kott, A., *War of 2050: a Battle for Information, Communications, and Computer Security*, 2015.
2. Liu, L., *Inefficient Peace or Preventive War?*, 2021.

[20] Williams, M., Axon, L., R. C. Nurse, J., and Creese, S. "Future Scenarios and Challenges for Security and Privacy", 2018, pp.3-8.

3. Nur Seviş, K., & Şeker, E, *Cyber Warfare: Terms, Issues, Laws and Controversies*, 2019.
4. Pogaku, S., *Impact of Information Technology in Cyberwars*, 2023.
5. Poulshock, M., *National Power as Network Flow*, 2022.
6. project, R. E. G. R. O. U. P., *Crisis and Geopolitical Reordering: Covid-19 from a Comparative Perspective*, osf.io, 2023.
7. Robinson, M., *Developing Cyber Peacekeeping: Observation, Monitoring and Reporting*, 2018.
8. Rivera, J. P., *Escalation Risks from Language Models in Military and Diplomatic Decision-Making*, 2024.
9. Turchin, P., & Hoyer, D., *Empirically Testing and Refining Structural Demographic Theory: A Methodological Guide*. osf.io, 2023.
10. Piepers, I. *War: Origins and Effects*, 2014

SNAKE ISLAND IN THE FACE OF SECURITY AND INTERNATIONAL LAW

Oana-Mihaela Vladu
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: The seizure of Snake Island has been a significant development in the Russo-Ukrainian War, as it has given Russia control of a strategically important location in the Black Sea. The island is also home to a number of natural gas deposits, which could be a valuable resource for Russia.
The legal status of Snake Island is complex, and it is likely that the dispute will continue for some time. Under international law, states have the right to self-defense, but this right is limited. Russia has claimed that its seizure of Snake Island was justified in self-defense, but Ukraine has disputed this claim.
The International Court of Justice (ICJ) is the only international court that has jurisdiction to settle disputes between states. However, the ICJ can only hear cases with the consent of both parties to the dispute. It is therefore unlikely that the ICJ will hear the case of Snake Island in the near future.
The dispute over Snake Island is a reminder of the complex legal issues that arise in times of armed conflict.

Keywords: Snake island, security, mediations, negotiations, international law, polemoly.

Snake Island, located in the Black Sea at 45°15'53" north latitude and 30°14' 41" east longitude, is a 1,973-meter long island with a surface area of only 17 hectares or 0.17 sq km, composed of ancient rock. In ancient Greece, it was also known as Leuke Island or White Island. The rock is located in the Black Sea, 45 km from the present-day shores of Romania and Ukraine, occupying an important strategic and economic position due to its proximity to commercial sea routes and gas fields in the Black Sea[1]. The name of this island comes from the water snake NATRIX NATRIX, which has an ugly appearance but can reach about 2m in length. It disappeared completely from the island after the military works carried out by the Soviets on the island in the 20th century.

Border guards or lighthouse maintenance personnel were the only inhabitants of the island until 2007 when Ukraine, to demonstrate that there is life on the island, brought an ATM and built a hotel without running water. In this context, it is important to analyze the history and legal status of Snake Island, as well as its implications for regional security. We will also address the strategic importance of the island in the geopolitical context of the Black Sea and the role of international organizations in resolving disputes over this territory.

The legend of the Snake Island

According to legend, Achilles' mother, Thetis, pleaded with the god Poseidon to raise an island from the depths of the Black Sea to serve as their home. Poseidon, smitten with Thetis, created the Isle of Leuke from sediments brought by the Danube, Dnieper, and Thermodon rivers.

In 1823, Captain Kritziky stumbled upon the ruins of a grand temple dedicated to Achilles. The temple is square in shape, with a side length of 29.87 meters, and is divided into two sections by a north-south wall. The western section is further subdivided into three equal parts. The temple's architecture, with massive walls of mortarless stone blocks, is similar to that of other Cyclopean sites in Greece and Turkey. The white color of the limestone from which it was built probably gave the island its name of Leuke.

[1] N. Iorga, *Istoria Poporului Român*, p. 86-89 și Ammianus Marcellinus IV, V.

German researcher Kohler believes that the temple has shifted its position over time due to marine erosion. In addition to the temple, other vestiges have been discovered on the island, including dwellings and fortifications. All of this evidence suggests that Snake Island played an important role in antiquity, possibly as a religious and commercial center.

While the legends of Achilles and Helen may be mere fiction, the ruins on Snake Island offer a fascinating testament to the rich history of this small patch of land in the Black Sea. They transport us back in time, providing a glimpse into the beliefs, culture, and architecture of a bygone era.

Legal Status of Snake Island

The Snake Island has been part of Wallachia throughout history, due to Romanian control over the Danube Delta[2] , a small windswept rock in the Black Sea, has a history as tumultuous as the waves that crash against it. While the 1947 Paris Peace Treaty placed the island under Romanian control, things took an unexpected turn a year later.

In 1948, through a protocol signed in Moscow, Romanian communist leader Petru Groza ceded Snake Island to the Soviet Union. This gesture sparked heated controversy from the very beginning. The documents formalizing the transfer - the Groza-Molotov Protocol and the minutes signed on the island - were never ratified by the Romanian Parliament, an essential procedure for such an agreement to enter into legal force.

The Romanian authorities consider the cession of the island to be a flagrant violation of its own Constitution and international law. Moreover, the 1948 document mentions a "return" of the island to the USSR, although Romania had never ceded it before.

The situation became even more complicated after the collapse of the USSR in 1991. Snake Island became part of Ukraine, the USSR's successor in the Black Sea. A new dispute erupted between Romania and Ukraine, both claiming rights to the island and the exclusive economic zone around it, a resource-rich area[3].

This illegal transfer has generated tensions and territorial disputes between the two countries. From 1998 to 2004, there were 34 rounds of negotiations between Romania and Ukraine in an attempt to delimit the continental shelf and define the exclusive economic zones in the Black Sea.

Following 34 rounds of negotiations, encompassing both plenary sessions (24 rounds) and expert-level discussions (10 rounds), primarily between 2001 and 2004, Romania and Ukraine failed to reach an agreement. The impasse stemmed from Ukraine's refusal to adopt the delimitation rules based on the International Court of Justice (ICJ) practice, proposed by Romania in accordance with the 1997 Annex Agreement.

Undeterred, Romania sought a definitive resolution by taking the case to the ICJ, requesting a ruling on the legality of the 1948 transfer.

On February 3, 2009, a momentous public hearing unfolded at the ICJ, with active participation from the parties involved, including prominent representatives of civil society and the international press. Amidst an impressive gathering of distinguished representatives and experts in international law, the ICJ's Judgment on Snake Island was delivered, met with profound attention and approval by all present[4].

This historic decision, meticulously crafted in all its details, was presented in its original format to the agents and parties involved, ensuring that its powerful and clear message reached them directly. A beacon of wisdom and justice resonated within the courtroom, as the ICJ's judgment was acknowledged as final, binding, and enforceable in all its aspects.

---

[2] Idem 1.

[3] Titu Maiorescu, op. cit., Bucureşti, 1925, p. 165-166.

[4] **Mititelu, Adrian,** Insula Șerpilor: O perspectivă istorică și juridică. Revista de Drept Internațional Public și Privat, 52(1-2), 15-32, 2014.

Since the judgment did not require any further formalities for implementation, it could be applied without delay, bringing to a close a protracted and intricate judicial process. This ensured full respect for the rights and obligations of each party involved.

The ICJ's judgment on Snake Island stands as a landmark ruling, not only for the parties directly involved but also for the broader realm of international law. It serves as a testament to the power of international adjudication in peacefully resolving disputes and upholding the principles of justice.

The International Court of Justice (ICJ), also known as the Hague Court, played a pivotal role in resolving the dispute between Romania and Ukraine over Snake Island. A tribunal composed of 15 permanent judges and 2 ad hoc judges, appointed by the parties involved, meticulously examined the arguments presented by both states.

Romania's team, comprising 20 members, including 5 foreign experts in international law, went to great lengths to present a compelling case. Their written pleadings, spanning 1713 pages, and oral arguments, delivered over 18 hours during 6 days, were marked by professionalism and rigor. The speeches were presented in both English and French, showcasing the team's ability to adapt to an international setting[5].

The judges' dossier, consisting of 36 copies of 200 documents each, included a diverse range of evidence, such as maps, graphs, and excerpts from relevant documents. The detailed presentation of Romania's arguments facilitated a thorough analysis of the case by the judges.

The efforts of the Romanian team bore fruit. The Court ruled that Snake Island does not possess a continental shelf or an exclusive economic zone of its own, but only a territorial sea of 12 nautical miles. This decision upholds Romania's position that Snake Island is a rock that cannot sustain its own economic life, in accordance with Article 121(3) of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea[6].

Romania's victory at the ICJ stands as a significant precedent in international maritime law and strengthens the country's position in the Black Sea region. It also demonstrates Romania's commitment to the peaceful resolution of disputes and to upholding the norms of international law.

Strategic Importance of Snake Island

Snake Island holds significant strategic importance in the Black Sea region. Situated near the demarcation of the Romanian-Ukrainian border, it plays a crucial role in maritime security and control over shipping lanes. Due to its strategic position, Snake Island provides a valuable vantage point for monitoring navigation and maritime activities in the area. It can also have an impact on the strategic control of natural resources and their exploitation in the Black Sea. The strategic importance of Snake Island is therefore a major subject of interest in international relations and a key factor in the regional policy of the countries involved. Also, as we have observed since 1848, if it were to be abusively occupied by Russia, our border with it would be only 45 km away.

Implications for Regional Security

Snake Island has significant implications for regional security in the Black Sea. The possession and control of this island is considered by the states in the region to be of strategic importance, given its geographical position and the surrounding natural resources consisting of 200 billion cubic meters of gas and over 14 million cubic meters of oil, of which only Romania's are located in the 9700 km2[7]. Throughout history, different states have claimed sovereignty over the island, leading to tensions and territorial disputes between neighbors in

[5] **Georgescu, Valentin,** Insula Șerpilor: O privire asupra aspectelor juridice și geopolitice. Revista Română de Studii Internaționale, 14(1-2), 145-162, 2020.

[6] R. Seişanu, op. cit., Editura Universul, 1928, p.183-184.

[7] Prezentarea cazului Delimitarea Maritimă în Marea Neagră (România c. Ucraina), https://www.mae.ro/node/24347, accesat la data de 23.03.2024.

the area. This dispute continues to create a climate of uncertainty and insecurity in the region, with the potential to escalate into an armed conflict. Control of Snake Island could also have significant consequences for access to and freedom of navigation in the Black Sea. Thus, regional security is directly affected by this territorial dispute and the uncertainties surrounding the legal status of Snake Island.

Role of International Organizations in Resolving Disputes over Snake Island

International organizations play an important role in resolving disputes over Snake Island. One such organization is the International Court of Justice (ICJ), which ruled in 2009 on the Snake Island case. The ICJ's ruling was final, binding and enforceable, imposing respect for international law and the correct delimitation of the maritime border between Romania and Ukraine. As mentioned, "Romania was awarded 9700 KM 2, the first and only extension of sovereign jurisdiction and sovereign rights of Romania since the Great Union of 1918, 79.34% of the disputed area[8]." The United Nations (UN) and other international organizations also monitor and facilitate dialogue and negotiations between the parties involved in the dispute, promoting the peaceful resolution of the conflict. These organizations provide a legal and institutional framework for the discussion and resolution of disputes, thus contributing to the maintenance of stability and regional security in the Black Sea.

CONCLUSION

Snake Island is a subject of significant economic, legal, and strategic importance in the context of international law. Its history and legal status have been defined by agreements and treaties such as the 1947 Paris Peace Treaty and the 1948 Protocol on the Precise Delimitation of the State Border between Romania and the USSR. Its economic and strategic importance cannot be overstated, playing a role in regional security. Despite negotiation efforts between Romania and Ukraine to delimit the continental shelf and exclusive economic zones in the Black Sea,negotiations failed, leading to the ICJ ruling in 2009[9]. The role of international organizations in resolving disputes over Snake Island has been present, and the consequences of the decisions taken have had an impact on the current situation. In conclusion, Snake Island is a complex and sensitive issue that requires in-depth assessment and resolution in accordance with the norms of international law, while not neglecting the fact that wars start from money and the desire for power when you have money, and vice versa.

BIBLIOGRAPHY

Cărți:

1. Aurel Preda- Mătăsaru, Forța cinismului și cinismul forței, Revista de istorie militară, 1995, pp.95-107.
2. Gâștescu, Petre, Cioacă, Adrian, Insulele Terrei, Editura Transversal, Târgoviște, 2003.
3. Vespremeanu, Emil, Geografia Mării Negre, 2005.

Articole:

1. Schaefer, K., Studiul prof. dr. K. Schaefer, publicat în "Deutsche Revue", Berlin, 1896, nr.14, p. 33.

Corespondență diplomatică:

[8] Ibidem.

[9] **Constantin, Teodor,** Aspecte geografice și juridice din Pledoaria1 "Caracteristicile Insulei Șerpilor" susținută în cadrul procesului de la Curtea Internațională de Justiție pentru delimitarea spațiilor maritime în Marea Neagră (România c. Ucraina), 2022

1. Corespondență diplomatică nr. 614, p. 276-284, citată de Romulus Seişanu, op. cit. p. 181-182.

Monografii:

1. Iorga, N., Istoria Poporului Român, p. 86-89.
2. Seişanu, Romulus, Dobrogea, gurile Dunării şi Insula Şerpilor, Editura Universul, 1928, p. 14-15.

Tratate:

1. Textul Tratatului în Martens, Nouveau recueil, 2-me serie, t. III, p. 246-256.

Articole științifice:

1. **Constantin, Teodor,** Aspecte geografice și juridice din Pledoaria1 "Caracteristicile Insulei Șerpilor" susținută în cadrul procesului de la Curtea Internaţională de Justiţie pentru delimitarea spaţiilor maritime în Marea Neagră (România c. Ucraina), 2022.
2. **Georgescu, Valentin,** Insula Șerpilor: O privire asupra aspectelor juridice și geopolitice. Revista Română de Studii Internaționale, 14(1-2), 145-162, 2020.
3. **Mititelu, Adrian,** Insula Șerpilor: O perspectivă istorică și juridică. Revista de Drept Internațional Public și Privat, 52(1-2), 15-32, 2014.
4. **Voinea, Lucian,** Importanța strategică a Insulei Șerpilor în Marea Neagră. Analele Universității Dunărea de Jos din Galați. Seria Științe Juridice, 39(1), 127-134, 2010.

NATO'S STRATEGY FOR A CHANGING WORLD IN 2024

Oana-Mihaela Vladu
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: As time passes, NATO recognizes a world full of new challenges. "NATO's Strategy for a Changing World in 2024" reaffirms the Alliance's mission and core values, proposing ways to adapt to this ever-changing threat landscape. The strategy outlines four main areas of focus:
Countering Russia and other adversaries requires strengthening deterrence and defense capabilities. This entails investing in modern military technology, strengthening resilience against hybrid threats, and improving NATO's power projection capability.
The strategy addresses competition from Russia and China. It emphasizes strengthening partnerships, promoting democratic values, and confronting security threats posed by climate change.
NATO's commitment to combating terrorism remains, both domestically and externally. This requires continued intelligence sharing, collaboration with law enforcement, and supporting partner nations in their counter-terrorism efforts.
The rapid development of new technologies, such as artificial intelligence and cyber warfare, demands adaptation. Investments in research and development, new doctrines and tactics, and strong cyber defenses are essential.
The strategy reaffirms NATO's firm commitment to collective defense, the open-door policy, and core democratic values. It serves as a road map for the future of NATO, ensuring that the Alliance remains a strong, effective, and united force in an ever-changing world.

Keywords: Security , NATO Strategy 2024, Evolving threats, Collective defense, Future of NATO.

INTRODUCTION

However, as a new era unfolds, new threats emerge. After the Cold War, there was a "unipolar moment" lasting from roughly 1991 to 2002. It drove some, notably China and Russia, to oppose American hegemony. The 2008 financial crisis marked the end of the unipolar order. From then on, the world did not evolve towards multipolarity, leaving no established rules of the game. As a result, each power sought to assert its own interests. To defend its interests and values, NATO acknowledges that the threat is not only external. It also comes from diverging visions within the Alliance. In this context, NATO fosters a strategic concept, aiming "to promote security, democracy, the rule of law, and individual liberty and human rights." This was officialized at the 2010 Lisbon Summit. 2024 is the year when NATO has declared it will implement a reflection aimed at adjusting its "long-term strategic military plans"[1].

NATO promotes the "fundamental values enshrined in the North Atlantic Treaty." They are "democracy, individual liberty, and the rule of law." Since 1949, the Alliance has been the cornerstone to preserve these values by forming the most powerful military and political alliance in history. NATO is committed to protecting democracy outside its territorial borders. It is attributed with having contributed to setting an end to the Cold War and forcing the withdrawal of Soviet forces from Afghanistan in 1989; having waged wars to stop

[1] MB Rapanyane - Journal of public affairs, 2021 - Wiley Online Library. The new world order in the complexity of multi-polarity: United States of America's hegemonic decline and the configuration of new power patterns.

genocide in Bosnia in 1995 and Kosovo in 1999; and having been the backbone of the struggle against terrorists in Afghanistan and Syria since 2001 and 2014, respectively[2].

Background and Purpose

NATO is primarily a military alliance. Its decision-making process requires the unanimous agreement of the allies. It is backed up by military capabilities that shield almost a billion people in its 32 member countries, a high percentage of the world's gross domestic product, and some of the most sophisticated and powerful military forces in the world. These armed forces are bringing peace as peacekeepers in conflict-ridden territories, blockading weapons, and suppressing conflicts, as well as preparing to intervene coercively and with overwhelming force against an armed attack on any of them. Preventing armed attacks and securing peace is NATO's proven practice of deterrence with its demonstrated ability to operate in the interest of peace, human rights, freedom, and security and to contribute to the goals of the United Nations more broadly.

NATO is a strong independent alliance of 32 countries determined to protect and defend their countries' territories and the 1 billion people in 2024. The remaining UN Security Council countries account for an additional 2 billion people. The Alliance is a cornerstone of the interconnected web of global events, actions, and reactions, a sophisticated participatory political world order. It is born of necessity and explains its continued relevance. Through NATO, European countries, Canada, and the United States have become one and stand together shoulder to shoulder. Their unique partnership is more than 70 years old. It has doubled during various challenges and crises, some even from within[3].

This introductory chapter presents a historical background of NATO. It explains the current status of the Alliance and the reasons behind the decision to develop and update its strategy. It then presents the raison d'etre and purpose of this strategy. The strategy is a guide for political and military leaders who use their authority to maintain the military practice of deterrence.

Scope of the Strategy

This strategy addresses the longer-term aspect of NATO’s existence, the time frame beyond 2030. NATO will use extant reaffirmations, visions, and strategies as reference points to expand and deepen the relevance of its common and distinct areas of interest and to refine its partnership and cooperation goals with twenty non-NATO global partners as well as with seventeen other countries, and several regional and Global Organizations and Centers of Excellence. This strategy intends to be an enduring common strategic reference to ensure NATO acts consistently when adapting to changing circumstances while protecting its internal unity, committed sharing of core values, and operational effectiveness. The strategy was produced, guided, and sanctified by NATO’s NAC. It is not about the doctrine, structures, acquisition, or plans and programs, and neither is it intended to lay out roles, responsibilities, or verify resource allocation. It rather addresses the troubles and priorities the Alliance faces and the principal objectives for its future adaptation.

This strategy defines NATO’s enduring purpose and mission. It also sets out the challenges and threats to the security environment and the level of ambition for NATO’s response. Against this, it then describes the tasks and functions, the focus areas, underlying principles, and the associated core tasks that the Alliance requires to achieve resilience and safeguard Core Alliance Values. Furthermore, the Strategy identifies lateral effects, as well as implementation and future adaptation guidance, to ensure the Alliance’s strategic orientation

[2] J Baylis - Routledge Handbook of NATO, 2024 - taylorfrancis.com. The Origins of NATO.

[3] Ringsmose, S Rynning - Survival October-November 2021: The…, 2023 - taylorfrancis.com. NATO's *Next Strategic Concept: Prioritise or Perish*, 2023.

remains adequate over time. And finally, it articulates the expected horizontal and vertical alignment during implementation, assessment, and adaptation of the NATO system[4].

Analysis of the Changing World

International terrorism will continue to be the main threat to the relationship between Western societies and the Islamic world. These areas examined and assessed in 2010 will still be important in 2024, and efforts for peaceful change are given as an unconditional requirement. The U.S. government's intelligence assessment from 2015 has a comprehensive, but not exclusive, assessment of the potential conflicts of 2024, and another important area, cyber-related threats and attacks, are lacking. In line with the judgment, the CRR report of 2017 considers the threat landscape to NATO to be shaped by increasingly hybrid challenges, threats, and vulnerabilities with military strategic implications, challenges related to the unanimous security environment, as well as challenges related to society. The assessment concludes with the perspectives of the member states of the entire Euro-Atlantic region. It emphasizes the importance of both collective and individual contributions to assess and manage potential challenges or threats, and the necessary military capabilities and technologies[5].

Threats from Russia, terrorism, and cyber-attacks stand out in NATO's strategy for a changing world in 2010. When NATO set the stage for a changing world in 2010, a world characterized by increasing interdependence, shifts in economic power, increased competition for resources, arms, and people, as well as intensified globalization and innovation, there is definitely a need to renew these guidelines. The most comprehensive assessment of the expected development towards 2024 is the U.S. government's intelligence assessment from 2015, which indicates that the important trends of 2010 will certainly continue. In addition, there will be competition between countries, China's and India's economic rise will have remarkable consequences, and the importance of the Asia-Pacific region will increase. Larger conflicts with nuclear powers cannot be ruled out.

Global Security Challenges

Threats and security challenges are increasing and diversifying. Russia and China systematically challenge the world order with the use of conventional forces, hybrid warfare, economic coercion, and disinformation campaigns. Regional instability, proliferation of weapons of mass destruction, terrorism or insurgency remain permanent risks beside new challenges emerging from the increased human operation range, limitation of resources, demographic shifts, evolving technologies, or changing climate. Either evolving into a driver of new conflicts or a factor for instability in already sensitive regions, NATO must be prepared for the former impacts of its strategy and related hard power components and must intensify its political-military engagement in the latter scope. The Alliance must be prepared as a critical security enabler for Humanitarian Assistance and Disaster Response operations (HA/DR). NATO must prepare itself and its partners for potential future security challenges[6].

Heading into 2024, as NATO adapts to new challenges and opportunities following the pandemic, the changing climate, evolving threats, and an unstable international environment, and as the international community builds a renewed foundation for global governance, NATO's Unifying Strategic Concept will serve as a compass to further reinforce the Alliance as a resilient international community of free and sovereign nations. The cohesion, solidarity, partnership, and leadership of all its members being at the heart of the Alliance's ability to guarantee sovereignty, security, and peace for the next generation.

---

[4] S Rynning, *NATO's futures: The Atlantic Alliance between power and purpose*, upt.pt.

[5] M Wieviorka - Societies Under Threat: A Pluri-Disciplinary Approach, Springer. From the "classic" terrorism of the 1970s to contemporary "global" terrorism, 2020.

[6] O Schmitt - *European Journal of International Relations, How to challenge an international order: Russian diplomatic practices in multilateral security organisations*, sagepub.com, 2020, accesat la 01.05.2024.

Emerging Threats and Risks

The pursuit of emerging and disruptive digital technologies can be exploited in the future to disrupt and deceive autonomous systems, AI, large data for intelligence, quantum computer capabilities, or high-level human-machine gene editing systems. These novel concepts will change the battlefield of the future, but will also allow for strategic targeting of the societal, decision, and ethical structures of democratic states.

Such risks require NATO to work on the technologies and doctrines necessary to deter aggression and preserve strategic stability, allowing for systemic coexistence and meaningful dialogue between adversaries. Similarly, in crisis and conflict regions outside Europe, NATO will require traditional capabilities such as hard and soft military power to bridge an exclusively military and a political gap to manage major security challenges or security risks in line with allied interests, values, and legal commitments, as exemplified by the guiding principles in the UN GGE report, or the EU and NATO processes that created the principles for responsible state behavior in cyberspace. All these processes include a careful assessment arising in good part from these principles of how to ensure international peace and security in all military domains[7].

The rapid pace of technological advancements has led to paradigm shifts in technological capabilities and current threats and risks. Some of the emerging and disruptive technologies will undoubtedly be of immense benefit for the security of NATO and its allies, be it for military purposes such as defending allies and NATO from future threats, or for societal aims such as preventing attacks. However, there are also many new unprecedented and untested technologies with potential hostile uses. States and other actors exploit increasingly sophisticated digital, social, and other means to interfere with allied security and other processes and are engaging in strategic, operational, and tactical deception in hybrid operations.

Technological Advancements

The main robotic and digital technologies integrate AI systems which can be fragmented or autonomous, with more or less openness and transparency. They may also present dual-use. With all that, digital transition for military forces, as is the case in the commercial world, has to be guided and controlled by the military with the constraint of Open Science. The CNC is faced with the dual challenge of optimizing the increasing number of growing quantities of surveillance and communication networks, outlined by the command chain. Simultaneously, while they provide more and more real-time information of greater volume and greater depth, and that more inter-operative critical decision systems should be implemented.

When combat is underway, should the CNC decided to shut down such systems either in part, to remain opaque or to stop any exchange outside the control of algorithms run by the CNC, then the communication line is not open but CNC closes the connection to avoid being exploited. These technology strategic orientations, which will aid NATO's armies, will enable the different options of the transition, the main strengths and constraints as well as the large interdependence[8].

Among the significant prospects is the potential drastic increase in military power of adversaries due to the effect of specific asymmetric (or disruptive) technologies. These technologies are advanced, advantages of which proliferate rapidly. Importantly, those technologies are dual-use such as artificial intelligence, hypersonic, personalized weapons, quantum, cyber and electromagnetic warfare. Many of the critical technologies consist in

---

[7] T Mac Intosh, *Nordic Review of International Studies, NATO's strategic thinking in the changing security environment*, journal.fi, 2023, accesat la 01.05.2024.

[8] CVS Babu, PM Akshara, *Cyber Security Policies and Strategies of …, Virtual Threats and Asymmetric Military Challenges*, igi-global.com, 2023, accesat la 01.05.2024.

several disciplines which require complex assembly at high level. The development of these technologies combined represents a severe challenge for their control and management with very rapid obsolescence. Furthermore, the cost of developing the critical technologies and the main components that are adapted to them and which must fit to high technology levels severely restrict the user.

Given the rapid evolution and proliferation of these technologies, their implementation as well as the rapid obsolescence of the systems in which they are integrated (resulting from such technologies) will rapidly increase, which represents a major problem for the army. These constraints are less compelling in their indirect uses for intelligence and resilience and those in the sustainable development of allies' forces which largely depend on their external supply chain.

NATO's Strategic Priorities

NATO faces a kaleidoscope of threats, challenges, and opportunities, but it foresees six strategic priorities in 2024, set out here. NATO will remain the cornerstone of our collective defense and the key forum for security consultations among Allies. So the first priority is to ensure that the Alliance remains both strong militarily and united. Part of unity is for all Allied nations to accept the same level of political leadership of the Alliance itself. Allied military forces have to stay up to date, fit for collective defense and for the full range of NATO's operations, including our ability to deter and defend against threats from any direction. If they fail to do so, future credibility problems might eventually strain U.S. support, which would be a self-fulfilling prophecy of sorts[9].

The second priority is to ensure that the Alliance is ready to face any future threats that it might confront. A great example of readiness is NATO's work on exercises and Atlantic Command, in the framework of the NATO command structure adaptation. Our door must also remain open to other Euro-Atlantic democracies that share our values, have a track record of meeting NATO's high standards, and can make meaningful contributions to Alliance operations; specifically the Republic of North Macedonia, with which we expect accession negotiations to be concluded by NATO's Summit in 2020. Protecting fragile Allies and partners in and out of Europe during their difficult national transitions will also remain an essential mission for NATO itself.

Strengthening Collective Defense

The path to 2030 is marked by uncertainties, including how crises might arise and unfold and the speed with which nations might find themselves having to respond. NATO will continue to strengthen its deterrence and defense posture, within the security interests of every member state. According to Article 5 of the Washington Treaty, an attack on any member state will be considered an attack on all. NATO is the greatest and most successful alliance in history because, from the Treaty's founding date of 1949 to the present, its members have one another's backs. There is a moral duty to ensure that the effort needed to strengthen that singular bond is there in the long run[10].

NATO is the cornerstone of Canadian defense policy. The Canada-USA defense relationship provides mutual security benefits; to persist, however, Canada must ensure that the U.S. is an enduring ally, which we can achieve by actively participating at home and abroad in support of North American security interests. We will be able to drive away potential threats with confidence if we maintain a combat-capable Canadian military. Success depends on the military's ability to bring national tools and capabilities together quickly, and

[9] T Flockhart - International Affairs, NATO in the multi-order world, 2024 - academic.oup.com, accesat la 01.05.2024.

[10] KL Scheppele, DV Kochenov, *EU values are law, after all: Enforcing EU values through systemic infringement actions by the European Commission and the member states of the European Union*, 2020 - academic.oup.com, accesat la 01.05.2024.

mobilize those capabilities to meet a diverse range of potential threats, including state and non-state actors. The revitalization of the Canadian Armed Forces, where Canada plays a leadership role in promoting the collective interest of the alliance, should be taken as an example of the principle of Canadian defense policy, titled "Strong, Secure, Engaged[11]."

Enhancing Partnerships

The importance of partnerships to NATO's ability to deliver security across its area of responsibility will continue to grow. The strength of NATO's global network of partnerships with other countries and international organizations is but one tangible expression of the Alliance's unique strategic value to its members. It is based on the commitment to dialogue, cooperation, and the transatlantic relationship that the members of the Alliance share, and which create an environment in which different countries and organizations are willing to work together with each other, and with the Alliance, to address their common security concerns. Partnerships in general, and NATO's partnerships in particular, allow us to join together to address shared threats and challenges, to strengthen the fabric of shared values, push back on those who disrespect them, and to sustain an open and cooperative international order.

In this complex and dynamic security environment, the Alliance will seek to enhance partnerships in a number of strategic directions. Our relations with the European Union, as underlined by the High Level Group established by the NATO Secretary General and the President of the European Commission in 2016, will remain one of NATO's principal strategic pillars, understanding that Europe's security of necessity is a shared responsibility between NATO and the European Union. Cooperation with the United Nations has been considerable and valuable, and I am certain it can be expanded and improved. The relationship with the African Union will continue to grow and will remain important[12].

The Global Coalition to Defeat Daesh is making considerable progress in its endeavor to stabilize liberated areas in Syria and Iraq, supporting diplomatic and political efforts. Furthermore, I am certain that there are lessons learned and strategic alliances in the making. In close cooperation and coordination with the OSCE, a pan-European security organization, NATO's continuing support to dialogue and cooperation in the framework of the Structured Dialogue reveals the Alliance's commitment to political engagement, dialogue, and confidence-building. Cooperation and consultations in the framework of NATO's Mediterranean Dialogue and Istanbul Cooperation Initiative should continue to support the Alliance's strategic objective for the present and foreseeable future.

Adapting to Hybrid Warfare

Methods of warfare continue to shift with the changing landscape of power and diplomacy and consequently, military technology. So-called 'hybrid warfare' has become NATO's focus, a form of warfare that piggybacks civil conflict, as documented in NATO's 2018 strategic review. The 1990s and early 2000s defined NATO interventionism by military action stemming from respected member demands for the peace brokered in diplomatic accords to be enforced. However, by contrast, the character of warfare was tied to technical or tactical questions rather than geographic or geopolitical ones. NATO's use in Kosovo, Bosnia, and Afghanistan was as much about deploying a multinational capacity to oppose heavy-handed genocide and war crimes' perpetration by destabilizing responses to then-Yugoslavia's attempts to assert its autonomy as it was about unit-linked musketry, ordnance, and armor carriage. The Libyan Action, where NATO had an explicit UN mandate, was waged in

[11] FO Al-Rfouh - *Jordanian Journal of Law & Political Science, Canada-China Relations in the Post-Cold War Era* (1990-2020), 2022 - search.ebscohost.com, accesat la 01.05.2024.

[12] C Hill, M Smith, S Vanhoonacker, International relations and the European Union, 2023, books.google.com, accesat la 02.05.2024.

support of the rebels emerging in Libyan society, opposing Libyan leader Muammar Qaddafi's rule[13].

NATO heavy handed came into its own once NATO started to make serious investment in both rapid reaction compatibilities for close air-support (CAS), special forces (SOF), and liminal warzones will deployable militaries properly suited for forestalling opponents-after they begin applying military intelligence and reconnaissance to offer transmitted targets for subsequent joint military action against land force objectives. This was the era of the 'swing-role bombers' over FRY, the ability to synchronize air operations with land forces in Afghanistan, soon French margraves with U.S. SOF and their local partners. NATO, therefore, had elements that were compatible with 'anti-separatist' and 'anti-authoritarian' policies certainly to the extent that they allowed for military intervention against perceived human rights abuses perpetrated by states, or, in the case of Libya, the recital of grandly liberally inspired aspirations held by non-integrationist[14].

Promoting Cybersecurity

Security in cyberspace is of growing importance for our own security and for our economy. We have a responsibility to protect our societies, our institutions, and our people from both state-driven and terrorist assaults against our key infrastructure in cyberspace. In this process, cyberspace plays an important role in the security and protection of a country. In addition to military measures, it is crucial to strengthen the civil sector. We advocate for an open, free but also responsible cyberspace that must not be attacked. We believe that NATO has an important role to play in this context. Moreover, we consider it important to achieve norms for state conduct in cyberspace.

As NATO Allies, we endorse the 2014, 2016, 2018, 2019, 2020, and 2022 NATO Cyber Defence Pledge, promote the practical effort of strengthening Allied coordination and cooperation, as well as developing our cyber defense capabilities. In addition, we also affirm the principle of building trust, promoting transparency and cooperation, and the principle that the same human rights people have offline, including the right to privacy and freedom of expression, should also be protected online. Cybersecurity begins at an individual level. As a result, it is vital to increase cybersecurity awareness among citizens to promote cybersecurity. We intend to make cyberspace a secure space by taking steps to raise awareness of individual cyber risks. In this regard, we intend to support responsible and committed state action in cyberspace, facilitate the sharing of experiences and best practices on the most critical short-term cyber threats, stimulate public-private partnerships to ensure that cyberspace remains open, free, fair, secure, and reliable with resilient critical infrastructure[15].

Implementation and Future Outlook

NATO's strategy is timeless. Its principles and aims have not changed in many decades; they are well known in the community of nations. Therefore, there is always a chance to test them in practice, aiming to improve them. Strategy, precisely because it is timeless, is also valid for regions, not for specific problems only, such as, for example, Georgia, Ukraine, Syria, or Afghanistan. Should we manage to restore and maintain security in certain regions or states, essential for international stability in general, the majority of individual security challenges in these areas will either be reduced or eliminated entirely. Likewise, stabilizing the situation in the regions will have a very positive effect on state

[13] M Mälksoo - Ontological Insecurity in the European Union, 2020 - taylorfrancis.com. *Countering hybrid warfare as ontological security management: the emerging practices of the EU and NATO*, accesat la 02.05.2024.

[14] J Bronk, Regenerating Warfighting Credibility for European NATO Air Forces. cesmar.it, 2023, accesat la 02.05.2024.

[15] A Alexandru - Annals–Series on Military Sciences, NATO 2022 STRATEGIC CONCEPT–THE EUROPEAN UNION'S STRATEGIC COMPASS FOR SECURITY AND DEFENCE, 2022, accesat la 02.05.2024.

security. In other words, regional security and state security are interconnected elements, and if North Macedonia and its neighbors ensure their mutual security, they – and the wider surroundings – will be more secure. Similarly, NATO, by reinforcing its unity and maintaining the potency as a regionally focused actor, may also foster and develop its global standing. Ultimately, security for everyone (or at least the majority) is probably the most significant condition for global stability.

NATO's strategy will guide the development of our future action plan. In 2023, we will agree on how to implement it. It will include tangible deliverables for 2024 to provide practical proof that the Alliance is adapting to today's and 2030's security challenges. The implementation plan will ensure NATO's strategy is in full harmony with the Next Strategic Concept, but also applicable in the nearer term. Meanwhile, its implementation will inform next steps and foster a greater degree of common understanding of where we are heading. In this regard, reflecting on our achievements might help us identify concrete deliverables. Table 2 outlines a tentative list with several proposals. The ideas behind them will be developed in forthcoming Expert Papers. Only a few short explanatory remarks have been included. Of course, the items will be complemented by more soft measures – public diplomacy, exercises, common studies, and similar activities[16].

Action Plans and Timelines

The strategy is oriented toward protecting peace and freedom by ensuring credible and effective collective defence and deterrence, consolidating NATO's military interventions and partnerships, and maintaining the political cohesion that is the Alliance's greatest strength. To those ends, the 2024 strategy provides context and guidance for NATO's directions, political objectives, policy actions and resource allocations over the next three years. Particularly, NATO's strategy is designed to deter a wider range of threats, from a wide range of sources, through both military capabilities and the multi-dimensional toolset provided under the fourth Strategic Concept fundamental: Alliance partnerships.

According to the "Strategic Concept", "NATO constantly reviews and updates the necessary strategy, capabilities and structures to assume and carry out the full range of its missions in an evolving and complex security environment." The Alliance's 2024 strategy fills that requirement, building on the "Strategic Concept's" conclusion that "NATO is a permanent bond between North America and Europe."

Evaluation and Monitoring

In any case, an extensive technology roadmap would provide a much more thorough "long-term strategy (20-30 years)"; in effect, the roadmap becomes the strategy of NATO. The concise vision and achievable goals lead to an approach that guides the development of any strategic system or systems that make agents more capable in platforms and/or human agents. Such a long-term strategy is likely to provide tests and incentives for capacity developments in relevant fields that are directly related to security through requirement-driven research and innovation, while forcing attention on truly focusing applied technologies and measures on the real issues of progress in security and defense.

NATO should endeavor to pool resources of its Anglophone countries USA, UK, and Canada - in funding and performance of both applied as well as basic research in relevant sectors, as well as to develop grant programs to stimulate innovation. For NATO, alliances are an essential part of this endeavor. Their advantage is to introduce potential future NATO members and profit from the use of state-of-the-art technology through the application of the principle of nurturing. The serious approach as described here could lead to an alliance or coalition of the willing based on a solid technological foundation, which is likely to appeal to third countries and encourage them to join such a coalition or alliance. For such alliances and

[16] C Barry, C Skaluba, DEFINING SUCCESS FOR NATO'S VILNIUS SUMMIT: A PRIMER. atlanticcouncil.org, 2023, accesat la 02.05.2024.

coalitions, extensive sharing and integration of intelligence resources, data, communications infrastructures, processing facilities, and research would be critical for maximizing benefit[17].

NATO should reflect on the efficacy of the measures taken and strategies applied in the context of this report and other strategic documents, with the view of adapting and modifying them where necessary. As of the moment of the finalization of this paper, no quantitative criterion has been defined in relation to which activities could be measured and weighed. NATO may wish to consider developing relevant criteria and endorsing evaluation of the measures described in this paper based on those or similar criteria. Yet, NATO has defined and collected information that is directly as well as indirectly related to security and agency classes. Additionally, there is a large body of unclassified sources available, as well as results of a growing number of field tests in these fields.

Future Challenges and Opportunities

Biological warfare will continue to be a major challenge in the 2024 context. Advances in biotechnology will enhance the accessibility and the performance of biotechnological novel platforms resulting in even stronger biological agents which will pose an increasing threat to public health and substantial humanitarian impacts. Hence, the acceleration of biological weapons' research and development, using cutting-edge knowledge, could provoke rival states to improve their own BW development lagging rival capabilities. Consequently, by generating pervasive harm and widespread destruction, the use of biological agents as a military tool would not pass unnoticed. In addition, the employment of chemical weapons elicits a public response more than any other military tool due to perpetual aversion to the haunting recollections of the chemical attacks on Halabja, the chemical attacks on Iranian military targets, and the chemical attacks by and against the Assad regime in Syria.

In 2024, NATO is completing a cycle of strategic adaptation and transformation of its military capabilities launched in anticipation of the 2014 Wales Summit meeting. It has positioned the Alliance better to meet current and emerging threats. But with so much uncertainty, the only certainty is that NATO will face more serious collective security challenges and unprecedented opportunities in the future and that the balance between the two will affect the security and stability of the Euro-Atlantic region as well as globally[18].

Cooperation will be highly important to shape opportunities and overcome challenges. In facing such choices and risks, it will become even more fundamental for Allies to renew their undertakings based on the principles, objectives, and priorities of the Alliance with the Secretary General, the North Atlantic Council, the Military Committee, the Parliamentary Assembly, and the Secretary and Deputy-Secretary General together with the national leaders, working closely together. Today's challenges and opportunities for NATO are assessed in the following paragraphs.

The mission undertaken by NATO in 2024 must send an ambitious message to the world. The democratic countries are ready to shoulder their responsibilities and restore a balance of power at the international level that is more favorable to them by acquiring an effective right to raise their voices and to act. If Luxembourg can do its part to achieve this goal, it will be a great success.

We have all the capacities for our economic strength. I therefore wish the authorities the wisdom to make good use of them. If they are convinced that NATO, and the relationship of trust it fosters, offers all the safety that their preservation depends on and if it contributes to their development, this inestimable common good must be cherished with every effort, convinced that, in order to succeed, reality always requires a little sublimation.

---

[17] Desmaele, L, *What does NATO do for you? Advancing the debate on NATO's endurance and enlargement*, 2024, accesat la 02.05.2024.

[18] Guliyev, F., & Gawrich, A, *NATO vs. the CSTO: security threat perceptions and responses to secessionist conflicts in Eurasia*, 2024, accesat la 02.05.2024.

BIBLIOGRAPHY

1. Al-Rfouh, FO (2022). Canada-China Relations in the Post-Cold War Era (1990-2020). [source inaccessible]

2. Babu, CVS, & Akshara, PM (2023). Cyber Security Policies and Strategies of ..., Virtual Threats and Asymmetric Military Challenges. IGI Global. [accessed 01.05.2024]

3. J Baylis - Routledge Handbook of NATO, 2024 - taylorfrancis.com. The Origins of NATO.

3. Bronk, J. (2023). Regenerating Warfighting Credibility for European NATO Air Forces. CESMAR.it [accessed 02.05.2024]

4. Desmaele, L. (2024). What does NATO do for you? Advancing the debate on NATO's endurance and enlargement. [HTML]. Taylor & Francis

4. Flockhart, T. (2024). NATO in the multi-order world. International Affairs. [accessed 01.05.2024]

5. Hill, C., Smith, M., & Vanhoonacker, S. (2023). International relations and the European Union. [accessed 02.05.2024]

6. MacIntosh, T. (2023). NATO's strategic thinking in the changing security environment. Nordic Review of International Studies. [accessed 01.05.2024]

7. Mälksoo, M. (2020). Countering hybrid warfare as ontological security management: the emerging practices of the EU and NATO. In Ontological Insecurity in the European Union. Taylor & Francis. [accessed 02.05.2024]

8. MB Rapanyane - Journal of public affairs, 2021 - Wiley Online Library. The new world order in the complexity of multi‐polarity: United States of America's hegemonic decline and the configuration of new power patterns.

Michaels, J. H. (2022). 'A very different kind of challenge'? NATO's prioritization of China in historical perspective.

9. Ringsmose, S Rynning - Survival October-November 2021: The …, 2023 - taylorfrancis.com. NATO's Next Strategic Concept: Prioritise or Perish.

8. Rynning, S. (2022). NATO's futures: The Atlantic Alliance between power and purpose. [upt.pt]

9. Scheppele, KL, & Kochenov, DV (2020). EU values are law, after all: Enforcing EU values through systemic infringement actions by the European Commission and the member states of the European Union. Oxford University Press. [accessed 01.05.2024]

10. Schmitt (2020). How to challenge an international order: Russian diplomatic practices in multilateral security organisations. European Journal of International Relations. [sagepub.com, accessed 01.05.2024]

11. Tardy, T. (2022). NATO's Nations, Relevance, and Cohesion. Oxford University Press.

12. Wieviorka, M. (2020). From the “classic” terrorism of the 1970s to contemporary “global” terrorism. In Societies Under Threat: A Pluri-Disciplinary Approach. Springer.

Web surces:
https://academic.oup.com
https://www.espol-lille.eu
https://www.muse.jhu.edu
https://www.ndc.nato.int
https://www.ucf.edu
https://www.uis.brage.unit.no

CONSIDERATIONS ON THE VOIVODESHIPS OF GELU, GLAD AND MENUMORUT IN THE LIGHT OF LITERARY SOURCES

Ștefan Lifa, Alexandru Fodor
Lecturer, PhD, West University of Timișoara, MA Student, West University of Timișoara

Abstract: The fall of the Avar Khaganate at the beginning of the 9th century led to the appearance of a power vacuum in the region of Pannonia. This area became a field of confrontation between the expansionist ambitions of neighboring powers: First Bulgarian Empire, Eastern Francia and Great Moravia. The Hungarian tribal confederation joined them at the end of the century. On this note, many local polities appeared in the space between the Middle Danube and the Carpathians. From this stand out, according to the information given by Anonymus' Gesta Hungarorum, the voivodeships of Menumorut in Crișana, Gelu and Gyula in Transilvania, respectively Glad and Ahtum in Banat. Although their existence is generally accepted by scholars, many aspects regarding them have yet to be fully clarified. This article aims to analyze some of these aspects based on information provided by literary sources. Within the addressed issues we can name the provenance of some of these rulers, the identification of some populations mentioned by Anonymus or the political relations with the neighboring powers. Among others, the study favors a Moravian origin of Menumorut, respectively a Pecheneg one in the case of Glad and Ahtum.

Keywords: Menumorut, Gelu, Glad, Ahtum, Gesta Hungarorum, Anonymus, First Bulgarian Empire, Great Moravia, Hungarian tribal confederation.

Începutul secolului al IX-lea a însemnat pentru regiunea Pannoniei dezintegrarea khaganatului avar sub atacurile francilor și bulgarilor. Vidul de putere apărut a transformat spațiul într-o zonă tampon pentru al cărei control rivalizau trei puteri: Imperiul Carolingian (apoi Francia Orientală), Primul Imperiu Bulgar și Moravia Mare. Pe acest fond apar o serie de formațiuni prestatale minore în regiunea dintre Tisa și Carpați care vor reuși să se mențină până la apariția maghiarilor în arealul respectiv. Stabilirea triburilor maghiare în 896 și tendințele agresive ale acestei confederații au dus rapid la conflicte cu menționatele formațiuni.

Cea mai importantă sursă referitoare la cucerirea de către maghiari a teritoriilor de la estul Dunării este *Gesta Hungarorum*. Lucrarea a fost scrisă de notarul anonim al regelui Bela al Ungariei. Datarea cronicii și acuratețea informațiilor furnizate au suscitat dezbateri aprinse în rândul cercetătorilor. În special istorici maghiari au pus sub semnul întrebării veridicitatea ei. Însă dincolo de interpretările cu accente fanteziste și motivate politic venind din partea ambelor tabere, curentul predominant tinde să adopte o poziție echilibrată în această problemă. Deși specialiștii admit caracterul propagandistic al operei, ei remarcă spiritul critic și buna cunoaștere a realităților epocii pe care le arată autorul[1]. Nu există consens nici în privința datării ei, având în vedere existența a patru regi maghiari cu acest nume. Plasarea cronicarului în serviciul lui Bela al IV-lea (1235-1270) este o ipoteză tot mai puțin luată în calcul în stadiul actual al cercetărilor. Majoritatea cercetătorilor concluzionează că este vorba de Bela al II-lea (1131-1141) sau cel mai probabil Bela al III-lea (1172-1196). Potrivit acestor interpretări, Anonymus (ca și autorii cronicilor ulterioare, de altfel) și-a bazat lucrarea pe o versiune mai veche a *Gestei*, pierdută între timp. Momentul scrierii acestei opere timpurii a

[1] Pentru o discuție mai detaliată pe această temă vezi Madgearu Alexandru, *Românii în opera Notarului Anonim*, Cluj-Napoca, Editura Fundației Culturale Transilvane, 2001, pp. 19-50; Sălăgean Tudor, *Țara lui Gelou, Contribuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2006, pp. 11-57.

fost plasat în a doua jumătate a secolului al XI-lea și începutul celui următor. Identificarea suveranului cu Bela I (1060-1063) are la rândul ei susținători. În orice caz evenimentele la care face referire opera se opresc la mijlocul secolului al XI-lea. Făcând abstracție de elementele cu iz de legendă, cronica oferă o serie de informații valoroase referitoare stabilirea maghiarilor în regiunea Transilvaniei și campaniile purtate împotriva formațiunilor statale de aici.

După cum se cunoaște, Anonymus menționează patru astfel de formațiuni în teritoriul de care ne ocupăm. Conform *Gestei* (11), *pământul care zace între Tisa și Dunăre, l-a ocupat sieși Keanus, marele duce al Bulgariei, strămoșul ducelui Salanus, până la marginile Ruthenilor și Polonilor, și acolo a colonizat pe Slavi și pe Bulgari*[2]. Acest *Keanus magnus dux Bulgariae*[3] este cel mai probabil un nume derivat de la poziția de khagan al Primului Imperiu Bulgar[4]. Formațiunea statală a lui Salanus era așadar una aflată în sfera de influență a statului bulgar. Exista, potrivit sursei, inclusiv o relație de rudenie a conducătorilor ei cu familia domnitoare bulgară. Originea bulgară a lui Salanus este amintită și într-un pasaj următor ce menționează *cum au fost conduși chiar și Slavii de pe pământul Bulgariei la granițele Ruthenilor, și cum îi ține în frâu pe ei și pe ai săi Salanus, ducele lor* (*Gesta,* 12)[5]. În ceea ce privește identitatea lui *Keanus*, este vorba despre Omurtag (814-831). Desigur, nu poate fi exclusă o extindere bulgară în regiune, fie ea și temporară, în timpul lui Krum (803-814), cel care a dat lovitura decisivă în est khaganatului avar. De altfel, părerile sunt împărțite în privința teritoriului controlat efectiv de Krum. S-a avansat inclusiv varianta ca acesta să se fi întins până la Tisa[6]. Alte opinii, susținute și de informațiile oferite de *Annales Regni Francorum*, consideră că abia sub Omurtag (818 sau chiar 827) statul bulgar a reușit să-și impună autoritatea la vest de cursul Timocului[7]. În orice caz, identificarea lui *Keanus* cu Omurtag este susținută și de informațiile oferite de Anonymus. El spune despre *Keanus* că a ocupat teritoriul respectiv *cu ajutorul și sfătuirea împăratului Grecilor* (*auxilio et consilio imperatoris Grecorum*)[8]. Acest lucru nu se potrivește cu ceea ce știm despre Krum, aflat în cea mai mare parte a domniei în război cu bizantinii. În schimb, Omurtag a încheiat în 816 o pace pe 30 de ani cu bizantinii. Pacea a fost respectată, cele două părți oferindu-și reciproc asistență în câteva ocazii[9]. Remarcăm faptul că Anonymus are grijă în acest context să-i menționeze tot timpul separat pe bulgari și slavi. Diferențierea strictă dintre cele două grupuri confirmă încă o dată că procesul de slavizare al bulgarilor era încă într-o fază incipientă în prima jumătate a secolului al IX-lea. De altfel, până în secolul al IX-lea hanii bulgari au avut nume turanice, iar termenii slavi se impun definitiv în cadrul limbii bulgare abia în secolul al X-lea[10].

Revenind la Salanus, influența bulgară este subliniată și de ajutorul furnizat ulterior de bulgari împotriva maghiarilor. Deși inițial a acceptat să cedeze maghiarilor o parte din teritoriu, pretențiile în creștere ale acestora au dus la un război încheiat cu înfrângerea și refugierea lui Salanus pe teritoriu bulgar (*Gesta,* 16, 30, 38-39)[11]. În acest conflict Salanus a

[2] Anonymus, *Gesta Hungarorum*, trad. Besan Mihail, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiecesane, 1899, p. 33.
[3] *Ibidem*, p. 32.
[4] Spinei Victor, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, Institutul European, 1999, p. 59.
[5] Anonymus, *op. cit.*, p. 35.
[6] Fine John V. A., *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1991, p. 94.
[7] *Ibidem*, pp. 94-95, 107; Madgearu, "Geneza și evoluția voievodatului bănățean din secolul al X-lea", *Studii și materiale de istorie medie*, XVI, 1998, p. 194.
[8] Anonymus, *op. cit.*, pp. 34-35.
[9] Fine, *op. cit.*, p. 106.
[10] Musset Lucien, *Invaziile. Al doilea asalt împotriva Europei creștine (secolele VII-XI)*, trad. Cristea Ovidiu, București, Corint, 2002, p. 52.
[11] Anonymus, *op. cit.*, pp. 41, 55, 63-67.

beneficiat de sprijinul bulgarilor și al bizantinilor. Ideea unei colaborări bulgaro-bizantine îndreptată împotriva maghiarilor a generat discuții în rândul specialiștilor. Victor Spinei respinge ferm o participare bizantină la confruntare având în vedere tensiunile dintre Simeon al Bulgariei și Leon al VI-lea[12]. Pe de altă parte, așa cum argumentează și Alexandru Madgearu[13], o sursă occidentală apropiată în timp evenimentelor, Liutprand din Cremona (920-972), relatează despre o victorie a maghiarilor asupra bulgarilor și bizantinilor la începutul secolului al X-lea: *Bulgarorum gentem atque Grecorum tributariam fecerant* (*Antapodosis*, II, 7)[14]. O participare a unor trupe bizantine în cadrul unui conflict maghiaro-bulgar nu este așadar exclusă. Ipoteza este sprijinită și de descoperirea la Dunnaszekcsö (lângă Mohács) a unui sigiliu bizantin datând din secolul al X-lea. Sigiliul aparține unui înalt funcționar bizantin cu atribuții financiare și indică prezența unei armate bizantine în regiune[15]. O datare a conflictului în intervalul 904-913, așa cum o propune și A. Madgearu, este foarte plauzibilă dacă avem în vedere că relațiile bulgaro-bizantine au fost relativ pașnice în această perioadă.

La est de teritoriul lui Salanus, în regiunea Crișanei și a Sătmarului era situată formațiunea lui Menumorut cu reședința la Bihar. Despre aceasta autorul spune că *pământul, care este între Tisa și pădurea Igfon, care zace spre Erdeuel, de la fluviul Morus* (Mureș), *până la fluviul Zomus* (Someș), *l-a ocupat pentru sine ducele Morout, al cărui nepot s-a numit prin Unguri Menumourut, pentru că avea mai multe drăguțe, și pe pământul acela locuiau ginte, care se numeau Cozar*[16]. În privința apartenenței etnice a lui Menumorut nu s-a ajuns la un consens, cele mai plauzibile fiind ipotezele unei origini bulgare sau slave. Cronica lui Simon de Keza (I, 7) menționează un *Zuataplug, fiul lui Morut*[17], adică Sviatopluk, cneazul Moraviei Mari. Teoria pare a fi susținută și de argumente de ordin lingvistic, termenul maghiar pentru moravian fiind *marót*. *Morót* ar fi în aceste condiții o figură eponimă moraviană[18]. Aceste aspecte dau credit variantei originii slave, mai precis moraviene. Un alt detaliu interesant este refuzul lui Menumorut de a ceda teritoriu maghiarilor invocând *grația domnului meu, a împăratului de la Constantinopole* (*Gesta*, 20)[19]. Specialiștii s-au pus de acord că în contextul politic al epocii nu putea fi vorba de o afiliere politică față de bizantini, ci cel mult de una religioasă. În cazul lui Menumorut, acest pasaj care indică apartenența la creștinism pare a fi în contradicție cu mențiunea anterioară despre acele mai multe *drăguțe*, una care sugerează practicarea poligamiei de către acesta. Cea mai rezonabilă explicație ar fi aceea a unei convertiri relativ recente a lui Menumorut sau a predecesorului său. Păstrarea unor practici păgâne, cum ar fi poligamia, și după convertire nu era o noutate. Se cunosc cazurile mai multor regi merovingieni care aveau în mod oficial concubine. Menționarea Bizanțului drept reper spiritual este relevantă și din altă perspectivă. Deși Patriarhia autocefală a Bulgariei a fost înființată oficial abia în 919 (recunoscută de bizantini în 927), Biserica bulgară se bucura încă din 870 de autonomie internă deplină[20]. Era rezultatul manevrelor politice ale lui Boris I, ale cărui negocieri cu Roma și Constantinopolul sunt foarte bine

[12] Spinei, *op. cit.*, p. 59.
[13] Madgearu, ”Voievodatul lui Menumorut în lumina cercetărilor recente”, *Analele Universității din Oradea. Istorie-Arheologie*, 11, 2001, p. 42.
[14] Gombos F. A., *Catalogus fontium historiae Hungariae*, II, Budapest, 1938, p. 1470, apud Madgearu, ”Voievodatul ...”, p. 42.
[15] Madgearu, ”Voievodatul ...”, p. 43.
[16] Anonymus, *op. cit.*, p. 33.
[17] Simon de Keza, *Cronica Ungurilor*, în Popa-Lisseanu G. (ed.), *Izvoarele istoriei românilor*, IV, București, Bucovina, 1935, pp. 85-86.
[18] Spinei, *op. cit.*, p. 70; Madgearu, ”Voievodatul ...”, p. 41.
[19] Anonymus, *op. cit.*, p. 45.
[20] Genov Roumen, Kalkandjieva Daniela, ”Religion and Irreligion in Bulgaria: How Religious Are the Bulgarians?”, în Carvalho Joaquim (ed.), *Religion and Power in Europe: Conflict and Convergence*, Pisa, Pisa University Press, 2007, p. 258.

cunoscute. Deși suveranul bulgar nu a obținut în acel moment și recunoașterea autocefaliei, o Biserică independentă a rămas un obiectiv constant pe tot parcursul domniei sale. Pe această linie se înscriu și măsuri precum adoptarea alfabetului chirilic, introducerea liturghiei slavone în limba bulgară veche (decisă la un conciliu al Bisericii bulgare din 893) sau expulzarea clerului grec de către Boris I în același an[21]. Toate acestea făceau parte din sfera mai largă a ambițiilor bulgare de a rivaliza cu Bizanțul. Nu este prin urmare deplasat să presupunem că exista deja o rivalitate ecleziastică bulgaro-bizantină încă de la sfârșitul secolului al IX-lea, în special în contextul tensiunilor dintre cele două puteri. Faptul că Menumorut alegea să se subordoneze ecleziastic Bizanțului (spre deosebire de un Ahtum creștinat la Vidin, dacă dăm credit ipotezei lui A. Madgearu cu privire la datarea timpurie a conflictului dintre Ahtum și Ștefan al Ungariei[22]) și nu Bulgariei, dă și mai multă greutate variantei originii moraviene. Mai ales că vorbim de o epocă ulterioară stabilirii contactelor dintre Bizanț și Moravia (862-863). După cum știm, domnia lui Rastislav (846-870) a marcat o reorientare a Moraviei spre Bizanț, ca reacție la alianța dintre Francia Orientală și bulgari. Amintim în acest context și descoperirea arheologică de la Poenii de Sus (comuna Buntești, județul Bihor), a cărei datare indică anii 868-870. Este vorba despre un *solidus* bizantin emis de împăratul Vasile I. A. Madgearu a sugerat că moneda ar putea fi dovada unei plăți făcute de Bizanț în jurul anului 870 unui conducător local din Crișana[23]. Caracterul extrem de rar al monedei de aur din timpul domniei lui Vasile I i-a făcut pe specialiști să presupună că era emisă doar în legătură cu anumite ceremonii speciale[24]. Putem specula, coroborând aceste aspecte, că era vorba de subsidii bizantine acordate cu ocazia convertirii la creștinism a conducătorului local respectiv (fie Menumorut, fie un predecesor). De partea cealaltă, în sprijinul ipotezei unei origini bulgare singurul argument solid ar fi faptul că teritoriul lui Menumorut era înconjurat de formațiuni aliate bulgarilor (Salanus, Glad, posibil și Gelu). Mai poate fi invocată și mențiunea lui Anonymus despre *inima bulgarică* (*bulgarico corde*)[25] a lui Menumorut. Însă nu este exclus ca în acest caz să fie vorba doar despre un stereotip cultural.

Referitor la menționarea de către sursă a khazarilor, opiniile sunt împărțite. S-a vehiculat, printre altele, ideea că Anonymus se referea la kabarii asociați maghiarilor[26]. Prezența unor grupuri khazare în regiune este dovedită de toponime și descoperirile arheologice[27] din Crișana și zonele învecinate, dar aproape toate acestea provin din epoca ulterioară sosirii maghiarilor. Singura excepție o reprezintă cimitirul de la Čelarevo (Serbia) unde au fost descoperite 263 de morminte de inhumație cu obiecte specifice khazarilor, inclusiv reprezentări ale menorei[28]. Datarea mormintelor indică sfârșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al IX-lea. O prezență kabară atât de timpurie în regiune ar plasa episodul disidenței acestora mult mai devreme decât datele vehiculate de obicei (cel mai devreme în deceniul trei al secolului al IX-lea). În ceea ce ne privește, am discutat într-un studiu anterior[29] circumstanțele în care s-a produs asocierea dintre kabari și maghiari. Pe baza informațiilor oferite de Constantin Porfirogenetul, considerăm puțin probabil ca revolta

[21] *Ibidem*.
[22] Vezi Madgearu, "Contribuții privind datarea conflictului dintre ducele bănățean Ahtum și regele Ștefan I al Ungariei", *Banatica*, 12, II, 1993, pp. 5-12.
[23] *Idem*, "Voievodatul ...", pp. 43-44.
[24] Musteață Sergiu, "Prezența monedei bizantine în bazinul Carpaților și la nordul Dunării inferioare în secolele VIII-IX", *Arheologia Moldovei*, XXXI, 2008, p. 136.
[25] Anonymus, *op. cit.*, pp. 82-83.
[26] Spinei, *op. cit.*, p. 61.
[27] Madgearu, "Voievodatul ...", pp. 40-41.
[28] Bunardžić Radovan, "Report on the Protective Archeaeological Excavation of the Medieval Necropolis at the «Ciglana» Locality Near Čelarevo", *Gradža za proučavanje spomenika kulture Vojvodine*, 8-9, 1978-1979, pp. 33-67, apud Madgearu, "Voievodatul ...", p. 40.
[29] Lifa Ștefan, Fodor Alexandru, "Aspects of the Political Organisation of the Hungarian Confederation in the 9th-10th Centuries Reflected in Literary Sources", *Journal of Romanian Literary Studies*, 36, 2024, p. 309.

kabară să fi avut loc înainte de stabilirea maghiarilor în Atelkuz (aproximativ la mijlocul aceluiași secol). De asemenea, dacă acceptăm interpretarea care atribuie disidenței kabare motive de ordin religios, aceasta ar face și mai implauzibilă varianta. Cu toate că nu există un consens în privința momentului exact al convertirii la iudaism, cel mai probabil a fost un proces început la mijlocul secolului al VIII-lea și desfășurat în mai multe etape. În aceste condiții, nu subscriem ipotezei că o facțiune khazară adeptă a iudaismului (cum par a fi ocupanții mormintelor respective) ar fi fost persecutată și ar fi părăsit confederația khazară chiar în perioada convertirii. Putem specula asupra existenței unor grupuri relativ reduse de khazari care, din varii motive, s-au stabilit în regiunea respectivă la sfârșitul secolului al VIII-lea și au activat în serviciul avarilor sau al bulgarilor. Însă nu credem că poate fi vorba de kabari, cel puțin nu în contextul în care sunt menționați de Constantin Porfirogenetul. O altă ipoteză ar fi că mormintele aparțin khvalizilor, populație turcică practicantă a iudaismului, inițial parte din khaganatul khazar[30]. A. Madgearu sugerează că acest cimitir ar putea reprezenta cea mai veche dovadă a acestei populații care s-ar fi stabilit în bazinul Tisei în a doua jumătate a secolului al VIII-lea[31]. Un argument suplimentar în sprijinul acestei teorii ar fi menționarea lor de către Ioan Kinnamos în a doua jumătate a secolului al XII-lea în același areal, regiunea dintre Dunăre și Sava. Însă în acest caz ar trebui să presupunem o deplasare a lor în cursul celei de-a doua jumătăți a secolului al IX-lea (cel mai probabil) spre Crișana, urmată de o revenire ulterioară în exact aceeași regiune. Scenariul devine și mai implauzibil dacă luăm în calcul conexiunea recunoscută chiar de același autor[32] între numele acestui grup și supranumele liderului dobrogean Tatos (*Chalis*). Acest lucru ar implica o deplasare suplimentară a khvalizilor înspre zona Dobrogei în secolul al XI-lea înainte de revenirea în spațiul dintre Dunăre și Sava. Fără să excludem categoric acest scenariu, în lipsa unor dovezi suplimentare îl considerăm improbabil. Despre secui nu poate fi vorba, având în vedere că sunt menționați separat într-un alt pasaj (*Gesta,* 50)[33]. În ceea ce ne privește, tindem să credem că este mai degrabă vorba despre grupuri de avari care au supraviețuit distrugerii khaganatului. Chiar dacă Anonymus nu-i menționează deloc în cronica sa, există în alte surse mențiuni referitoare la avari în secolul al IX-lea. Prezența lor în regiunea pannonică este atestată până în 889[34]. Ceea ce înseamnă doar câțiva ani înainte de venirea maghiarilor. De altfel, diversitatea etnică a statului lui Menumorut se reflectă și în componența armatei sale, alcătuită din *militari coadunați din diferite națiuni* (*Gesta,* 51)[35]. Este foarte posibil ca în componența trupelor lui Menumorut să se fi aflat și mercenari, lucru susținut de relatarea lui Anonymus despre prada bogată găsită de maghiari la reședința de la Bihar. După două campanii maghiare, Menumorut a fost nevoit să capituleze și să recunoască autoritatea lui Arpad. A fost în schimb lăsat să guverneze în continuare peste teritoriul său. Pacea a fost consolidată prin căsătoria fiului lui Arpad, Zoltan, cu unica fiică a lui Menumorut. Zoltan i-a și succedat, de altfel, lui Menumorut după moartea fără urmași de sex masculin a acestuia (*Gesta,* 51-52)[36]. Teritoriul lui Menumorut a fost integrat în sistemul politic al confederației maghiare, ca domeniu personal al lui Zoltan.

[30] Madgearu, ”Voievodatul ...”, p. 40.
[31] *Ibidem*.
[32] *Idem*, “Observații asupra revoltei din Paradunavon din 1072-1091”, în Dobre Manuela (coord.), *Istorie și ideologie. Omagiu profesorului Stelian Brezeanu*, București, Editura Universității din București, 2002, p. 34.
[33] Anonymus, *op. cit.*, pp. 80-81.
[34] Pohl Walter, ”Conceptions of Ethnicity in Early Medieval Studies”, în Little Lester K., Rosenwein Barbara H. (eds.), *Debating the Middle Ages: Issues and Readings*, Wiley, New York, 1998, p. 19; Olajos Teréz, „Az avar továbbélés kérdéséről”, *Tiszatáj*, 55, 11, 2001, p .53.
[35] Anonymus, *op. cit.*, p. 83.
[36] *Ibidem*, pp. 80-85.

În Transilvania intracarpatică era situată formațiunea statală a lui Gelu. Despre Gelu ni se spune că era vlah (*Gesta,* 24)[37]. Anonymus (25)[38] descrie statul lui Gelu ca fiind bogat în resurse, cu agricultură dezvoltată, dar și cu zăcăminte de aur și sare. Populația este prezentată ca fiind un amestec de *vlahi și slavi*, slab înarmată și slab pregătită de război. Conform lui Ioan-Aurel Pop, descrierea făcută de *Gesta* ar indica o populație sedentară chemată la arme, având în vedere că armamentul lor se reduce la arcuri și săgeți[39]. Tot legat de Gelu se mai spune că este *puțin statornic, și n-are la sine militari buni, și ar cuteza a se opune cutezanței Ungurilor, fiindcă suferă multă nedreptate de la Cumani și Picenați*[40]. Etichetarea lui Gelu ca *duce al vlahilor* arată că elementul vlah era majoritar în statul acestuia. Întinderea și structura formațiunii statale a lui Gelu a fost analizată pe larg în studii anterioare, precum cele ale lui A. Madgearu sau Tudor Sălăgean[41]. Aceste studii au indicat faptul că statul lui Gelu era unul relativ restrâns, cuprinzând actualul județ Cluj și porțiuni din județele limitrofe. În ceea ce privește *cumanii* și *picenații*, este vorba bineînțeles de pecenegi. Explicația utilizării a doi termeni pentru aceeași populație este că probabil izvorul se referea la două triburi sau chiar confederații distincte de pecenegi. În acest ultim caz, cele mai plauzibile variante sunt confederațiile Chopon și Gyla. Conform lui Constantin Porfirogenetul, acestea se învecinau cu Bulgaria, respectiv cu *țara turcilor*[42], lucru care le face cele mai probabile candidate. De asemenea, nu este exclus ca statul lui Gelu să fi recunoscut autoritatea bulgară. Avem în vedere faptul că bulgarii controlau în acea perioadă comerțul cu sare în regiune. Situație atestată de *Annales Fuldenses*, care menționează cererea adresată în 892 de Arnulf de Carinthia lui Vladimir al Bulgariei de a nu mai vinde sare Moraviei[43]. Faptul că țara lui Gelu avea, potrivit lui Anonymus, zăcăminte considerabile de sare o făcea o prioritate strategică locală pentru bulgari. Nu vom insista asupra circumstanțelor cuceririi formațiunii lui Gelu de către șeful de trib maghiar Tuhutum (*Gesta,* 26-27)[44]. Conform lui Anonymus, Tuhutum a întemeiat o dinastie care a condus autonom acest stat (pe care l-a extins) în cadrul confederației maghiare până la începutul secolului al XI-lea. Arborele genealogic oferit de cronicar cuprinde patru generații de descendenți, începând cu fiul său Horka, cel mai probabil un deținător al demnității de *harka*. A doua generație îi cuprinde pe fiii lui Harka, Gyula și Zombor. Din a treia generație fac parte fiicele primului Gyula, Sarolta (soția *kende*-lui Geza și mama lui Vaik/Ștefan) și Karolta, respectiv fiul lui Zombor, Gyula cel Tânăr (în timpul căruia statul lui Gelu și Tuhutum a fost încorporat în regatul Ungariei). În cazul fraților Gyula și Zombor s-a avansat ipoteza că este vorba despre același personaj, un deținător al poziției de *gyula* numit Zombor. Argumentul este oferit de coroborarea informațiilor din surse occidentale contemporane (Thietmar de Merseburg și *Annales Altahenses*) care se referă la liderul (pe care Thietmar îl numește Prokuj) învins de Vaik/Ștefan drept *avunculus* al celui din urmă[45]. S-a vehiculat, de asemenea, teoria unei filiații Tuhutum – Bogat (personaj menționat

[37] *Ibidem*, p. 49.
[38] *Ibidem*, p. 51.
[39] Pop Ioan-Aurel, *Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th Century. The Genesis of the Transylvanian Medieval State,* Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1996, p. 144.
[40] Anonymus, *op. cit.*, p. 51.
[41] Madgearu, *Românii...*, p. 184; pentru o discuție mai detaliată referitoare la întinderea și organizarea politică a formațiunii lui Gelu vezi Sălăgean, *op. cit.*, pp. 91-190.
[42] *Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 665.
[43] Reuter Timothy, *The Annals of Fulda*, II, Manchester & New York, Manchester University Press, p. 124.
[44] Anonymus, *op. cit.*, p. 53.
[45] Makkai László, "Transylvania in the Medieval Hungarian Kingdom (896-1526), în Makkai László, Mócsy András (eds.), *History of Transylvania. Volume I: From the Beginnings to 1606*, Boulder, Social Science Monographs, 2001, p. 383.

de Anonymus) – Zsombor[46]. Conform acestei variante Tuhutum a fost inițial *harka*, după care a devenit *gyula* la moartea lui Kurszan (902 sau 904). Promovarea a fost însoțită de transferul în vest[47], fapt ce ar explica prezența toponimelor derivate din Teteny prezente la vestul Dunării (în regiunea situată la nord de Balaton și la sud de Budapesta) și absența lor în Transilvania. Tuhutum a fost succedat de fiul său, Bogat, fie ca *harka* și apoi *gyula,* fie direct ca *gyula*. Ipoteza este sprijinită de menționarea în cronica lui Liutprand a unui Bogat care a comandat trupele maghiare împreună cu un anume *Dursac rex* (identificat ca Tarhos, unul dintre fiii lui Arpad) într-o campanie efectuată în sprijinul regelui Berengarius I al Italiei (921). Ulterior Bogat ar fi fost transferat în Transilvania, devenind primul Gyula din seria de conducători cu acest nume menționați în cronici. Acest transfer s-a petrecut cel mai probabil la scurt timp după 921, moment în care *harka* devine Kal, tatăl lui Bulcsu. Prezența toponimelor derivate din Bogat atât la vest de Dunăre, cât și în Transilvania, a fost invocată în sprijinul acestei teorii. Ea se sprijină însă în mare parte pe dovezi circumstanțiale. În primul rând, nu există nicio indicație că pozițiile de *gyula* și *harka* erau ereditare la începutul secolului al X-lea, pentru a permite o astfel de succesiune. În al doilea rând, nimic nu sugerează că Tuhutum ar fi fost *harka* în momentul campaniei împotriva lui Gelu. Dimpotrivă, din relatarea lui Anonymus reiese că Szabalcs (Zobolsu) pare să fi avut cea mai înaltă autoritate dintre cei trei lideri responsabili de comanda primei expediții împotriva lui Menumorut. De asemenea, este puțin probabil ca autorul să-l fi numit Horka pe fiul lui Tuhutum dacă acesta ar fi deținut la un moment dat poziția de *gyula*. În al treilea rând, chestiunea absenței toponimelor derivate din Teteny și Harka în Transilvania a fost explicată satisfăcător de V. Spinei prin caracterul sezonier pe care îl implica modul de viață nomad al maghiarilor în această perioadă[48]. Din aceste motive, înclinăm să credem că dinastia lui Tuhutum și-a avut în permanență baza de putere în Transilvania, cu toate că a deținut domenii și în Pannonia. Situarea la frontiera răsăriteană a confederației maghiare a asigurat familiei lui Tuhutum pozițiile de *harka* și ulterior de *gyula*.

Ultima formațiune statală descrisă de *Gesta Hungarorum* era cea a lui Glad din Banat. Conform lui Anonymus (11, 44)[49], Glad era originar din Vidin și avea aliați pecenegi, bulgari și vlahi. Totodată autorul precizează în repetate rânduri ca Ahtum era un descendent al lui Glad. Conflictul lui Glad cu maghiarii s-a încheiat cu o înfrângere zdrobitoare a primului. Glad a reușit totuși să-și păstreze domeniul în schimbul recunoașterii suzeranității maghiare. Precum în cazul lui Menumorut, nici în privința lui Glad cercetătorii nu au ajuns la un consens în problema originii sale. O teorie îi atribuie o origine bulgară, argumente fiind faptul că provenea de la Vidin și că armata sa avea în componență un număr semnificativ de bulgari[50]. *Vita Sancti Gerardi* (*Legenda maior*), elaborată în secolele XI-XII pe baza unor izvoare din secolul al XI-lea[51], oferă detalii asupra urmașului său menționat de Anonymus, Ahtum. Conform sursei, Ahtum era botezat după ritul grec la Vidin și avea șapte soții. Izvorul specifică fără echivoc întinderea teritoriului controlat de Ahtum: delimitat de Dunăre, Tisa, Criș și *părțile Transilvaniei*[52]. Această extindere a statului lui Glad în Crișana (posibil și în porțiuni ale sud-vestului Transilvaniei) necesita un recul al puterii maghiare și prezența unui

[46] *Ibidem,* pp. 384-389.

[47] În primele decenii care au urmat stabilirii în Pannonia, *gyula* era responsabil de frontiera vestică a confederației maghiare și de comanda raidurilor în Occident, iar *harka* avea un rol similar la frontiera estică. Ulterior atribuțiile celor doi s-au inversat.

[48] Spinei, *op. cit.*, p. 65.

[49] Anonymus, *op. cit.*, pp. 33, 71.

[50] Spinei, *op. cit.*, p. 63.

[51] Pop Ioan-Aurel, „Ducatul lui Ahtum (Ochtum)", *Morisena,* I, 1, Cenad, 2016, p. 3.

[52] „Legenda maior. Vita Sancti Gerardi Moresanae ecclesiae episcopi", în Suciu Ioan D., Constantinescu Radu (eds.), *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980, p. 28.

protector puternic în regiune. Aceste condiții sunt îndeplinite de moartea puternicului *kende* Geza în 997 și renașterea puterii bulgare sub țarul Samuel în aceeași perioadă. Dacă admitem continuitatea unei dinastii de conducători locali de la Glad la Ahtum, așa cum este ea indicată de Anonymus, faptul că Ahtum s-a creștinat în ritul răsăritean face mai probabilă o origine pecenegă. Convertirea lui Ahtum presupune că predecesorii săi, începând de la Glad, erau păgâni. Având în vedere că se produsese deja creștinarea în masă a bulgarilor, este greu de crezut că ar fi supraviețuit o dinastie bulgară păgână timp de un secol. Singura excepție ar fi în cazul în care credința lui Ahtum anterioară botezului ar fi cea a sectei bogomililor, răspândiți în Peninsula Balcanică începând cu secolul al X-lea. Însă ascetismul propovăduit și respingerea formelor centralizate de ierarhie bisericească de către aceștia nu sunt foarte compatibile cu un conducător al unei formațiuni statale relativ bine organizate, care mai practica pe deasupra și poligamia. Păgânismul lui Glad și Ahtum face, de asemenea, puțin probabilă varianta unei origini române (din Timoc) a lui Glad. Similar, o origine slavă este exclusă de rezonanța turanică a numelui lui Ahtum.

Izvoarele ne oferă așadar imaginea unei regiuni eterogene din punct de vedere etnic, inclusiv la nivel de conducători. Dacă asupra bulgarului Salanus și românului Gelu nu există dubii, proveniența lui Menumorut și Glad a suscitat dezbateri. Analiza informațiilor disponibile ne determină să ne pronunțăm în favoarea unei origini morave a lui Menumorut. Ea este sprijinită și de contextul politic al epocii, marcat de rivalitatea bulgaro-bizantină și de apropierea între Bizanț și Moravia. În cazul formațiunii bănățene, caracterul păgân al dinastiei lui Glad până la domnia lui Ahtum face cel mai probabilă o origine pecenegă. În ceea ce privește khazarii menționați pe teritoriul lui Menumorut, concluzionăm că este vorba de grupuri de avari care au supraviețuit distrugerii khaganatului, ipotezele kabară și khvalidă nefiind susținute de dovezi solide. De asemenea, cucerirea formațiunii româno-slave a lui Gelu a asigurat dinastiei lui Tuhutum o bază proprie de putere ce a permis ascensiunea reprezentanților ei de la poziția de șef de trib la demnitățile de *harka* și apoi *gyula*.

BIBLIOGRAPHY

Anonymus, *Gesta Hungarorum*, trad. Besan Mihail, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiecesane, 1899.

Bunardžić Radovan, ”Report on the Protective Archaeological Excavation of the Medieval Necropolis at the «Ciglana» Locality Near Čelarevo”, *Gradža za proučavanje spomenika kulture Vojvodine*, 8-9, 1978-1979, pp. 33-67.

Fine John V. A., *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1991.

Fontes Historiae Daco-Romanae, II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.

Genov Roumen, Kalkandjieva Daniela, ”Religion and Irreligion in Bulgaria: How Religious Are the Bulgarians?”, în Carvalho Joaquim (ed.), *Religion and Power in Europe: Conflict and Convergence*, Pisa, Pisa University Press, 2007, pp. 257-278.

Gombos F. A., *Catalogus fontium historiae Hungariae*, II, Budapest, 1938.

„Legenda maior. Vita Sancti Gerardi Moresanae ecclesiae episcopi”, în Suciu Ioan D., Constantinescu Radu (eds.), *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980, pp. 22-63.

Lifa Ștefan, Fodor Alexandru, “Aspects of the Political Organisation of the Hungarian Confederation in the 9th-10th Centuries Reflected in Literary Sources”, *Journal of Romanian Literary Studies*, 36, 2024, pp. 305-316.

Madgearu Alexandru, “Contribuții privind datarea conflictului dintre ducele bănățean Ahtum și regele Ștefan I al Ungariei”, *Banatica*, 12, II, 1993, pp. 5-12.

Madgearu Alexandru, “Geneza și evoluția voievodatului bănățean din secolul al X-lea”, *Studii și materiale de istorie medie*, XVI, 1998, pp. 191-207.

Madgearu Alexandru, “Observații asupra revoltei din Paradunavon din 1072-1091”, în Dobre Manuela (coord.), *Istorie și ideologie. Omagiu profesorului Stelian Brezeanu*, București, Editura Universității din București, 2002, pp. 34-46.

Madgearu Alexandru, *Românii în opera Notarului Anonim*, Cluj-Napoca, Editura Fundației Culturale Transilvane, 2001.

Madgearu Alexandru, ”Voievodatul lui Menumorut în lumina cercetărilor recente”, *Analele Universității din Oradea. Istorie-Arheologie*, 11, 2001, pp. 38-51.

Makkai László, ”Transylvania in the Medieval Hungarian Kingdom (896-1526), în Makkai László, Mócsy András (eds.), *History of Transylvania. Volume I: From the Beginnings to 1606*, Boulder, Social Science Monographs, 2001.

Musset Lucien, *Invaziile. Al doilea asalt împotriva Europei creştine (secolele VII-XI)*, trad. Cristea Ovidiu, București, Corint, 2002.

Musteață Sergiu, “Prezența monedei bizantine în bazinul Carpaților și la nordul Dunării inferioare în secolele VIII-IX”, *Arheologia Moldovei*, XXXI, 2008, pp. 119-162.

Olajos Teréz, ”Az avar továbbélés kérdéséről”, *Tiszatáj*, 55, 11, 2001, pp. 50-56.

Pohl Walter, ”Conceptions of Ethnicity in Early Medieval Studies”, în Little Lester K., Rosenwein Barbara H. (eds.), *Debating the Middle Ages: Issues and Readings*, New York, Wiley, 1998, pp. 13-24.

Pop Ioan-Aurel, „Ducatul lui Ahtum (Ochtum)”, *Morisena*, I, 1, Cenad, 2016, pp. 3-6.

Pop Ioan-Aurel, *Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th Century. The Genesis of the Transylvanian Medieval State*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1996.

Reuter Timothy, *The Annals of Fulda*, II, Manchester & New York, Manchester University Press, 1992.

Sălăgean Tudor, *Țara lui Gelou, Contribuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2006.

Simon de Keza, *Cronica Ungurilor*, în Popa-Lisseanu G. (ed.), *Izvoarele istoriei românilor*, IV, București, Bucovina, 1935.

Spinei Victor, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, Institutul European, 1999.

HISTORY AND PUBLIC OR THE CHALLENGES OF HISTORICAL REENACTMENT IN ROMANIA

Fábián István
Lecturer, PhD, UMFST ,,G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: Historical reenactment has around 20 years „tradition" in Romania. In this period of time, more or less successful reenactment associations appeared (and disappeared). Founded around museums, universities, but not only, these groups imitated an ever increasing trend present in the Western world. Which is the general impact of reenactment, which are its purposes are the issues debated in the first part of the study. In the second part, the situation of Romanian ancient reenactment is taken into debate: which are the challenges, the traps, and what is, and should be the future of reenactment are a few coordinates of this paper.

Keywords: Reenactment, public, impact, authenticity, approach.

"Reenacting the past is a widespread human activity that takes diverse forms and serves a variety of purposes. When people think of reenactment today, many consider it an eccentric hobby that involves dressing up in period clothes and playing out a reconstruction of historical events—a battle, voyage, or moment of political crisis. It is often associated with escapist fantasy, nostalgia, and an acute interest in the minutiae of material culture in the olden days. To some it seems to be a peculiarly modern or even postmodern practice, reflecting a sense of contemporary alienation and longing for lost community."[1] Of course, when speaking about historical reenactment, for the main audience, the term designates recreations of certain events from a more or less distant past. Considered an alternative mean of (re)presenting a historical period, reenactment "has increasingly been shaping people's knowledge and ideas of bygone times".[2] Simply put, the aim of reenactment is to make the past become present but, through its range of activities it become more than that: by manufacturing replicas, by the reconstruction of social life, events, historical reenactment became a complex interweaving of experimental archaeology, public history/archaeology, sociology, anthropology. Being such a complex phenomenon it is understandable that the challenges are multiple but there are two main coordinates: "recreating past material culture and visualizing the past reality".[3] Historical re-enactment is an increasingly important phenomenon because it can be identified both as historical memory and popular culture. "Historical re-enactment is an increasingly common form of contact between contemporary people and the past which can be observed not only in the number of staged recreations of historical events or the number of people involved in re-enactment activities, but also in the diversity of the movement, which testifies to its dynamic and changing nature, as well as its progressing professionalization".[4] And here comes in stage the role of archaeologists, interpreters and educators: to expose their audiences to the concept of other ways of interpreting the past while at the same time identifying and exposing any deliberate misuse of

[1] A. Cook, *Practices of reenactment*, in: Vanessa Agnew, Jonathan Lamb and Juliane Tomann (eds.), The *Routledge Handbook of Reenactment Studies. Key term in the Field*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2020, pp.187-190.
[2] Michal Pawleta, *Historical re-enactment as a new form of contemporary people's relation to the past*, Sprawozdania Archeologiczne, 70, 2018, p. 10 (*Historical* ...in the following)
[3] ***Ibidem*** p. 11
[4] ***Ibidem*** p.10

the past. The danger of misusing the past is very clear and present due to, as Pawleta explains, the changes in " present attitudes toward the past and the affective turn"[5], stressing out the importance of the personal[6] experience even if it can be on "the expense of facts and phenomena from the past." One of the main causes of this turn can be, the alienation of a human being in the contemporary world, the feeling of 'uprooting' or detaching of an individual from his or her cultural heritage, as described by sociologists, are accompanied by a longing for new forms of community.[7] "Historical re-enactment fits well with the above-described trend. The re-enactment milieus take the form of 'new tribes' – groups in which the sense of community grows out of shared interests, ideals, views or an idea for a leisure activity".[8] In the same manner the democratisation of the past manifests itself for example in the multiplication and variability of ideas about the past. The democratisation of the past has its roots from different liberation movements among (and inside) contemporary nations, being linked the need to re(construct) their identity, "to self-identify themselves, to write their own histories, to transform the memory of the past and reinterpret their history. The democratisation of the past consists also in the opening up to the diversity of the ideas about the past, allowing for the existence of several imaginable competing images of the past"[9].

But, in order the reach the subject of this paper, beyond the sociological explanations, it must be taken into consideration that reenactment has a long tradition as a scientific method, for example in experimental archaeology. "Archaeologists use the performative imitation of past actions in order to draw conclusions, based on constant critical reflection. For this purpose, they conduct experiments which have a fundamentally scientific character and claim. These serve the acquisition of knowledge, are documented and should be be repeatable under similar conditions."[10] The repertoire is extensive, ranging from and ranges from the reconstruction of stone-age baking ovens to the construction of mounds to observe their change in condition over a period of time. In Western societies, "re-enactment", "experimental archaeology" and "living history" slow but steady became the facets of historical research, even becoming similar terms if we are to consider the definition given by Jay Anderson as "simulation of life from another age"[11]. Nevertheless, "there is some ambiguity around the use of this term. Some use it in a broad sense, such as J. Anderson, while others tend to to use it in reference to the activities of historical reenactment associations. Even in within these associations/groups there are some variations in the understanding of the term. Some participants differentiate between the terms living history (terms used to describe the re-enactment of everyday life) and reenactment, a term used mainly for the re-enactment of certain battles."[12]

As for Romania, historical re-enactment has increasingly been gaining in popularity, experiences a number of historical re-enactments, which tend to become more and more spectacular. "Attracting a lot of observers, the phenomenon already has large numbers of regular fans who partake in such events regardless of their localisation This tendency is favoured by the progressing commercialisation of the past, interweaving the past into the

[5] Idem, *Theatrum archaeologicum: staging the past via archaeological fetes and historical re-enactment,* Sprawozdania Archeologiczne, 69, 2017, p.35.
[6] Ibidem 36
[7] Pawleta, *Historical…*, p. 13
[8] Ibidem, p. 13
[9] Ibidem p. 15
[10] Sabine Stach-Juliane Tomann, *Historisches Reenactment. Disziplinäre Perspektiven auf ein dynamisches Forschungsfeld,* De Gruyter, Oldenbourg, 2021, p.5
[11] Anderson *apud*. M. Ardeleanu*, De ce contează autenticitatea în reenactment*, în S.Forțiu (ed) *ARHEOVEST VI1, IN MEMORIAM MARIAN GUMĂ. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie,* JatePress Kiado, Szeged, 2018, p.877
[12] ***Ibidem***, p. 877

realities of the market economy and consumer society.[13] In this perspective, the emergence and spreading of numerous historical re-enactment festivals can become "a pretentious title, given number of them and the low quality of the historical periods reconstructed. According to definition, a festival should be a "cultural-artistic event comprising a series of performances and having a festive, occasional character."[14] Unfortunately, most authorities often see these festivals as just a new way of entertaining people and a chance to secure or strengthen their political capital. Of course, these events have a so called "educational purpose" by promoting past events. Usually scale replicas are used and "simulated battles, involving dozens or even hundreds of re-enactors frequently feature in the programme, and sometimes re-enactments are historical rituals or events. Such activities are beneficial not only to meet the growing demands of modern audiences and allow them to "travel in time", but also for re-enactors, those who bring to life a bygone era. They try to create a "space" where enthusiasts of a historical era can meet, tell stories, exchange ideas about their different occupations and experiences".[15] The big problem is the relation between the quantity and the quality of this events. How far from the historical reality are the pieces of clothing, weapons, camps etc.? Ardeleanu believes that in order to create a piece of equipment that can be called an authentic replica, four concepts should necessarily be covered: the technique of the execution, the material used (both should be the same as those existing in the period reconstructed period), the final shape and dimensions (they should correspond to the chosen piece as a model for the replica). Without respecting all these four notions, a reconstructed piece, a replica of an archaeological one, cannot be called authentic. In this authentic re-enactor should own all the pieces and accessories, the weapons pieces made only if they have been walked through, for each piece of the costume all four of the basic principles outlined above.[16] Unfortunately, in Romania, due to economic reasons, but also due to a certain degree of commodity/ignorance, authenticity is not always at its best. It can be observed that not many reenactors want to have authentic pieces of equipment, clothing.

"And why would they? From the public's perspective, they always seem to enjoy the experience. the festival participants. They came to enjoy themselves while watching a bunch of adults who like to play dress-up in old-fashioned clothes. They, the consumers, don't and can't know what's authentic."[17] The idea is that, the audience may have some interest/knowledge in history, but is not enough to observe the details of the reenactors equipment. For the public, the reenactor is the professional hired by the organisers to create a "reality effect", therefore it has no reason to believe otherwise. The public may have this lack of criticism due to a lack of knowledge, or misinformation (their view of history can be altered by the media anyway, increasingly intense but not always in line with historical realities). So a kind of "Catch 22" is created: the reenactor creates a public whose expectances are made by reenactment festivals. The main issue is the fact that many reenactment festivals are made without any clear purpose: are they for simple entertainment but for "edutainment"? If we are to take into consideration the second approach (which is more pragmatic in terms of relation with the public) then, reenactment tends to attribute a new value to everyday life, and unite two passions, such as work and play, through the operation of interpreting a character for the for which one has undertaken a historical research. But, as for Romania, there is still a long way, in achieving the "edutainment" part due to many factors: primarily because of the number of the public benefiting from experimental archaeology and living history events in contrast with reenactment events; secondarily the still existing gap between academics and

[13] Pawleta, *Historical…*p. 16
[14] Ardeleanu, *art.cit*.p. 877
[15] ***Ibidem*** p. 878
[16] ***Ibidem*** p. 879
[17] ***Ibidem*** p. 880

reenactors; thirdly the attitude of certain reenactors who have problems in acquiring their equipment at high quality standards.

Unfortunately, or not at the present moment, in Romania „the potential of historical reenactment lies rather in the aspects its performative aspects rather than in the effort to recreate the past as authentically as possible. However, regardless the quality of the reconstruction or interpretation, the vision of history remains a perception, understanding authenticity is essentially subjective, different from researcher to researcher, re-enactor to re-enactor, person to person (from the public or not)"[18].

Reenactment should "take us a long way from its common association with the performative recreation of aspects of the past. […]. Certainly, many practices of reenactment today contain some investigative component, where participants seek to learn something about the past through acts of creative reconstruction. "[19]

BIBLIOGRAPHY

Ardeleanu, M., *Observații privind reenactmentul și reenactorul antic în România*, în S.Forțiu (ed.), *ARHEOVEST V2 , IN HONOREM DOINEA BENEA. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie,* JatePress Kiado, Szeged, 2017, 1253-1264

Ardeleanu, M., *De ce contează autenticitatea în reenactment*, în S.Forțiu (ed) *ARHEOVEST VI1, IN MEMORIAM MARIAN GUMĂ. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie,* JatePress Kiado, Szeged, 2018, 877-886.

Cook, A. Practices of reenactment, in: Vanessa Agnew, Jonathan Lamb and Juliane Tomann (eds.), *The Routledge Handbook of Reenactment Studies. Key term in the Field*, Routlege,Taylor and Francis Group, London and New York, 2020, 187-190.

Pawleta, M. *Theatrum archaeologicum: staging the past via archaeological fetes and historical re-enactment,* in *Sprawozdania Archeologiczne, 69, 2017,* 33-55.

Pawleta M, *Historical re-enactment as a new form of contemporary people's relation to the past,* in *Sprawozdania Archeologiczne*, 70, 2018, 9-31.

Sabine Stach-Juliane Tomann, *Historisches Reenactment. Disziplinäre Perspektiven auf ein dynamisches Forschungsfeld*, De Gruyter, Oldenbourg, 2021.

[18] M. Ardeleanu, Observații privind reenactmentul și reenactorul antic în România, în S.Forțiu (ed.), ARHEOVEST V2 , IN HONOREM DOINEA BENEA. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, JatePress Kiado, Szeged, 2017, p. 1261

[19] Cook, op.cit. p.190

UNPUBLISHED DOCUMENTS FROM BIHOR REGARDING THE LAST MAJOR CHOLERA EPIDEMIC (1873)

Laura Ardelean, Cristian Apati
Lecturer, PhD, University of Oradea, PhD, archivist, Bihor County National Archives Service

Abstract: The last major cholera epidemic that started in Galicia in 1872 and then spread through Russian territory towards Central Europe in the period 1872-1873 claimed many lives. The repercussions were also felt in the County of Bihor. Although the authorities through the measures taken tried to fight against the spread of the disease, it seems that they were overcome by the situation. The documents that the authors present attest to the efforts of local authorities to reduce the ravages that this epidemic has made among the population.

Keywords: Bihor County, 1873, unpublished documents, cholera epidemic, measures.

Epidemiile s-au soldat cu repercusiuni majore asupra societății, indiferent în care perioadă istorică s-au declanșat și activat. Adeseori rata mortalității a influențat negativ statisticile demografice, dar dincolo de dimensiunea cantitativă, pandemiile au fost răspunzătoare de crearea unor frici colective în fața unui „dușman" invizibil, dar prezent, de înfiripareа unor sentimente profunde de insecuritate, care au generat atitudini complexe în fața marii treceri, a morții. De asemenea, economia a avut întotdeauna de suferit, prelungind astfel momentele de criză.

După nenumăratele secole în care ciuma a făcut ravagii în spațiul european, secolul al XIX-lea a fost biciuit de holeră. În acest secol, comitatul Bihor a cunoscut 6 episoade epidemice: 1830-1831, 1836, 1848-1849[1], 1855, 1866, 1872-1873[2]. Ultimul, caracterizat printr-o vastă extindere și numărul mare de victime, a pornit din Galicia în 1872 și s-a extins apoi prin teritoriul rusesc înspre Europa Centrală, în perioada 1872-1873, făcând ravagii în rândul populației.

Printre regiunile afectate s-a numărat și comitatul Bihor, Oradea încă din luna decembrie 1872. Bunăoară, într-o telegramă adresată Ministerului de Interne autoritățile locale vestesc decesul unui ucenic negustor, întors din Pesta în 16 decembrie, pierdere cauzată de holeră, lucru confirmat de medici. Totuși, „despre o epidemie de holeră în toată puterea cuvântului putem vorbi abia începând cu luna iunie a anului 1873, când începe să se moară masiv", afirmă Chiș Florin Ioan, în *Epidemiile și eradicarea lor în Nord-Vestul României (secolele XVIII-XIX)*, carte apărută la editura Mega, în Cluj-Napoca, în anul 2012[3]. Formă finală a unei analize complexe, lucrarea alocă un spațiu larg acestui mare val epidemilogic abătut asupra Bihorului, valorifică o sumă de registre de stare civilă, precum și câteva documente provenite din fondurile *Primăria Municipiului Oradea* și *Prefectura Județului Bihor*, fonduri documentare aflate în păstrarea Serviciului Județean Bihor al Arhivelor Naționale.

[1] Ioan Bolovan, *Considerații asupra epidemiei de holeră din 1848 în Transilvania,* în *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, coord.: Sorin Mitu și Florin Gogâltan, Ed. Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, p.164-167.
[2] Chiș Florin-Ioan, *Epidemiile și eradicarea lor în Nord-Vestul României (secolele XVIII-XIX)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2012, p. 5.
[3] Ibidem, p. 102.

Un alt autor atent cu subiectul este Péter I. Zoltán. Acesta a recuperat, în paginile revistei orădene *Várad*, elemente din rapoartele publicate în cotidianul *Nagyvárad Napló*[4]. Istoricul maghiar surprinde evoluția epidemiei în Oradea de la primele cazuri apărute sporadic până la ultimele zvâcniri ale acestei boli. Deloc surprinzător, Oradea încorporând cel mai mare număr de locuitori, în anul 1873 primele cazuri au fost raportate aici în luna mai[5], iar în lunile de vară molima s-a manifestat cu cea mai mare intensitate. Prezența epidemiei s-a resimțit în oraș până în luna decembrie. De asemenea, Péter I. Zoltán evidențiază rolul ziarului local în informarea populației cu privire la acest morb. Lecturând paginile publicației populația afla date despre tipul bolii, căile de transmisie, afla apoi informații utile cu privire la prevenția contaminării, dar și pașii de urmat în cazul unei infecții. Toate acestea erau dublate de anunțarea zilnică a noilor cazuri de îmbolnăviri și a statistici noilor infectanți, a celor spitalizați, precum și a decedaților[6]. Concluzionând, autorul constată efortul depus de *Nagyvárad Napló*, gazetă care, sprijinind autoritățile, a dus o adevărată campanie de conștientizare a situației grave și de responsabilizare a populației, cu scopul de a opri sau încetini răspândirea bolii.

Dincolo de meritele incontestabile, cele două studiile au limitele lor. Primul s-a aplecat cu deosebire asupra aspectelor demografice și mai puțin asupra acțiunii autorităților comitatense, iar al doilea a preluat doar informațiile date publicității prin intermediul unui ziar orădean, fără a pătrunde în arhivă.

Conștientizând faptul că în anul 2023 s-au împlinit 150 de ani de la acest eveniment nefast ne-am focalizat cercetarea în direcția unor fonduri arhivistice cu potențial în acoperirea golurilor rămase. Astfel, parcurgând câteva dosare din fondul *Prefectura Județului Bihor* am depistat sute de file de documente circumscrise subiectului neexploatate istoriografic[7]. Această serie se constituie în adevărate surse istorice care reflectă lupta autorităților și a populației de pe întreg teritoriul comitatului Bihor cu holera. După natura conținutului am identificat mai multe genuri de acte oficiale, cum ar fi: telegrame, corespondență, dări de seamă, statistici etc. În vederea vizualizării dimensiunii complexe a situației din comitatul Bihor și a relevării măsurilor administrativ-organizatorice și sanitare oficiale care s-au trasat, expunem mai jos câteva mărturii grupate pe probleme:

a) **Măsuri administrativ-organizatorice**:

La această categorie dispunem de o sumă de telegrame și corespondență. Spre exemplu, o telegramă, datată în iulie 1873[8], trimisă de la centru, adică de la Buda, către comitele Bihorului în care se specifică că se dorește trimiterea cuiva în cele două comitate Bihor și Szabolcs pentru a se face o evaluare a situației epidemiologice. Totodată, întreba dacă comitele ar accepta să fie responsabil cu administrarea, în Bihor, a crizei sau dacă preferă pe altcineva în locul lui.

A existat un schimb de telegrame pentru a pune la punct aceste aspecte. Astfel, comitele Döry József într-o telegramă trimisă grofului Szapáry Gyula, ministru de interne, la

[4] Péter I. Zoltán, *A 19. Század végi kolerajárvány a Nagyváradi Napló tudósításai alapján* [*The cholera epidemic at the end of the 19th century based on reports from Nagyváradi Napló*], in *Várad,* an 14, nr.8, Oradea, 2015, p. 84-93.

[5] În legătură cu data începerii holerei avem o dare de seamă datată din 21 iunie a comitelui în care a anunțat că în teritoriul lui, în data de 5 iunie s-au arătat primele semne de holeră în localitatea Cetariu, caz care a fost importat din Oradea, cf.: Arhivele Naționale ale României - Serviciul Județean Bihor (în continuare: SJANBH), fond *Prefectura județului Bihor*, inv. 24, dos.47/1873, f. 19.

[6] Péter I. Zoltán, *op. cit*., p. 84-93.

[7] SJANBH, fond *Prefectura județului Bihor*, inv. 25, dos. 8/1873; Idem, inv. 24, dos. 47/1873 și dos. 49/1873; Idem, inv. 41, dos. 935/1871-1873.

[8] SJANBH, fond *Prefectura județului Bihor,* inv. 25, dos. 8/1873, f. 1.

Buda, aflăm că acesta (comitele) se interesa dacă a fi responsabil cu holera presupune deplasări continue în teritoriu (în comitat) sau doar deplasări ocazionale[9]. Răspunsul primit a fost că în cazul responsabililor de epidemia de holeră, aceștia vor efectua încontinuu deplasări, în funcție de gravitatea situației[10].

Dintr-o misivă din 18 iulie rezultă că trimiterea unui medic a fost până la urmă varianta agreată de către autoritățile centrale, având în vedere pregătirea profesională mai adecvată pentru a soluționa problemele legate de epidemie[11].

b) Raportări și rapoarte

Aici amintim două anunțuri oficiale cu privire la terminarea epidemiei. Pe cel din 15 septembrie 1873, trimis de către comitele Bihorului, Döry József, grofului Szapáry, în care se spunea că epidemia s-a terminat și că mai există doar câteva cazuri în câteva locuri mai populate[12]. În altă ordine de idei, cei care s-au ocupat de holeră au lucrat foarte bine, spune comitele, fapt pentru care îi propune pentru a fi recompensați, avansați[13].

Urmare solicitării ministerului privind comportamentul organelor de stat, cât și a persoanelor private, față de situația excepțională cauzată de holeră, un raport datat 6 octombrie 1873 propune o mulțime de oameni pentru a fi decorați[14].

c) Statistici

În privința statisticii ne stau la dispoziție un număr relativ mare de date, cei din teritoriu având sarcina de a raporta cu periodicitate comitatului, iar comitatul mai departe la minister. Exemplificăm cu un raport trimestrial amplu, datat 23 decembrie 1873, întocmit de comitele Bihorului spre a fi trimis Ministerului de Interne[15]. Un tablou întunecat, cu prea puțină lumină:

1. Cu privire la pierderile de vieți umane

Vedem că epidemia a atins punctul culminant în timpul verii, când s-au stins din viață 11000 de persoane, pentru ca apoi, treptat, să se stingă odată cu începerea toamnei, iar la începutul lunii noiembrie să dispară complet. La capitolul victime ale holerei au fost contabilizate și cele 7532 de văduve și orfani, dintre care un număr de 5760 trăiau din resurse proprii, 737 erau susținuți de către alte persoane, 62 erau slugi, viețuind astfel, iar 824 erau întreținuți de către comunități. În zona Beiușului erau 30 de orfani care trăiau din veniturile mamelor rămase văduve.

2. Cu privire la situația economică

Din cauza sărăcirii comunității un număr de 119 persoane se aflau la mila celorlalți. Pentru ca autoritățile comitatense să îi poată susține, sub conducerea vicecomitelui s-a organizat o delegație întru ajutorarea lor, iar această delegație a primit în acest scop un buget

[9] *Ibidem*, f. 2.
[10] *Ibidem*, f. 3.
[11] *Ibidem*, f. 5.
[12] *Ibidem*, f. 6v.
[13] *Ibidem*, f. 8.
[14] *Ibidem*, f. 11.
[15] *Ibidem*, f. 16.

din 7593 de forinți și 99 de crăițari - echivalentul sumei de aproximativ 37.666.240 Ft astăzi[16], cca 482.240,87 RON.

Șeptelul de animale nu a fost afectat. Din punct de vedere alimentar, din cauza rezultatelor proaste în urma secerișului și a problemelor pecuniare permanente situația nu a devenit mai tristă doar datorită producției bune de porumb și a rezervelor de grâu care au asigurat hrana populației, dar nu până la următoarea recoltă. Se prognoza că odată cu venirea primăverii, în unele zone ale comitatului cel mai probabil se va instala foametea.

d) Măsuri sanitare

O sursă extraordinară de informații detaliate legate de măsurile care s-au luat, de modul în care a fost gândită stoparea răspândirii epidemiei de holeră în comitatul Bihor este un document emis de Ministerului Regal de Interne, datat 24 iunie 1873[17]. În luna martie s-a dat o atenționare către autoritățile din teritoriu că problema holerei e de primă importanță și toate eforturile trebuie canalizate în scopul de a emite și menține măsurile de securitate și prevenție, asigurându-se numărul corespunzător de medici, iar medicamentele necesare să nu lipsească. În acest scop medicii privați puteau fi solicitați și trimiși acolo unde era nevoie contra unei diurne. Acolo unde necesita autoritățile competente urmau a aloca fonduri pentru acoperirea cheltuielilor. S-a dispus, de asemenea, aprovizionarea cu medicamentele necesare a medicilor permanent detașați în comitat și, în același timp, dezinfectarea hainelor și a lenjeriei bolnavilor. De asemenea, unde a fost cazul, s-au organizat spitale de campanie pentru a putea îngriji mai bine bolnavi, iar unde contextul o impunea, pentru a se asigura respectarea reglementărilor, s-au alocat și jandarmi.

Alte măsuri le expune în rândurile de mai jos:

- s-a alocat un număr corespunzător de medici
- s-au interzis adunările publice
- s-au interzis întâlnirile dintre copiii
- s-au închis școlile
- s-a dispus izolarea bolnavilor
- s-a interzis vizitarea bolnavilor
- s-a dispus menținerea curățeniei
- s-a dispus ca în localitățile afectate de epidemie pentru a se putea aplica hotărârile luate de autorități să fie create comisii de epidemie.

După cum se poate observa, motivul principal al duratei epidemiei a fost neputința izolării stricte a celor bolnavi de cei sănătoși. Această piedică rezulta din următoarea realitate: de obicei, o întreagă familie locuia într-o singură încăpere, nu dețineau alte spații care să le fi servi drept izolator. Relocarea persoanelor mai sărace, adică a majorității populației, era imposibilă sau se lovea de dificultăți aproape insurmontabile.

Datorită rezistenței și caracterului aleatoriu al epidemiei Consiliului sănătății publice i s a adresat întrebarea dacă nu cumva era necesar să se pună la dispoziția medicilor o procedură și dacă nu ar trebui, pe lângă regulile mai sus amintite, să se ceară populației să respecte și alte reguli. Legat de hotărârile autorităților, Consiliul sus-numit, a opinat că datorită caracterului contagios al bolii nu se pot lua alte măsuri decât izolarea, acolo unde exista posibilitatea, adică dacă situația locativă a familiei permitea, aceasta trebuia făcută în cadrul familiei, iar unde nu permitea, izolarea trebuia făcută în exterior, ceea ce presupunea amenajarea unor spitale temporare, în funcție de necesitate. Ridicarea acestor spitale, pe lângă faptul că izolează persoanele bolnave încetinind astfel răspândirea bolii, prezenta și avantajul

[16] https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (accesat la 8 mai 2024, ora 23.30).
[17] *Ibidem*, inv. 24, dos. 47/1873, f. 26.

că bolnavii primesc servicii medicale într-un mediu în care se poate menține curățenia și se poate face o dezinfectare strictă, nemaivorbind de o alimentație mai bună decât în cadrul multor familii, a celor paupere. Săracii, dincolo de situația locativă necorespunzătoare, nu înțelegeau gravitatea realității epidemice, unii nu vedeau importanța izolării, iar alții erau indolenți.

În legătură cu medicația, Consiliul recomanda o procedură pentru medicii curanți luând în considerare natura și localizarea bolii, precum și experiența generală, conform simptomelor locale:

- dacă aparea un numărul mare de pustule (bășici), se recomanda un tratament anti-pustule, adică comprese reci sau chiar cu gheață;
- pe de altă parte, în cazul rănilor mai adânci sau începuturilor de cangrenă se indica eliminarea țesutului mort și împiedicarea extinderii zonei de țesut mort. Pentru aceasta, din experiență, se folosea azotat de argint, respectiv soluție de azotat de argint;
- pentru ulcerațiile locale se recomanda spălarea și ungerea cu apă de var (aqua calcis) și soluție diluată de acid carbonic etc.

e) Măsuri luate de autoritățile din zonele învecinate cu regiunea cuprinsă de epidemie pentru a opri răspândirea bolii.

În acest sens, avem un document datat 12 ianuarie 1873[18] din care aflăm că în data de 8 ianuarie consulatul italian de la Pesta a comunicat că în 4 ianuarie guvernul italian a publicat revocarea unei ordonanțe legate de măsurile extraordinare care se impun pentru a opri răspândirea holerei și anume cu privire la produse și călători care vin dinspre Imperiul Austro-Ungar. Totuși existau excepții în ceea ce privește produsele textile, care putea intra în spațiul italian pe uscat doar după aerisirea și afumarea acestora, dar și această măsură era suspendată datorită faptului că în provincia Udine nu se putea opera această activitate.

În linii mari, acestea ar fi categoriile de probleme care ne sunt developate de seria documentelor depistate de noi, mărturii oficiale necunoscute până acum. Cu acest prilej, dorim să semnalăm exitența acestora. Limitați fiind de spațiul editorial, publicăm în anexă câteva exemple.

ANEXE

Document 1 **Document 2**

Telegramă **Răspuns**

[18] *Ibidem*, f. 1.

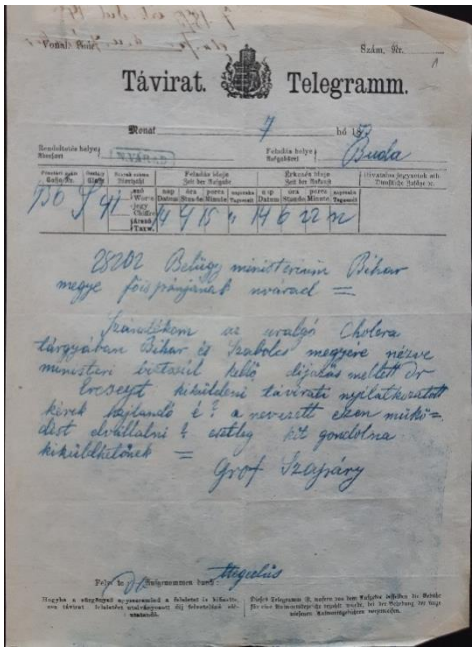

Vonal. Pont. Szám. Nr. 1

Távirat. Telegramm.

Monat 7 hó 1873

Rendeltatés helye Szerszeri NVÁRAD Feladás helye Szerszeri Buda

Prioritet gyán Gatta Nr.	Gatta Gyűrű	Szerszeri szám Szerszeri	Feladás ideje Szét bez Szerszeri				Érkezés ideje Szét bez Szerszeri				Utvatalos jegyzetek mh. Dimensiones Szétsz. Nr.
			nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tagszeit	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tagszeit	
130	S	41	14	4	15	n	14	6	22	n	

28202 Belügy ministerium Bihar megye főispánjának nvárad =

Szándékom az uralgó Cholera tárgyában Bihar és Szabolcs megyére nézve ministeri biztosúl kellő dijazás mellett dr Ercseyt kiküldeni távirati nyilatkozatott kérek hajlamdo é? a nevezett ezen működést elvállalni? esetleg kit gondolna kiküldhetőnek = Grof Szapáry

Felv. le Megelős

Hogyha a vüzgyszerű nyugtaszámlad a feladatot is kiszedve, ezen távirat feladatóra utalványozott díj felvetelének elvesztetnek.

Pirsch Telegramm 3, nehere von dem Aufgabe desselben die Behörde für eine Reisenstellgebühr erhält wurde, bei der Bestellung der Tage nicht einen Kalmentagsbogen vorgezeigt.

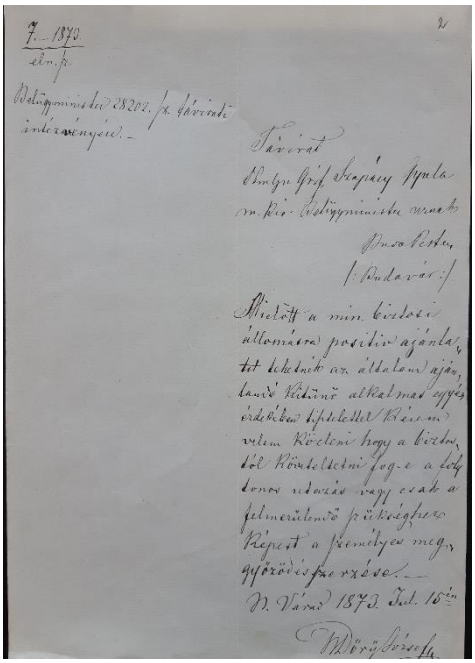

7. – 1873.

Belügyminiszter 28202. sz. távirati intézményének. –

Távirat

Mélt. Gróf Szapáry Gyula m. kir. Belügyminiszter Úrnak Budapesten /Budavár/

Mielőtt a min. biztosi állomásra positiv ajánlatot tehetnék az általam ajánlandó kitűnő alkalmas egyén érdekében tisztelettel kérem velem közleni hogy a biztostól követeltetni fog-e a folytonos utazás vagy csak a felmerülendő szükséghez képest a személyes meggyőződés szerzése. –

N. Várad 1873. Jul. 15-én

Döry József

Arhivele Naționale - Serviviul Județean Bihor, fond *Prefectura jud. Bihor*, inv. 25, dos. 8/1873, f 1

„Távirat - Telegramm
7. ho 1873
Rendeltatés helye NVÁRAD Feladás helye BUDA
28202 Belügy minisztérium Bihar megye főispánjának N.várad
Szándékom az uralgó Cholera tárgyában Bihar és Szabolcs megyére nézve ministeri biztosúl kellő dijazás mellett úr Ercseyt kiküldeni távirati nyilatkozatott kérek hajlamdo é? A nevezett ezen működést elvállalni? Esetleg kit gondolna kiküldhetőnek. Gróf Szapáry”

Arhivele Naționale - Serviviul Județean Bihor, fond *Prefectura jud. Bihor*, inv. 25, dos. 8/1873, f 1

„7. – 1873
Belügyminiszter 28202 sz. távirati intézményének
Távirat
Mélt. Gróf Szapáry Gyula m. kir. Belügyminiszter Úrnak Budapesten /Budavár/
Mielőtt a min. biztosi állomásra positiv ajánlatot tehetnék az általam ajánlandó kitűnő alkalmas egyén érdekében tisztelettel kérem velem közleni hogy a biztostól követeltetni fog-e a folytonos utazás vagy csak a felmerülendő szükséghez képest a személyes meggyőződés szerzése.
N. Várad 1873. Júl.15-én - Döry József”
*

Document 3

Raport periodic trimestrial către ministrul de interne

Emitent: Comitele Bihorului (Döry József)
Destinatar: Ministrului de interne (Grof Szapáry Gyula)
Data: 23 decembrie 1873

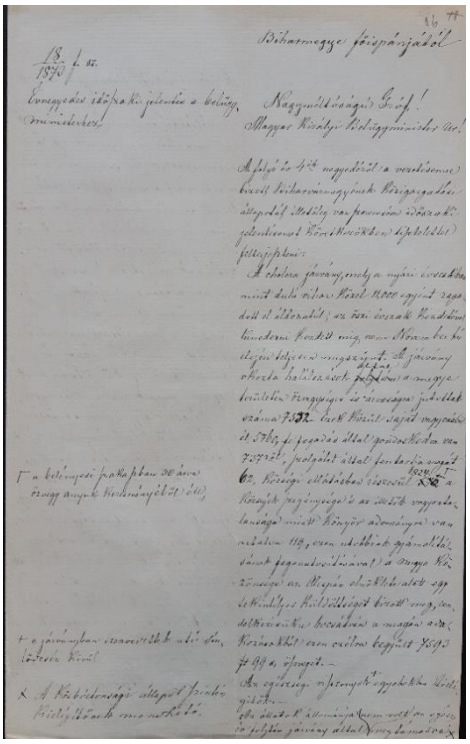

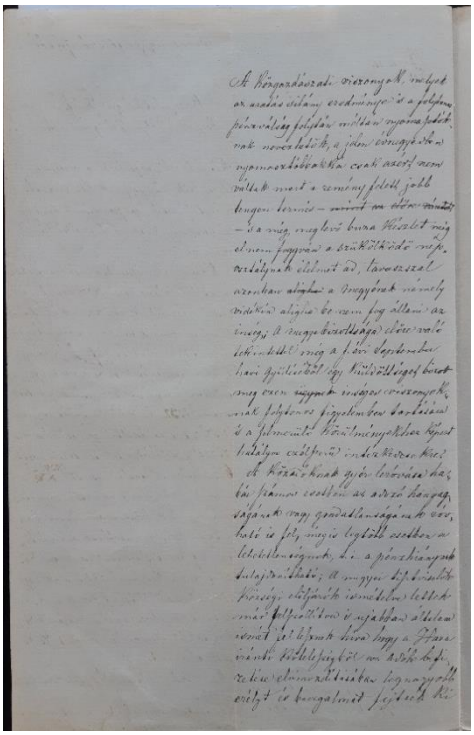

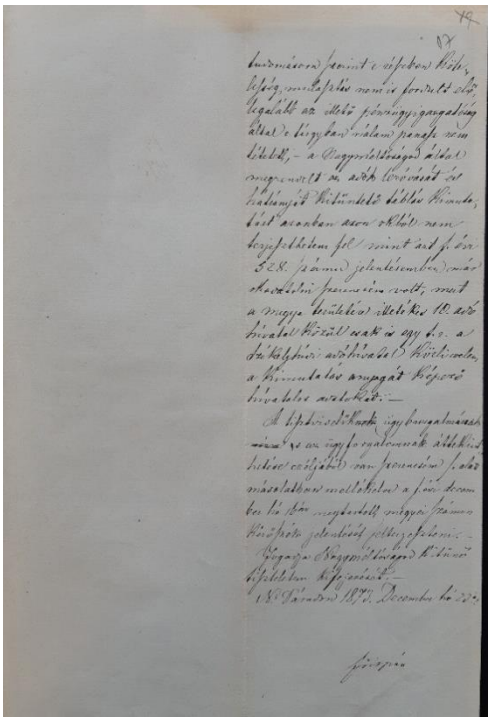

Arhivele Naționale
- Serviciul Județean Bihor,
fond *Prefectura jud. Bihor*, inv. 25,
dos. 8/1873, f.16-17

„ 18/1873 f.sz.
Évnegyedes időszaki jelentés a belügyminiszterhez
Bihar megye főispánjától
Nagyméltóságú Gróf! Magyar Királyi Belügyminiszter Úr!

A folyó év 4-dik negyedéről a vezetésemre bízott Biharvármegyének közigazgatási állapotát illetőleg van szerencsém időszaki jelentésemet következőkben tisztelettel felterjeszteni:

A cholera járvány, mely a nyári évszakban, mint dúló vihar közel 11.000 személyt ragadott el áldozatul, az őszi évszak kezdetével tünedezni kezdett, mígnem November hó elején teljesen megszűnt. A járvány okozta halálozások által a megye területén özvegységre és árvaságra jutottak száma 7532.

Ezek közül saját vagyonából él 5760 felfogadás által gondoskodva van 737-ről, szolgálat által fentartja magát 62, községi ellátásban részesül 824, a belényesi szakaszban 30 árva özvegy anyjuk keresményéből él, a községek szegénysége és az illetők vagyontalansága miatt könyör adományra van utalva 119, ezen utóbbiak gyámolításának foganatosításával a megye közönsége az Alispán elnöklete alatt egy tekintélyes küldöttséget bízott meg, rendelkezésükre bocsátván a magán adakozásokból ezen czélra begyült 7593 ft. 99 cr. összeget.

Az egészségi viszonyok a járványban szenvedtek utó ténlődésén kívül egyebekben kielégítők.

Az állatok állománya az egész év folytán járvány által nem volt megtámadva. A közbiztonsági állapot szintén kielégítőnek mondható.

A közgazdászati viszonyok, melyek az aratás csilány eredménye és a folytonos pénzválság folytán méltán nyomasztóknak nevezhetők, a jelen évnegyedben nyomasztóbbakká csak azért nem váltak mert a remény felett jobb tengeri termés s még a meglevő búza készlet még el nem fogyván a szűkölködő nép osztálynak élelmet ad, tavaszszal azonban a megyének néhány vidékén aligha be nem fog állani az ínség. A megyebizottsága előre való tekintettel még a f. évi September havi gyűléséből egy küldöttséget bízott meg ezen ínséges viszonyoknak folytonos figyelembe tartására s a felmerülő körülményekhez képest találjon czélszerű intézkedésekre.

A közadóknak gyér lerovása, habár számos esetben az adózó hanyagságának vagy gondatlanságának róvható is fel, mégis legtöbb esetben a lehetetlenségnek s a pénzhiánynak tulajdonítható. A megyei tisztviselők, községi előljárok ismételve lettek már felszólítva s újabban általam ismét fel lesznek híva hogy a Haza iránti kötelességből az adók befizetése előmozdításában legnagyobb erélyt és buzgalmat fejtsék ki tudomásom szerint e részben kötelesség, mulasztás nem is fordult elő, legalább az illető pénzügyigazgatóság által, e tárgyban nálam panasz nem tétetett, - a Nagyméltóságod által megrendelt az adók lerovását és hátrányát kitüntető táblán kimutatást azonban azon okból nem terjeszthetem fel mint azt f. évi 528. számú jelentésemben már szavatolni szerencsém volt, mert a megye területén illetékes 10. adóhivatal közül csakis egy a Székelyhidi adóhivatal közli velem a kimutatás anyagát képező hivatalos adatokat.

A tisztviselők ügy buzgalmának s az ügy forgalomnak áttekinthetése czéljából van szerencsém f. alatt másolatban mellékelve a f. évi december hó 16-án megtartott megyei számos kérőszék jelentését felterjeszteni.

Fogadja Nagyméltóságod kitűnő tiszteletem kifejezését.

N.Váradon 1873. December hó 23-a."

*

BIBLIOGRAPHY

1. Chiș Florin-Ioan, *Epidemiile și eradicarea lor în Nord-Vestul României (secolele XVIII-XIX)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2012.

2. Ioan Bolovan, *Considerații asupra epidemiei de holeră din 1848 în Transilvania,* în S*tudii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană* (coord.: Sorin Mitu și Florin Gogâltan), Ed. Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, p.164-167.

3. Péter I. Zoltán, *A 19. Század végi kolerajárvány a Nagyváradi Napló tudósításai alapján* [*The cholera epidemic at the end of the 19th century based on reports from Nagyváradi Napló*], in *Várad,* an 14, nr. 8, Oradea, 2015, p. 84-93.

4. Arhivele Naționale ale României - Serviciul Județean Bihor, *fond Prefectura jud. Bihor*, inv. 25, dos. 8/1873;

5. Arhivele Naționale ale României - Serviciul Județean Bihor, *fond Prefectura jud. Bihor*, inv. 24, dos. 47/1873 și dos. 49/1873;

6. Arhivele Naționale ale României - Serviciul Județean Bihor, *fond Prefectura jud. Bihor*, inv. 41, dos. 935/1871-1873.

THE NATIONALIST DISCOURSE OF THE '80S. INTERWAR LANDMARKS. FROM GREEN TO RED

Ferencz Iozsef Truța
Research Assistant, ,,Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș

Abstract: The present paper proposes to analyze the "indigenization" of Marxism in Romania, the "indigenization" achieved by putting together the Bolshevik practices of exercising power with some themes and symbols of the extreme right. The present study focuses in particular on the way in which some ideas that were actually ideas of the Legionary movement were adopted by the communist regime (the concept of a besieged fortress, vehement ethnicism, Thracianism, anti-liberalism, anti-Occidentalism, the cult of the violet, etc.) with the aim of creating a contact surface with the population and a country "like the sacred sun in the sky".

Keywords: nationalism, extreme right, communism, discourse, ideology.

Din punct de vedere cromatic diferența dintre verde și roșu este una cât se poate de evidentă dacă nu suntem suferinzi, simultan, de *protanomalie* și *deuteranomalie*, sau mai simplu de deficiența de vedere roșu-verde care nu permite distingerea celor două culori. La fel de evidentă pare, la o primă impresie, și diferența dintre mișcarea legionară (de orientare naționalist-fascistă) și comunism (național-comunism). Însă cele două experimente, gemenii heterozigoți, cum îi numea Pierre Chanu[1], sau frații de cruce, așa cum ne sugera Vasili Grossman[2], care au marcat existența statului român în secolul trecut, au un cromozom comun și anume: discursul naționalist. Prin prezenta lucrare ne dorim să evidențiem reluarea discursului naționalist de sorginte naționalist-fascistă[3] de către regimul național-comunist[4] printr-o analiză a discursului oficial de după Tezele din iulie 1971.

---

[1] Alain Besançon, *Nenorocirea Secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea „Șoah-ului"*, (București: Editura Humanitas, 2007), 143.

[2] Vezi: Vasili Grossman**,** *Viață și destin,*vol. I-II, (Iași: Editura. Polirom, Iași, 2016).

[3] Există multiple definiți ale fascismului deoarece fiecare mișcare de acest gen a avut elemente ideologice unice. Poate cea mai bună definiție pe care o putem atribuii mișcării românești este cea a filozofului Giovani Gentile: o ideologie antiideologică și pragmatică, care se proclamă antimaterială, antiindividualistă, antiliberală, antidemocratică, antimarxistă, care are o tendință populistă anticapitalistă, care se manifestă mai degrabă estetic decât teoretic, prin intermediul unui nou stil politic și prin mituri, rituri și simboluri, ca o religie laică menită să asimileze cultural, să socializeze și să integreze credința maselor cu scopul de a crea un om nou. Vezi: C. Iordachi (ed)., *Fascismul European 1918-1945. Ideologie, experimente totalitare siretigii politice*, (Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minoritatilor Nationale, 2014), 126. La definiția propusă de către Giovani Gentile putem adăuga și clasificarea aspectelor fundamentale ale fascismului pe trei categorii, clasificare elaborată de către istoricul american Stanley G. Payne. Conform acestuia, aspectele fascismului se pot clasifica în: idelogie și scopuri, negațiile fasciste și respectiv stil și organizare. Vezi: Payne, S. G. *A History of Fascism, 1914-45*. (Abingdon: Routledge, 1995), 7. Dacă analizăm legionarismul pe baza celor trei aspecte propuse de către istoricul Stanley G. Payne, regăsim *in nuce*, în cazul legionarismului, la nivel de ideologie și scopuri: vitalism, voluntarism, cultul violenței, idealism, palingenezie națională pe baza unor valori creștin-ortodoxe, asanarea spațiului românesc prin românizare, crearea unui stat etnocratic, socialism național-creștin, alinierea la politicile Axei, păstrarea granițelor. La nivelul negațiilor se pot identifica: anticomunismul visceral, antisemitismul și respingerea democrației. La nivelul sitlului și a organizării se pot identifica trăsături precum: principiul liderului carismatic, mobilizare de masă prin exploatarea unor sensibilități, concepția organicistică a neamului, mitizarea, masculinitatea eroică și nu în ultimul rând mistica de inspirație ortodoxă.

[4]Termenenul istoric de național-comunism, ce definește o perioadă a comunismului românesc sau mai exact o traiectorie politică trasată de către Dej, continuată și perfecționată de către Nicolae Ceaușescu, este din ce în ce

Comunismul, care s-a pretins o nouă civilizaţie, o întruchipare a „umanismului absolut", instaurat oficial în România, la data de 6 martie 1945, prin pumnul lui Stalin, Andrei Ianuarievici Vîşinski, a cunoscut, după moartea lui Stalin, după dispariția pilonului ce asigura existența regimului prin presiune militară, economică și idelogică, o pierdere a suprafeței de contact cu societatea. Această pierdere a determinat regimul să găsească noi soluții. Dacă în cazul altor țări suprafața de contact cu populația a fost restabilită printr-o serie de reforme, în cazul românesc s-a recurs la o întoarcere selectivă către valorile naționale. Cel care a făcut primii pași în acest sens a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej în încercarea sa, experimentală, de a se opune tentativelor de destalinizare propuse de către Nichita Hrusciov, după 1956. Pentru ceea ce avea să urmeze, ilustrative sunt două epigrame, pline de umor și în același timp de realism, ce aparțin lui Al. O (Pastorel) Teodoreanu: „Îl plâng pe Stalin şi vă jur / C-am să vă spun secretul: / Mă tem că vom pupa în cur / De-acum tot Comitetul!"[5] și (în a doua etapă) „Capitane, nu fi trist! / Capitane, Nu fi trist! / Garda merge inainte / Prin partidul comunist!"[6].

Pe la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60, elita comunistă a încercat să se adapteze la noua situație politică, socială și economică, căutând, în același timp, noi soluții de legitimare în fața poporului român. Distanțarea de Moscova, „desrusificarea" evidențiată prin numerose măsuri ca: recuperarea moștenirii romane, reconsiderarea moștenirii slave, modificările de ordin lingvistic (litera „â" a. devenit un fel de simbol național în detrimentul literei „î" (de influență slavă)), recuperearea unor mituri naționale, „redescoperirea" marilor clasici (Eminescu, Creangă, Slavici și Caragiale), desființarea Institutului de Studii Ruse, etc[7]., a fost primul pas din cadrul unui demers care a exploatat sensibilitatea subconștientului colectiv. Poate este prea categoric să afirmăm că regimul Dej „a exploatat" o sensiblitatea anterior profitabilă, deoarece, după cum afirma și Lucian Boia, recuperarea valorilor naționale făcea plăcere românilor[8].

Calea națională urmată de către regimul dejist nu s-a rezumat doar la niște discursuri/manifeste independentiste față de URSS sau la recuperarea unor mitologii naționale. Putem spune că a reușit să rezolve într-o bună măsură și problema „elementelor străine"[9], așadar „înainte , şi «trăiască Legiunea!» "[10]. Dorim să menționăm, aici, faptul că „programul nivelării depline a tuturor diferenţelor regionale şi etnice şi al înlăturării comunităţilor de alte etnii a fost unul fundamental pentru Codreanu"[11]. Ceea ce nu a reușit politica legionară o va face politica comunistă, mai ales după „altoirea" comunismului cu un tip de „naţionalism pseudo-hegemonic"[12].

---

mai folosit în cadrul istoriografiei. Cu toate acestea, considerăm că alipirea celor doi termeni este una nepotrivită. „Dictonul proletari din toate țările, uniți-vă" nu poate fuziona cu „România a românilor".

[5] Al. O. Teodoreanu-Păstorel, *Bahice şi Politice*, (Bucureşti: Editura Victor Frunză, 1996), 39.

[6] Sau cum afirma Faust Bădescu: *Atâta timp cât va exista în lume un singur legionar conştient de misiunea lui, Mişcarea Legionară va fi vie, activă şi de neînvins*. Faust Bădescu, *Cele trei elemente de bază ale organizaţiei legionare*, (Madrid: Editura Carpați, 1977), 5.

[7] Vezi: Dennis Deletant, Maurice Pearton, *Romania Observed. Studies in Contemporary Romanian History*, (Bucharest: Enciclopaedic Publishing House, 1998); R. Bordei-Boca, „Latinitatea – reper identitar român", Chantal Delsol, Michel Maslowski, Joanna Nowicki (coord.), *Mituri şi simboluri politice în Europa Centrală*, (Bucureşti: Editura Cartier, 2003).

[8] Lucian Boia, „Mitologie comunistă în versiune românească", Ch. Delsol, M. Maslowski, J. Nowicki (coord.), op. cit.

[9] Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea şi căderea „Căpitanului"*, (Bucureşti: Editura Humanitas, 2017), 105.

[10] *Ibidem*, 113.

[11] *Ibidem*, 356.

[12] Conceptul este introdus în istoriografia română de către istoricul Emanuel Copilaș care, călcând pe urmele filosofului și teoreticianului politic argentinan Ernesto Laclau, explică asocierea termenilor în felul următor: „naţionalismul pseudo-hegemonic este, la rîndul său, o identitate politică pliată pe o formă de intoleranţă artificial creată şi întreţinută a grupului etnic majoritar, un naţionalism cu rădăcini adînc înfipte în romantismul

Aspirația la un stat național monoetnic a fost un filon de continuitate între fasciști și comuniști. Problema minorităților a dat multe bătăi de cap regimului comunist. Astfel, „exodul celor de altă naţionalitate decât cea română sau reducerea lor la cetăţeni de rang secund apăreau în toate deciziile de prestigiu luate în materie de politici minoritare începând cu anul 1945, precum strategia de restratificare socială, naţionalizarea bunurilor cetăţenilor „suspecţi" şi alunecarea în sens etnic a represaliilor politice dintre anii 1949-53 şi 1957-61"[13].

„Problema maghiară" a fost rezolvată prin industrializarea din ani '50-'60. Această industrializare „a dat naştere unor migraţii masive de muncitori din zonele preponderent româneşti înspre cele ocupate de populaţie maghiară, în special spre Transilvania"[14]. Ca de exemplu, „după 1945, s-au stabilit în Târgu-Mureș 20.000 de români"[15].

După cum a observat și Stefano Botonii „în oraşele transilvănene populaţia începea să se „amestece": din numeroasele căsătorii mixte, ce erau încheiate încă, în majoritatea cazurilor, în marile centre industrializate, lua naştere o nouă generaţie de cetăţeni, care şi fără a fi asimilată la majoritatea etnică, vorbea spontan o minunată combinaţie vie (*lively mixture*) între română şi maghiară, care îi distra pe observatorii occidentali, făcându-i să spere că – nu doar în cazul României – conflictul etnic reprezenta de pe acum în Europa Orientală o simplă relicvă a trecutului"[16].

Conform istoricului Denis Deletant, prin această industrializare, maghiarii au fost forțați uneori să părăsească orașele în care trăiseră. Regiunea Autonomă Maghiară a fost menită să-i amăgească, legea învățământului din 1956 a înlocuit sistemul de predare doar în limba maghiară cu unul bilingv, în 1959 universitatea românească și cea maghiară din Cluj au fost contopite născându-se Universitatea „Babeş-Bolyai", în care treptat elementul românesc avea să devină predominant. Pe lângă aspectele mai sus menționate, Dej a încercat să se „debaraseze" de o serie de secuiști ardeleni trimițându-i, după revoluția din 1956, să ajute la refacerea serviciilor de securitate ale Ungariei, AVH[17].

Asimilarea a funcționat mai puțin în cazul celor de etnie germană și evreiască. Așadar, în cazul acestora a fost adoptată măsura „vânzării". Doar între 1957 și 1960 au plecat din țară, în schimbul unor importante sume de bani, peste 25.000 de etnici germani[18]. Și în cazul evreilor s-a aplicat aceeași metodă, fiind acordate după anul 1958 un număr mare de vize. În intervalul 1948-1965 din România au emigrat peste 200.000 de evrei[19]. Se cuvine să menționăm și deportarea, la începutul anilor '50, a unui număr de peste 10.000 de sârbi din Banat în Bărăgan, precum și deportarea similară a turcilor din Dobrogea[20].

Toate aceste măsuri au produs o omgenizare etnică a populației sau așa cum o definește Lucian Boia: „o românizare a unei Românii care, în raport cu condiţia ideală a statului naţional, număra prea mulţi neromâni"[21]. În acest fel a fost deschis drumul spre o

---

german, nu în iluminismul francez". De asemena, prin naționalism „pseudohegemonic", Copilaș se referă la un naționalism care a eșuat în a „circumscrie semantic întregul câmp discursiv existent la nivelul societății românești în vederea impunerii unui sens unic tuturor semnificanților goi pe care îi considera vitali în ceea ce privește producerea și reproducerea propriei ordini discursive". Vezi: Emanuel Copilaș, *Naţiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur,* (Iași: Editura Polirom, 2015), 212, 289.

[13] Stefano Bottoni, *Transilvania roşie. Comunismul român şi problema naţională 1944–1965,* (Cluj Napoca: Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale, 2010), 300

[14] *Ibidem*, 10.

[15] Lucian Boia, *Cum s-a românizat România,* (București: Editura Humanitas, 2015), 108.

[16] *Ibidem,* 300.

[17] Dennis Deletant, *Ceausescu si Securitatea,* (București: Editura Humanitas, 1996), 111-117.

[18] Ghiță Ionescu, *Comunismul în România,* (București Editura Litera, 1994), 332-333.

[19] Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor – Istoria acordurilor secrete între România și Israel*, (Iași: Polirom, 2005), 203.

[20] *Ibidem.*

[21] Lucian Boia, *Cum s-a românizat România...*, 56.

politică „pur românească“ în interior şi în afară, care va atinge apogeul în „epoca Nicolae Ceaușescu” (din 1965 până în 1989).[22]

Drumul deschis de către Gheorghe Gheorghiu-Dej prin asocierea unei „mitologii naţionale” cu elemente ale „ortodoxiei ideologice comuniste”[23], a fost continuat și perfecționat de către succesorul său, Nicolae Ceaușescu. Cu toate că, o scurtă perioada de timp, între 1965 și 1971[24], regimul a reușit să magnetizeze unele speranțe, mai ales în urma refuzului de a susține intervenția în Cehoslovacia.

Pentru cei care au „votat”[25] „Soarele”[26], în 1946, legendarul discurs a lui Ceaușescu, din 21 august 1968 le oferea speranță, dar toate se vor nărui odată cu sinteza dintre practicile bolşevice de exercitare a puterii, cultul liderului şi îmbrăţişarea unor teme şi simboluri ale extremei drepte, odată cu dorința „celui mai iubit fiu al poporului” de a transforma România într-un paradis, într-o țară ca „soarele sfânt de pe cer”.

„Anul marii cotituri”[27] a fost anul 1971, anul declanșării „revoluţiei culturale". Tot ceea ce a însemnat o oarecare formă de deschidere sau liberalizare se terminase. „Naţionalismul devine argumentul istoric şi politic decisiv. Uniţi în întreaga lor istorie, uniţi în jurul partidului unic şi al Conducătorului, românilor li se infuzează vocaţia unităţii, cu alte cuvinte a subordonării individului faţă de organismul naţional şi totodată a delimitării stricte a propriei naţiuni faţă de celelalte”[28].

Se terminase „comunismului de omenie”[29], proletcultismului este înlocuit de protocronism[30]. Se creează un palimpsest mitocratic care reunea stalinismul cu mitul națiuni(mit caleidoscopic[31]) aflate mereu în pericol, amenințată atât de dușmani externi cât și de dușmani interni, mit care era atât de prezent și în cadrul discursului legionar[32]. Practic,

---

[22] *Ibidem,* 106.

[23] Vezi: *Idem, Mitologie comunistă în versiune românească...*

[24] Conform istoricului Lucian Boia „faza de relativă liniştire a tensiunilor” poate „fi încadrată în linii mari între anii 1964 şi 1971. Regimul a început să-şi trateze mai bine propriii cetăţeni (simbolică fiind marea amnistie politică din 1964) şi să reia relaţiile cu Occidentul (vizita, tot simbolică, a primului-ministru Ion Gheorghe Maurer în Franţa în acelaşi an, 1 964)”. Vezi: *Idem, Istorie și mit în conștiința românească,* (București: Editura Humanitas, 2011), 128.

[25] Alegerile din 1946 au fost grosolan falsificate. Vezi: Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii „Alegerile“ din 1946*, (Bucureşti: Editura RAO, 2007).

[26] Semnul electroral al comuniștilot a fost Soarele, despre care Păstorele Teodoreanu scria cu umor și realism: *Cand te vad asa, pe garduri/Si cu raze imprejur/Mai ca-mi vine sa te-asemui/Cu o gaura de cur.* Interesant este faptul că simbolul „Soarelui” este folosit atât de către reprezentanții Gărzii de Fier cât și de către comuniști.

[27] Am preluat terminologia din titlul articolului lui Iosif Vissarionovici Stalin „Anul marii cotituri” (*„Год великого перелома: к XII годовщине Октября”*) publicat în data de 7 noiembrie 1929 cu ocazia celei de a 12-a aniversari a Revoluției din Octombrie. Vezi: https://www.marxists.org/russkij/stalin/t12/t12_06.htm (01.05.2024)

[28] Lucian Boia, *Istorie și mit ...,* 132

[29] Acel socialism cu față umană al primăverii de la Praga, *Ibidem,* 134.

[30] Vezi: Edgar Papu, „Problema protocronismului [Sec. 16-18]”, *Românul. Magazin cultural. Bilunar independent,* nr. 1, anul I, (1991): 1.

[31] Vezi: Dan Alexe, *Dacopatia și alte rătăciri românești,* (București: Editura Humanitas, 2007), 8.

[32] Străinul, eternul dușman al românilor, a reprezentat atât pentru legionari cât și pentru comuniști o modalitate de a-și motiva politicile în fața populației. În cazul comuniștilor „problematicii străinilor încă stăpâni”, cum se exprima Octavian Goga, se presupune că a fost rezolvată prin eliminarea alogenilor din partid (Ana Pauker, Vasile Luca, etc), dar cu toate acestea lupta continua. Discursul față de dușmani nu s-a schimbat prea mult dacă ne raportăm, de exemplu, la discursul lui Ion Mota din 10 decembrie 1934: „*Experiența aceasta a străinului dușman, începe cu năvălirile barbare, e îmbogățită de luptele cu Turcii, Tătarii, Leșii, de prigonirile acelei uniotrium nationum (să fie deci criteriul național o apariție a veacului al 19-lea, cum spun unii?), sau de prigoanele grecești care au împins pe Român la haiducie și la Tudor; această experiență am plătit-o apoi scump cu temnițele ungurești și cu tot șirul de suferințe ale Ardealului strivit nu atât de teoria naționalistă a lui Aponnyi și Tisza cât de realitatea faptei de prigoană pornită din ura și pofta străinului. Iar azi această experiență culminează cu desmoștenirea Românilor de către veneticii străini, în propria lor țară liberă, cu lupta din toate domeniile de viață dintre noi Românii și poporul jidovesc care formează în sânul nostru o unitate*

Ceaușescu si-a conceput un Weltanschauung binar, intolerant și exclusivist, împărțind lumea în prietni și dușmani (sinonim cu străini). Lupta politică a devenit un război permanent ce se baza pe principiul leninist *kto-kogo,* „care pe care". Acest fapt se poate observa chiar și în preferințele literale ale lui Nicolae Ceaușescu. Doina lui Eminescu, cu versurile: *Cine-au îndrăgit străinii, / Mâncă-i-ar inima câini, / Mânca-i-ar casa pustia, / Şi neamul nemernicia!,* a fost mitizată și folosită în scopuri propagandistice. Ceaușescu a promovat o imagine idealizată a poetului și a folosit poezia pentru a sublinia patriotismul și spiritul naționalist.

Spiritul de luptă trebuia susținut și de către un trecut glorios. În doar câțiva ani „poznașele găselnițe protocroniste" au deformat percepția populației despre trecurt. Era inacceptabil să nu se cunoască: istoria milenară a poporului român(în general); faptul că țăranii transilvăneni au făcut revoluție la 1447, cu trei veacuri înainte francezilor; faptul că *Învățăturile* lui Neagoe Basarab erau superioare *Principelui* lui Machiavelli; faptul că Creangă era cel puțin egalul lui Homer, Shakespeare sau Ghoethe, faptul că Popov era inventatorul radioului și multe alte inepți de acest gen. Se poate observa, așadar, că victimizarea românilor supuși adversității celoralți se dilua sub glorioasele umbre ale trecutului[33].

Subtil au fost recuperate și personaje indezirabile regimului comunist. Ion Antonescu era prezentat în cadrul romanului *Delirul* de Marin Preda, publicat în 1975, ca un adevărat patriot: „Un om providenţial, generalul Antonescu, s-a pus în fruntea ţării şi a armatei… Statul naţional legionar pe care l-a creat e un scut în faţa vicisitudinilor care ne pândesc, a duşmanilor care ne-au rupt din trupul ţării şi trebuie să-l urmăm pe general la bine şi la rău, el întruchipând, în aceste ceasuri grele prin care trecem, singura salvare…."[34]. „ „Câinele roşu" cum i se spusese pe vremuri"[35] a devenit mai pe placul regimului cu toate că nu a fost reabilitat și în istorie.

Această recuperare și recuperarea precedenta a lui Octavian Goga precum și reabilitarea treptată a ideologiei naționaliste din perioada interbelică, inițiată la începuturile anilor '60 și devenită extrem de evidentă la începutul anilor '70, îi făcea până și pe frații Capitanului să spere. Decebal Codreanu afirmând, către un informator, în 1966 următoarele: „L-aţi reconsiderat pe GOGA şi-l prezentaţi ca pe un mare patriot, deşi el a fost prim-ministru

---

distinctă, solidară, activând organizat pentru a ne scoate din pozițiile și drepturile noastre. Toate acestea sunt pentru fiecare Român adevăruri necontestate, elementare. Naționalismul românesc se dovedește astfel a fi o atitudine înrădăcinată adânc în tot trecutul nostru istoric, chiagul vieții noastre care străbate până în cele mai tainice tresăriri ale procesului nostru vital. Naționalismul nostru e un uriaș înfipt cu tălpi late și de neclintit în pământul nostru românesc, piept de granit, ochi de oțel, cari impun neîndurata voință de dăinuire și de apărare oricât de furioase ar fi valurile adversităților de orice fel... De aceea naționalismul românesc e un atât de temut adversar pentru străinii dușmani (de ce oare, de pildă, presa mondială controlată de Jidani nu strigă aproape niciodată contra antisemitismului unguresc, dar copleșește sub calomnie și venin naționalismul românesc?). Și tot pentru aceste temeiuri e temut naționalismul nostru cu atâta groază și de către acei Români ai lumii vechi cari sunt înfrățiți, prin voință sau slăbiciune, cu străinul încă stăpân. Iar dacă acești Români își mai fac iluzii că vor putea sdrobi naționalismul tinerimii de azi, oprind procesul de reînnoire românească ce se anunță tot mai impetuos, - să se gândească la uriașa sarcină pe care și-o iau: nu e vorba să învingă un simplu curent filosofic produs de o școală de gânditori, nu e vorba nici de a anihila prin mijloace dibace o propagandă naționalistă întâmplătoare. Căci am arătat cum naționalismul românesc e ceva mai mult, mai permanent, mai adânc decât produsul unei propagande și al unei filosofii care s-ar putea demoda sau compromite aparent. Cei cari vor azi să desființeze naționalismul românesc cel adevărat și deplin, vor trebui să biruiască în noi întreaga noastră istorie, să sfărâme în întregul popor înțelepciunea stratificată de veacuri, să dărîme în noi echilibrul tradiției naționaliste strămoșești, să reducă întregul popor la o amnezie, la o uitare a propriului trecut, a propriilor răni, într-un cuvânt să se ia de piept cu acel uriaș de granit, înfipt voinicește, cu opincă lată, ţn tot ce a fost până acum viață și experiență românească. Grea sarcină!". https://www.miscarea.net/cuvantul-studentesc-sensul-nationalismului- nostru.html *(14.07.2023)*

[33] Lucian Boia, *Istorie și mit ...,* 137-141.

[34] Marin Preda, *Delirul,* (București: Editura Academiei Române, 2002), 55.

[35] *Ibidem,* 167.

antisemit şi anticomunist. De unde ştiu eu că peste câţiva ani nu veţi spune şi despre fratele meu că a fost cel mai mare revoluţionar şi patriot?"[36]. Însă acest luru nu se putea realiza, pentru naționalismul oportunist a lui Ceaușescu erau bune ideile legionare precum etnicismul vehement, anti-occidentalismul, antiliberalismul, tracismul, etc., dar nu și figura carismatică a lui Codreanu (care a fost demonizat de regim tot timpul) care ar fi fost o amenințare la adresa carismei sale și ar fi arătat care sunt izvoarele adevărate ale acestui naționalism virulent reactiv.

Codrenii (Iridenta, Decebal, Cătălin) îl admirau pe Nicolae Ceaușescu, care ar fi adus României, în opinia lor, renume mondial și ar fi modernizat țara[37]. Chiar mai mult, Decebal Codreanu aduce argumentul suprem pentru prezenta lucrare. Acesta susține în 1972, conform unui informator, că „legionarii ar fi urmărit ţeluri identice cu socialiştii, dacă nu chiar cu comuniştii, afară de politica agrară, unde nu s-ar fi atins de pământul ţăranilor. Dar ar fi expropriat moşiile, naţionalizat băncile şi industria"[38]. În 1975, același Decebal, întărește ideea că limbajul folosit de cultul lui Ceaușescu amintea în mare măsură de Garda de Fier și afirma că „Legionarii ar fi avut ţeluri identice ca ale comuniştilor, că ei ar fi chiar comunişti şi că familia Codreanu în frunte cu Corneliu au urmărit să realizeze din România o ţară puternică, independentă, cum este astăzi"[39]. Ceea ce i se „reproșa", marelui cârmaci al poporului, pe lângă colectivizare, era lipsa unei ideologii naţionale subliniat creştine.

Dacă ultima afirmație a lui Decebal ne duce cu gândul la faptul că fascismul românesc a fost o poveste de familie[40], la fel se întâmplă și în cazul comunismului. Tovarășa de viața a lui Nicolae Ceaușescu, Elena, devine subiect de cult propriu și este elogiata ca om de știință, exemplu de femeie socialistă și mamă simbolică[41]. Fiul Nicu era pregătit ca și succesor, „alţi membri ai „tribului" prezidenţial erau plasaţi în poziţii cheie: unul dintre fraţii secretarului general, generalul locotenent Ilie Ceauşescu, a fost numit ministru adjunct al apărării şi secretar al Consiliului Politic Superior al Armatei în 1983; un alt frate, Nicolae A. Ceauşescu, era general locotenent în Ministerul de Interne şi şef al Secţiei de Cadre (nu trebuie uitat faptul că Elena Ceauşescu era preşedinta Comisiei de Cadre a Comitetului Central al PCR); al treilea frate, Ion Ceauşescu, era ministru secretar de stat la Comitetul de Stat al Planificării; Marin, alt frate, deţinea un post în comerţul exterior; Florea, tot frate, făcea parte din

[36] Oliver Jens Schmitt, op. cit., 327.
[37] *Ibidem,* 326.
[38] *Ibidem.*
[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem.*
[41] „Păsărica" era dezmierdată și în literatura.:

Este fiica prea iubita
A acestui brav popor
De luceferi strajuita
Si de steagul Tricolor

E Elena Ceausescu
Suflet nobil si vibrant
Mama buna, om politic
Si prestigios savant

Inteleapta-i este fapta
Nazuind spre viitor
Tot cu cinste sta in dreapta
Marelui conducator.
(Corneliu Vadim Tudor – 1984)

Vezi: Annemarie Sorescu Marinković, *Elena Ceauşescu's Personality Cult and Romanian Television*, Balcanica XLVIII, (2017); Edward Behr, *Kiss the hand you cannot bite*, (New York: Villard Books, 1991).

personalul ziarului „Scânteia”; o soră a deţinut postul de ministru adjunct al educaţiei până când soţul ei, Vasile Bărbulescu, de asemenea membru al Comitetului Central, a devenit prim-secretar de partid al judeţului Olt în 1983. Fratele Elenei Ceauşescu, Gheorghe Petrescu, era vicepreşedinte al Uniunii Generale a Sindicatelor, membru al Comitetului Central, al Consiliului de Stat şi al Biroului Executiv al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste263. Mai mult, la vremea respectivă era binecunoscut faptul că Ceauşescu îi promova pe cei din satul său natal, Scorniceşti, din judeţul Olt”[42].

Familia, în imagologia regimului, era celula de bază a națiunii socialiste, cadrul de formare a „omului nou” de tip orwelian. Această ființă excepțională a viitorului, despre care se vorbește de aproape două milenii (în diferite forme/ipostaze)[43], a fost una dintre principalele ideologeme ale regimului. Ca și în cazul altor idei, reperele interbelice legionare au fost adaptate la context de către regimul comunist. Dacă legionarii sperau la un om nou „ce dispreţueşte raţiunea, utilizînd cîntecul, rugăciuciunea şi apelul la sufletele morţilor .... omul „faptei” şi omul „eroic””[44], comuniștii visau la omul multilateral dezvoltat, devotat națiunii ce cumulează întreaga perfecțiune. Spre deosebire de legionari, comuniștii au creat și o lege[45] pentru făurirea omului nou, dar s-au mulțumit într-un final cu un om care nu mai deosebea realitatea de ficțiune, era laș, dependent și nu reprezenta un pericol pentru regim[46].

În paralel cu discursul naționalist virulent și cu practicile de inginerie socială, Nicolae Ceaușescu, a continuat și munca practică de omogenizare a societății. „În 1978 s-a încheiat acordul dintre Republica Federală a Germaniei şi România, potrivit căruia, în schimbul ajutorului economic şi, mai concret, al unei sume de bani pentru fiecare emigrat, regimul Ceauşescu accepta să-i lase pe germani să plece. Au fost pur şi simplu vânduţi şi cumpăraţi. Din 1977 până în 1989 au părăsit România aproximativ 12.000 de germani în fiecare an, totalul ridicându-se, potrivit estimărilor, la 173.000 de persoane”.[47] Fenomenul emigrației a cuprins, spre finalul regimului, și populația maghiară, relațiile dintre cele două „țări prietene” fiind, de multe ori, una tensionată. Conform istoricului Lucian Boia, „maghiari se simțeau tot mai „străini” în România”[48]. Despre evrei nu mai poate fi vorba deoarece „rezervorul deja secase“[49], aceștia reprezentau în 1977 doar 0,1% din totalul populației[50]. „La sfârşitul epocii comuniste (recensământul din 1992) nu mai rămăseseră în România decât 8.955 de evrei. Sfârşitul unei comunităţi, sfârşitul unei istorii”[51]!

Cât de naționalist era Ceaușescu și cât de bine au fost preluate unele elemente din cadrul discursului legionar interbelic se poate deduce și din mărturiile lui Ion Mihai Pacepa: „Când Ceauşescu e furios, foloseşte cuvinte peiorative pentru unguri şi evrei. În loc să-i zică lui Kiraly ungur, îi spune boanghen, iar Kadar nu era evreu, ci jidan”[52]. După o întrunire cu

---

[42] Vladimir Tismăneanu (coord.), *Comisia Prezidentiala pentru Analiza Dictaturii Comuniste din Romania - RAPORT FINAL*, (București: Editura Humanitas, 2006), 118.

[43] În Epistola lui Pavel regăsim una dintre primele mențiuni referitoare la omul nou: ... să vă înnoiți în duhul minții voastre, și să vă îmbrăcați în omul cel nou, făcut după chipul lui Dumnezeu. Vezi: Efeseni, 4.23-24.

[44] Vezi: Ilie Constantinovschi, *Ideologia tineretului și Cultura,* Viața Românească, anul 30., nrr.7, (1938): 59-73.

[45] Vezi: **DECRET nr. 301 din 21 septembrie 1971** https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/24703 (03.05.2024).

[46]Hannah Arendt, „Ideology and Terror”, David A. Hollinger, Charles Capper (eds.), *The American Intellectual Tradition*, 5th ed., vol. 2 (New York: Oxford University Press, 2006), 348. Dacă ne raportam la scrierea lui Nicolae Steinhardt, *Cartea împărtăşirii* , s-a reușit crearea unor indivizi mincinoși, șmecheri, cu două fețe și cu două grăiri Vezi: Nicolae Steinhardt, *Cartea împărtăşirii* (Cluj: Biblioteca Apostrof, 1995), 152.

[47] Lucian Boia, *Cum s-a românizat România...*, 114.

[48] *Ibidem,* 115.

[49] *Ibidem,* 113.

[50] *Ibidem.*

[51] *Ibidem.*

[52] Ion Mihai Pacepa, *Red horizons : the true story of Nicolae and Elena Ceausescus' crimes, lifestyle, and corruption*, (Washington: Regnery Gateway, 1990), 148.

Nahumm Goldman, președintele Congresului Mondial al Evreilor, Ceaușescu ar fi ordonat, conform lui Pacepa, „ca toţii evreii până la ultimul trebuie înlăturaţi discret şi secret din funcţiile de comandă pe care le deţin în cadrul forţelor militare şi de securitate, până la sfârşitul anului. Dacă aveţi întrebări, înseamnă că nu trebuie să mai rămâneţi în funcţie”[53]. Chiar mai mult, Pacepa specifica că iesireile antisemite ale lui Ceaușescu nu îl mai suprindeau[54]. Elena Ceaușescu a avut o ieșire asemănătoare atunci când autoritățile americane urmau să-i ofere o diplomă de membru onorific al Academiei de Ştiinţe din Illinois. Diploma urma să-i fie înmânată de către Emanuel Merdinger care era evreu născut în România și un vorbitor fluent al limbii române. La aflarea veștii, Elena Ceaușescu ar fi reacționat: „Noi n-avem prieteni evrei. Nu vreau ca diploma mea să fie murdărită de deşte ovreieşti”[55].

După cum se poate observa, din cele prezentate în paginile de mai sus, național-comunismul a preluat multe idei care erau legionare și le-a integrat în propirul discurs cultural și ideologic, chiar și în unele măsuri practice. În multe cazuri limbajul folosit de către comuniști amintea de Garda de Fier sau de deificarea Căpitanului. Acest tip de discurs a oferit regimului credibilitate și legitimitate în fața populației iar dictatorului o aură de patriotism.

Comunismul indigenizat „a reușit să ducă mult mai departe procesul de românizare decât o făcuse România interbelică, şi chiar extrema dreaptă naționalistă, în anii războiului”[56], rezultând „o Românie foarte românească”[57].

În încheiere am dori să specificăm că ne-a frapat puțina literatură de specialitate dedicată acestui subiect. Cu toate că subiectul este ofertant (și în același timp greu de comprimat în câteva pagini) nu există încă lucrări de avengură care să-l fi tratat. Având în vedere condițiile actuale, asemenea subiecte ar merita cercetate în profunzime.

BIBLIOGRAPHY

Alexe, Dan, *Dacopatia și alte rătăciri românești*, (București: Editura Humanitas, 2007);

Arendt, Hannah, „Ideology and Terror”, David A. Hollinger, Charles Capper (eds.), *The American Intellectual Tradition*, 5th ed., vol. 2 (New York: Oxford University Press, 2006);

Besançon, Alain, *Nenorocirea Secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea „Șoah-ului”*, (București: Editura Humanitas, 2007);

Bădescu, Faust, *Cele trei elemente de bază ale organizației legionare,* (Madrid: Editura Carpați, 1977);

Behr, Edward, *Kiss the hand you cannot bite*, (New York: Villard Books, 1991);

Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, (București: Editura Humanitas, 2011);

Cum s-a românizat România, (București: Editura Humanitas, 2015);

„Mitologie comunistă în versiune românească”, Chantal Delsol, Michel Maslowski, Joanna Nowicki (coord.), *Mituri şi simboluri politice în Europa Centrală*, (Bucureşti: Editura Cartier, 2003);

Bottoni, Stefano, *Transilvania roşie. Comunismul român şi problema naţională 1944–1965*, (Cluj Napoca: Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale, 2010);

[53] După Pacepa, problema a fost rezolvată până în anul 1972. *Ibidem,* 172.
[54] *Ibidem.*
[55] *Ibidem,* 181.
[56] Lucian Boia, *Cum s-a românizat România...,* 108-109.
[57] *Ibidem,* 120.

Bordei-Boca, R., „Latinitatea – reper identitar român", Chantal Delsol, Michel Maslowski, Joanna Nowicki (coord.), Mituri şi simboluri politice în Europa Centrală, (Bucureşti: Editura Cartier, 2003);

Constantinovschi, Ilie, *Ideologia tineretului şi Cultura,* Viața Românească, anul 30., nrr.7, (1938);

Copilaş, Emanuel, *Naţiunea socialistă. Politica identităţii în Epoca de Aur,* (Iași: Editura Polirom, 2015);

DECRET nr. 301 din 21 septembrie 1971 https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/24703;

Deletant, Dennis, *Ceausescu si Securitatea*, (București: Editura Humanitas, 1996);

Deletant, Dennis, Maurice Pearton, *Romania Observed. Studies in Contemporary Romanian History*, (Bucharest: Enciclopaedic Publishing House, 1998);

Efeseni, 4.23-24;

Giurescu, Dinu C., *Falsificatorii „Alegerile" din 1946*, (Bucureşti: Editura RAO, 2007);

Grossman, Vasili, *Viaţă şi destin,*vol. I-II, (Iași: Editura. Polirom, Iași, 2016);

Ionescu, Ghiţă, *Comunismul în România*, (Bucureşti Editura Litera, 1994);

Ioanid, Radu, *Răscumpărarea evreilor – Istoria acordurilor secrete între România şi Israel*, (Iași: Polirom, 2005);

Iordachi, C. (ed)., *Fascismul European 1918-1945. Ideologie, experimente totalitare siretigii politice*, (Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minoritatilor Nationale, 2014);

Pacepa, Ion Mihai *Red horizons : the true story of Nicolae and Elena Ceausescus' crimes, lifestyle, and corruption*, (Washington: Regnery Gateway, 1990);

Payne, S. G. *A History of Fascism, 1914-45*. (Abingdon: Routledge, 1995);

Papu, Edgar, „Problema protocronismului [Sec. 16-18]", *Românul. Magazin cultural. Bilunar independent,* nr. 1, anul I, (1991);

Preda, Marin, *Delirul*, (București: Editura Academiei Române, 2002);

Schmitt, Oliver Jens, Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului", (București: Editura Humanitas, 2017);

Sorescu Marinković, Annemarie, *Elena Ceauşescu's Personality Cult and Romanian Television*, Balcanica XLVIII, (2017);

Steinhardt, Nicolae, *Cartea împărtăşirii* (Cluj: Biblioteca Apostrof, 1995);

Teodoreanu-Păstorel, Al. O., *Bahice şi Politice*, (Bucureşti: Editura Victor Frunză, 1996);

Tismăneanu, Vladimir (coord.), *Comisia Prezidentiala pentru Analiza Dictaturii Comuniste din Romania - RAPORT FINAL*, (București: Editura Humanitas, 2006);

https://www.miscarea.net/cuvantul-studentesc-sensul-nationalismului- nostru.html;

https://www.marxists.org/russkij/stalin/t12/t12_06.htm

THE DIVER OF NATURE AND SPIRITUAL WORLDS: ASPECTS FROM ROMANIAN INTERWAR ANTHROPOSOPHY

Narcis-Mihai Martiniuc
Research Assistant, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences, Târgu Mureș

Abstract: Anthroposophy aims to be a movement of spiritual renewal based on the teachings and legacy of Rudolf Steiner. Essentially, anthroposophy is a movement deeply rooted in 19th century German Romanticism, with occult-theosophical influences and directions, from which Steiner distanced himself when he founded the Anthroposophical Movement; therefore, we cannot confuse anthroposophy with any theosophical movement. As thought by Rudolf Steiner, anthroposophy should be a way of life based on "scientific investigation of the spiritual world", a way of life based on "spiritual science" and not on the empirical sciences, fashionable and in vogue at the end of the 19th century - first quarter of the 20th century. For the Romanian area - improperly said, because we are talking about Transylvania before 1918 - it is interesting that Rudolf Steiner came into contact with the Germans here from the beginning of his spiritual-occult research; in the Old Kingdom anthroposophy did not penetrate until the interwar period, after the death of the founder. Rudolf Steiner gave a lecture in Sibiu in December 1889 (i.e. in his theosophical phase), but Steiner's anthroposophy entered the Romanian area through Dr. Emil Brestowsky, who had come into contact with it in Vienna and who, on his return to Romania, gave lectures in Sebeș and Cluj. In Bucharest, the promotion of anthroposophy was linked to the name of Viorica Dragalina, who legalised the Romanian Anthroposophical Society in 1934. Another anthroposophical line develops through the proselytism of Stefan Armenchi (or Armendie, according to other sources), familiar with Steiner's ideas on the Italian front in World War I. Through him, anthroposophy inoculated the publicity and literature of Ion Ciucurel, who was particularly present in the magazine „Cuvântul Satelor", founded in 1926 by the Banat ploughmen. In 1931, Ion Ciucurel published the unfinished anthroposophical autobiographical novel Transformarea in the pages of this magazine. Another of Stefan Armenchi's proselytes was Ion Ionașiu (Ioan Ionaș in the advertisement in „Scafandrierul Naturei și al Lumilor Spirituale"), a future student in interwar Cluj, where in 1930 he acted as General Secretary of the local Anthroposophical Society, its president being Petre Pârgariu.
"Diver of nature and spiritual worlds" magazine: In the first issue of June 1, 1930 the publication will be called "the largest and most important magazine of the positive and spiritual sciences". After we are told on the front cover that we are dealing with an anthroposophical publication - under the title it says in print "Anthroposophy", we are also told about the specifics of the publication, "The Journal of Positive and Occult Sciences. It appears twice a month (also in Hungarian)".

Keywords: Anthroposophy, Rudolf Steiner, Interwar Romania, Transylvania, Theosophy, Occultism, Spiritual Science

Introducere

Antroposofia se dorește a fi o mișcare de reînoire spirituală pe baza învățăturilor și moștenirii lui Rudolf Steiner. În esență antroposofia este un curent profund ancorat în romantismul german de secol XIX cu influențe și direcții de natură ocult-teosofică, de care însă Steiner s-a îndepărtat atunci când a înființat Mișcarea Antroposofică; așasar nu putem confunda antroposofia cu nicio mișcare de tip teosofic; Steiner și-a dorit ca „reînoire spirituală" a Europei pe care o propunea să fie puternic ancorată în tradiția creștină[1]. Așa cum

[1] Acesta a și fost unul dintre motive pentru care s-a îndepărtat de teosofia promovată în primul rând de „Madame Blavatsky" și unde practicile și ideile de tip budist-tibetan erau preponderente. Totuși, Rudolf Steiner încearcă să

a fost gândită de către Rudolf Steiner, antroposofia ar trebui să fie un mod de viață fundamentată pe „cercetarea științifică a lumii spirituale” și la baza căreia sa se afle „știința spirituală”. Direcția de dezvoltare a antroposofiei era cu totul alta decât științele empirice, la modă și în mare vogă la sfârșitul secolului al XIX-lea – primul sfert al secolului al XX-lea, atunci când impactul lor încă ținea de domeniul unui „imediat spectaculos” din punct de vedere tehnic, cu impact puternic în viața cotidiană a lumii europene și nord-americane.

Pentru spațiul românesc (impropriu numit astfel, pentru că avem de-a face cu Transilvania de dinainte de 1918) este interesant că Rudolf Steiner ia contact cu germanii de aici încă de la începuturile căutărilor sale de natură spiritual-ocultă[2]; în Vechiul Regat antroposofia pătrunde de-abia odată cu perioada interbelică, așadat după moartea fondatorului. „Rudolf Steiner susţine în decembrie 1889 (adică în faza sa teosofică) o conferinţă la Sibiu, însă antroposofia steineriană pătrunde în spaţiul românesc prin intermediul doctorului Emil Brestowsky, care venise în contact cu ea la Viena şi care, reîntors în ţară, susţine comunicări la Sebeș și Cluj.

Fondată în 1928, Societatea Antroposofică din România este interzisă în timpul regimului comunist şi resuscitată în 1990. La Cluj, casa Terezei Beiserdorf-Prisender a găzduit un centru antroposofic deschis atât românilor, cât şi maghiarilor. Însă, tot la Cluj apare, paralel cu constituirea provizorie a Societăţii Antroposofice de aici, în 1930, *Scafandrierul Naturei şi al Lumilor Spirituale. Antropozofie. Revista ştiinţelor pozitive şi occulte*, publicaţie bilunară (în intenţie, cel puţin), apărută în română şi maghiară (*A Természet és Szellemvilágok Búvára*). Din caseta tehnică aflăm că directorul proprietar al revistei este Petre Pârgariu, iar sediul redacţiei se află pe strada Pop Iulian, la numărul 18. La Bucureşti promovarea antroposofiei se leagă de numele Vioricăi Dragalina, care legalizează în 1934 Societatea Antroposofică din România.

O altă linie antroposofică se dezvoltă prin prozelitismul lui Ştefan Armenchi (sau Armendie, potrivit altor surse), familiarizat cu ideile lui Steiner pe frontul italian al Primul Război Mondial. Prin el, antroposofia inoculează publicistica şi literatura lui Ion Ciucurel, prezent mai ales în revista *Cuvântul Satelor*, fondată în 1926 de către plugarii din Banat. În paginile acestei reviste, în 1931, Ion Ciucurel a publicat în foileton romanul antroposofic autobiografic Transformarea, rămas neterminat.

Un alt prozelit al lui Ştefan Armenchi este Ion Ionaşiu (Ioan Ionaș în anunţul din *Scafandrierul Naturei şi al Lumilor Spirituale*), viitor student în Clujul interbelic, unde, în 1930 acţionează în calitate de Secretar General al Societăţii Antroposofice locale, preşedintele ei fiind Petre Pârgariu.”[3]

„*Scafandrierul naturei și al lumilor spirituale*” și ocultismul

În primul ei număr de pe data de 1 iunie 1930 revista se laudă a fi „*cea mai mare și mai importantă revistă a științelor pozitive și spirituale*”. După ce pe frontispiciu suntem anunțați că avem de-a face cu o publicație antroposofică – sub titlu scrie cu litere de tipar „Antroposofie”, suntem anunțați tot cu litere de tipar despre specificul revistei, „Revista

integreze ceea ce i se pare a fi adevărat și valoros în „viziunile” și în gândirea Helenei Petrovnei Blavatsky (n.n.).

[2] Este vorba de călătoria făcută de Rudolf Steiner la Sibiu în iarna anului 1889. Ajunge aici chiar în ziua de Crăciun a anului respectiv. Va fi găzduit în comunitatea săsească sibiană (n.n.).

[3] Constantina Raveca Buleu, „ Antroposofie transilvană în epoca interbelică”, în *Contemporanul, nr.5(21 ianuarie 2015),* https://www.contemporanul.ro/eseu-publicistica/antroposofie-transilvana-in-epoca-interbelica.html [accesat 06.09.2023].

științelor pozitive și occulte. Apare de două ori pe lună (și în limba ungară)". Acesta va fi de altfel și singurul număr apărut[4].

„Scafandrierul" se dorea a fi o revistă serioasă de cercetare din perspectiva științei spirituale, de aceea „prin coloanele ei se publică cele mai serioase tratate din punct de vedere al Științei Spirituale despre: Dumnezeu, divinitate, bazele elementare ale Totului, Creațiunea, spirit, forțe, materie, fluid, universurile, astrele, Pământul, lumile spirituale, sferele cerești, omul fizic și omul spiritual, mădularele și simțurile fizice și spirituale și raporturile între ele în viață și după moarte, pe pământ, la om, animal, vegetal și mineral".[5]

Din tot acest preambul putem conchide că cititorii provin dintr-un mediul preocupat de atfel de probleme – care în mod cert ies din domeniul vieții cotidiene și fac apel la alte resurse spirituale decât cele recunoscute ca fiind „clasice" de către etosul românesc tradițional[6]. Putem doar să bănuim impactul pe care publicația a avut-o în mediul cultural clujean, totuși unul destul de limitat atunci când este vorba de aderarea la ideile antroposofiei; revista ar fi fost, pentru cei mai mulți, doar o curiozitate obscură și care ar fi avut în cel mai bun caz legătură cu magia populară – asta în cazul în care ar fi avut un tiraj semnificativ chiar și pentru Clujul interbelic.

Totuși, „*Scafandrierul*..." a avut o variantă și în limba maghiară – și pe care nu o avem la îndemână ca să constatăm eventualele diferențe față de omologul ei românesc – iar numărul antroposofilor din Cluj, atât români cât și maghiari, era unul suficient de important ca să ducă la apariția unei reviste adresare unui public-țintă și nu doar unor simpli curioși neafiliați la vreo mișcare, una care-și propunea „să exploreze teritorii ale lumilor spirituale", așa cum își propune Societatea Antroposofică în general și nou-înființata „Societate Antropozofică din România" în special.

Încă de pe coperta revistei aflăm că publicația este „Revista Științelor Pozitive și Occulte", un anunț în același timp derutant și atractiv pentru cititor; acesta, așadar, se poate aștepta la exemple spectaculoase și concrete de „magie" și de „vrăjitorie". Unele articolele, vom vedea mai jos, sunt departe de a oferi substanța reală a antroposofiei, așa cum a fomulat-o Rudolf Steiner; accentul cade, de multe ori, pe spectaculos și pe informația derutantă de tip paranormal – chiar dacă aveam de fapt de-a face cu o critică adresată acesteia, o critică la rândul ei fantezistă. Autorii nu spun că aceste practici ar fi „simple fabulații" – așa cum ar zice un „empirist", un „ateist" sau un „sceptic" – ci doar că metoda folosită nu este cea corectă, adecvată fiecărei situații în parte. Importat este faptul că se face diferența între diferitele practici cu pretenții de „cunoaștere ezoterică" și substanța reală a Antroposofiei. Așa de exemplu un articol ne informează despre „*Cum puteți afla comori!? Proveniența comorilor. Credința în paza comorilor de către spiritele rele. Metodul magic pentru căutări de comori prin citări de spirite. Invocările Sfântului Crișțof și Îndrumările Părintelui Iezuit*

[4] Nu știm motivul clar pentru dispariția revistei, imediat după primul număr, mai ales că-și propunea lucruri ambițioase și de anvergură. Considerăm acest lucru o pierdere, din mai multe puncte de vedere.

[5] Credem că este evident faptul că mesajul revistei n-a fost înțeles decât parțial și cu mari greutăți de interpretare în anii '30 – aproape la fel de dificil ca în anul de grație 2023. Acest lucru îl demonstrează însăși Constantina Raveca Buleu atunci când comentează conținutul revistei; însăși abordarea autoarei este departe de viziunea antroposofilor; de exemplu, antroposofia nu este absolut deloc o mișcare de tip spiritist, însă autoarea nu are de unde să cunoască acest lucru fiindcă tocmai conținutul revistei pare a fi unul ce are legături vagi cu antroposofia și fiind apropiată mai mult de tot felul de experimente pe care le-am putea numi ca fiind „extracorporale" sau „extrasenzoriale".

[6] Spiritualitatea românească de tip tradiționalist a fost văzută, prin reinterpretări de tip istoriografic sau teologic – și care se adresează întotdeauna românului intelectual – ca fiind profund „ortodoxă"; ea a fost și este profund refractară la orice aspecte care ar tinde spre „ocultism" sau care se declară fățiș ca fiind „oculte". Am putea spune că această tendință datează încă de la începuturile culturii românești moderne, ce a avut ca debut și dezvoltare primară pe Dimitrie Cantemir sau Școala Ardeleană. În general intelectualii români s-au ferit de promovarea „ocultismului" în mase într-un mod clar și concret, chiar dacă mulți dintre ei au făcut parte din Francmasonerie (n.n.).

Profesor Universitar Eckard din Bavaria și broșura sa. Exploatarea naivilor cu literatura magiei negre. Bagheta magică în căutarea mineralelor"[7]. După acest titlu lung aflăm lucruri mai concrete: „în nenumărate locuri, zac în sânul pământului, sau prin pereții cetăților și caselor, ori prin morminte și prin stâncile munților, sau insulelor, uriașe averi în bani de aur, argint sau diferite alte metale, ori în stocuri de pietre scumpe sau alte obiecte prețioase [...] în acest scop există o broșură rar de găsit, care cuprinde invocațiunile Sfântului Kirstof, referitor la citarea și constrângerea diavolului pentru a aduce comori. Această broșură aprobată și prevăzută cu privilegiul Consiliului Uniunii <<Isus>> din Bavaria, și de preotul iezuit Eckard, Profesor de Matheuză[8] de la Universitatea din Gethaz (?)-Bavaria, cuprinde și anumite instrucțiuni de respectat, pe care preotul iezuit Eckhard[9] le încheie cu această curioasă declarațiune a sa: <<tot ce ceri, cu siguranță vei dobândi. Pentru adeverirea acestui fapt, eu Eckhard, preot iezuit, mă jur pe onoarea mea și demnitatea mea de preot și pe cuminecătura dată mie, că cu siguranță vei dobândi ceea ce ceri!>> Deci aceasta era una din metodele căutătorilor de comori din Evul Mediu, care și astăzi pe alocurea se uzitează. Am analizat această problemă din punct de vedere obiectiv, care deși după tradițiile medievale, pare că ar fi dat unele rezultate, acele rezultate însă se datoresc spiritelor negre sau dracilor religiei și obținerea unor oarecare valori, în sensul acesta, e condiționată de grele consecințe. O literatură vastă s-a lansat pe piețele tuturor țărilor cu titluri bombastice, despre diferite metode magice, pacturi mefistofelice, magia comorilor, magia neagră sau clavicula lui Solomon[10], etc. care în fond nu sunt decât otrăvuri sufletești, prin care se speculează naivitatea laicului, și chiar curiozitatea intelectualului. Știu că îmi voi atrage prin această declarație ura și critica dușmănoasă contra mea, din partea multor autori și editori de asemenea opere [...] tot în cadrul minunilor și a fenomenelor magice, se încadra până în ultimul timp și metoda de căutare a metalelor și al izvoarelor minerale, prin Bagheta Magică "[11].

Scopul revistei este „înregistrarea tuturor invențiunilor, descoperirilor și a revelațiunilor obținute de omenire, prin științele pozitive. Apoi comunicarea și explicarea tuturor rezultatelor obținute prin cercetări empirice, în ce privește Lumile Spirituale și fenomenele numite occulte, rezumate în Știința Antroposofiei, fondată de către Rudold Steiner, doctor în filosofie [...] titlul de Scafandrier, îl au cercetătorii și pescuitorii de perle din fundul Mărilor. Și pentru că potrivit scopului și spiritului ei această mare revistă se ocupă cu studiul și culegerea perlelor științifice din Marea de Idei, pe care le difuzează spre popularizare în toate păturile sociale"[12].

„*Scafandrierul*..." este consecința livrescă a înființării ramurii clujene a Societății Antroposofice din România, în anul 1930: „Zilele acestea a avut loc constituirea provizorie a Societății Antropozofice din Cluj, sub conducerea D-lui P.Pârgariu, având ca Secretar Gen. Pe Dl. Ioan Ionaș. Amănunte mai detaliate se găsesc în procesul verbal de constituire, publicat în altă parte al acestei reviste. Celor pe care-i interesează Antropozofia: Persoanele lămurite în ceea ce privește știința spirituală Antropozofică și doresc a deveni membri ai Societății Antropozofice din Cluj, în curs de organizare, urmează a-și exprima această dorință în scris

[7] Petre Pârgariu, „Cum puteți afla comori!?", în *Scafandrierul naturei și al lumilor spirituale*, nr.1-1 (iunie 1930):7.

[8] Este vorba de „maieutică" – „a naște" – metodă filosofică de căutare a adevărului pe baza dialogului și care-l are ca precursor ilustru pe Socrate din dialogurile lui Platon. Teologia catolică are propria sa metodă de tip maieutic, centrată mai ales pe Sfântul Augustin și pe filosofii scolastici care i-au urmat acestuia în plin Ev Mediu (n.n.).

[9] Fragmentul de mai sus – și care este atribuit unui preot iezuit – este în dezacord cu modul de a gândi și de a acționa al membrilor „Societății lui Iisus"; pentru iezuiți practicile magice de orice tip, în special „negre" dar și „magia albă" erau într-o opoziție fundamentală cu principiile și dogmele creștine (n.n.).

[10] „Clavicula lui Solomon", care apare și sub denumirea „Cheile lui Solomon" este Pentagrama Magică.

[11] P. Pârgariu, *ibidem*:7-8.

[12] *Scafandrierul*... p.3.

adresată la adresa acestei reviste, împreună cu adresele, spre a li se putea trimite convocarea la adunarea de constituire legală”[13]. Mai departe aflăm și „ce este Antropozofia”: „luând cunoștință ce înseamnă Antropozofia, și însușindu-ne și cunoștințele doctrinare ale acestei Științe Spirituale, ne vom mai convinge despre faptul că Antropozofia este aplicarea metodei europene de a studia lumile spirituale și fenomenele lor pe cale pur științifică”[14]. Din păcate tot acest promițător început nu-și va urma cursul, unul ce părea cât se poate de firesc, organic și natural: revista nu va cunoaște decât acest unic număr[15]. Cu toate acestea începutul a fost din cale afară de ambițios; tărâmul Antroposofiei era unul aproape necunoscut pentru mulți români, în contrast cu dezvoltarea ei aproape spectaculoasă în Europa; cei din redacția „*Scafandrierului*” își propun ca „în numerele viitoare vom descrie biografia lui [a lui Rudolf Steiner, n.n.] și vom servi lămuriri atât despre opera gigantică a sa în Știința Naturală, Știința Spirituală, Știința Medicală, Tehnică, Filozofie, Antropozofie, Pedagogie [aici, chiar dacă revista n-o spune, este vorba despre Pedagogia Waldorf, n.n.], Sociologie (mai exact, despre Tripartiția Socială, n.n), Cristologie, Agricultură (Agricultura Biodinamică, cu fundamente puse chiar de către Rudolf Steiner, n.n.), Arhitectură (Arhitectura Organică, n.n.), Muzică, Artă, Știința Sufletului (mai exact Arta Euritmiei[16], n.n), etc, cât și cu privire la importanța dominantă asupra întregii lumi, a monumentalei sale opere Academie-Universitate-Teatru, din Dornach-Elveția, centrul de cultură Antropozofică din lume. Acum însă, ne vom mărgini numai la o scurtă lămurire: ce este Antropozofia? Iată cum este rezumat răspunsul la această întrebare, de către Dr. Rudolf Steiner: însăși Știința Spirituală duce la concluzia că în interiorul Omului Fizic viețuiește un Om Interior, Om Spiritual, într-un anumit sens, un al doilea om![17]”.

Este evidentă în „*Scafandrierul*...” o tendință spre spectaculos, spre ceea ce de pe prima pagină se autodefinește ca fiind „ocult”. Or „ocultismul” pentru masele largi – din epoca noastră, dar și pentru cele din perioada modernă – este aproape sinonim cu magia sau chiar cu „satanismul”; oricum, are ceva „necurat la mijloc” și apelează la forțe ce vin din zona tenebrelor.

Însă „forțele oculte” și „ocultismul” înseamnă – după Steiner – cu totul altceva: „cunoașterea ocultă are pentru Univers o importanță mai mare decât pentru sufletul omenesc [...] mulți oameni cred că este suficient să treci pragul morții pentru a afla tot ceea ce nu se poate atinge pe Pământ decât cu multă osteneală, practicând știința spirituală. Acești oameni cred de asemenea că este suficient să mori, pentru a-ți putea însuși după moarte totalitatea științei oculte, pentru că atunci ne aflăm în lumea spirituală. Dar lucrurile nu stau câtuși de puțin așa [...] acest progres al corpurilor exterioare, fizic și eteric, de la o epocă la alta, nu ar putea fi remarcat de cel care studiază anatomia și fiziologia, și totuși el există, iar știința

[13] *Ibidem*: 1.

[14] P. Pârgariu, „Antropozofia. Metoda Europeană de a studia pe căile pur științifice Lumile Spirituale și fenomenele lor, sau Știința Omului Spiritual. Foloasele acestei Științe”, *ibidem*:4. Astfel ramura clujeană apare după doi ani de la înființarea Societății Antropozofice în România, care a avut loc în 1928 (v. mai sus).

[15] Fenomenul nu este, se pare, deloc surprinzător în cercul destul de restrâns al „spiriștilor”: Stingerea revistei spiritiste din București. Suntem informați că Dl. inginer Stănulescu, directorul acelei reviste, fiind numit Comisar Guvernamental pe lângă Casa Autonomă a CFR. și trimis în străinătate, luna trecută, în lipsa Dsale din țară, Revista Spiritistă a încetat apariția. Revista era în al 4-lea an de existență, se bucura de un mare număr de cititori, și stingerea ei este mult regretată”. Cf. „Informațiuni”, *ibidem:*1.

[16] „Euritmia este o artă care își propune exprimarea vorbirii și sunetelor prin intermediul mișcării. Primele elemente de euritmie își au originea în 1911/1912, fiind compuse sub îndrumarea lui Rudolf Steiner, întemeietorul antroposofiei”. Cf. „*Despre noi. Scurtă prezentare a Euritmiei sau a Cuvântului Pierdut*”, https://www.euritmia.ro/, în https://ro.wikipedia.org/wiki/Euritmie [accesat 14.05.2024].

[17] P. Pârgariu, ”Metoda europeană de a studia pe căile pur științifice Lumile Spirituale și fenomenele lor, sau Știința Omului Spiritual. Foloasele acestei științe”, în *ibidem*:4.

ocultă permite recunoașterea lui”[18]. Accesând același fond de idei care se doresc a stabili o conduită de lucru „ocultistul are nu numai simple existențe în sine; el are reprezentări vii, nu moarte. Ocultistul trebuie să iasă din el intrând în lucruri”[19]. Așadar, ocultistul este un cercetător, un „navigator” sau chiar un „scafandrier” în lumea spirituală, ce caută și întotdeauna găsește, condiția esențială fiind aceea de a căuta și aplica just metodele adecvate fiecărei situații în parte.

Mircea Eliade și „*Scafandrierul naturei și al lumilor spirituale*”

Eliade publică în „*Scafandrierul...*” un articol cu titlul „*Rudolf Steiner*”. Nu știm dacă avem de-a face cu un material preluat sau dacă publicarea s-a făcut cu acordul autorului, cum poate că s-ar fi întâmplat și cu următorul material semnat Eliade. Oricum, există aici un subcapitol intitulat „*Ocultism, teozofie*?” cu următorul conținut: „am pus din prudență semnul întrebării după cele două cuvinte de mai sus. Compromise sau neînțelese, cuvintele <<ocultism>> și <<teozofie>> au ajuns stânjenitoare, și trebuiesc evitate cu multă băgare de seamă. Vina o poartă întrucâtva chiar acei ce se pretind teosofi și ocultiști. Dar o poartă mai ales cei care au confundat naiv manifestațiile de bâlciuri, știința ocultă și teozofia de salon cu adevărata și aproape inaccesibila teozofie [...] s-a creat astfel o atmosferă întru totul neprielnică cercetărilor dezinteresate și s-a făcut aproape imposibilă discuția calmă în jurul unor probleme care sunt tot atât de interesante ca și multe alte din problemele filozofice și științifice actuale”[20]. Din câte se știe Mircea Eliade nu a fost atașat practicilor de tip ocult, din orice direcție ar fi venit ele, ci a fost mai curând un teoretician ce a încercat o sistematizare a metodelor ce-și doresc un contact cu lumea spirituală. De aceea și afirmă că „ocultismul nu este altceva decât afirmarea unor forțe și însușiri ascunse, cu ajutorul cărora se poate ajunge la o cunoaștere mai completă a realității, și pe temeiul cărora trebuie să se ridice un corp de ipoteze care să explice această realitate altfel decât o explică științele pozitive[21]. Eliade își propunea să publice și în cel de-al doilea număr din „*Scafandrierul*”:„urmează în numărul 2: *Conceptele fundamentale care se lămuresc în gândirea lui Steiner*”[22].

„*Scafandrierul...*” și inițierea

Autorii „Scafandrierului” știu că antroposofia nu poate fi cunoscută prin intermediul unei reviste; ea poate fi cel mult propusă și făcută cunoscută unui public larg din rândul cărora, printr-un proces firesc de autoselecție, vor rămâne pentru antroposofie doar cei care au anumite însușiri de tip spiritual. „În definitiv, prin posibilitățile infinite ce ni se vor deschide prin inițiere în Științele Spirituale, vom deveni conștienți de proveniența noastră și de scopul cauzei despre ceea ce ne mai așteaptă, până ce vom ajunge prin evoluare la punctul culminant de care este susceptibilă ființa om”[23].

Revista nu vrea să depindă de donațiile cititorilor: „totuși, la donațiuni nu vom recurge, căci această revistă e pornită pe baze foarte solide, care ne permit și inițiativa de a o dezvolta la o valoare culturală superioară, ca astfel să devină indispensabilă oricui, și prin

[18] Rudolf Steiner, *Trepte pregătitoare ale Misteriului de pe Golgota*, traducere de Nicolae Crăciun (Triade,Cluj-Napoca:2007),12-19.
[19] Idem, *A patra dimensiune,* traducere din limba engleză de Florin Secoșan, confruntare cu textul german de biolog dr. Petre Papacostea, (Univers Enciclopedic, București:2008),60.
[20] Mircea Eliade, „Rudolf Steiner. Ocultism, teosofie?”, *ibidem*:30. Sub același titlu, și cu un conținut asemănător, Eliade a publicat un material reeditat în volumul „Scrieri din tinerețe” la editura Humanitas (n.n.).
[21] *Ibidem*: 31.
[22] *Ibidem*:34.
[23] P. Pârgariu, „Antropozofia. Metoda Europeană...”, *ibidem*:5.

acest fapt și-a asigurat existența prin ea însăși. Cei ce o vor urmări, se vor convinge”[24]. Așadar, era de așteptat ca publicația să se poată autosusține prin vânzări.

Primii pași într-o anumită inițiere „de descoperire a lumilor spirituale” presupune, în primul rând, perceperea propriilor corporalități, specifice fiecărui om în parte și între care ar exista o intimă și profundă întrețesere. Se insistă asupra acestor aspecte prin articole tematice, alăturate celor de inters științific general, cum ar fi vechimea omului pe planetă, modul cum comunică animalele și limbajul lor, aproape o „limbă”, radiofonia sau ultimele descoperiri din chimie sau astronomie, cum ar fi în acest ultim exemplu cele mai îndepărtate planete, „dincolo de Neptun”. Se vorbește despre cele trei corporalități specifice ființei umane: corpul fizic, corpul eteric, corpul astral, organizarea de Eu, cu o mulțime de amănunte, însușiri și moduri de manifestare, ca și despre diversele interacțiuni speficice atât cu lumea spirituală, cât și cu alte tipuri asemănătoare de corporalități.[25]

Concluzii

Pe lângă Mircea Eliade, un alt nume cu rezonanță în cultura românească, atât interbelică cât și postbelică și care scrie în sigurul număr al revistei „*Scafandrierul...*” din 1930 este Lucian Blaga. El apare în revistă prin „Maxime”: „Satan nu e ateist. El e antiteist. El crede în existența lui Dumnezeu, dar luptă împotriva lui. Tragedia oricărui satanism [...] Spaima metafizică te reduce la anonimat, arătându-ți micimea și neputința. Rostul metafizicii e poate tocmai acesta: să te facă să-ți uiți numele! Trupul meu nu e mai aproape de mine decât sunt stelele. Și zodiile, care învârtindu-se cad în apus, nu sunt mai departe de mine decât propriul meu sânge ”[26].

Pentru istoria antroposofiei din România – atunci când cineva va fi interesat să scrie așa ceva – revista „Scafandrierul...” este un etalon important: avem de-a face cu cea mai veche publicație cu specific antroposofic din spațiul românesc, scrisă de antroposofi și andresată în primul rând antroposofilor. Pentru România anului 1930 o revistă care aderă la principiile unei mișcări spirituale specifice Europei Centrale – mai exact la fundamentele antroposofiei, născută în spațiul cultural german – nu este în niciun caz un semn de „snobism interbelic” ci mai curând semnul unei atitudini ce presupune convingeri bine sedimentate.

Cu atât mai interesant este faptul că publicația s-a publicat în dublu exemplar, în română respectiv maghiară, într-un spațiu multicultural de referință așa cum a fost Clujul. Autorii sunt antroposofi cu experiență și cunoștințe temeninice în domeniu, lucru dovedit de calitatea textelor și de modul în care sunt abordate subiecte ce presupun finețe și abordări nuanțate.

[24] „Precizări asupra scopului, spiritului și titului revistei „Scafandrierul naturei și al lumilor spirituale”, *ibidem*:3.
[25] Cf. P. Pârgariu, I. Ionaș, „Ce este omul? Lămurirea grafică a <<Ființei Om>>. Omul Fizic și Omul Spiritual. Explicarea Mădularelor care îl compun și raporturile între ele în timpul vieții și după moarte. Rezultatul studiilor prin mijloacele Științelor Pozitive și revelațiunile obținute prin studiile Antropozofice”, *ibidem*:17.
[26] Lucian Blaga, în „*Scafandrierul...*”:16 -21.

ROMANIAN SOCIETY AND CULTURE BETWEEN DIFFERENCES, TRADITIONAL WAY OF THINKING AND PATTERN DEPENDENCE (1848-1948)

Florin F. Nacu
Scientific Researcher III, PhD, ICSU ,,C.S. Nicolăescu-Plopșor", Romanian Academy, Craiova

Abstract: We have chose a period of a hundred years between the revolutionary movement of 1848 and the moment of communist Constitution of 1948. It was a century in which Romania created itself as a modern state, had got the independence, made the Greater Romania and felt under the attacks of revisionist powers. There were two world wars and a lot of ideologies, inspired by democracies and also by dictatorial regimes. In 1948, Romania entered for 41 years under a complete communist dictatorship, dependent of a Soviet model, but from 1964 had started a national communist ideology inspired by the past.

Keywords: difference, 1848, 1948, communism, fascism, ideologies, traditional way of thinking

Oare unde se afla statalitatea românească la momentul 1848? Practic, drumul spre modernizare debutase cu 27 de ani mai devreme, la 1821, când Țara Românească și Moldova ieșeau dintr-o epocă de regres dominată de o puternică influență orientală[1]. Paradoxal, nu Europa occidentală fusese aceea care deschisese ușa modernizării, deși avusese în mod clar unele influențe colaterale. În anul 1812, în ciuda a numeroase memorii boierești și a activității boierului Dudescu, Napoleon Bonaparte, considerat un factor de propagare al ideilor Revoluției Franceze în lume, nu vedea Principatele Române decât ca pe un as din mâneca sa pentru a câștiga bătălia cu Rusia, angrenând Imperiul Otoman în această mișcare. Adică un exponent al "Occidentului" se alia cu o putere a "Orientului", împotriva unei alte mari forțe "estice", însă care progresase sub influență occidentală, în epoca țarului Petru cel Mare și în epoca țarinei Ecaterina cea Mare.

Convenția de la Akkerman din 1826 și Tratatul de la Adrianopol din 1829 creaseră precedentul pentru instaurarea Protectoratului Rus în dublet cu suzeranitatea otomană, drum care începuse după Pacea de la Kuciuk Kainardji din 1774.

În 1699, 1718, 1739, 1774-1775, 1812, Imperiul Habsburgic și Rusia se extinseseră în dauna Imperiului Otoman, ocupând părți din teritoriul românesc, deși, teoretic, Imperiul Otoman era doar o putere suzerană. Din 1417, otomanii controlau Dobrogea.

Regulamentele Organice adoptate la București în 1831 și la Iași 1832 au constituit acte constituționale, pe care Rusia le impusese în Principatele Române Țara Românească și Moldova pentru a le propulsa în modernitate, înlocuind forma sistemului medieval, de inspirație bizantino-otomană, al cărui apogeu fusese epoca fanariotă. Marele câștig al acestor Regulamente fusese ideea desființării vămii interne între Principate, o premisă esențială și necesară în drumul spre unirea politică. Rusiei îi era oricum indiferent dacă anexa Principatele separat sau unite, pentru că aceasta era strategia politică a acestui Imperiu pe termen mediu. Se cuvine să precizăm că nume ca Alexandru Vilara, Barbu Știrbei, boieri școliți în drept au făcut parte din comisiile mixte de redactare și ideile românești, atât cât au fost posibil de introdus, au fost introduse, în special, teza justificării Unirii Principatelor ca necesitate imediată[2].

[1] Dan Berindei (coordon.), *Istoria Românilor,* vol. VII, tom. 1, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 56.
[2] Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România. De la origini până la 1918*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 12-15.

Acesta a fost contextul pentru explozia momentului revoluției pașoptiste. Deja se formase o elită politică din care făceau parte tinerii fii de boieri care studiaseră în Occident, unde intraseră în contact cu ideile revoluționare, în special franceze. Tudor Vladimirescu se formase ca funcționar în țară, ca strateg militar, însă deși prinsese ceva din ideile occidentale, nu se putea desprinde din aria de influență rusească, Rusia fiind, în concepția sa forța care putea înlătura jugul otoman. O posibilă explicație a neîncrederii în Imperiul Habsnurgic era modul în care această putere occidentală în organizare dar reacționară și conservatoare în gândire, îi trata pe românii din Banat, Transilvania, Bucovina. Nu se stinseseră încă ecourile ocupației militare austriece a Olteniei, ocupație care a durat între 1718 și 1739 și care s-a manifestat printr-o fiscalitate excesivă, fapt care a fost greu suportat de către români.

Cu un secol înaintea lui Tudor Vladimirescu, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir încercaseră în felul lor să se emancipeze. Brâncoveanu se orientase cumva spre Habsburgi, Dimitrie Cantemir a mers deschis spre Petru cel Mare. Cei doi domnitori se dușmăneau însă între ei, iar intrigile Cantacuzinilor, dornici să obțină tronul de la București l-au adus pe Brâncoveanu în fața călăului la Constantinopol, împreună cu cei patru fii ai săi și sfetnicul Ianache Văcărescu. La execuție asistau și reprezentanții diplomatici ai Franței și Angliei, ca puteri creștine occidentale, însă interesele acestor forțe mari ale Europei nu se puteau opri în fața execuției unei familii domnești valahe. Pentru Principate a început veacul fanariot, care, cu mici excepții a fost reacționar și axat pe jaf sistematic. Reformele lui Constantin Mavrocordat și în general orice reformă nu puteau supraviețui unui regim în care cuvântul de ordine era câștigă cât mai mult până nu vine rivalul tău să promită mai mult.

Această stare a Principatelor se explică prin faptul că ele erau văzute de către Constantinopol doar ca un ”capan împărătesc”, o imensă magazie de produse pentru Imperiul Otoman. Turnu, Giurgiu, Brăila, Tighina și Hotin erau raiale adică cetăți cu teritoriu otoman prin care pașalele controlau monopolul economic, această stare de fapt prelungindu-se până la 1829, când raialele s-au desființat[3].

În ianuarie 1840, promovând programul revistei ”Dacia literară”, Mihai Kogălniceanu lua o poziție deschisă împoriva imitării modelelor culturale, în special al celui francez în literatura română. Marele om politic și de cultură cerea în mod expres încetarea traducerilor, crearea unei opere de calitate și de inspirație românească:

” *O foaie, dar, care, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie care, făcând abnegație de loc, ar fi numai o foaie românească și prin urmare s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie DACIA LITERARĂ; ne vom sili, pentru că nu avem sumeața pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri. Însă urmând unui drum bătut de dânșii, folosindu-ne de cercările și de ispita lor, vom avea mai puține greutăți și mai mari înlesniri în lucrările noastre. Dacia, afară de compunerile originale a redacției și a conlucrătorilor săi, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnaluri românești. Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitori moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său.*

Urmând unui asemene plan, Dacia nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune izgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrăjmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe. Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu

[3] *Ibidem.*

de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urâtă şi neplăcută neunire. În sfârşit, ţelul nostru este realizarea dorinţei ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi.

Dorul imitaţiei s-a făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul naţional. Această manie este mai ales covârşitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărţi în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducţii din alte limbi şi încă şi acele de-ar fi bune. Traducţiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însuşirea cea mai preţioasă a unei literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi de poetice, pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.

Dacia, ce prin urmare va cuprinde toate ramurile literaturii noastre, va fi despărţită în patru părţi. În partea dintâi vor fi compuneri originale a conlucrătorilor foaiei; partea a doua va avea articole originale din celelalte jurnaluri româneşti. Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărţilor nou ieşite în deosebitele provincii ale vechii Dacii. Partea a patra, numită Telegraful Daciei, ne va da înştiinţări de cărţile ce au să iasă în puţin, de cele ce au ieşit de sub tipar, relaţii de adunările învăţaţilor români, ştiri despre literatorii noştri şi, în sfârşit, tot ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român"[4].

Astfel, în perioada premergătoare revoluției pașoptiste, oamenii de cultură români doreau să se dezvolte pornind de la modelul francez, fără a se confunda cu acesta.

Nicolae Bălcescu surprinde cel mai bine momentul și sensul Revoluției Române de la 1848. Iată ce scria marele istoric, revoluționar și patriot român, în anul 1850, pe când se afla în exil, departe de țară, luptându-se cu boala care peste doi ani îi va fi fatală:

" Revoluţia Română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut şi viitor, fără altă cauză decât voinţa întâmplătoare a unei minorităţi sau mişcarea generală Europeană. Revoluţia generală fu ocazia, iar nu cauza revoluţiei române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferinţe şi lucrare a poporului român asupra lui însuşi"[5].

Deși revoluția de la 1848-1849 a fost înfrântă, reacționarul Imperiu Habsburgic fiind salvat de Rusia, o forță la fel de reacționară, ca o reminiscență a Sfintei Alianțe de la 1814 nu va ezita să susțină Imperiul Otoman, "omul bolnav" al Europei în Războiul Crimeii, alături de Franța și Anglia, puterile progresiste.

În Principate, starea socială era una problematică. Drepturile politice erau ale celor avuți, care se încadrau în categoriile cenzitare, în timp ce reformatorii, exponenți ai celor mulți și fără drepturi abia îndeplineau aceste condiții de avere pentru a putea fi aleși în forurile legislative și executive interne.

Prima influență majoră a Occidentului asupra Principatelor s-a resimțit în ideea realizării unui stat-tampon al Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești care să oprească Rusia din drumul său spre Strâmtori.Statul nou proiectat ca urmare a Congresului de Pace de la Paris din 1856 și construit prin Convenția de la Paris din 1858, urma să fie sub suzeranitate otomană dar sub garanția colectivă a marilor puteri. Rusia fusese deposedată de accesul la gurile Dunării, prin ruperea sudului Basarabiei de la Rusia și alipirea la Moldova. Totuși, unitatea de neam și limbă, precum și lupta generației pașoptiste au creat profilul modern al statului național unitar român, format din Moldova și Țara Românească.

---

[4]Mihail Kogălniceanu, *Introducţie la Dacia Literară*, în "Dacia Literară", nr.1-2(100-101), Anul XXIII (Serie Nouă), Iaşi, 2012, p.4-5.

[5] Nicolae Bălcescu, *Patru studii istorice* (Ediţie Petre P.Panaitescu), Editura "Cartea Românească", Bucureşti, 1928, p.24.

Eșecul politic al revoluției nu a însemnat moartea pașoptimsului. Un deceniu mai târziu, ceea ce fusese deziderat devenea realitate. Țara Românească și Moldova se uniseră într-un singur stat prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza la 5 ianuarie și, respectiv 24 ianuarie 1859.

Pentru a surprinde cât mai bine misiunea istorică a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, vom reproduce discursul ținut cu ocazia alegerii din Moldova de către neobositul om de stat și de cultură Mihail Kogălniceanu:

" *După 154 ani de dureri, de umiliri şi de degradare naţională, Moldova a reintrat în vechiul ei drept, consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pe Domn. Prin înălţarea ta pe tronul lui Ştefan cel Mare, s-a înălţat însăşi naţionalitatea română… Alegându-te pe tine Domn în ţara noastră, am voit să arătăm lumii ceea ce toată ţara doreşte:* ***la legi noi oameni noi.***

O Doamne! Mare şi frumoasă îţi este misiunea. Constituţia din 7 (19) august ne însemnează o epocă nouă şi Măria ta eşti chemat s-o deschizi!

Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă ca legea să fie tare, iar tu, Măria ta, ca Domn ***fii bun, fii blând****; fii bun mai ales cu acei pentru care mai toţi Domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi… Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace şi de dreptate; împacă patimile şi urile dintre noi şi reintrodu în mijlocul nostru strămoşească frăţie.* ***Fii simplu****, Măria ta, fii bun, fii Domn cetăţean;* ***urechea ta fie pururea deschisă la adevăr şi închisă la minciuni şi la linguşire.***

Porţi un frumos şi scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăieşti dar mulţi ani, o Doamne! ca prin dreptatea Europei, prin desvoltarea instituţiilor noastre, prin simţămintele tale patriotice să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale naţiei noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor din Bizanţ că România nu are ocrotitor decât pe Dumnezeu şi sabia sa. Să trăieşti, Măria ta!"[6]

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza s-a aflat sub înrâurirea modelului politic impus de Împăratul Napoleon al III-lea, președintele proclamat împărat. Liberalii radicali din România erau animați de idei politice de inspirație republicană franceză, însă erau conștienți că în fruntea României trebuia să seta un principe străin dintr-o familie domnitoare europeană. Dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza fusese un "fait accompli" în fața Europei, însă atitudinea de învingător a Împăratului Napoleon al III-lea după 1865 impusese acceptarea tacită a dublei alegeri de către Imperiul Habsburgic și cel Otoman numai fie și pe timpul vieții domnitorului Cuza[7]. Codurile civil și penal, codurile de procedură, legislația stării civile și cea fiscală aveau un model indiscutabil în codul de legi al lui Napoleon Bonaparte. Totuși, alunecarea guvernării lui Alexandru Ioan Cuza pe panta autoritarismului, introducerea Senatului în 1864, drept Corp Ponderator determinase o coalizare a extremelor, liberalii și conservatorii, care doreau să îl îndepărteze pe domnitor, pentru ca noul principe, unul străin să aducă ideea unei vieți politice parlamentare. Desigur parlamentarismul românesc aflat la început nu putea să atingă eficacitatea celui britanic, călit în focurile unei revoluții care durase peste patru decenii.

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza între 1859 și 1866 crease o Românie unită, cu reforme de certă inspirație occidentală. Edificiul creat de Cuza prin autoritarism a rezistat abdicării sale, noul venit Principele Carol de Hohenzollern -Sigmaringen fiind cel care a adus în 10 ani independența națională[8].

Constituția din 1866, promulgată de către Principele Carol I, în iulie 1866, la două luni de la înscăunarea sa, la 10 mai 1866, a fost inspirată din Constituția Belgiei. Această țară și-a

---

[6] Ioan Scurtu, Marian Curculescu, Constantin Dincă, Aurel Constantin Soare, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, ediţia a II-a, Editura Petrion, Bucureşti, 2000, p.94.

[7] Nichita Adăniloaie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 161-215.

[8] Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, p. 210.

dobândit independența în anii 30 ai secolului al XIX-lea și progresase într-un ritm amețitor. Regele Belgiei reușise să obțină ca domeniu personal importanta colonie africană Congo. Să nu uităm că Locotenența Domnească, forul conducător de după 11 februarie 1866, când Cuza a fost detronat, îl proclamase rege chiar pe fratele Regelui Belgiei Leopold al II-lea, însă acesta refuzase aruncând impresia unei iminente disoluții a României unite. Totuși Ion C. Brătianu, fidel legăturilor cu Împăratul Napoleon al III-lea, a reușit să îl aducă în arenă pe tânărul principe prusian Karl de Hohenzollern-Sigmaringen, principele Carol, rudă cu împăratul Napoleon al III-lea. Cum Franța era în relații bune cu Marea Britanie, aceasta din urmă având casă domnitoare de origine germană, tânărul principe a reușit să fie agreat de toate puterile Europei: Rusia trebuia să câștige prestigiul diminuat serios după 1856, Turcia era datoare prieteniei anglo-franceze care o salvase în Războiul Crimeii, iar Austro-Ungaria, aflată în competiție cu Germania pentru realizarea unității germane pendula cu abilitate între Italia, Germania și Franța, deoarece Napoleon al III-lea avusese, la un moment dat, în plan să facă un schimb de provincii, Veneția să revină Italiei nou cosntituite, în timp ce Austro-Ungaria ar fi primit România formată din Moldova și Țara Românească, idee pe care înșiși austriecii nu o doreau deoarece aceasta însemna să recunoască naționalitatea românilor din Transilvania și implicit ruperea Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei de stăpânirea Vienei. Așadar, Austria, devenită din 1867, Austro-Ungaria s-a declarat mulțumită de înscăunarea Principelui Carol, pentru că acesta nu s-ar fi hazardat într-o campanie anti-austriacă.

Venirea Principelui Carol se făcea într-un mediu socio-cultural-politic de factură balcanică, o tranziție între Orientul Otoman și Occidentul European, asigurată de predominarea limbii franceze ca limbă de cultură, a modelului francez în educație și chiar în armată. Treptat, însă, pe fondul creșterii potențialului de conflict între Franța și Prusia, după înfrângerea Austriei, la Koniggratz în 1866, s-a simțit fiorul unui conflict la nivelul modelelor culturale. Principele Carol a introdus în dotarea Armatei și în regulamentele militare elementul prusian, mult mai favorabil lui, dar neplăcut ofițerilor formați după model francez. În plus, rigoarea germană, intransigența tânărului principe, punctualitatea acestuia, răceala în raport cu miniștrii săi îl puneau într-o lumină negativă fapt ce nu cântărea bine în balanța cu bonomia tipic franceză, modelul occidental, mai apropiat de pasivitatea oriental-balcanică. Oamenii politici vedeau cum principele își ceruse un drept de veto absolut în Constituție, cum ideile sale convergeau cumva către conservatori (aceștia aminteau mai mult de junckerii prusieni), fiind deranjat de radicalii și moderații liberali care promovau pe față simpatia pentru Franța și Împăratul Napoleon al III-lea. Franța și Prusia au ajuns în patru ani de la o tatonare activă, la război deschis, fapt care convenea de minune liberalilor. Radicalii erau nemulțumiți de faptul că Principele nu le oferise lor deplina putere în guvern, în timp ce forțele conservatoare așteptau deznodământul confruntării externe principale. Perioada 11 mai 1866-7 august 1870 a fost una agitată din punct de vedere al guvenării. Niciun guvern nu rezistase mai mult de șapte luni[9].

În vara anului 1870, pe fondul escaladării conflictului franco-prusian (izbucnirea războiului s-a produs la 7/19 iulie 1870), la Ploiești a avut loc un eveniment care, în memoria colectivă, a fost denumit ”Republica de la Ploiești”. Al. Candiano Popescu, Eugeniu Carada, inclusiv Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti se aflau între conspiratori. Filo-francezii erau convinși de eventualul succes al Franței contra Prusiei și doreau, în acest fel, să se facă remarcați în fața Împăratului Napoleon al III-lea, îndepărtându-l pe principele de Hohenzollern. Zvonurile privind răsturnarea Principelui Carol, pe care Candiano Popescu, autoproclamat Prefect al Județului Prahova și ocupant al Telegrafului din Ploiești le-a răspândit nu au avut efectul scontat, iar anumiți funcționari chemați în ajutor de conspiratori au preferat să anunțe guvernul moderatului Manolache Costache Epureanu. În plus, militarii atrași de conspiratori,

[9] Keith Hitchins, *România 1866-1847*, Ediţia a IV-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 31.

dar și majoritatea dintre aceștia, inclusiv Ion C. Brătianu și C.A. Rosetti propuneau expectativa. Înfierbântarea lui Al.Candiano Popescu a fost însă fatală acțiunii, aceasta fiind anihilată, fapt ce l-adeterminat pe Nicolae Iorga să o numească ”ridicola republică de câteva ore a lui Candiano-Popescu”. În septembrie 1870 dezastrul de la Sedan l-a scos din prim-planul istoriei pe Împăratul Napoleon al III-lea, acesta fiind luat în captivitate de germani.

Nici nu s-au stins bine ecourile acestei conspirații, că anul nou 1871 avea să aducă o altă tulburare. Principele Carol a fost invitat de către Colonia Germană din București să ia parte la petrecerea dedicată zilei KaiseruluI Wilhelm I. Populația Bucureștilor a atacat cu pietre sala de recepție, prefectul Bucureștilor lipsind misterios de la îndatoririle sale, ceea ce a dat frâu liber ideii că era amestecat în conspirație.

Așadar, preferința românilor pentru modelul francez continua să se manifeste, principele văzându-se nevoit să facă uz de o manevră politică, aceea a mimării intenției de abdicare. Convocarea membrilor Locotenenței Domnești din 1866 a alimentat teama că principele putea să abdice. Liberalii radicali au făcut pasul înapoi, iar pentru cinci ani, principele a semnat decrete de numire a unor prim-miniștri conservatori.

Totuși, modelul francez a rămas, deoarece cultura germană pătrundea cu greu, franceza continuând să fie limba diplomației. În plus, conservatorii nu erau populari din cauza opoziției lor la ideea reluării reformei agrare inițiate la 1864 de către Alexandru Ioan Cuza. La orizont se profilau noi manifestări anti-dinastice, alimentate, de această dată de către Rusia. În 1873, murea în exil domnitorul Cuza, după ce anterior județul Mehedinți îi oferise alegerea ca deputat al colegiului al III-lea. Aducerea corpului neînsuflețit în țară a fost prilej de durere pentru miile de țărani care s-au adunat de-a lungul traseului urmat de convoiul mortuar. Propaganda rusească a folosit inclusiv manifeste cu portretul fiului cel mare al lui Cuza, Alexandru, pe care scria faptul că Rusia a sprijinit ideea de reformă agrară a domnitorului. Alexandru Ioan Cuza însuși fusese acuzat de simpatii pro-ruse când a trimis 30 000 de arme rusești regelui Serbiei Mihailo Obrenovic, fapt ce cântărise suficient în balanța detronării sale din 1866.

Așadar, pe fondul lipsei de popularitate a conservatorilor, modelul francez continua să rămână, deși o pleiadă de oameni de cultură și politicieni ca Petre P.Carp, Vasile Pogor, Titu Maiorescu, mai tinerii Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale deveniseră purtători ai modelelor culturale germane[10].

Lor li se adaugă, în deceniile următoare, numeroși oameni politici și de cultură transilvăneni, bănățeni, bucovineni, care date fiind persecuțiile împotriva românilor, au găsit în România terenul propice pentru aspirațiile lor.

Tocmai problema românilor din Transilvania a generat o antipatie la adresa modelului politic și cultural german. Deși atitudinea Rusiei la Tratatul de la Berlin a a fost cumva defavorabilă României, în sensul că Dobrogea a devenit românească numai după ce sudul Basarabiei a revenit Rusiei, cumva clasa politică de la București a atribuit și Germaniei lui Bismarck o parte din responsabilitate.

Practic în trei decenii, adică de la 1848, la 1878, România a cunoscut un progres intern și internațional remarcabil, de la două Principate, ”aflate în calea tutror răutăților”, la un stat național, unitar și independent.

Abia după 1881, influența narodnicistă rusă începe să se facă simțită, însă electoratul care vota cenzitar era prea puțin atras de ideile venite din Est. Liberalii îi învinovățeau pe conservatori pentru nerezolvarea chestiunii agrare, ceea ce acorda din nou credit modelului francez de dezvoltare. Parisul influența decisiv cultura, dar și arhitectura orașelor României. Arhitecții francezi erau mai numeroși decât cei germani, iar constructorii erau italieni. Afinitatea bazată pe latinitate era încă un atu în combaterea ”firii teutonice”.

[10] Anastasie Iordache, *Originile și constituirea Partidului Conservator din România*, Editura Paideia, 1999, p.5-9.

Pe toată perioada aderării României la Tripla Alianță văzută de Ion C. Brătianu drept un rău necesar, dar ținută ascunsă de opinia publică, atitudinea Austro-Ungariei s-a repercutat negativ asupra percepției modelului german[11].

O manifestare expresivă a conservatorismului moderat a fost junimismul, însă orientarea junimiștilor, mai precis a conservatorilor către Puterile Centrale, din nou s-a tradus printr-o rezervă față de spiritul german.

Teoria formelor fără fond, enunțată de către Titu Maiorescu însemna un protest la adresa imitării modelului francez. Faptul că românii copiaseră instituții care în Franța aveau glorie, universitatea, teatrul, opera, fără ca în România să fie literatură de calitate și oameni înzestrați care să se fi remarcat în țara lor era criticat de Titu Maiorescu. El dorea ca specificul național să fie cel îmbunătățit prin influența exterioară nu exteriorul să fie adaptat la realitățile românești.

În 1868, Titu Maiorescu publica studiul *" În contra direcției de astăzi în cultura română"*, din care vom reproduce un citat esențial pentru viziunea acestui reputat om de cultură și politician asupra raportului dintre modelul urmat și originalitatea demersului cultural: " *Direcția falsă odată croită prin cele trei opere de la începutul culturei noastre moderne, inteligența română a înaintat cu ușurință pe calea deschisă, și, cu același neadevăr înlăuntru și cu aceeași pretenție în afară, s-au imitat și s-au falsificat toate formele civilizațiunii moderne. Înainte de a avea partid politic, care să simță trebuință unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice si reviste literare și am falsificat și disprețuit jurnalistica. Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publica. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut atenee române și asociațiuni de cultură și am deprețiat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-archeologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat ideea academiei. Înainte de a avea artiști trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de bele-arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național – și am deprețiat și falsificat toate aceste forme de cultură.*

Autorul face un rechizitoriu dur în care sunt analizate carențele esențiale în societatea ro

În aparență, după statistica formelor dinafară, românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate aceste sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țăranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii și muzicanții noștri, academicienii și atenianii din București, premiele literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare care sa-i înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta este cu neputință. Plângerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăși cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am știut să mergem înaintea ei. Sub a ei

[11] Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România: 1859-1918*, București, Editura Albatros, 1995, *passim.*

lumină biruitoare va deveni manifest tot artificiul şi toată caricatura „civilizaţiunii" noastre, şi formele deşerte cu care ne-am îngâmfat până acum îşi vor răzbuna atrăgând cu lăcomie fondul solid din inima străină.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putinţă ca o energică reacţiune să se producă în capetele tinerimii române şi, o dată cu dispreţul neadevărului de până acum, să deştepte voinţa de a pune fundamentul adevărat acolo unde se află astăzi numai pretenţii iluzorii? Poate soarta ne va acorda timp pentru această regenerare a spiritului public şi, înainte de a lăsa să se strecoare în inimă nepăsarea de moarte, este încă de datoria fiecării inteligenţe ce vede pericolul de a se lupta până în ultimul moment în contra lui"[12].

Anul 1916 a fost practic o reeditare a atitudinii filo-franceze de la 1866, adică din urmă cu o jumătate de secol. Franța dorea o revanșă în fața Germaniei, Regele Ferdinand nu mai era germanul scund, rigid și impenetrabil așa cum fusese Regele Carol I, decedat în octombrie 1914, iar Regina Maria era foarte mult implicată în actul politic, ascendentul său asupra soțului ei fiind evident.

Pe scurt, curentul cultural francez a avut o superioritate evidentă, deoarece politicienii ctitori ai României moderne erau educați la școli franceze. Deși prusian, Principele Carol era mai mult legat prin rudenie de Napoleon al III-lea, decât de familia domnitoare a Germaniei. El a înțeles că țara care va avea sigur un viitor deoarece se găsea la Dunărea de Jos și în vecinătatea mării nu putea renunța la cultura franceză în care fuseseră școliți majoritatea oamenilor politici. În plus, Principele Carol considera ca refractară și dăunătoare atitudinea Austro-Ungariei față de chestiunea românească. Dacă el refuzase să se căsătorească cu o principesă rusoaică, moștenitorul său, principele Ferdinand nu putuse evita un astfel de mariaj, mai ales după dragostea neîmplinită cu Elena Văcărescu, poveste de un romantism dar și dramatism tipic francez.

În acea vreme, capitala României, orașul București era numit "micul Paris", însă expresia fusese continuată prin adăugarea faptului că se găsea "în mijlocul unui mare sat". La acea dată, modelele politice și culturale acționau la nivel urban. Lumea satelor cunoștea progresul de inspirație franceză prin intermediul marilor proprietari de moșii sau a industriașilor, bancherilor care avea și proprietăți funciare. Din lumea satului, cel mult angajații proprietarilor puteau veni în contact cu moda și cultura occidentală. În rest, satul rămăsese încremenit în tradițiile seculare. Relațiile dintre lucrători și proprietarii agricoli puteau fi apropiate de "neoiobăgia" teoretizată de către Constantin Dobrogeanu Gherea în 1910, când Occidentul avea cu totul alte modele de dezvoltare.

Curentul socialist se dezvoltase în Occidentul german, fiind însușit de către intelectualitatea rusă, ajungând și în spațiul românesc. Totuși, criticile teoreticienilor germani asupra istoriei românilor și asupra reformei lui Cuza făceu din nou impopular mediul cultural german, din motive ușor de înțeles[13]. Colaboraționismul ultimului mare lider consevator, Alexandru Marghiloman cu Germania în calitate de ocupant a dus la moartea politică a conservatorismului imediat după Marea Unire[14].

Modelul politic francez a câștigat confruntarea cu modelul politic german. Ca stat aflat la întrepătrunderea intereselor marilor imperii, România era dependentă cultural, social, politic de modelele statelor dezvoltate care aveau statutul de mare putere. Intelectualitatea română nu a reușită să găsească o cale originală de dezvoltare în epoca modernă. Nici așa-zisele mișcări naționaliste, extremiste din deceniul al treilea al secolului XX nu au avut decât un strat românesc, substratul regăsindu-se în ideologiile extremiste occidentale cu accente rasiste și xenofobe. Ele au reprezentat matricea în care s-au creat curentele naționaliste

[12] Titu Maiorescu, *În contra direcţiei de astăzi în cultura română (1868)*, în Titu Maiorescu, *Critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p. 122-130.
[13] Constantin Dobrogeanu Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p.50-51.
[14] Anastasie Iordache, *op.cit.*, p.10-15.

românești interbelice, după cum și mișcările de extrema stângă au avut ca substrat modelul socialiștilor din Rusia, cu ramificații în spațiul francofon, Franța și Elveția. În 1917, Germania era statul care a contribuit la promovarea doctrinei radicale a lui Vladimir Ilici Lenin, începând din aprilie 1917 și cuminând cu revoluția din 25 octombre 1917. Ideologia comunismului a scos Rusia sovietică din Primul Război Mondial. Paradoxal, în 1919, România a înlăturat guvernul pro-bolșevic, al lui Bela Kun din Ungaria, pe motiv că nu recunoștea actul istoric de la 1 decembrie 1918.

Trecuseră 40 de ani de la dobândirea independendenței de stat a României și țara noastră devenise România Mare. Marea Unire i-a adus laolaltă pe români, maghiari, sași, secui, evrei, dar și pe lipoveni, turci, tătari, sârbi, șvabi, ruteni, însă după ce modelul statal german a dispărut din fostele provincii românești din Austro-Ungaria, românii au fost și mai puțin tentați de modelul german. Reformele perioadei interbelice continuau să aibă inspirație franceză[15]. Eșecul Republicii germane de la Weimar, apariția extremei drepte, ascensiunea lui Adolf Hitler au readus după 1927, anul instalării Regenței suflul modelului german.

Deja în 1937, extrema dreaptă în România (supralicitând fermentul ortodox și naționalist, dublat de antisemitism) care dorea să se legitimeze prin raportarea la valorile promovate de Germania nazistă (intoleranță, antisemitism, teoria purității rasiale) devenea a treia forță politică a țării. Lumea aluneca spre al doilea război mondial cu o viteză ametitoare.

Dar oare cum s-a schimbat România în următorii 11 ani, adică din 1937 și până la 1948? În 1938, Carol al II-lea instituia monarhia autoritară care va dura până în septembrie 1940. A creat 10 ținuturi conduse de rezidenți regali, a dat o Constituție redactată de Istrate Micescu, în care totul se construia pe adeziunea și jurământul față de Rege.

Dar oare cum se ajunsese aici? De ce Regele Carol al II-lea a redescoperit tradiționalismul, românismul?

Am specificat mai sus că Marea Unire a adus laolaltă nu doar românii din toate teritoriile răpite în secolele anterioare de puterile vecine, adusese și o diversitate etnică, dublată de tradiții specifice acelor imperii. Așadar, deși se făcuse unificare monetară, a sistemului metric, votul devenise universal (femeile vor vota abia din 1938 însă), diferențele regionale existau, ca și mentalitățile specifice. Una gândeau românii din Dobrogea, influențați de mentalul otoman, altfel o făceau bănățenii și ardelenii, influențați de mentalul maghiar naționalist și secundar de cel german, altfel gândeau bucovinenii, influențați de austrieci și total diferit gândeau românii din Basarabia, aflați sub dominație rusească.

Regele Carol al II-lea născut în 1893, se formează cultural, într-o epocă dominată de redescoperirea elementelor naționale. În 1890, basarabeanul Constantin Stere, jurnalist, avocat venit în România, punea bazele poporanismului, un curent care se înscria pe linia tradiționalismului de la 1840, încurajat de junimism, după 1860, curente aparent uitate prin alinierea României la curentele de inspirație franceză, britanică, mai exact liberalismul, socialismul, mai puțin prezent ca forță politică dar vizibil și el sub influență narodnicistă rusă.

Între 1901 și 1910, revista Sămănătorul animată între alții de istoricul Nicolae Iorga reînvie cultul față de țăran, munca lui grea, reia teza dintre boierul tradiționalist patriarhal și arendașul „venetic" (evreu, grec în general). Nicolae Iorga, fapt relatat și de rapoartele secrete austro-ungare livrate Vienei de către Legația Austro-Ungară din București, era profesorul principelui Carol, viitorul Carol al II-lea, iar austro-ungarii la 1910-1914 (acesta avea 21 de ani în 1914) considerau că deja lucrurile evoluau contrar așteptărilor austro-ungare.

Nici dinspre partea Rusiei, nu veneau idei prea ușor de asimilat de societatea românească. Constantin Dobrogeanu Gherea, Zamfir și Ecaterina Arbore vor critica acid reformele secolului XIX, considerându-le burgheze și inadecvate luptei de clasă. Paradoxal, după 1964, în anii comunismului național, dar mai ales în anii 80 ai secolului XX, nume ca

[15] Ioan Scurtu, *Viața politică din România 1918–1944*, Editura Albatros, București, 1982, p.41.

Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza sau domnitorii medievali unificatori sunt folosiți ca modele de către istoriografia comunistă, care capătă accente protocroniste (dacismul, tracologia) încurajate de intelectuali aparținând mentalității de dinainte de 1944, dar tolerate de regimul comunist român aflat în conflict cu sovieticii și căutând susținerea SUA, Franței, Marii Britanii, Germaniei Federale etc.

Nu este deloc întâmplător că după câteva experiențe politice dezamăgitoare la debutul anilor 30, în anii de vârf ai Marii Crize (1929-1933), Nicolae Iorga devine un carlist în adevăratul înțeles al cuvântului.

Carol al II-lea construiește Frontul Renașterii Naționale, denumit ulterior Partidul Națiunii, partid unic, totalitar, după ce anterior opusese PNL-ului care în 1926 îl scosese din linia dinastică, nou fondatul PNȚ în octombrie 1926, pentru ca apoi, lăsând legionarii să comită asasinate, bulversase viața politică, iar în 1938, ca mediator al vieții politice îl adusese pe Patriarhul Miron Cristea, primul patriarh român întronizat ca atare în 1925.

Din 1940, generalul Ion Antonescu, autoritar, antisemit, coabitează de conveniență cu legionarii numai cât să poată să obțină încrederea lui Hitler, de care încercase în martie 1939, să se agațe și Carol al II-lea, alungat în 1940.

Carol al II-lea distrusese spectrul relațiilor diplomatice, ezitase să consolideze relațiile cu Anglia și Franța, cu URSS se stabiliseră relații abia în 1934. Mica Înțelegere din 1921, Înțelegerea Balcanică din 1934 erau înțelegeri regionale, bazate mai mult pe moștenirea viziunii mamei sale, Regina Maria, denumită „soacra Balcanilor". De fapt, niciunul din aliații regionali ai României, adică Iugoslavia, Cehoslovacia, Grecia, Turcia nu aveau o stabilitate a relațiilor diplomatice care să le garanteze integritatea în fața revizionismului și asta s-a văzut din 1938, când Cehoslovacia a fost sfârtecată până în 1940 când România a fost mutilată de vecinii ei cu excepția Iugoslaviei (Cehoslovacia și Polonia dispăruseră în 1939) și în 1941 când Iugoslavia și Grecia dispăruseră sub loviturile Reichului. Turcia păstrase o neutralitate cauzată de poziția ei geo-strategică, dar asta nu ajuta România decât să sondeze după intrarea sa în război de partea Axei prin participarea la Războiul anti-sovietic, posibilitatea ca să treacă de partea Națiunilor Unite prin negocieri secrete la Ankara.

Deja încă de prin 1942-1943, Marea Britanie considera că URSS urma să aibă primul cuvânt în privința aliaților Germaniei din Est, așa cum era România. De aceea, negocierile lui Iuliu Maniu, Barbu A Știrbei s-au lovit de inerția britanică (Franța capitulase în 1940) și cea americană, cele două state făcând concesii lui Stalin.

Din august 1944 până în vara lui 1948, la naționalizare (după intrarea în vigoare a Tratatului de Pace de la Paris care nu ne recunoscuse cobeligeranța, România fiind considerată stat învins), România a intrat sub „modelarea" sovietică. Se fondase Comisia Aliată de Control, SUA și Marea Britanie lăsând URSS să facă ce voia în România, limitându-se la unele proteste prin 1945-1946. Guvernele Sănătescu și Rădescu sunt tot mai presate de URSS să cedeze teren, la 6 martie 1945 se instalează primul guvern comunist. Se desființează Senatul, alegerile din 19 noiembrie 1946 sunt câștigate de comuniști, partidele istorice, regenerate după 1944 au rol din ce în ce mai decorativ. În primăvara lui 1947, are loc înscenarea de la Tămădău care îi scoate din joc pe național-țărăniști, care până în toamnă sunt condamnați la închisoare (Iuliu Maniu, Ilie Lazăr etc).

La 30 decembrie 1947, regele Mihai a fost forțat să abdice și s-a proclamat Republica Populară Română, cu un prezidiu și o Mare Adunare Națională, un guvern formate exclusiv din comuniști care în februarie 1948 fuzionează cu social-democrații și fondează Partidul Muncitoresc Român.

În vara anului 1948, apare naționalizarea economiei și debutează colectivizarea. Tot în 1948, apare Constituția RPR, județele sunt desființate și se trece la administrație formată din regiuni, raioane, evident, pe model sovietic.

În concluzie, secolul 1848-1948 este poate cel mai efervescent secol din Istoria Românilor și din Istoria României prin ansamblul schimbărilor, de natură politică, socială, economică și nu în ultimul rând al mentalităților.

Perioada 1948-1958 va fi denumită „obsedantul deceniu", când elita românească va fi decapitată și totul va trece prin prisma și viziunea consilierilor sovietici. Se dorea eliminarea curentelor politice, persoanelor și mentalităților indezirabile. Cu o existență de 23 de ani în 1944 și aflați în ilegalitate de 20 de ani, comuniștii devin în 1948, forța dominantă în România. Să nu uităm că până în 1954 funcționează Sovrom-urile iar în 1958, Armata Roșie se retrage din România. România a trebuit să plătească despăgubiri de 300 milioane dolari, la nivelul anului 1938, ceea ce în mod real, a reprezentat din cauza devalorizării leului românesc o sumă de peste 1,2 miliarde dolari, adică de patru ori suma prevăzută în Tratatul de la Paris din 10 februarie 1947.

BIBLIOGRAPHY

Adăniloaie, Nichita, Berindei, Dan, *Reforma agrară din 1864,* Editura Academiei, Bucureşti, 1967.

Bălcescu, Nicolae, *Patru studii istorice* (Ediție Pete P.Panaitescu), Editura "Cartea Românească", București, 1928.

Berindei Dan (coordon.), *Istoria Românilor,* vol. VII, tom. 1, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

Dobrogeanu Gherea, Constantin *Neoiobăgia*, București, 1910.

Hitchins, Keith, *România 1866-1847*, Ediţia a IV-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013.

Iordache, Anastasie, *Originile şi constituirea Partidului Conservator din România,* Editura Paideia, 1999.

Kogălniceanu, Mihail, *Introducţie la Dacia Literară*, în "Dacia Literară", nr.1-2(100-101), Anul XXIII (Serie Nouă), Iași, 2012.

Maiorescu, Titu, *Critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1989.

Platon, Gheorghe *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985.

Scurtu, Ioan, *Viața politică din România 1918–1944*, Editura Albatros, București, 1982.

Scurtu Ioan, Curculescu, Marian, Dincă, Constantin, Soare, Aurel Constantin, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, ediţia a II-a, Editura Petrion, Bucureşti, 2000.

Stan, Apostol, *Putere politică şi democraţie în România: 1859-1918*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995.

Stan, Apostol, Iosa, Mircea, *Liberalismul politic în România. De la origini până la 1918*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

ORTHODOX CHURCHES, PRIESTS AND BELIEVERS IN BIHOR IN 1860

Cristian Apati
PhD, archivist, Bihor County National Archives Service

Abstract: The documentary fund created by the Orthodox Church in Bihor includes a large number of historiographically unused documents until now. I found in this fund a series of parish registers elaborated, according to an imposed pattern, in the year 1860. Among the recorded information we find the following categories: the number of houses, the number of believers, the number and condition of churches, parish houses, income, the number of priests, their names, the position held, the schools completed, the languages known, assessments of the morality of the clergy. The present communication aims to highlight this archival material, to reduce the white pages of the history of the Bihor Orthodox Church.

Keywords: Bihor County, Orthodox churches, priests, believers, conscripts

Fondul documentar creat de Biserica ortodoxă din Bihor cuprinde un număr mare de acte nevalorificate istoriografic până în prezent. Am depistat în acest fond o serie de conscrieri parohiale elaborate, după un tipar impus, în anul 1860, în limba română cu caractere chirilice. Printre informațiile consemnate regăsim următoarele categorii: numărul caselor, numărul credincioșilor, numărul și starea bisericilor, a caselor parohiale, veniturile, numărul preoților, numele lor, funcția deținută, școlile absolvite, limbile cunoscute, aprecieri asupra moralității clerului.

Comunicarea de față își propune să pună în valoare acest material arhivistic, să reducă din paginile albe ale istoriei Bisericii ortodoxe bihorene. Datele pe care le vom etala mai jos nu se regăsesc în *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, lucrarea lui Gheorghe Lițiu[1], nici în *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalităţi (1706-1918)*, a istoricului arădean Pavel Vesa[2], precum nici în cartea *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea 1848-1918*, autor Marius Eppel[3]; nici Ioan-Sorin Cuc, în *Episcopia Ortodoxă de Oradea (1920-1940)*, cu toate că alocă un spațiu important perioadei anterioare anului 1920, nu trimite la aceste izvoare[4]. Efortul noastru continuă o linie anterioară de cercetare prin care am pus în circuitul științific o sumă de conscrieri ortodoxe bihorene, sumă care s-a limitat atunci la anii 40 ai secolului al XIX-lea[5]. Asemănător, pentru anul 1867, Pavel Cherescu a publicat *Episcopia Aradului în anul 1867*[6].

Constrânși de spațiul editorial, prezentăm aici doar însemnările referitoare la parohiile circumscrise „cercul politic" Aleșd[7].

Despre credincioși și biserici (averea bisericilor)

[1] Gheorghe Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2002.
[2] Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalităţi (1706-1918)*, Cluj-Napoca, 2006.
[3] Marius Eppel, *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea 1848-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012.
[4] Ioan-Sorin Cuc, *Episcopia Ortodoxă de Oradea (1920-1940)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2005.
[5] Cristian Apati, *Statul austriac și Biserica ortodoxă din Transilvania și Ungaria în efortul de modernizare a lumii românești (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, Editura Primus, Oradea, 2015.
[6] Pavel Cherescu, *Episcopia Aradului în anul 1867*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2008.
[7] Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, fond *Episcopia Ortodoxă Oradea*, inv. 538, dos. 47, f. 247-347.

Nr. crt.	Locul parohial şi filialele	Nr. case	Nr. suflete	Starea bisericii	Pământul parohial în iugăre	Casa parohială	Numele preotului
1	TINĂUD cercul Aleşd	125	630	Bună – nu spune din ce material	10	De mijloc	Ştefan Morarescu
	Fil. Groşi	65	400	-	-	-	-
2	PEŞTEŞU cercul Aleşd	160	800	Re – nu spune din ce material	2	bună	Ioan Popovici
3	LUGAŞU DE JOSU cercul Aleşd	115	620	Slabă – nu spune din ce material	9	bună	Gligorie Topan
4	LUGAŞU DE SUS cercul Aleşd	100	500	De mijloc – nu spune din ce material	10	În stare bună	Theodor Filip
5	HUSASĂU (KIS UIFALU) cercul Aleşd	140	710	Bună – nu spune din ce material	12	De mijloc	Ioan Gavrilaş Pavel Gavrilaş
6	KIS INEU cercul Aleşd	137	712	Bună – nu spune din ce material	38	Tare slabă	Simeon Bica Iosif Popovici
7	SĂBOLCIU cercul Aleşd	74	348	De mijloc – nu spune din ce material	12	De mijloc	Ioan Popovici
8	BĂLAE cercul Aleşd	100	556	bună– nu spune din ce material	7	slabă	Moise Popovici
9	BOTEAN cercul Aleşd	60	324	De mijloc– nu spune din ce material	10	slabă	Moise Popovici
10	M. TELEGD cercul Aleşd	35	194	Bună– nu spune din ce material	12	De mijloc	Ioan Popovici
	Fil. P. Uilak	2	8	-	-	-	-
	Fil. Poşolaka	5	23	-	-	-	-
11	VALEA MARE cercul Aleşd	100	539	Rea– nu spune din ce material	2,5	În stare re	Gavril Antonescu
12	CETEA cercul Aleşd	100	556	De mijloc– nu spune din ce material	3	-	Ioan Antonescu
13	SĂCĂDAT cercul Aleşd	140	797	De mijloc– nu spune din ce material	7	În ce mai re stare	Dimitrie Dărăban
14	CORNIŢEL cercul Aleşd	90	563	De mijloc – nu spune din ce material	5	În satre bună	Iosif Antonescu

15	VALEA NEAGRĂ cercul Aleşd	89	491	De mijloc	2	În stare de mijloc	Georgie Plaşa
16	FEKETE TO cercul Aleşd	270	1525	De piatră, în starea cea mai bună	-	-	Petru Bulzan Iosif Giucovici
	Fil. Bucea	60	350	bună	-	slabă	-
17	REMEŢU cercul Aleşd	65	352	slabă	2,5	De mijloc	Mihail Cerea
	Fil. Ponoară	120	780	De mijloc	1	-	-
18	LORĂU cercul Aleşd	90	580	Ce mai re	-	De mijloc	Filimon Popovici
19	BULZ cercul Aleşd	220	1100	slabă	0,5	Nu este	Petru Laţcău
20	DAMOŞ cercul Aleşd	60	310	slabă	-	-	O admin. preotul din Remeţ
21	BRATCA cercul Aleşd	160	1000	slabă	1	slabă	Lupu Groza
22	BĂLNACA cercul Aleşd	170	1500	Ce mai slabă	-	-	Alexandru Coste
23	BEZNEA cercul Aleşd	370	1852	În stare bună	Ecle-jia este sub pârâ	De casa parohială se întrebuin-ţează şcoala	Nicolae Tonţ
24	ŞUNCUIUŞ cercul Aleşd	175	1450	De mijloc	-	-	Ioan Groza
25	BIRTIN cercul Aleşd	54	273	De mijloc	1	În ce mai re stare	[Kavaşi] Pap Nicolae
26	JOSANI cercul Aleşd	46	230	slabă	-	bună	Mihail Anton
	Fil. Gălişeni	42	210	slabă	3	-	-
27	BUTAN cercul Aleşd	36	188	Slabă	3	re	Petru Popovici
	Fil. Măgeşti	27	160	-			
28	CĂLĂŢE cercul Aleşd	83	560	slabă	10	De mijloc	Vasilie Popovici
29	ORTITEAG cercul Aleşd	65	400	slabă	15	slabă	Florian [Gliţe]
30	CACUCIU ROMÂNESC cercul Aleşd	44	234	Slabă	4	Re	Florian [Gliţe] preot în Ortiteag
	Fil. Cacuciu Unguresc	29	163	-	-	-	-
31	AŞTILEU cercul Aleşd	76	424	slabă	3	De mijloc	Flore To[s]a
32	PEŞTERE cercul Aleşd	86	490	slabă	6	slabă	Se admin. prin preotul din Aştileu

33	PIATRA cercul Aleşd	65	360	slabă	-	-	Se admin. prin preotul din Hotaru
34	HOTAR cercul Aleşd	127	786	slabă	9	Slabă	Zaharie Piţiş
	Fil. Teleki (M. Telki)	9	40	slabă	-	-	-
35	CHESTAG cercul Aleşd	75	384	De mijloc	2	slabă	Dimitrie Pap
36	ŢEŢCHE cercul Aleşd	54	325	slabă	2	-	Se adnim. Prin preotul din Chestag
37	VIRCELOG cercul Aleşd	90	469	Foarte re	10	slabă	Se admin. prin preotul din Şergeş
38	FANCICA cercul Aleşd	72	307	slabă	5	re	Gavril Ungur
39	SURDUC cercul Aleşd	115	635	De mijloc	16	Nu este	Ioan [Vese]
40	ŞERGEŞ cercul Aleşd	110	546	De mijloc	12	În ce mai re stare	Teodor Popovici
41	TELECUŞ (Telkesd) cercul Aleşd	94	450	slabă	8	De mijloc	Georgie Popovici
42	BORŞEA cercul Aleşd	70	380	bună	10	Nu este	Ioan Meşter
43	LUNCŞOARĂ cercul Aleşd	245	1479	În stare bună	1,5	De mijloc	Gavril Creţu Petru Popovici
44	GHEGHIA cercul Aleşd	35	168	De mijloc	2	-	Se admin. prin preotul admin. din Luncşoara

Despre preoți

Nr. crt.	Numele preotului	Categoria slujbei	Anul nasterii / Anul hirotonirii	Ştiinţele pregătitoare	Cunoştinţa limbilor	Săvârşit-au cursurile clericale?	Moralitatea	Despre împlinirea datoriilor / Însurat sau văduv?	Câţi prunci necrescuti ?
1	Ştefan Morarescu	paroh	1810 / 1833	Preparandia 4 clase	Rom., ung	-	bună	sârguitoriu / îns	4

2	Ioan Popovici	-	1820	1843	teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu	îns	6
3	Gligorie Topan	paroh	1817	1847	1 clasă gimnazială şi Teologia	Rom., ung.	-	pătată	sârguitoriu	îns	2
4	Theodor Filip	Paroh şi namesnic	1829	1852	6 clase gimnaziale şi Teologia	Rom., ung., latin.	săvârşit	Ecsemp.	Foarte sârguitoriu	îns	2
5	Ioan Gavrilaş	Paroh emerit şi [vicariu]	1799	1825	preparandia	Rom.	-	bună	sârguitoriu	îns	-
	Pavel Gavrilaş	-	1824	1848	teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu	văd	-
6	Simeon Bica	paroh	1812	1839	Şcoalele juridice şi teologia	Rom., ung., latin, sârb.	-	bună	sârguitoriu	îns	-
	Iosif Popovici	capelan	1822	1847	Teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu	îns	1
7	Ioan Popovici	Admin.	1800	1834	Triviale	Rom.	-	pătată	leneşu	îns	2
8	Moise Popovici	Admin.	1824	1850	Triviale	Rom., ung.	-	bună	sârguitoriu	îns	6
9	Moise Popovici	Admin.	1824	1850	Triviale	Rom., ung.	-	bună	sârguitoriu	îns	6

10	Ioan Popovici	Admin.	1822	1849	Gimnaziu inferior	Rom.,ung., germ.	-	Tare pătată	sârguitoriu	înv	3
11	Gavril Antonescu	Admin.	1828	1850	triviale	Rom., ung.	-	bună	sârguitoriu	îns	4
12	Ioan Antonescu	paroh	1794	1818	triviale	Rom.	-	Exempl.	Foarte sârguitoriu	văd	1
13	Dimitrie Dărăban	paroh	1822	1847	teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârgutioriu	îns	5
14	Iosif Antonescu	Admin.	1819	1843	2 clase de gimnaziu şi Teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu	îns	7
15	Georgie Plaşa	Admin.	1832	1860	6 clase de gimnaziu şi teologia	Rom., ung., latin	săvârşit	bună	sârguitoare	îns	2
16	Petru Bulzan	Paroh şi vicariu protopop	1822	1844	teologia	Rom., ung.	săvârşit	Exempl.	sârguitoriu	îns	7
	Iosif Giucovici	paroh	1813	1838	6 clase gimnaziale şi teologia în Sibiu	Rom., ung., germ., latin	săvârşit	pătată	sârguitoriu	văd	-
17	Mihail Cerea	Admin.	1828	1852	triviale	Rom., ung.	-	bună	sârguitoriu	îns	1

18	Filimon Popovici	Admin.	1805	1840	triviale	Rom.	-	Ce mai rea moralitate Cel mai trândav și				îns	-
19	Petru Laţcău	Admin.	1822	1843	teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu			îns	5
20	O admin. preotul din Remeţ												
21	Lupu Groza	Admin.	1825	1850	trivială	Rom.	-	pătată	trândav			îns	6
22	Alexandru Coste	Admin.	1817	1850	trivială	Rom.	-	dejosată	trândav			îns	3
23	Nicolae Tonţ	Admin.	1811	1850	preparandia	Rom., ung.	-	cerbicoază	sârguitoriu			îns	9
24	Ioan Groza	Admin.	1815	1850	triviale	Rom.	-	pătată	sârguitoriu			văd	-
25	[Kavaşi] Pap Nicolae	Admin.	1825	1847	4 clase gimnaziale şi Teologia	Rom., ung., latin.	-	cerbicoază	sărguitoriu			îns	4
26	Mihail Anton	Admin.	1826	1860	3 clase gimnaziale şi Teologia	Rom., ung.	săvârşit	Exempl.	Foarte sârguitoriu			îns	-
27	Petru Popovici	Admin.	1800	1820	trivială	Rom., ung.	-	bună	sârguitoriu			îns	1

28	Vasilie Popovici	Admin.	1819	1849	triviale	Rom.	-	ce mai re	trândav	îns	4
29	Florian [Gliţe]	Admin.	1816	1846	4 clase gimnaziale şi Teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu	îns	4
30	Florian [Gliţe] preot în Ortiteag, Admin.										
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31	Flore To[s]a	Admin.	1822	1850	trivială	Rom.	-	pătată	trândav	îns	7
32	Se admin. prin preotul din Aştileu										
33	Se admin. prin preotul din Hotaru										
34	Zaharie Piţiş	Admin.	1820	1850	triviale	Rom.	-	bună	sârguitoriu	îns	4
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	Dimitrie Pap	Admin.	1814	1841	Triviale şi Teologia	Rom., ung.	săvârşit	Primejdioasă	trândav	îns	4
36	Se admin. prin preotul din Chestag										
37	Se admin. prin preotul din Şergeş										
38	Gavril Ungur	Admin.	1808	1850	trivială	Rom.	-	bună	sârguitoriu	îns	4
39	Ioan [Vese]	Admin.	1820	1841	Teologia	Rom., ung.	săvârşit	bună	sârguitoriu	îns	5
40	Teodor Popovici	Admin.	1828	1851	triviale	Rom., ung.	-	bună	sârguitoriu	Îns	3

41	Georgie Popovici	Admin.	1812	1848	Teologia	Rom.	săvârșit	bună	sârguitoriu	îns		2
42	Ioan Meşter	Admin.	1815	1850	triviale	Rom.	-	bună	sârguitoriu	îns		5
43	Gavril Creţu	Admin.	1804	1827	triviale	Rom.	-	Cerbicos	sârguitoriu	îns		2
	Petru Popovici	Admin.	1825	1850	triviale	Rom., ung.	-	Cerbi-cos	sârguitoriu	îns		2
44	Se admin. prin preotul admin. din Luncşoara											

Informații privind restul parohiilor, ale căror documente au ajuns până la noi, le vom publica în viitor.

BIBLIOGRAPHY

1) Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, fond *Episcopia Ortodoxă Oradea*, inv. 538, dos. 47.

2) Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalităţi (1706-1918)*, Cluj-Napoca, 2006.

3) Gheorghe Liţiu, *Eparhia Aradului şi Bihorului 1848-1860*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2002.

4) Pavel Cherescu, *Episcopia Aradului în anul 1867*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2008.

5) Marius Eppel, *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea 1848-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012.

6) Cristian Apati, *Statul austriac și Biserica ortodoxă din Transilvania și Ungaria în efortul de modernizare a lumii românești (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, Editura Primus, Oradea, 2015.

7) Ioan-Sorin Cuc, *Episcopia Ortodoxă de Oradea (1920-1940)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2005.

FOR THE FIRST TIME ON AFRICAN SOIL. NICOLAE CEAUȘESCU'S VISIT TO MOROCCO (DECEMBER 7-11, 1970)

Bogdan Iulian Ranteș
PhD

Abstract: The present work aims to analyze Nicolae Ceaușescu's visit to Morocco in 1970. This was a special event because it was the first visit of the Romanian dictator to a country on the African continent. The two countries established diplomatic relations in 1963, after Romania had previously recognized Morocco's independence in 1956. After several reciprocal visits at governmental level, the two leaders invited each other to visit each other's country in 1970. King Hassan II had a busy schedule of foreign visits that year, so Nicolae Ceaușescu agreed to visit the North African state between December 7-11. At the beginning, it will be presented how the visit was organized by the MAE specialists, what proposals were made and how the negotiations with the Moroccan side were carried out in order for the event to take place in optimal conditions. In the second part of the paper, the way in which the visit was carried out will be analyzed: the schedule of the Romanian dictator in Morocco, the places in the country where he arrived, the discussions with King Hassan II and other Moroccan officials and the signed documents. Finally, it will be presented how this event was speculated from a propaganda point of view in the print media of the two countries.

Keywords: diplomatic relations, economic relations, cultural relations, Hassan II, propaganda

Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Maroc, din perioada 7-11 decembrie 1970 a marcat o premieră pentru diplomația română, fiind prima de acest fel într-o țară africană și arabă în același timp. Acest eveniment a fost benefic pentru imaginea lui Ceaușescu deoarece, în acea perioadă, România avea o relație tensionată cu majoritatea statelor arabe datorită ridicării nivelului de reprezentare diplomatică în Israel la rang de ambasadă în anul 1969. Acest lucru a dus la o reacție vehementă a unor state arabe, în frunte cu RAU (Egipt) și Siria care au rupt relațiile diplomatice cu România. Alte state, mai moderate, au continuat să aibă relații cu RSR însă acestea au scăzut considerabil în intensitate. Marocul nu a fost ales întâmplător pentru vizita lui Ceaușescu, regele acestuia, Hassan al II-lea, fiind foarte apropiat de SUA, iar datorită faptului că era cel mai îndepărtat stat arab față de Orientul Mijlociu, nu se manifesta foarte mult pentru susținerea cauzei palestiniene, acest lucru fiind făcut mai mult la nivel declarativ. De asemenea, contactele dintre cele două țări erau unele vechi, datând încă din secolul al XIX-lea, unul din primii români ajunși în acea țară fiind Vasile Alecsandri, care în anul 1853 a călătorit între orașele marocane Tanger și Tetuan.

Mai mult, în perioada interbelică unele legații ale României din statele occidentale au solicitat de mai multe ori guvernului deschiderea unui consulat în statul nord-african care în acea perioadă se afla sub dominația franceză, însă acesta a refuzat de mai multe ori. În anul 1935 a fost deschis primul Consulat onorific al României în Maroc, mai exact în orașul Tanger, la propunerea Legației române din Belgia, acesta fiind închis în anul 1942, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial.[1]

După 1945, România comunistă a sprijinit lupta marocanilor pentru obținerea independenței, care a fost obținută la 17 august 1956, iar țara noastră a fost printre primele state care au recunoscut oficial acest lucru.

[1] Vasile Gliga (coord.), *Reprezentanțele diplomatice ale României,* vol. III, București, Editura Politică, 1973, p. 400.

În anul 1962 cele două țări au stabilit relații la rang de ambasadă, iar în luna septembrie România a deschis la rabat un oficiu diplomatic sub conducerea unui însărcinat cu afaceri. În anul 1966 a fost acreditat primul ambasador român în Maroc, în persoana lui Cornel Burtică, acesta având reședința la Roma. În 1969 a fost acreditat și primul ambasador marocan în România, acesta având reședința la Belgrad.[2]

Începând cu anii 60 au avut loc mai multe vizite reciproce ale unor delegații ale celor două țări, cele mai importante fiind vizita în Maroc a ministrului român de externe, Corneliu Mănescu, din anul 1968 și cea a ministrului marocan de externe, Ahmed Laraki, în România, în anul 1969.

I. Pregătirea vizitei

Inițial, partea română stabilise invitarea în România a regelui Hassan al II-lea încă din anul 1969, atunci când Corneliu Mănescu i-a propus acest lucru omologului său marocan, Laraki, în timpul în timpul unei Sesiuni a ONU, care a fost de-acord, afirmând că regele „va accepta cu plăcere invitația". În consecință, ministrul român de externe i-a solicitat noului ambasador al României la Rabat, care urma să-și prezinte scrisorile de acreditare, ca după terminarea festivităților să îi transmită invitația din partea Consiliului de Stat de a face o vizită în România în anul 1970.[3]

În luna ianuarie a anului 1970, Ahmed Laraki, ministrul de externe marocan care în același timp ocupa și funcția de prim-ministru, i-a făcut o invitație președintelui Consiliului de Miniștri al RSR, Ion Gheorghe Maurer, de a vizita statul nord-african. El i-a spus ambasadorului român în timpul unei audiențe că își amintea cu plăcere de convorbirea avută la București cu primul-ministru român în timpul vizitei din 1969 și ar fi dorit continuarea acesteia în capitala Marocului. În cadrul aceleiași întrevederi, oficialul statului nord-african i-a spus ambasadorului român că vizita lui Hassan al II-lea în RSR avea șanse mici să se desfășoare în acel an deoarece regele avea foarte multe vizite externe de făcut, inclusiv unele amânate din anul 1969.[4]

Ministerul român al Afacerilor Externe a fost inițial de-acord cu această vizită, însă, în luna februarie i-a trimis o telegramă ambasadorului de la Rabat prin care îi solicita să discute cu oficialii marocani pentru a găsi o soluție ca în anul 1970 să aibă loc o vizită la cel mai înalt nivel între cele două țări, datorită potențialului dezvoltării relațiilor dintre acestea. În același document se menționa faptul că în cazul în care ambasadorului i se comunica faptul că regele aveau o agendă foarte încărcată de vizite externe să se aducă în discuția invitația adresată lui Ceaușescu de a vizita Marocul, în anul 1969 de către Laraki.[5]

În data de 24 februarie 1970, ambasadorul român la Rabat a fost primit în audiență de primul-ministru, Ahmed Laraki, pentru a discuta despre organizarea vizitei la nivel înalt a unuia dintre cei doi conducători în anul 1970. Inițial, diplomatul român a propus ca după terminarea vizitei din Iugoslavia, regele Hassan al II-lea putea face și o escală de câteva zile în România, însă Laraki i-a adus la cunoștință că datorită programului încărcat al monarhului, nici vizita în Iugoslavia nu mai era sigură, existând posibilitatea de a fi amânată din nou. După aceea s-a adus în discuție posibilitatea ca Ceaușescu să facă o vizită în Maroc, oficialul marocan afirmând că regele ar fi extrem de bucuros să îl cunoască personal pe dictatorul român. În acest sens, el a afirmat că agenda lui Hassan al II-lea era mai liberă în toamna anului 1970 cu excepția lunii noiembrie atunci când erau interzise toate ceremoniile oficiale

[2] *Ibidem*, f. 401.
[3] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 257 (problema 220/ an 1970/ Maroc), ff. 6-7.
[4] *Ibidem*, ff. 8-10.
[5] *Ibidem*, ff. 23-24.

din cauza ramadan-ului. Într-o telegramă adresată MAE, ambasadorul român propunea să se accepte invitația ca Ceaușescu să viziteze Marocul, propunând ca perioadă luna octombrie sau prima jumătate a lunii decembrie.[6]

În data de 28 martie 1970 specialiștii MAE au realizat o notă de propuneri în care concluzionau că „ *...sublinierea de către primul-ministru marocan a dorinței de a avea loc în 1970 vizita în Maroc a președintelui Consiliului de Stat, cât și invitația lansată tovarășului Ion Gheorghe Maurer atestă interesul părții marocane de a realiza, încă din acest an, un contact la nivel înalt între RSR și Regatul Maroc. Față de cele de mai sus și având în vedere interesul țării noastre pentru dezvoltarea relațiilor economice cu Marocul, țară care dispune de însemnate rezerve de materii prime, în special fosfați și minereu de fier, precum și importanța politică a unei astfel de acțiuni pentru ansamblul relațiilor român-arabe, propunem să se dea curs invitației adresate de regele Marocului președintelui Consiliului de Stat de a efectua o vizită oficială în Maroc în cursul anului 1970.*"[7]

În data de 14 aprilie 1970, ambasadorul român la rabat, Vasile Mircea, i-a adus la cunoștință primului-ministru marocan că Nicolae Ceaușescu acceptă invitația verbală a regelui de a efectua o vizită în Maroc în acel an. Premierul Laraki a fost de-acord spunându-i diplomatului român că în cel mai scurt timp va primi și invitația scrisă din partea regelui pentru ca evenimentul să aibă loc.

La sfârșitul lunii aprilie partea marocană a sugerat ambasadei române că regele ar fi fost încântat ca vizita lui Ceaușescu în Maroc să aibă loc la începutul lunii decembrie, așa cum fusese una din propunerile părții române. Evenimentul a fost stabilit oficial de partea română după ce vizita a fost aprobată în cadrul Prezidiului Permanent al CC al PCR din data de 9 mai 1970, perioada desfășurării acesteia fiind stabilită inițial în intervalul 7-12 decembrie.[8]

Vizita a fost oficializată și de partea marocană, după ce, la 25 mai 1970, ambasadorul statului nord-african acreditat la București i-a înmânat lui Ceaușescu o scrisoare din partea regelui Hassan al II-lea care conținea invitația scrisă de a efectua o vizită în țara sa, însoțit de soție.[9]

Pe lângă această misiune, diplomatul marocan a mai avut întâlniri cu diverși funcționari din cadrul MAE, iar în data de 27 mai a fost primit de primul adjunct, George Macovescu, discutând cu aceștia detalii despre organizarea vizitei dar și despre relațiile dintre cele două țări, concluzionând că în ciuda faptului că cele politice și culturale erau destul de dezvoltate, cele economice se aflau destul de în urmă și trebuiau găsite soluții pentru creșterea nivelului acestora. În data de 28 mai, ambasadorul statului nord-african a avut și o audiență la Ministerul Petrolului.[10]

S-a stabilit ca răspunsul oficial al lui Ceaușescu se fie tot scris, sub forma unei scrisori, care urma să-i fie înmânată personal regelui de către ambasadorul român la Rabat, în luna iunie. Însă, conform unor telegrame ale diplomatului român a apărut o problemă deoarece regele era foarte ocupat în acea perioadă datorită organizării unor alegeri în Maroc și nu l-a putut primi în audiență pe acesta. Într-un final Vasile Mircea a cerut aprobarea superiorilor săi din MAE pentru a înmâna scrisoarea altui oficial marocan, cum ar fi primul ministru sau ministrul de externe.[11]

---

[6] *Ibidem*, ff. 25-26.
[7] *Ibidem*, ff. 34-35.
[8] *Ibidem*, f. 52.
[9] O copie tradusă a scrisorii se găsește în Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR- Secția Relații Externe- Alfabetic Nicolae Ceaușescu, dosar nr. 4M, ff, 22-23.
[10] Informații despre activitatea ambasadorului marocan în acea perioadă se găsesc în AMAE, Fond Maroc(1945-1970), dosar nr. 258 (Problema 220/ an 1970/ Maroc), ff. 66-74.
[11] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 257 (problema 220/ an 1970/ Maroc), f. 81.

Astfel, la 20 iulie 1970, ambasadorul Vasile Mircea a înmânat documentul ministrului marocan de externe, Abdelhadi Boutaleb care i-a spus că i-l va da regelui în cel mai scurt timp.

La jumătatea lunii octombrie cele două părți au început stabilirea detaliilor pentru buna organizare a vizitei lui Ceaușescu în Maroc. Inițial specialiștii din cadrul MAE se așteptau ca omologii lor marocani să facă primul pas și să vină cu propuneri, însă ambasadorul român la Rabat a informat că protocolul marocan prevedea ca ospeții să facă primele propuneri cu programul vizitei. De asemenea, Vasile Mircea mai transmitea faptul că în timpul vizitelor altor șefi de stat, oficialii marocani au acceptat propunerile ambasadorilor acelor țări, fără a aduce vreo modificare asupra programelor vizitelor.[12]

De asemenea, românilor li s-a mai adus la cunoștință faptul că regele Hassan al-II-lea nu desemnase o regină oficială, el având harem conform tradițiilor musulmane astfel încât femeile nu puteau participa la toate evenimentele oficiale. De obicei, soțiile demnitarilor care ajungeau în Maroc avea program separat, iar regele desemna o femeie din familia regală, de obicei pe sora sa, prințesa Lalla Zohra, care să le însoțească pe durata vizitelor.[13]

Astfel, specialiștii din cadrul MAE i-au trasat ambasadorului Mircea sarcina de a prezenta mai multe obiective din Maroc pe care delegația română le-ar fi putut vizita pe durata ședерii în statul nord-african. El sugera ca în capitala Rabat dictatorul român putea să ajungă la un mausoleu închinat regelui Mahomed al V-lea, tatăl lui Hassan al II-lea și cel care a avut principalul rol în obținerea independenței Marocului, și cetatea Oudaia de pe malul Oceanului Atlantic. Diplomatul mai propunea vizitarea unor obiective culturale și economice din provincie, în special din orașele Casablanca și Marrakesh. Vasile Mircea își motiva alegerile prin faptul că aceste obiective fuseseră vizitate și de alți șefi de stat care au ajuns în Maroc, fiind dat exemplu inclusiv liderul sovietic din acea perioadă, Podgorny.[14]

Tot în acea perioadă s-a stabilit și cum urma să fie speculată propagandistic această vizită, fiind realizat un plan de măsuri în acest sens. Astfel, în perioada premergătoare vizitei se prevedea ca dictatorul român să acorde un interviu unor ziariști de la Agenția „ Maghreb Arabe Press" care să fie preluat de radio-televiziune și presa scrisă centrală din statul nord-african. Un punct interesant aflat pe această listă se referea la publicarea unor articole despre realizările economiei și științei românești contracost, în publicații marocane de mare tiraj. Se preciza că deja un prim editorial urma să fie publicat, costul acestuia fiind de 1000 de dolari.[15] Alte prevederi mai erau schimbul de delegații ale unor ziariști din cele două țări pentru a realiza mai multe reportaje, prezentarea la televiziunile și în ziarele celor două țări a unor informații despre realitățile din acestea și solicitarea revistei Lumea de a lua un interviu noului ministru de externe marocan.[16]

De asemenea, s-a mai stabilit realizarea a 50 de mape care urmau să fie distribuite unor personalități politice marocane, dar și ziarelor și radio-televiziunii din statul nord-african. Acestea conțineau biografia lui Ceaușescu și a celorlalți membri ai delegației, materiale cu prezentarea României și a politicii externe a acesteia precum și alte informații referitoare la economia, cultura și știința din RSR.[17]

La începutul lunii noiembrie a fost stabilită și componența delegației care urma să-l însoțească pe Ceaușescu în Maroc. Astfel, cei mai importanți membri erau Ion Pățan, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Corneliu Mănescu, ministrul român de externe,

[12] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 257 (problema 220/ an 1970/ Maroc), f. 101.
[13] *Ibidem,* ff. 104-105.
[14] *Ibidem,* ff. 108-113.
[15] *Ibidem,* f. 190.
[16] Acest obiectiv a fost realizat, interviul cu noul ministru de externe marocan, Youssef bel Abbes fiind publicat în Lumea, nr. 49 (381), 3 decembrie 1970, p. 2.
[17] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 257 (problema 220/ an 1970/ Maroc), f. 191.

Bujor Almășan, ministrul industriei miniere și geologiei, și Vasile Mircea, ambasadorul din acea perioadă la Rabat, iar din delegație mai făceau parte diferiți consilieri și personalul tehnic.[18]

Se mai stabilea ca în data de 28 sau 29 noiembrie ziarele din cele două țări să publice un comunicat prin care să anunțe vizita. Mesajul a fost publicat de către ziarul Scânteia în data de 29 noiembrie, iar în presa marocană în data de 28 noiembrie.[19]

Datorită volumului mare de muncă al celor care lucrau la ambasada română de la Rabat s-a solicitat trimiterea a mai multor membri din Centrala MAE pentru a ajuta la organizarea vizitei. Astfel, la 18 octombrie, s-a aprobat plecarea în Maroc a lui Emilian Manciur, directorul Direcției a V-a Relații din cadrul MAE, un specialist vorbitor de limbă arabă și o dactilografă care cunoștea limba franceză.[20]

Conform planului de popularizare a vizitei, Ceaușescu a oferit un interviu redactorului șef al agenției de presă Maghreb Arabe Press, acesta fiind publicat integral și de ziarul Scânteia în numărul din 5 decembrie 1970. Astfel, dictatorul român a răspuns la întrebări legate de perspectivele vizitei în Maroc, situația internă a României, a explicat direcțiile politicii externe a țării, în special poziția față de problema palestiniană, și a vorbit despre imperialism și situația Saharei Occidentale care se afla sub stăpânirea Spaniei.[21]

Inițial, până cu câteva zile înainte de începerea vizitei cele două părți stabiliseră ca plecarea delegației române să aibă loc în dimineața zilei de 12 decembrie de pe aeroportul din Marrakesh, urmând să aibă loc și o ceremonie la care trebuia să fie prezent și regele. Însă responsabilii marocani cu protocolul i-au înștiințat pe oficialii români că obiceiul din staul nord-african prevedea faptul că, în timpul vizitelor conducătorilor de stat ceremonia de plecare se organiza în piața palatului regal cu participarea regelui, nu la aeroport. Având în vedere că delegația română urma să se afle în provincie în ultimele două zile ale vizitei era imposibil să se realizeze acest lucru. Astfel, pe ultima sută de metri s-a stabilit scurtarea vizitei cu o zi și modificarea parțială a programului, astfel încât perioada de desfășurare a acesteia a fost între 7-11 decembrie 1970.[22]

II. Desfășurarea vizitei

În după-amiaza zilei de 7 decembrie, delegația română condusă de Nicolae Ceaușescu a ajuns la Rabat, fiind întâmpinată pe aeroport de regele Hassan al II-lea, prințul Moulay Abdallah și mai mulți membri ai guvernului și parlamentului statului nord-african. De asemenea, au mai fost prezenți mai mulți șefi ai unor misiuni diplomatice acreditate în Maroc.

La ora locală 17.00, delegația română a depus o coroană de flori la mormântul regelui Mahommed al V-lea, la eveniment fiind prezenți și mai mulți oficiali marocani.

În seara aceleiași zile, regele Marocului a oferit un dineu în onoarea lui Ceaușescu, în timpul căruia cei doi șefi de stat au rostit discursuri. Primul care a luat cuvântul a fost monarhul marocan, acesta vorbind la început despre însemnătatea vizitei, afirmând că: „ *Această întâlnire cu șeful unui stat de care ne simțim atașați printr-o multitudine de legături, este în realitate o întâlnire între cele două popoare.*”[23] În continuare, regele a vorbit despre relațiile dintre cele două țări și a prezentat informații despre modul în care țara sa încerca să se dezvolte. În final el a amintit evenimentele de pe scena internațională, reafirmându-și

[18] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 259 (problema 220/ an 1970/ Maroc), f. 45.
[19] Scânteia, an XL, nr. 8622, 29 noiembrie 1970, p.1 și Le petit marocain, nr. 16.923, 28 noiembrie 1970, în AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 261 (problema 220/ an 1970/ Maroc), f. 166.
[20] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 260 (problema 220/ an 1970/ Maroc), ff. 48-49.
[21] Scânteia, an XL, nr. 8628, 5 decembrie 1970, p. 1,3.
[22] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 260 (problema 220/ an 1970/ Maroc), ff. 72-74
[23] Scânteia, an XL, nr. 8631, 8 decembrie 1970, p. 3.

susținerea pentru cauza palestiniană. Ceaușescu a vorbit și el despre influența acelei vizite asupra relațiilor româno-marocane afirmând că: „ *Această vizită ne dă prilejul să venim în contact nemijlocit cu viața și preocupările unui popor a cărei luptă eroică și îndelungată pentru emancipare națională și dezvoltare independentă este bine-cunoscută și apreciată în țara noastră. Ne sunt, de asemenea cunoscute, eforturile pe care poporul marocan le depune astăzi pentru progres economic și cultural pentru folosirea bogățiilor sale naționale în interesul dezvoltării.*"[24]

În continuare, Ceaușescu a vorbit mai mult despre poziționarea României față de situația internațională, militând pentru o soluționare pașnică a conflictelor din Vietnam și Orientul Mijlociu, prin respectarea drepturilor acelor popoare la autodeterminare și neamestecul marilor puteri în treburile interne ale acestora. În final, dictatorul român a subliniat rolul și importanța ONU în rezolvarea acestor probleme.

Tot atunci, a fost organizată o ceremonie în care cei doi șefi de stat și însoțitorii lor s-au decorat reciproc. Astfel, dictatorul român a fost decorat cu Marele Colan al ordinului Mohammaddi, cea mai înaltă distincție acordată de statul nord-african, în timp ce regele Hassan al II-lea, a primit Ordinul Steaua RSR, Clasa I.[25]

În dimineața celei de-a doua zi delegația română a vizitat mai multe obiective din capitala Rabat. Prima dată, oaspeții români s-au oprit la Mausoleul Mohammed al V-lea, iar apoi au vizitat citadela Kasbah Oudaya, aflată în vârful unui deal întemeiată în secolul XII și care adăpostea mai multe ateliere de artă tradițională. În continuare, oficialii români au ajuns la Muzeul de artă populară Oudaya, aflat în apropiere, iar apoi au admirat peisajul dominat de panorama Oceanului Atlantic.

În după-amiaza aceleiași zile au început convorbirile oficiale între cei doi lideri, dar și între ceilalți membri ai delegației române și omologii lor marocani. Prima dată au avut loc discuțiile dintre cei doi conducători, la început aceștia vorbind despre dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări. După aceea cei doi au dezbătut mai multe probleme internaționale, fiecare dintre ei exprimându-și poziția față de acestea. Prima dintre acestea a fost legată de situația din Orientul Mijlociu, Hassan al II-lea afirmând că țara sa a avut întotdeauna o poziție moderată, realistă și inspirată din dorința de a vedea instaurându-se o pace echitabilă și trainică în regiune. El mai considera că rezolvarea conflictului pe cale militară nu era o soluție viabilă și nici dispariția statului Israel nu era posibilă, așa cum doreau unele state arabe, atât timp cât acesta era sprijinit de SUA. Datorită acestui lucru, monarhul marocan i-a mărturisit lui Ceaușescu faptul că a înțeles poziția României în timpul Războiului de 6 zile din 1967 de a nu rupe relațiile cu Israelul.[26]

Dictatorul român a fost de-acord cu regele, susținând că România a considerat de la început, dinaintea izbucnirii conflictului, că situația din Orientul Mijlociu nu se poate rezolva prin forță ci doar prin negocieri politice sau prin intermediul ONU. De asemenea, Ceaușescu era de părere că trupele israeliene trebuiau să se retragă din zonele ocupate, iar poporului palestinian să i se asigure dreptul la autodeterminare, inclusiv la constituirea unui stat național.[27]

Alte subiecte abordate de cei doi șefi de stat au fost legate de relațiile marocano-algeriene care deși erau vecine se aflau în relații tensionate din cauza neînțelegerilor cauzate de granița comună, situația din Vietnam, Securitatea europeană și lichidarea colonialismului și neocolonialismului.[28]

---

[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem,* p. 1.
[26] ANIC, Fond CC al PCR- Secția Relații Externe, dosar nr. 83/1970, ff. 11-12.
[27] *Ibidem,* f. 13.
[28] *Ibidem,* ff. 14-17.

După terminarea convorbirilor dintre cei doi conducători a urmat o întrevedere extinsă, la care au participat și ceilalți membri ai delegațiilor oficiale. Primul care a luat cuvântul a fost regele marocan care i-a informat pe cei prezenți că discuțiile cu Ceaușescu s-au finalizat cu o înțelegere perfectă între cei doi. În continuare el a făcut o analiză a domeniilor în care cele două țări urmau să coopereze. Primul dintre acestea era agricultura, unde Hassan al II-lea a afirmat că România fusese de acord să ajute Marocul, prin construirea unor baraje și prin consilierea specialiștilor români în domeniul creșterii animalelor, în special pentru producția de carne de vită. Regele propunea ca pentru realizarea acestor obiective specialiștii din cele două țări să facă mai multe vizite reciproce în vederea stabilirii unor măsuri concrete.

Alte domenii în care cele două țări urmau să colaboreze erau mineritul și industria petrolului, urmărindu-se pentru început construirea unei mine de cupru și efectuarea de prospecțiuni geologice de către specialiștii români pentru a găsi noi zăcăminte de petrol.[29]

Apoi a luat cuvântul dictatorul român care a vorbit la început despre înțelegerea dintre cele două țări în privința situației internaționale. În continuare, Ceaușescu a trecut la situația cooperării româno-marocane despre care afirma că: „ *Am abordat, de asemenea, problemele relațiilor bilaterale și am constatat că, deși există dorința ambelor părți și posibilități practice de a îmbunătăți aceste relații, nu am reușit încă să facem mare lucru. De aceea am explorat unele probleme concrete. Am hotărât să dăm mandat primilor-miniștri, miniștrilor noștri de externe și comerțului exterior să examineze modalitățile cele mai indicate pentru traducerea în viață a hotărârilor luate.*"[30]

În continuare, Ceaușescu a vorbit și el despre domeniile în care cele două țări urmau să coopereze și care fuseseră prezentate de regele marocan. În plus, acesta a mai adus în discuție faptul că s-a discutat și despre importul unor tractoare românești de către statul nord-african și înființarea unui service de întreținere a acestora pe teritoriul Marocului. În final, cei doi au mai discutat despre faptul că monarhul statului nord-african acceptase să facă o vizită în România, aceasta urmând să aibă loc într-un viitor apropiat.

În seara aceleiași zile a venit rândul lui Ceaușescu să organizeze un dineu în onoarea regelui Hassan al II-lea la care au participat mai multe oficialități marocane, iar cei doi șefi de stat au rostit discursuri.

În data de 9 decembrie 1970, a treia zi a ședерii în Maroc, delegația română a părăsit capitala Rabat și a vizitat mai multe obiective din provincia Kenitra și orașul Casablanca. În prima dintre acestea, oaspeții au văzut mai multe obiective economice, cele mai importante fiind cea mai mare rafinărie din Maroc, numită Samir și fabrica de montat autoturisme Somaca. În după-amiaza aceleiași zile delegația română a ajuns în orașul Casablanca, cel mai important centru economic al Marocului, fiind întâmpinată de oficialitățile orașului și un mare număr de oameni. Acolo, dictatorul român a vizitat portul, dar nu pe jos ci din ocean, la bordul unei vedete a marinei marocane. După trecerea prin cele mai importante docuri, ambarcațiunea cu delegația română s-a întors la țărm, iar apoi s-a întors cu mașinile în capitala Rabat.[31]

În seara aceleiași zile Ceaușescu a vizitat sediul Camerei Reprezentanților din Maroc, una din cele două camere ale Parlamentului țării. Mai mult, dictatorul român a fost invitat să asiste la lucrările acesteia și a rostit un discurs în fața deputaților marocani. Sosirea dictatorului român a fost speculată propagandistic de presa scrisă de la București, încât cititorii aveau impresia că toți locuitorii Marocului îl venerau pe Ceaușescu. Momentul a fost astfel descris în ziarul Scânteia: „ *De-a lungul bulevardului Mohammed al V-lea, în dreptul sediului Parlamentului, este aliniată o gardă militară care prezintă onorul. Președintele*

[29] *Ibidem*, ff. 5-6.
[30] *Ibidem*, f. 8.
[31] *Prietenie, colaborare, solidaritate. Vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR, președinte al Consiliului de Stat al RSR, în unele țări africane,* București, Editura Politică, 1972, pp. 61-62.

Nicolae Ceaușescu trece în revistă garda de onoare. La intrarea în impunătorul edificiu, iluminat sărbătorește în cinstea acestui eveniment, șeful statului român este întâmpinat cordial de Abdelhadi Boutaleb, președintele Camerei Reprezentanților. Apariția președintelui Consiliului de Stat al RSR în sala înaltului for marocan este salutată de întreaga asistență care, în picioare, aplaudă îndelung."[32]

După aceea, Ceaușescu a susținut un discurs în fața deputaților marocani în care a vorbit despre prietenia româno-marocană, despre realizările economice ale României, despre problema palestiniană și impresiile lăsate de obiectivele vizitate până atunci.[33]

În dimineața zilei de 10 decembrie a fost organizată ceremonia de rămas-bun la palatul regal din Rabat, deși delegația română urma să plece a doua zi, acest lucru fiind cauza pentru care vizita a fost scurtată cu o zi și a dat peste cap întreg programul inițial, așa cum am văzut mai sus. În cadrul unui ceremonial bine pus la punct, delegația română a fost primită în sala tronului, iar cei doi lideri au avut o scurtă convorbire. După aceea, membrii delegației române și-au luat rămas bun de la suveranul marocan, iar oficialii marocani de la Ceaușescu.[34]

Tot în dimineața aceleiași zile, primul-ministru marocan, Ahmed Laraki, și vicepreședintele Consiliului de Miniștri al RSR, Ion Pățan, au semnat un Aide Memoire privind posibilitățile de cooperare economică între RSR și Regatul Marocului. Acesta era alcătuit din nouă puncte și conținea multe din obiectivele negociate de cei doi șefi de stat și expuse în cadrul convorbirilor extinse din 8 decembrie precum cooperarea în domeniile agricol, minier, petrolier și construcția de mașini. Cele două țări mai erau interesate de producerea în comun a unor fabrice de ciment, cărămidă și instalații pentru producerea unor panouri prefabricate din beton dar și prin construirea unor fabrici de confecții și prin creșterea nivelului schimburilor comerciale dintre ele.[35]

După aceea, delegația română a ajuns în orașul Marrakesh, călătorind până acolo cu avionul personal al regelui. La sosire oaspeții au fost întâmpinați de mai multe oficialități locale în frunte cu guvernatorul regiunii și pașa orașului (echivalentul funcției de primar). Primul obiectiv vizitat a fost un edificiu care adăpostea grădinile El Menara, amenajate în secolul XII, unde a fost întâmpinat de Mohammed el Fassi, ministrul culturii și învățământului în limba arabă. Apoi, Ceaușescu și însoțitorii săi s-au deplasat la Mausoleul unde se aflau mormintele dinastiei Saadienilor care condusese Marocul în secolele XVI și XVII. După aceea, guvernatorul regiunii a organizat pentru oficialii români un prânz tradițional, aceștia luând masa într-un cort din piele de cămilă și consumând produse specifice marocane.

În după-amiaza aceleiași zile a fost vizitat bazarul din Marrakesh, o importantă zonă turistică a orașului, Ceaușescu primind mai multe obiecte realizate pe loc de meșterii artizani de acolo.[36]

În dimineața zilei de 11 decembrie 1970, delegația română și-a încheiat vizita în Maroc, decolând spre țară de pe aeroportul din Marrakesh. La plecare, ospeții au fost însoțiți de mai mulți membri ai guvernului marocan, ambasadorul țării în România și pașa orașului.

În aceeași zi a fost dat publicității Comunicatul Comun al vizitei, în care erau menționate principalele etape ale vizitei precum și concluziile la care cei doi lideri ajunseseră în urma convorbirilor oficiale. Astfel, era menționată cooperarea dintre cele două state care

[32] Scânteia, an XL, nr. 8633, 10 decembrie 1970, p.3.
[33] Întregul discurs se găsește în *Ibidem*, p.1.
[34] Scânteia, an XL, nr. 8634, 11 decembrie 1970, p. 1.
[35] AMAE, Fond Maroc (1945-1970), dosar nr. 260 (Problema 220/ an 1970/ Maroc), ff. 199-200.
[36] *Prietenie, colaborare, solidaritate. Vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR, președinte al Consiliului de Stat al RSR, în unele țări africane,* București, Editura Politică, 1972, pp. 73-74.

urma să se dezvolte în urma semnării Aide Memoire-ului și evidențiată poziția comună față de diferite evenimente de pe scena internațională.[37]

În concluzie, vizita lui Nicolae Ceaușescu în Maroc a reprezentat un moment important, fiind prima de acest fel într-o țară africană și arabă în același timp și fiind speculată foarte mult din punct de vedere propagandistic. Organizarea acestei vizite a fost anevoioasă și dificilă datorită protocolului folosit în Maroc, astfel încât, deși inițial trebuia să se desfășoare în perioada 7-12 decembrie 1970, cu câteva zile înainte de sosire programul s-a modificat, Ceaușescu întorcându-se în țară în data de 11 decembrie. Acest eveniment nu a fost foarte productiv, singurul document semnat între cele două părți fiind un Aide Memoire în care se stabileau domeniile în care cele două țări urmau să colaboreze. Cu toate acestea, evenimentul în sine a fost unul important deschizând drumul în relațiile cu statele arabe și cele africane care au cunoscut apogeul în anii '70.

BIBLIOGRAPHY

1. **Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR-**
   a. **Secția Relații Externe, dosar nr. 83/1970**
   b. **Secția Relații Externe- Alfabetic N. Ceaușescu, dosar nr. 4M.**
2. **Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Maroc (1945-1970), dosare: 256, 257, 258, 259, 260, 261.**
3. **Gliga, Vasile (coord.),** ***Reprezentanțele diplomatice ale României,*** **vol. III. București, Editura Politică, 1973**
4. ***Lumea,*** **săptămânal de politică externă.**
5. ***Prietenie, colaborare, solidaritate. Vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR, președinte al Consiliului de Stat al RSR, în unele țări africane,*** **București, Editura Politică, 1972.**
6. ***Scânteia,*** **numere din anul 1970.**

[37] Textul complet al Comunicatului se găsește în Scânteia, an XL, nr. 8635, 12 decembrie 1970, pp. 1,3.

MIGRATION IN TWENTY-FIRST CENTURY – ETHICAL IMPLICATIONS OF POLICIES

Ștefan Colbu
PhD, „Mihai Eminescu" Central University Library of Iași

Abstract: The 21st century has brought with it a series of economic, social and political challenges, such as the annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014, the refugee crisis in Europe in 2015, Russia's invasion of Ukraine, to name just a few. All this has led to population migration in much greater numbers than in previous periods, when international migrants were mainly motivated by economic considerations. Large flows of immigrants bring with them several types of challenges for destination countries and policy makers need to manage these challenges with policies that take into account the ethical aspects of people's migration along their journey – from their countries of origin to the countries of destination. In this article I will review the main ethical aspects of migration identified in the scientific literature on the subject.

Keywords: migration, immigrants, policies, ethics, twenty-first century

Introducere

Raportându-mă la studiile de specialitate referitoare la migrație, în articolul de față prezint principalele implicații de ordin etic ale politicilor care reglementează migrația. Studiul este structurat în două părți: în prima parte definesc termenii folosiți și ofer argumente pentru necesitatea gestionării migrației; în partea a doua prezint principalele moduri în care este gestionată migrația și o serie de implicații etice ale politicilor din domeniu. Aspectele etice prezentate vizează politicile care gestionează migrația în trei momente distincte ale traseului unui migrant: în comunitatea de origine, în zonele de tranzit și în comunitatea gazdă.

1. Migrația – delimitări conceptuale

Prin termenul de „migrant" se înțelege o persoană care, din diverse motive, se mută din locul de reședință obișnuit în alt loc – fie în propria țară, fie în altă țară – cu intenția de a rămâne acolo temporar sau permanent (Bozorgmehr, 2023: 2). Conform acestei definiții largi, în categoria ~~de~~ migranților intră o varietate de persoane care își schimbă reședința: studenți internaționali, migranți economici, migranți circulari, migranți ilegali, refugiați (Carling 2023: 399). Două criterii sunt mai importante în clasificarea migranților: libertatea de care aceștia dispun în schimbarea reședinței și respectarea criteriilor de intrare impuse de țara gazdă. Conform primului criteriu, majoritatea migranților aleg în mod voluntar să-și schimbe reședința, cu excepția refugiaților, care, din cauza conflictelor, a războaielor, a persecuțiilor etc sunt forțați să-și părăsească țara/locul de origine, pentru siguranța lor (Bauböck, 2019: 13, Carling 2023: 399, Tsegay, 2023: 8). Conform celui de-al doilea criteriu, migranții se împart în legali și ilegali (neregulamentari/ clandestini).

Migrația are cauze atât locale, cât și globale (Tsegay, 2023: 8), care, în secolul al XXI-lea, tind să conducă la fluxuri tot mai crescute de persoane, din cauza unor factori structurali, precum: „inegalitatea persistentă și în creștere a venitului pe cap de locuitor între țări, structuri demografice diferite, ușurința transportului și comunicațiilor internaționale și creșterea nivelului de educație a oamenilor din țările mai puțin dezvoltate" (OCDE, 2003, p. 1 apud Ugur 2007: 90). Deși sub denumirea generică de „migranți" se regăsesc persoane care fac parte din „categorii sociale distincte din punct de vedere juridic, caracterizate de medii și motive diverse ale migrației", totuși ele se confruntă cu aceiași factori de risc în drumul lor

din țara de origine până în țara gazdă (Bozorgmehr, 2023: 2) și sunt supuși acelorași efecte socio-economice și psihologice (Tsegay, 2023: 8).

Necesitatea gestionării migrației

Datele statistice arată că „lumea este martoră la cel mai înalt nivel de strămutare de oameni din istorie" (Graf et al. 2023: 970), iar dinamica actuală în plan social, economic, politic, ecologic, care se reflectă în mutarea locurilor de muncă, violență, dezastre naturale, sugerează că numărul migranților internaționali va continua să crească.

În ultimele decenii, migrația a fost percepută în Nordul Global ca un factor de criză. Fluxurile de persoane aflate în căutarea unui cămin sunt adesea imprevizibile și neuniforme, iar gestionarea lor se face prin politici care par doar reacții la aceste provocări de criză. În plus, chiar discursurile politice, academice, ale mass-media și ale diferitor actori de pe scena publică se raportează la migrație tot în termeni de criză. (Cantat et al. 2023: 3).

Unele situații de criză, precum conflictele, schimbările de regim, dezastrele de mediu, crizele economice sau pandemiile au obligat oamenii să-și părăsească țara, iar fluxurile de persoane aflate în mișcare au alimentat temerea cetățenilor că statele nu pot ține sub control situația, ceea ce ar conduce la probleme „sensibile precum securitatea și guvernarea frontierelor, identitatea și integrarea etnică/culturală a imigranților sau provocări socioeconomice" (Martin et al. al., 2013 apud Cantat et al. 2023: 2, 18). În încercarea de a preveni imigrația, statele tind să limiteze intrarea pe teritoriul lor dar, politicile restrictive au ca efect creșterea migrației neautorizate, care, la rândul ei, creează atât crize politice (în țările gazdă), cât și umanitare („migranții și refugiații sunt expuși la abuzuri pe parcursul călătoriei lor și în interiorul țărilor de destinație") (Cantat et al. 2023: 2), în paralel cu creșterea partidelor xenofobe (Dahlstedt, Neergaard, 2019: 1). Toate aceste probleme fac obiectul analizei unui domeniu de cercetare în plină dezvoltare: „teoria politică a migrației", care se concentrează pe aspectele normative legate de migrație și de protecția refugiaților (Bauböck et. al., 2022: 427-428).

2. Migranții și comunitatea gazdă

a) Migrație și etică

În multe domenii de activitate considerațiile etice joacă un rol esențial, fapt care se reflectă în codurile etice ale diferitor profesii. Aceste coduri deontologice servesc drept hărți morale care orientează practicienii în luarea deciziilor în situațiile în care trebuie să evalueze valori concurente și să facă alegeri între alternative care au consecințe profunde, sau atunci când trebuie să găsească un echilibru între valorile personale și obligațiile profesionale. Situațiile în care persoanele trebuie să facă alegeri între obiective dezirabile și comparabile din punct de vedere moral și care nu pot fi ierarhizate cu ușurință sunt cunoscute sub denumirea de dileme etice. În astfel de situații, întrebările legate de corectitudinea alegerii persistă și după ce au fost luate acele decizii recomandabile din punct de vedere moral, deoarece fiecare direcție de acțiune implică unele costuri morale, adică se face prin sacrificarea a ceva la fel de valoros din punct de vedere moral (Bauböck et. al., 2022: 430).

Cu toate că „etica imigrației este un domeniu de cercetare relativ recent" (Dumitru 2023: 6), ea reprezintă o analiză normativă, al cărei scop practic este acela de a oferi sprijin actorilor politici în clarificarea scopurilor morale concurente, a modului în care ele intră în conflict și a strategiilor prin intermediul cărora dilemele etice pot fi abordate într-un mod structurat (Bauböck et. al., 2022: 429).

Întrebarea dacă statele au dreptul să controleze intrarea și stabilirea non-cetățenilor pe teritoriile lor a dat naștere unei dezbateri privind legitimitatea controlului imigrației și este o temă foarte importantă în etica politică, unii dintre cei mai cunoscuți teoreticieni în această controversă fiind Michael Walzer și Joseph Carens (Bauböck, 2019: 2). Walzer argumentează că statele au dreptul, în baza principiului suveranității, să controleze migrația, pentru a-și păstra identitatea culturală, socială și politică: protejarea resurselor și a beneficiilor pentru

cetățenii proprii, menținerea solidarității civice, a culturii comune și a coeziunii sociale (Walzer 1983). Joseph Carens, pe de altă parte, susține deschiderea frontierelor, argumentând că ființele umane sunt egale din punct de vedere moral și că, în baza principiului dreptății globale, este necesară o abordare globală și a oportunităților pe care aceștia le au; de asemenea, el susține că libertatea de mișcare reprezintă un drept uman fundamental (Carens 1987).

Dincolo de aceste argumente generale pro și contra, cercetătorii susțin că etica migrației este un domeniu în care contextul este foarte important. Particularizând, ei argumentează că „Europa are o responsabilitate istorică pentru crizele economice și politice din vecinătatea pe care a colonizat-o" (Bauböck, 2019: 14). De asemenea, ei atrag atenția asupra faptului că, atunci când statele membre ale Uniunii Europene decid unilateral să închidă granițele pentru migranți, ele forțează astfel și alte state membre să și le închidă, „inclusiv pe cele interne din spațiul Schengen" și astfel intervin asupra principiilor fundamentale ale Uniunii Europene (Bauböck, 2019: 2). Nu în ultimul rând, cercetătorii fenomenului migrației insistă asupra faptului că statele se confruntă cu cereri de primire extrem de diverse (de la turiști, imigranți economici înalt/slab calificați, reîntregirea familiei, refugiați), fiecare dintre aceste categorii având cereri de primire categoric diferite (Bauböck et. al., 2022: 430), care necesită politici particularizate, pentru că a nu încălca drepturile diferitor categorii de migranți prin abordări generale.

b) Migrația și statul de drept

Deși migrația este reglementată prin norme juridice atât la nivel internațional, cât și în interiorul statelor, relația dintre normele juridice internaționale și politicile interne de imigrație este una complicată: dreptul internațional și drepturile omului „oferă un cadru normativ care obligă statele să protejeze drepturile și demnitatea migranților și a refugiaților în interiorul granițelor lor", însă acest lucru se reflectă diferit în politicile naționale de migrație adoptate de state (Jones, 2023: 25).

Studiile arată că există o serie de principii care ar trebui să se reflecte în politicile care abordează domeniul migrației în mod etic: oamenii au dreptul la șanse egale; au dreptul de a nu fi vătămați în nici un fel; au dreptul de a nu fi supuși constrângerilor dăunătoare; au dreptul de a nu fi exploatați; au dreptul să nu sufere nedreptăți etc. (Levine, 2024: 115). De asemenea, cercetătorii consideră că libertatea de mișcare este un drept fundamental al omului, care constituie o libertate de bază a democrației, alături de „libertatea de a se asocia, de a vorbi, de a lucra, de a se închina și de a se căsători" (Levine, 2024: 116). În plus, într-o analiză a fenomenului migrației, Selanec și Petrić (2021: 498) arată că demnitatea umană reprezintă principiul moral care stă la baza legislației europene privind migrația.

Libertatea de mișcare, dreptatea distributivă globală și autoguvernarea democratică reprezintă principii fundamentale ale societăților democratice, care se concurează în zona politicilor, motiv pentru care Bauböck (2019: 1) consideră că ele „formează o trilemă care face dificilă urmărirea tuturor celor trei obiective prin politicile de migrație" fără costuri de natură morală. Fluxurile migratorii consistente nasc adesea reacții negative ale cetățenilor din țările gazdă împotriva imigranților, iar prin aceasta pot aduce amenințări considerabile la adresa democrației. Dacă decidenții adoptă politici de intrare mai restrictive, ei îi pot expune pe imigranți unei excluderi nedrepte, însă, „dacă nu o fac, ei pot risca disfuncții democratice, chiar eșec democratic" (Kapelner, 2024: 1). În acest context, autorul argumentează că, în majoritatea cazurilor, între cele două aspecte morale (nedreptatea mai mare în materie de imigrație versus riscul mai mare pentru democrație) decidenții ar trebui să acorde prioritate problemei imigranților, „pentru că nedreptatea în materie de imigrație afectează probabil interesele cele mai imediate ale imigranților și le consolidează și le amplifică dezavantajele sistemice, privarea și vulnerabilitatea. În plus, nedreptatea excesivă din cauza imigrației poate submina însăși valoarea democrației"(Kapelner, 2024: 15).

În ultimele decenii, migrația a devenit un subiect important în discursurile politice, pentru că modul în care este ea gestionată influențează dezbaterea publică privind identitatea și securitatea națională, sănătatea publică și chiar păstrarea contractului social (Adamson et. al. 2024: 560). Analizând vulnerabilitatea sistemelor democratice, cercetătorii arată că „democrațiile pot fi subminate printr-un simplu refuz, din partea unui număr suficient de cetățeni, de a face treburile cerute de viața democratică – de a se sacrifica pentru binele comun, de a plăti în mod voluntar taxe, de a considera legea drept autoritară etc.", iar acest lucru nu trebuie privit doar la nivel teoretic, fiindcă studiile arată că „există o limită a cantității de diversitate lingvistică, culturală sau rasială care este acceptabilă pentru membrii actuali ai unei anumite societăți" și că „nu este bine să urmărești cu orice preț diversitatea dacă aceasta provoacă anihilarea practicii democratice" (Blake, 2014, 535 apud Kapelner, 2024: 1-2). Această perspectivă pune în discuție fragilitatea funcționării societăților democratice și ușurința cu care se poate ajunge în situații sub-optime.

c) Migrație și economie

Tendințele demografice negative din țările cu venituri ridicate le-au făcut să se confrunte cu un deficit de forță de muncă. Decidenții politici încearcă să compenseze această lipsă prin atragere de lucrători imigranți în sectoarele deficitare. Totuși, cercetătorii au arătat că, deși aceste programe de migrație temporară a forței de muncă „oferă oportunități pentru lucrătorii din țările sărace", ele tind să ofere lucrătorilor migranți drepturi mai restrânse decât cetățenilor. Această dilemă poate fi atenuată, după recomandările specialiștilor, prin reprezentarea echitabilă în elaborarea politicilor a tuturor părților implicate: statul de origine, cel de destinație, migranții (Bauböck et. al., 2022: 438).

Nevoia de forță de muncă în țările cu venituri ridicate s-a transformat cu timpul într-o adevărată dependență de imigranții economici, realitate confirmată de faptul că adesea politicile de migrație restrictive nu corespund nevoilor economice reale (Ambrosini 2023). Mai mult, pentru o analiză mai obiectivă a gradului în care țările bogate depind de lucrătorii migranți, cercetătorii (Anderson et. al. 2024) propun să fie luați în considerare și migranții care lucrează în lanțurile globale de aprovizionare. Ieșind din cadrul explicativ tradițional al naționalismului metodologic – conform căruia statul național este unitatea de analiză a proceselor socio-economice – Anderson arată că „reziliența societală a țărilor cu venituri mai mari este modelată de politicile comerciale și acordurile care reglementează fluxurile de produse esențiale în toate țările". Astfel, decidenții politici sensibili la problemele etice ar trebui să ia în considerare și „condițiile migranților angajați în țările cu venituri mai mici ca parte a lanțurilor globale de aprovizionare" (Anderson et. al. 2024: 1218).

Depășind ideea deficitului forței de muncă și cea a dependenței de migranții economici, unii cercetători susțin că „drepturile la imigrație trebuie încorporate în principiile globale de redistribuire a resurselor" și propun „criterii imparțiale precum densitatea populației și produsul intern brut [care] ar determina câți migranți ar avea datoria statele să admită" (Seglow, 2005: 317). Cel mai des utilizat argument etic în favoarea primirii migranților este criteriul utilitar, conform căruia o politică de migrație este bună dacă maximizează bunăstarea socială a țării de primire (Ugur 2007: 67). În acest cadru conceptual, guvernul este perceput a fi un planificator social care urmărește maximizarea bunăstării sociale, iar legitimitatea acțiunilor sale derivă din consimțământul popular. Criticile aduse acestui model explicativ sunt legate de faptul că guvernul poate fi motivat mai degrabă de considerente electorale decât de bunăstarea socială și că etic ar fi să nu adopte politicide imigrație restrictive fără a lua în considerare efectul acestora asupra altor țări (Ugur 2007: 67).

Studiile arată că „migrația internațională ar avea un impact pozitiv, dar mic asupra producției" și că ar influența negativ doar secțiunea slab calificată a pieței muncii. Această influență negativă ar putea fi remediată prin acordarea unor compensații sub formă de investiții pentru îmbunătățirea competențelor lucrătorilor afectați (Ugur 2007: 66). O altă

întrebare privitoare la migrația internațională este legată de numărul maxim de străini pe care o țară l-ar putea admite. Studiile arată că, „deși este cu siguranță adevărat la nivel local că refugiații, imigranții economici și lucrătorii rezidenți mai puțin calificați concurează adesea pentru aceleași locuri de muncă, la nivel agregat capacitatea de admitere a țărilor nu este un număr fix, ci tinde să se extindă odată cu deschiderea lor generală către migrație și mobilitate"(Bauböck, 2019: 13).

Regimul de bunăstare nordic, considerat multă vreme a fi un model de urmat în domeniul imigrației, se confruntă cu o serie de transformări care par să îi estompeze aura: în 2016 parlamentul suedez a adoptat o serie de modificări ale politicii de migrație care înăspresc condițiile anterioare (Dahlstedt, Neergaard, 2019: 12) și care pun accent pe componenta de reciprocitate în relația imigranților cu comunitatea gazdă. O provocare actuală majoră pentru piața muncii o reprezintă elaborarea unor măsuri care să stimuleze trecerea șomerilor de la dependența „pasivă" de prestații la o ocupație „activă", pentru a diminua „excluziunea" la care aceștia sunt expuși și pentru a-i împiedica să dezvolte o mentalitate care să-i separe de restul societății (Dahlstedt, Neergaard, 2019: 5). Aceste abordări se înscriu în sfera economiei morale, conform căreia activitățile economice sunt influențate și structurate de morală, dispoziții și norme, iar acestea, la rândul lor, sunt influențate de presiunile economice (Sayer 2004: 2 apud Ambrosini 2023: 308).

În concordanță cu principiile economiei morale, naționalismul neoliberal mută accentul de pe ideea de solidaritate pe cea de contract în cadrul comunității politice și aduce în prim-plan ideile de reciprocitate strictă, contribuție individuală și meritocrație (Joppke, 2024: 1657). Ideea de merit este centrală în economia morală și se referă la „eforturile imigranților aflați într-o poziție juridică slabă de a obține dreptul de ședere, sau cel puțin o formă de toleranță, prin muncă asiduă, conduită ireproșabilă, respectarea legilor și normelor sociale ale societăților de primire. Imigranții merituoși pretind sau au dreptul la o mai bună acceptare: meritul este un instrument prin care se aplică presiune morală în ceea ce privește restricțiile aspre în politicile de migrație" (Ambrosini 2023: 323). Astfel, ideea de merit este, pentru imigranți, o strategie de obținere a acceptării, iar pentru autorități, un instrument de selecție „care face distincție între imigranți și solicitanții de azil care merită să fie primiți și imigranții și solicitanții de azil care nu merită adăpost" (Nicholls et al., 2021 apud Ambrosini 2023: 312). Criticile care se aduc acestei perspective se referă la faptul că meritul, fiind un construct „definit de majoritatea locală, induce excluderea unui număr tot mai mare de imigranți" (Marchetti, 2020 apud Ambrosini 2023: 312).

d) Migrație și informație

Modul în care sunt tratați imigranții depinde, în mare măsură, de un set minim de informații despre aceștia. Informațiile sunt obținute de persoanele care interacționează cu imigranții: în zonele de intrare în țară (grăniceri, polițiști de frontieră etc), în sistemul medical, de asistență socială, precum și în cadrul cercetărilor privind migrația. Specialiștii care au analizat sistemele europene de informații în domeniul sănătății atrag atenția asupra faptului că datele despre imigranți și refugiați sunt incomplete și slabe calitativ și, pentru a corecta aceste deficiențe, ei propun: „strategii care să asigure că datele sunt colectate, analizate și diseminate sistematic"; metode de protecție a confidențialității în timp ce sunt combinate date din mai multe surse; metode de anchetă care să țină cont de diversitatea grupurilor de migranți; implicarea migranților și a refugiaților în deciziile privind propriile lor date de sănătate (Bozorgmehr, 2023: 1). Mai mult, aceste probleme au fost formalizate prin adoptarea unui Cod de etică de către Asociația Internațională pentru Studiul Migrației Forțate (IASFM), cod care se adresează atât cercetătorilor, cât și practicienilor din domeniul migrației și care pune accent pe: „principiile etice ale consimțământului voluntar, informat; protecția informațiilor personale; și minimizarea daunelor" (Clark-Kazak, 2021: 125).

Modul în care este perceput fenomenul de migrație de către cetățenii țărilor gazdă depinde în mare măsură de „procesele prin care actorii cheie (inclusiv mass-media, factorii de decizie, societatea civilă și mediul academic) încadrează migrația ca atare" (Cantat et al. 2023: 1). În acest sens, se argumentează că termenii folosiți pentru a face referire la persoanele aflate în mișcare nu sunt deloc indiferenți sau neutri valoric, ci devin etichete cu o puternică încărcătură emoțională. Rezultatul unui studiu realizat în nouă țări (cf Graf et al. 2023: 970) arată că temenii „imigranți", „solicitanți de azil" sau „refugiați" nu ar trebui folosiți în mod interschimbabil, deoarece participanții la studiu preferau să aibă ca vecini, prieteni sau parteneri mai degrabă imigranți decât solicitanți de azil sau refugiați, deoarece imigranții au fost percepuți ca aducând mai multe beneficii societăților de primire.

2. Migranții în zonele de tranzit

Cercetătorii fenomenului de migrație arată că decidenții politici din țările cu venituri mari–destinații preferate de migranții internaționali – se confruntă cu „o problemă etică reală": unde și cum să sprijine protecția refugiaților? Să acorde protecție refugiaților în Nordul Global (permițându-le accesul pe teritoriul propriu și oferindu-le facilități de relocare), sau în contextul regional al statului din care oamenii sunt strămuți forțat – în Sudul Global, așa cum s-a întâmplat cu refugiații sirieni, care au primit protecție în statele vecine? (Aleinikoff și Owen, 2022: 464).

După ce au ales unde să acorde sprijin refugiaților, decidenții politici trebuie să aleagă și modalitatea în care vor face acest lucru. În 2016, în contextul crizei refugiaților sirieni, Uniunea Europeană a încercat să gestioneze sosirile de refugiați încheind parteneriate de cooperare (mobilitate) cu țări terțe. În baza acestor acorduri, statele partenere primeau „mijloace financiare și fizice în vederea prevenirii migrației neregulamentare înainte ca migranții să poată sosi în Europa" (Cardwell, Dickson, 2023: 3121). Totuși, așa cum remarcă specialiștii, aceste „acorduri sunt instrumente care seamănă cu legea, dar nu au caracteristicile cruciale asociate dreptului, ceea ce face dificilă identificarea nivelurilor practice de cooperare pe care ele le facilitează" (Cardwell, Dickson, 2023: 3133) și de aceea ridică mai multe probleme de natură etică.

Analizând modul în care Uniunea Europeană a gestionat criza refugiaților sirieni prin intermediul parteneriatului cu Libia, cercetătorii demonstrează că această externalizare a securității frontierei Uniunii a creat o adevărată „industrie a migrației", care cuprinde „o rețea complexă de actori statali și nestatali, autorități private și publice, actori străini și locali cu interese și roluri parțial suprapuse (și uneori conflictuale)" în ceea ce privește guvernarea migrației (Pacciardi, Berndtsson, 2022: 4023). Autorii arată că, pentru a putea gestiona migrația, autoritățile libiene au apelat la comercializare și la externalizare, implicând în acest proces de management: autorități locale, firme private de securitate (care au primit contracte pentru furnizarea de echipamente și pentru servicii), milițiile și grupurile armate libiene (care, fiind recunoscute ca interlocutori legitimi, uneori introduc ilegal imigranți și îi înrolează în armatele lor), ceea ce a condus la o estompare puternică a distincțiilor tradiționale între actori statali și non-statali, public și privat, intern și străin (Pacciardi, Berndtsson, 2022: 4023).

Cercetătorii au semnalat faptul că externalizarea controlului migrației neregulamentare din Mediterana către țări terțe ridică o serie de probleme, ușor de identificat în cazul Libiei, „din cauza fragilității instituțiilor sale, a nepregătirii forțelor sale de securitate și a abuzului pe scară largă împotriva migranților" (Cusumano, Riddervold, 2023: 3024): „eșecurile sistemice ale statului de drept în Libia, imposibilitatea unui guvern unitar de a controla întregul teritoriu, interesele străine implicate și coliziunea dintre autoritățile libiene, traficanți și miliții împiedică grav sustenabilitatea guvernării migrației europene" după același model. (Pacciardi, Berndtsson, 2022: 4023). La aceste probleme deordin practic se adaugă și „lipsa de transparență privind utilizarea resurselor" comunitare (Pacciardi, Berndtsson, 2022: 4023).

Ca răspuns la aceste probleme și provocări, cercetătorii fenomenului de migrație oferă o serie de soluții care ar putea ghida decidenții în gestionarea migrației: respectarea angajamentelor pe care Uniunea Europeană și le-a luat în tratate, cu accent pe protecția drepturilor omului, respectarea strictă a dreptului internațional, respectarea principiilor Uniunii Europene și Carta Națiunilor (Cardwell, Dickson, 2023: 3134). Alte strategii de abordare a politicilor de migrație (cf. Mann, Permoser 2022: 459; Moreno-Lax, 2020: 1) ar fi: obligația de a respecta drepturile omului atunci când Uniunea Europeană se angajează în cooperare cu țări terțe și cu actori din afara Uniunii; evaluarea nivelului de respectare a obligațiilor atunci când se implementează principalele instrumente de politică; evaluarea „mecanismelor operaționale, de raportare, monitorizare și responsabilitate disponibile în fiecare caz, pentru a urmări și a răspunde eventualelor încălcări"; „aplicarea drepturilor omului și a dispozițiilor constituționale, indiferent de locația activităților de control la frontieră"; protejarea persoanelor vulnerabile inclusiv extrateritorial.

Unii dintre actorii relevanți în gestionarea procesului de migrație sunt organizațiile neguvernamentale de Căutare și salvare (SAR), care, în baza unui imperativ umanitar, intervin în situații limită, pentru a acorda asistență și a proteja viața migranților care călătoresc pe mare spre țările de destinație (Cantat et al. 2023: 16). Dat fiind că aceste organizații își desfășoară activitatea în contextul externalizării frontierei, „unde legea drepturilor omului este diluată sau inaplicabilă" (Bauböck et. al., 2022: 437-438), cercetătorii argumentează că „normele care stau la baza practicilor de salvare a organizațiilor neguvernamentale echivalează cu o strategie de contra-externalizare. Idealul în acest context este că pe mare poate fi creată o zonă de oportunitate, unde drepturile omului sau protecția dreptului internațional se aplică în mod mai larg, dar puterea de aplicare a legilor statelor este diminuată (Mann, Permoser 2022: 442).

4. Migranții și comunitățile de origine

Statele furnizoare de migranți se confruntă, la rândul lor, cu o serie de provocări etice atunci când gestionează fenomenul migrației: protejarea propriilor cetățeni care lucrează în străinătate și gestionarea recrutării forței de muncă pe piața internă în contextul exodului de lucrători. Ele dispun de un număr redus de strategii prin care pot proteja drepturile cetățenilor lor atunci când aceștia lucrează în străinătate, cel mai des întâlnite fiind interdicțiile sau condițiile de emigrare. În acest context, cercetătorii examinează dacă este moral admisibil ca statele să interzică cetățenilor lor migrația către țări în care riscă să fie exploatați sau abuzați (Bauböck et. al., 2022: 437). De asemenea, decidenții din statele de origine a migranților se confruntă cu o dilemă etică atunci când trebuie să aleagă între dreptul cetățenilor la liberă circulație și recrutarea forței de muncă pentru piața internă (Lenard 2022 apud Bauböck et. al., 2022: 428).

Privită într-o notă pozitivă, migrația economică pare să ofere o victorie triplă – pentru statele primitoare, pentru cele de origine și pentru imigranții înșiși: abilitățile și forța de muncă a imigranților economici sunt folosite pentru binele economiilor statelor primitoare; ei trimit bani în țara lor de origine, facilitând dezvoltarea acesteia și, atunci când trebuie să se întoarcă acasă, ei revin cu experiență și cu abilități îmbunătățite, în beneficiul tuturor (Anderson 2012: 1241).

Concluzii

În lucrarea de față am prezentat o serie de implicații etice pe care le pot avea politicile care gestionează migrația în diferitele etape ale parcursului persoanelor din țara de origine până în țările de destinație. În prima parte a articolului am prezentat termenii folosiți, cu accent pe migranți economici, imigranți neregulamentari și refugiați, cauzele fenomenului migrator și motivele care stau la baza gestionării migrației.

În partea a doua a lucrării am expus tipurile de probleme etice pe care le pot ridica politicile de migrație în comunitatea gazdă: am definit dilemele etice, am discutat dacă statele

au dreptul moral de a restricționa accesul imigranților pe teritoriul lor, am prezentat relația dintre drepturile omului, statul de drept, libertatea de mișcare și politicile de migrație, cu accent pe aspectele etice; am ilustrat principalele argumente de ordin economic în favoarea migrației și am arătat că nevoia de imigranți economici în țările cu venituri mari s-a transformat treptat în dependență, și că unii cercetători vorbesc despre o datorie morală a statelor de a admite imigranți; am arătat, de asemenea, că modul în care se culeg informații despre migranți implică aspecte etice, la fel cum informațiile care se vehiculează în spațiul public cu referire la migranți au, de asemenea, implicații etice.

În drumul lor către țările de destinație, migranții interacționează cu o serie întreagă de actori instituționali, dintre care am amintit autoritățile din statele de tranzit și organizațiile neguvernamentale cu scopuri umanitare, arătând că toate aceste interacțiuni implică aspecte de ordin etic, pe care decidenții politici au datoria morală de a le lua în considerare atunci când elaborează politici sau când delegă gestionarea migrației unor terți.

În finalul lucrării am prezentat faptul că statele de origine se confruntă, la rândul lor, cu decizii etice atunci când gestionează plecarea cetățenilor proprii în alte locuri și că, la modul ideal, migrația economică este dezirabilă din punct de vedere moral, deoarece este o situație în urma căreiatoate părțile implicate ies în câștig.

BIBLIOGRAPHY

Adamson, F. B., Chung, E. A., & Hollifield, J. F. (2024). Rethinking the migration state: Historicising, decolonising, and disaggregating. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *50*(3), 559–577. https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2269769

Aleinikoff, T. A., & Owen, D. (2022). Refugee protection: 'Here' or 'there'? *Migration Studies*, *10*(3), 464–483. https://doi.org/10.1093/migration/mnac002

Ambrosini, M. (2023). Moral economy and deservingness in immigration policies. The case of regu-larisations in Italy. *Ethnicities*, *23*(2), 306–330. https://doi.org/10.1177/14687968221117544

Bauböck, R. (2019). Mare nostrum: The political ethics of migration in the Mediterranean. *Comparative Migration Studies*, *7*(1), 4. https://doi.org/10.1186/s40878-019-0116-8

Bauböck, R., Mourão Permoser, J., & Ruhs, M. (2022). The ethics of migration policy dilemmas. *Migration Studies*, *10*(3), 427–441. https://doi.org/10.1093/migration/mnac029

Bozorgmehr, K., McKee, M., Azzopardi-Muscat, N., Bartovic, J., Campos-Matos, I., Gerganova, T.-I., Hannigan, A., Janković, J., Kállayová, D., Kaplan, J., Kayi, I., Kondilis, E., Lundberg, L., Mata, I. de la, Medarević, A., Suvada, J., Wickramage, K., & Puthoopparambil, S. J. (2023). Integration of migrant and refugee data in health information systems in Europe: Advancing evidence, policy and practice. *The Lancet Regional Health – Europe*, *34*. https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2023.100744

Cantat, C., Pécoud, A., & Thiollet, H. (2023). Migration as Crisis. *American Behavioral Scientist*, 00027642231182889. https://doi.org/10.1177/00027642231182889

Cardwell, P. J., & Dickson, R. (2023). 'Formal informality' in EU external migration governance: The case of mobility partnerships. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *49*(12), 3121–3139. https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193743

Carens, J. H. (1987). Aliens and Citizens: The Case for Open Borders. *The Review of Politics*, *49*(2), 251–273.

Carling, J. (2023). The phrase ‘refugees and migrants’ undermines analysis, policy and protection. *International Migration, 61*. https://doi.org/10.1111/imig.13147

Clark-Kazak, C. (2021). Ethics in Forced Migration Research: Taking Stock and Potential Ways Forward. *Journal on Migration and Human Security*, *9*(3), 125–138. https://doi.org/10.1177/23315024211034401

Cusumano, E., & Riddervold, M. (2023). Failing through: European migration governance across the central Mediterranean. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *49*(12), 3024–3042. https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193713

Dahlstedt, M., & Neergaard, A. (2019). Crisis of Solidarity? Changing Welfare and Migration Regimes in Sweden. *Critical Sociology*, *45*(1), 121–135. https://doi.org/10.1177/0896920516675204

Dumitru, S. (2023). The ethics of immigration: How biased is the field? *Migration Studies*, *11*(1), 1–22. https://doi.org/10.1093/migration/mnac042

Graf, S., Rubin, M., Assilamehou-Kunz, Y., Bianchi, M., Carnaghi, A., Fasoli, F., Finell, E., Gustafsson Sendén, M., Shamloo, S. E., Tocik, J., Lacko, D., & Sczesny, S. (2023). Migrants, asylum seekers, and refugees: Different labels for immigrants influence attitudes through perceived benefits in nine countries. *European Journal of Social Psychology*, *53*(5), 970–983. https://doi.org/10.1002/ejsp.2947

Jones, K. (2023). The Role of International Human Rights Law in Shaping National Immigration Policies. *Journal of Modern Law and Policy*, *3*(2), Article 2. https://doi.org/10.47941/jmlp.1551

Kapelner, Z. (2024). Anti-immigrant backlash: The Democratic Dilemma for immigration policy. *Comparative Migration Studies*, *12*(1), 12. https://doi.org/10.1186/s40878-024-00370-7

Levine, E. (2024). Toward a Critical Social Work Ethics of Immigration, Migration, and Human Rights. *International Journal of Social Work Values and Ethics*, *21*(1), 98–136. https://doi.org/10.55521/10-021-109

Mann, I., & Mourão Permoser, J. (2022). Floating sanctuaries: The ethics of search and rescue at sea. *Migration Studies*, *10*(3), 442–463. https://doi.org/10.1093/migration/mnac007

Moreno-Lax, V. (2020). *EU External Migration Policy and the Protection of Human Rights*. doi:10.2861/07288

Pacciardi, A., & Berndtsson, J. (2022). EU border externalisation and security outsourcing: Exploring the migration industry in Libya. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *48*(17), 4010–4028. https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2061930

Seglow, J. (2005). The Ethics of Immigration. *Political Studies Review*, *3*(3), 317–334. https://doi.org/10.1111/j.1478-9299.2005.00026.x

Selanec, N. B., & Petrić, D. (2021). Migrating with Dignity: Conceptualising Human Dignity Through EU Migration Law. *European Constitutional Law Review*, *17*(3), 498–516. https://doi.org/10.1017/S1574019621000262

Tsegay, S. M. (2023). International Migration: Definition, Causes and Effects. *Genealogy*, *7*(3), Article 3. https://doi.org/10.3390/genealogy7030061

Ugur, M. (2007). Migration Without Borders: The Ethics, Economics and Governance of Free Movement. *Macroeconomics: Consumption*. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/26007/

Walzer M. 1983. Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality. New York: Basic Books

THE REPRESSIVE DIMENSION OF COMMUNISM

Mihaela Gheorghe
PhD, Argeș County Library "Dinicu Golescu"

Abstract: In all communist regimes in Eastern Europe, torture was used as a tool. Police terror was applied with a dual purpose: liquidating opponents and taking measures to ensure the population's submission to the new regime. In July 1948, Pintilie Bodnarenco, N.K.V.D agent. of Ukrainian origin, who became Gheorghe Pintilie, was appointed head of the General Directorate of People's Security (D.G.S.P.) for short, Securitatea. Anti-communist armed resistance formed spontaneously. The formation that lasted the longest was that of the "Haiducii Muscelului", a group formed by Gheorghe Arsenescu and Toma Arnăuțoiu.
Re-education was a process aimed at reducing the attachment force of individuals and groups to the Romanian model of life and existence.

Keywords: Communism, torture, Pitesti prison, re-education, dehumanization

Teroarea ca instrument a fost aplicată de toate regimurile comuniste din Europa de Est. Crearea noii societăți s-a înfăptuit cu ajutorul partidului unic și prin instituirea economiei centralizate, a controlului presei și armatei. Poliției îi revenea misunea de a anihila dușmanii regimului. În România, teroarea polițienească a fost aplicată în două etape: prima avea în vedere lichidarea oponenților pentru consolidarea noii puteri și a doua consta în măsuri de asigurare a supunerii populației față de noul regim.

Teroarea cuprindea pas cu pas România. Marian Jianu, secretar general al Ministerului de Interne și Alexandru Nicolski, anchetatorul său, au primit ordin să însceneze un număr de procese de sabotaj și spionaj. Primul din această serie a fost la 24 mai 1948 când șase industriași în frunte cu Anton Dimitriu și Radu Xenopol, au fost acuzați de sabotarea propriilor mine în vederea creării unei mari crize energetice în țară. În iulie 1948, Pintilie Bodnarenco, agent N.K.V.D. de origine uncraineană, devenit Gheorghe Pintilie era numit șeful Direcției Generale a Securității Poporului (D.G.S.P.) pe scurt, Securitatea[1].

Securitatea era împărțită în zece departamente numite direcții, brutalitatea era caracteristica de bază a oamenilor aleși de Moscova pentru conducerea Securității din România. Comportamentele lui Pintilie, cât și al lui Nicolski sunt dovezi elocvente; primul a dus la îndeplinire sentința de condamnare la moarte a fostului secretar general P.C.R., Ștefan Foriș, căruia i-a crăpat capul cu o bară de fier, apoi a dat ordin pentru uciderea mamei acestuia, înecând-o în râul Criș[2].

La începutul anului 1949 au fost înființate cele două organe de Securitate. La 23 ianuarie a fost creată Direcția Generală a Miliției, iat la 7 februarie au fost înființate trupele de securitate. Potrivit art. 65 al Constituției RPR din 1952, rolul justiției era acela de „a apăra regimul de democrație populară și cuceririle oamenilor muncii, de a asigura respectarea legalității populare, a proprietăților publice și a drepturilor cetățenilor"[3]. Judecătorii erau asistați de asesori populari, numiți de partid și aveau abilitatea de a interveni în toate procesele. Rezistența armată anticomunistă s-a format spontan și nu reprezenta o amenințare majoră pentru puterea comunistă. Propaganda i-a numit pe aceștia „legionari" deși nu erau în

[1] Mihaela Năstase, *Instaurarea comunismului* în „Orizont XXI", Pitești, Editura Delta Cart Educațional, nr. 2(22)/2011, p. 39.
[2] Victor Frunză, *Istoria comunismului în România*, București, Editura „Victor Frunză", 1999, p. 75.
[3] https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1454, accesat la data de 23.04.2024.

exclusivitate legionari, așa cum se poate observa în statisticile Securității. Formațiunea care a supraviețuit cel mai mult a fost cea a „Haiducilor Muscelului ”. Acest grup a fost constituit de către doi foști ofițeri de armată, Gheorghe Arsenescu și Toma Arnăuțoiu. Toți au primit condamnări pe termen lung. Arsenescu a fost condamnat la moarte și executat la Jilava la 29 mai 1962. Procesul fraților Arnăuțoiu a avut loc în 1959 și au fost condamnați și executați în închisoarea de la Jilava. Un al doilea grup notabil de rezistență din masivul Făgăraș a fost condus de Ion Gavrilă Ogoranu. Spre deosebire de cei doi, Gavrilă Ogoranu a scăpat de pedeapsa capitală și a supraviețuit perioadei comuniste.

Munca forțată a fost introdusă potrivit Codului Muncii din 30 mai 1950[4]. A fost folosită drept un instrument de pedeapsă pentru mii și mii de persoane. Unitățile de muncă au fost rebotezate „colonii de muncă” la data de 22 august 1952, iar administrația lor a fost plasată în mâinile Ministerului de Interne. Locuitorilor nu li se permitea schimbarea domiciliul fără aprobare și orice mișcare era controlată. Din cele aproximativ 80000 de persoane răspândite în lagărele din țară, jumătate erau exploatate la construirea faimosului canal Dunăre- Marea Neagră, care avea opt lagăre.

Cea mai mare concentrare a lagărelor de muncă a fost în stepa Bărăganului. Deportările au început la 16 mai 1951 și au fost efectuate sub stricta supraveghere a generalului maior Mihail Burcă, adjunctul ministrului de interne și a generalului maior Eremia Popescu, comandantul trupelor Ministerului de Interne. Un număr de închisori a fost destinat unor anumite categorii de deținuți: Sighetul în nordul Maramureșului, fiind în apropierea Uniunii Sovietice, a fost centrul de încarcerare a celor considerați a fi periculoși. Închisoarea a fost construită în anul 1897, dar primii deținuți politici au venit în 1948. Foștii membrii ai Gărzii de Fier au fost concentrați la Aiud, iar mulți învățători, profesori, avocați și țărani au sfârșit la Gherla. Membrii ai PNȚ au fost trimiși la Galați și Râmnicu Sărat, iar foștii polițiști au fost deținuți la închisoarea de la Făgăraș.

La Pitești închisoarea a devenit celebră pentru un experiment folosit cu cîteva luni înainte la închisoarea de la Suceava. Acesta folosea tehnici de abuz psihiatric menite să inoculeze teroarea și să distrugă personalitatea individului. Monstruozitatea acestui experiment a așezat România într-o poziție aparte în raport cu celelalte regimuri est-europene, cu toate că detaliile sunt încă necunoscute în Occident[5]. Pentru a fi deosebit de celelalte regimuri opresive a fost botezat *Reeducarea.* De altfel, termenul de reeducare avea o conotație mai largă, cuprinzând de la o perioadă la alta întreaga rețea de lagăre de muncă obligatorie sau, ulterior, tratamentele psihiatrice aplicate deținuților.

Motivul secretizării acestui experiment era acela ca victimele reeducării au fost forțate să devină la rândul lor torționari. Faptul că un ofițer de la Direcția Penitenciarelor din cadrul Ministerului de Interne, colonelul Zeller, direct implicat s-a împușcat la scurt timp după demiterea Anei Pauker, demonstrează că, strategia lui Gheorghiu Dej de a reliefa viabilitatea pretențiilor de a pune capăt regimului de teroare a dat roade. Pentru a absolvi regimul de orice vină, torționarii au fost descriși ca agenți ai lui Horia Sima. La procesul secret al lui Țurcanu (octombrie 1954) s-a pretins că Horia Sima din exilul din Spania a dat ordine lui Țurcanu, în 1949 să ducă la îndeplinire regimul de tortură de la Pitești pentru a compromite regimul. Actul de acuzare din 20 septembrie 1958 afirma că 22 de deținuți conduși de Țurcanu au fost trimiși în judecată pentru uciderea a peste treizeci de deținuți, pentru abuz de tortură exercitate asupra unui număr de 700 deținuți, din care 100 au rămas cu grave leziuni. Unii dintre aceștia s-au sinucis pentru a evita tortura, în timp ce alții au dezvoltat diverse afecțiuni psihice din cauza presiunilor psihice și fizice la care fuseseră supuși[6].

[4] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/21570, art. 15, accesat la data de 23.04.2024.
[5] Victor Frunză, *Op. cit.*, p.99.
[6] Dinu C Giurescu, *Istoria românilor*, București, Editura All, 2003, p. 693.

Închisorile erau organizate într-un sistem complex: la Aiud era închisoarea intelectualilor, la Pitești era cea a studenților, la Târgșor închisoarea elevilor, la Sighetu Marmației închisoarea miniștrilor și a altor demnitari. S-au constituit centre de exterminare la Aiud, București, Gherla, Pitești; închisori de exterminare: Arad, Bacău, Botoșani, Brașov, Caransebeș, Cluj, Craiova, Deva, Galați, Făgăraș, Iași, Lugoj, Miercurea Ciuc, Ocnele Mari, Ploiești, Râmnicu Sărat, Sighetu Marmației, Tîrgu Mureș; lagăre de exterminare de la Bac, Baia Sprie, Bicaz, Brad, Buftea, Constanța, Dej, Periprava, Snagov, Turda, Zlatna; lagărele de la Canalul Dunării: Capul Midia, Năvodari, Constanța, Galați, Medgidia, Năvodari, Ovidiu, Peninsula, Poarta ASlbă, Saligny; lagărele din Bărăgan: Dâlga, Lățești, Modelu, Olaru, Perieți, Rosetti, Rubla; închisorile de la București și împrejurimi: Bălăceanca, Bragadiru, calea Rahovei, Ghencea, Jilava, Popești-Leordeni, spitalul Colentina, spitalul nr. 9 Berceni, azile psihiatrice: București, Câmpina, Oradea, Poiana Mare. În prioada 1947-1964 în România au existat peste trei sute de închisori[7].

Despre reeducarea de la Pitești se auziseră foarte multe și trona ideea: „Comunismul este singura cate de întronare a fericirii pe pământ”[8]. Cei închiși se consolau cu ideea că Iisus a oftat pe cruce și dacă însuși Fiul lui Dumnezeu a avut o clipă de slăbiciune, cu atât mai mult ei, fii de muritori nu s-au putut stăpâni. Cei însărcinați cu paza, trecuți prin reeducare erau îngroziți la orice mișcare greșită să nu fie trimiși înapoi pentru a se elibera definitiv de rămășițele burgheze.

Lozincile împotriva criminalilor poporului erau extrem de vizibile, astfel încât pe frontispiciul unui tribunal din Oltenia scria: „Un condamnat în plus, un pas înainte spre socialism!”[9]. Închisoarea de la Pitești și-a dobândit trista glorie prin „experimentul original”, introdus la 6 decembrie 1949 sub numele de „reeducare”. Ororile experimentului au depășit în amploare și cruzime crimele comise în alte țări ale Europei de Est, dar prea puține știri au ajuns în Occident. Niciuna din relatările făcute nu-l indică în mod direct pe autor, dar natura sa este de proveniență sovietică. Se baza pe teoriile lui Anton Makarenko (1888-1939) cu privire la tratamentul ce trebuia aplicat deținuților de drept comun.

Infractorului i se inducea ideea că este un declasat a cărui unica șansă de salvare vine din sprijinul partidului comunist. În România aplicarea tezei se efectua prin două metode: tortura fizică și metoda „spălării creierului”[10]. Prin aplicarea programului de reeducare, Nicolschi a urmărit un dublu scop: anihilarea opoziției politice existente și distrugerea oricăror mișcări anticomuniste din noua generație postbelică. În afară de Nicolschi, notoriu prin bestialitatea cu care s-a comportat față de victime la interogatorii, cei care s-au făcut vinovați de participarea la experimente au fost câțiva ofițeri din Direcția Generală a Penitenciarelor: colonel Sepeanu, căruia i-a aparținut inițiativa de a introduce planul de reeducare și la închisoarea Târgu -Ocna, din Moldova colonel Zeller, care a recrutat studenți „reeducați” pentru munca la Canalul Dunărea- Marea Neagră și despre care se zice că s-a sinucis în 1952 când a fost alungat de la putere Ana Pauker, căpitanul Dumitrescu, directorul penitenciarului de la Pitești și căpitanul Mihai Goiciu, directorul închisorii de la Gherla.

Dintre torționari, Eugen Țurcanu a avut cea mai puternică implicare. A aderat la Garda de Fier în 1940, pe care a părăsit-o în momentul desființării prin lege. După 23 august a devenit membru al Partidului Comunist, s-a înscris la facultatea de Drept din Iași, după patru ani ajungând în Comitetul de partid județean Iași. Ascensiunea sa politică a fost brusc întreruptă în momentul demascării ca membru al Gărzii de Fier de către prietenul unui fost coleg, victimă a valului de arestări studențești din 15 mai 1948. Acest coleg, Alexandru Bogdanovici a fost arestat împreună cu Țurcanu și duși la închisoarea de la Suceava.

---

[7] Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele: Amintiri*, București, Editura Albatros, 1991, p. 120.
[8] Marcel Petrișor, *Memorii*, vol. 1, *Fortul 13. Convorbiri din detenție*, București, Editura Meridiane, 1991, p. 13.
[9] *Ibidem*, p.103.
[10] Constantin Aionei, Cristian Troncotă, *Arhipelagul Ororii III* în „Magazin Istoric”, nr. 5/iunie 1993, p. 10.

Bogdanovici a fost condamnat la 25 ani de muncă pentru că fusese membru al Gărzii de Fier. Pentru aceeași faptă, Țurcanu a primit doar 7 ani. Ambii au fost transferați la Jilava pentru a deveni instructori de marxism pentru colegii de celulă.

Motivul pentru alegerea Piteștiului ca „laborator" al experimentului a fost dat de gradul înalt de securitate, închisoarea fiind construită în 1900, în afara orașului, de unde ceea ce se petrecea între ziduri nu putea fi auzit. Victima preferată a lui Țurcanu era Bogdanovici, fostul său prieten, pe care îl considera vinovat de arestarea sa. În martie 1950 l-a torturat fără încetare, strivindu-i pieptul până ce a decedat. La interogatoriu a declarat că uciderea lui Bogdanovici a fost un lucru just pentru că acesta fusese agent S.S.I. în anii războiului împotriva Uniunii Sovietice. Depersonalizat, studentul era acum o victimă neputincioasă a minciunilor lui Țurcan. Înnebunit de spaimă, redus la starea de dependență a copilului mic, acționa ca o marionetă trasă de sfori. În actul final, victima trebuia să-și dovedească loialitatea față de stăpân trasfomându-se la rândul său în torționar. Supraviețuitorii acestui experiment au descris senzația simțită la momentul torturării: era un butoi de pulbere în jurul căruia se învârtea ca un nebun. În paralel cu experimentul Pitești, între 1950-1951, în alte pușcării, îndeosebi la Gherla și la Canal fuseseră detașate echipe de reeducare alcătuite din „absolvenții" cursului. La Canal studenții răspundeau de îndeplinirea normei zilnice de muncă; îi zoreau pe deținuți, astfel că mulți dintre ei mureau de epuizare fizică. Programul de reeducare se desfășura în barăcile nr. 13 și 14, sub conducerea studenților de la Facultatea de Medicină din București și Cluj. Desființarea programului de reeducare de la Canal a fost precipitată de moartea violentă a unui deținut din baraca nr. 13: profesorul Simionescu nu a mai putut rezista valului dre bătăi aplicat și a decis să se sinucidă aruncându-se în gardul de sârmă ghimpată care împrejmuia lagărul. Gardienii l-au împușcat. La aflare veștii despre tragica moarte a soțului, doamna Simionescu a înaintat un protest la Ministerul de Interne și a informat posturile de radio străine: Radio Europa Liberă, Vocea Americii și BBC.

Ultimul bastion al campaniei de reeducare a fost Gherla, închisoarea în care veteranii programului au activat până în vara anului 1952. Țurcanu, Popa Tanu și alții au fost mutați la București, iar deținuților li s-au ușurat condițiile de detenție. Torționarii au întocmit un raport de activitate pentru Securitate cu privire la metodele de reeducare folosite și rezultatele obținute. Raportul era însoțit de o declarație potrivit căreia programul a fost aplicat fără aprobarea partidului și nici a Direcției Penitenciarelor.

Un tânăr student la Filologie, care a trecut prin „școala de la Pitești" a relatat momente din exeprința tragică: „Soarta ne-a transformat în gropari ai propriilor noastre speranțe, ai propriilor noastre suflete. Nu ne vom mai înălța niciodată capul sus cu mândrie. Creștinii s-au sacrificat, bucuroși pentru credința lor, în vremului de început: noi, creștinii de azi nu putem aspira la harul lor. Am devenit unelte ale comunismului pe care îl detestam din tot sufletul. Diavolul parcă ne-a smuls din îmbrățișarea Domnului..."[11].

Măsura principală a fost selecționarea celor mai apte elemente dispuse să execute orbește dispozițiile primite. Pentru această sarcină a fost propus inspectorul general M.A.I., Nemeș Iosif. În același scop, el a discutat cu Bogdanovici și Țurcanu. Bogdanovici a fost considerat un tip prea inteligent pentru a face jocul Securității, de aceea a fost selecționat Țurcanu. Pentru atingerea obiectivului propus echipa lui Țurcanu avea libertate deplină, căci: „ nu ne interesează câți ochi sar, ci rezultatele să iasă"[12]. La Pitești, Țurcanu a reușit să conducă cel mai draconic laborator, în care a intrat un om și a ieșit o epavă, un cadavru. După rostirea verdictului: „Bandiților, nu vreți să fiți sinceri, nu vreți să spuneți adevărul, vă meritați soarta"[13], urma parcă o scenă din luptele cu gladiatori din arenele romane, torționarii cu ciomegele în mâini loveau la întâmplare. De cele mai multe ori deținuții foloseau alfabetul

[11] Ion Cârja, *Canalul Morții*, București, Editura Cartea Românească, 1993, p. 205.
[12] Dumitru Bacu, *Pitești, centru de reeducare studențească*, București, Editura Atlantida, 1991, p. 102.
[13] Nicu Ioniță, *Barometrul demascărilor* în „Memoria", nr. 1/2005, p. 25.

numit „Afelere”: literele alfabetului erau împărțite în patru grupe a câte cinci litere exceptând ultimele care cuprindeau șase litere. Se utiliza astfel: pentru a transmite litera O mai întâi erau trei ciocănituri (indicau grupa în care se aflau literele respective), apoi patru lovituri, adică a patra literă din grupă. Cu timpul, acesta a fost înlocuit cu alfabetul Morse. Cert este că Țurcanu și Bogdanovici au înființat „Organizația deținuților cu convingeri comuniste”. Metodele de reeducare erau multiple: bătaia cu ciomege, vâna de bou, curele, picioare și scânduri de la paturi; ținerea în poziții chinuitoare timp îndelugat și cu ochii la bec; statul într-un picior cu greutăți de 20-40 kg pe spate și cu fața la perete; smulgerea părului sau a mustăților cu mâna sau cu ajutorul unui dispozitiv confecționat dintr-un nasture prins cu ață; existenței „orei de râs”: mai mulți deținuți etrau legați la ochi și cu mâinile la spate „după care erau împărțiți în mai multe grupe și repeziți unii în alții din colțurile opuse ale camerei.

La Pitești, Țurcanu a colaborat cu directorul Alexandru Dumitrescu, referentul politic Marina, inspectorul general Iosif Nemeș, locotenentul Mihai Mircea și locotenentul Nicolae. Ordinele către rorționari erau foarte clare: „la început cu bătaie pentru intimidare...Apoi ne-a ales pe cinci deținuți și ne-a promis că ne va da o jumătate de porție în plus acelora care batem și ne ocupăm de reeducare... Ne-a rugat să fim secreți, în sensul de a nu spune nimănui că am discutat cu dânsul și ce metode vom aplica”[14].

Penitenciarul Pitești era o construcție în formă de T, așezată la bariera orașului spre Găvana și orientată NV-SV. Fusese terminat sub guvernarea lui Armand Călinescu, avea două etaje, parter, subsol și pivniță. Pentru o izolare totală, la 18 iunie 1948, inginerul Andrei Ionescu din cadrul primăriei orașului Pitești, s-a deplasat la penitenciar, unde, împreună cu directorul Dumitrescu a făcut măsurătorile necesare ridicării unui zid pe o distanță de 1500 de metri. Aceste acțiuni au fost realizate în acord cu ordinul ministrului, Teohari Georgescu, urmând să fie gata în termen de zece zile[15]. Deținuții erau aduși la grefa închisorii, se completa fișa de carcerare și apoi era condus în celula repartizată. Mâncarea, celebrul terci era făină de porumb opărită și puțin îndulcită. Era interzis să coși, să scoți ață din saltea, să ai ac, să te așezi pe caloriferul de sub geam și să privești spre fereastră, să comunici cu vecinii, să scrii pe săpunul de rufe, să stai culcat în timpul zilei, să cânți, să vorbești tare. Mâncarea era insuficientă: dimineața primeau terciul de aproximativ 200 grame. La prânz, o gamelă cu ciorbă, fie cu cartofi sau varză acră, fie cu arpacaș. O dată sau de două ori pe săptămână primeau carne: câteva bucăți de burtă spălate aproximativ, cu un miros izbitor; dacă erau norocoși puteau găsi în gamelă ori un ochi, ori o bucată de buză de vacă cu părul pe ea, măsele de vită sau resturi de oase. Carnea provenea din resturile abatorului din oraș.

După un proces superficial, cu o durată de maxim 20 minute, erau aproximativ 40 de procese pe zi, deținuții își așteptau sentința. Avocații care se ocupau de apărare erau numiți din oficiu și cereau procurorilor să aplice o pedeapsă exemplară. Sentințele erau similare, aveau o notă comună: peste zece ani de muncă silnică, confiscarea averii și 3-5 ani degradare civică[16]. După pronunțarea sentinței deținuții erau aduși din nou la Pitești, unde fiecare trecea prin fața mesei unui plutonier ce îi completa fișa de încarcerare: nume, prenume, data și locul nașterii, date personale. Apoi erau escortați către celule: două paturi suprapuse cu câte o saltea de paie o pernă umplută cu paie și o pătură. Într-un colț, două tinete cu capac, într-unul un hârdău cu apă de băut. Li se permitea să scrie o scrisoare către cei dragi pentru a cere un pachet cu îmbrăcăminte. Conținutul scrisorii era foarte clar: „Dragă... sunt bine și sănătos. Te rog să-mi trimiți trei cămăși, trei izmene, un pulover, un cojoc sau haină groasă, trei perechi de ciorapi, o pereche de bocanci, pantaloni groși și o căciulă”[17]. Cine scria altceva sau mai

[14] Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Op. Cit*., partea a III-a în „Magazin Istoric”, nr. /1993, p. 36.
[15] Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Argeș, fond Primăria Orașului Pitești , dosar 20/1948, f. 105-106.
[16] Ion Ioanid, *Op. Cit*., p. 29.
[17] Iuliana Preduț- Constantinescu, *Speranțe încătușate*, Pitești, Editura Tiparg, 2000, p. 34.

mult decât indicațiile primite, nu i se expedia cartea poștală și i se interzicea dreptul de a mai scrie.

La conducerea securității județului Argeș și a regiunii Pitești au fost coloneii: Mihai Nedelcu, Witing, Paul Constandache, Mincu, Diță Gheorghe, frații Ion și Constantin Micutelu și ofițerii Marina (fost chelner în București), Cârnu, Iordache, Fătuloiu, Nicolae Pleșiță, Bădicuț Tănase, Zamfirescu zis Primărie (fost frizer din Pitești). Ședințele de judecată erau ținute fie la sediul instanțelor civile, fie la sediul unității regionale de poliție sau chiar la clubul CFR de lângă gară. Ședințele erau publice doar formal, căci în realitate nu se permitea accesul publicului, nici al familiei. Eficiența apărării era redusă la minim, caracterul de simulacru fiind extrem de prezent. Pentru că nu a existat niciun material referitor la sistemul de detenție de la Pitești, un fost deținut de origine maghiară, Nagy Geza a hotărât să refacă lumea din închisoare în lucrarea „Ha tulelted, halgas" („Dacă ai supraviețuit, taci"): „Țurcanu, Zeller te-a împins în groapa întunecoasă a adâncurilor și dacă o singură treaptă puteai să te cațeri aveai senzația ridicării pe culmi...Acolo nu exista Dumnezeu. Dacă ar fi fost, atunci în momentul în care, în timpul torturii, deformarea sufletului a întors totul pe dos atât chinuitorul, cât și chinuitul trebuiau să moară. Era momentul răstignirii pe cruce când puteai să strigi: *Eli, Eli la ma sabahtani*?"[18].

Închisoarea de la Pitești a început să se afirme ca un loc de exterminare, comparabil cu lagărele germane și sovietice. Rația alimentară era de 570 calorii, ulterior a fost redusă la 300 calorii. Baza mâncării o reprezenta ciorba de lobodă porcească și un fel de spanac, iar apa de băut era plină de viermi. Cei care erau declarați dușmani ai regimului trebuiau să se convertească, dacă nu de voie, atunci prin mijloace specifice. Tinerii deveneau „tabula rasa", măsurile dure aplicate urmăreau eliminarea vechilor elite, apoi înlăturarea viitoarelor elite democratice.

Studenții erau împărțiți în mai multe categorii:

- Prima era formată din studenți reținuți fără sentință judecătorească, împotriva lor nu s-au putut identifica dovezi suficiente;
- A doua grupă era formată din cei condamnați pentru delicte minore: favorizare, nedenunțare, adăpostire. Pedepsele erau între 3-5 ani închisoare;
- A treia categorie era reprezentată de cei condamnați pentru uneltire împotriva ordinii publice cu pedepse de 8-15 ani închisoare. Aici erau încadrați majoritatea studenților inculpați;
- Ultima grupă era rezervată liderilor studenților, personalități cu condamnări între 10-25 ani muncă silnică.

Experimentul Pitești a fost considerat unic în lume prin cruzimea și transformarea oamenilor în monștri, prin mutilarea sufletească a victimelor devenite călăi[19].

BIBLIOGRAPHY

1. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Argeș, fond Primăria Orașului Pitești , dosar 20/1948.
2. Aioanei, Constantin, Troncotă, Cristian, *Arhipelagul Ororii III* în „Magazin Istoric", nr. 5/iunie 1993.
3. Bacu, Dumitru, *Pitești, centru de reeducare studențească*, București, Editura Atlantida, 1991.
4. Cârja, Ion, *Canalul Morții*, București, Editura Cartea Românească, 1993.

[18] Grigore Dumitrescu, *Demascarea*, Munchen, Editura Ion Dumitru Kerlag, 2006, p. 88.
[19] Costin Merișca, *Op.cit.*, p. 58.

5. Dumitrescu, Grigore, *Demascarea*, Munchen, Editura Ion Dumitru Kerlag, 2006.

6. Frunză, Victor, *Istoria comunismului în România*, București, Editura „Victor Frunză", 1999.

7. Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor*, București, Editura All, 2003.

8. Ioanid, Ion, *Închisoarea noastră cea de toate zilele: Amintiri*, București, Editura Albatros, 1991.

9. Ioniță, Nicu, *Barometrul demascărilor* în „Memoria", nr. 1/2005.

10. *Orizon XXI*, Asociația Culturală „Valeriu Florin Dobrinescu", Pitești, Editura Delta Cart Educațional, 2010-2011.

11. Petrișor, Marcel, *Memorii*, vol. 1, *Fortul 13. Convorbiri din detenție*, București, Editura Meridiane, 1991.

12. Preduț-Constantinescu, Iuliana, *Speranțe încătușate*, Pitești, Editua Tiparg, 2000.

13. https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1454, accesat la data de 23.04.2024.

14. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/21570, accesat la data de 23.04.2024.

ASTRA AND THE DOUBLE MONARCHY AT THE END OF THE XIX CENTURY

Ștefan Dreghici
PhD, Technological High School, Sighișoara

Abstract: The purpose of this article is to present some aspects regarding the elite groups that led the Romanian nation immediately after the Paşoptist revolution, the Romanian revolutionaries, although they were defeated by the imperial troops, will not give up their national ideals such as: political rights and freedom and the recognition of the Romanian nation alongside the other three privileged nations (Hungarians, Szeklers and Saxons). As a space, I limited myself to the historical Transcarpathian province of Transylvania, metaphorically called by the historian Lucian Boia as a "citadel of mountains" included in Great Hungary, which reappeared in 1867, within the Austro-Hungarian Empire. As a period of study, it is from after 1850 to 1895.

Keywords: nationalism, dualism, Association, memorandum, Transylvania.

Scopul acestui articol este prezentarea unor aspecte privind grupurile elitare ce au condus națiunea română imediat după revoluția pașoptistă, revoluționarii români, deși au fost invinși de trupele imperiale nu vor renunța la idealurile naționale precum: drepturi și libertăți politice și recunoașterea națiunii române alături de celelalte trei națiuni privilegiate (maghiari, secui și sași). Ca spațiu, m-am limitat la provincia istorică intracarpatică Transilvania, numită metaforic de către istoricul Lucian Boia drept o ,,*cetate de munți*"[1]înglobată în Ungaria Mare, reapărută în anul 1867, în cadrul Imperiului Austro-Ungar. Ca și perioadă de studiu este cea de după 1850 până la 1895. Doresc a începe această lucrare prin prezentarea pe scurt a situației interne din Imperiul Austro-Ungar, dar mai ales a impactului instaurării dualismului. Acesta din urmă s-a resimțit în toate colțurile imperiului, dar în cazul de față am analizat impactul asupra Transilvaniei. Istoria politică, socială și economică a Transilvaniei este strâns legată de Ungaria, din moment ce aproape un mileniu, Principatul Transilvaniei a fost direct supus Coroanei Maghiare.

Dar dacă tragem linie, situație nu era chiar bună. Imperiul era într-o perioadă de criză și declin. Soluții erau, iar una dintre ele, dacă era aplicată putea salva statul de la dezintegrarea ce va urma în anul 1918. Este vorba de proiectul propus de Aurel C.Popovici: crearea printr-un concept constituțional a unei noi organizări de tip federal, cu autonomii interne, după modelele elvețian și american. Aurel C. Popovici a stârnit un anume interes propunând restructurarea monarhiei în 15 state federalizate, în carte *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österrreich,* apărută în 1906.[2]

O altă grupare studiată a fost cea a studenților români aflați la studiu in străinătate, aceștia erau organizați în societăți studențești care susțineau elita politică din țară prin realizarea unor mitinguri și elaborarea unor manifeste adresate opiniei publice internaționale. Apoi ultima categorie a fost elita clericală, care de fapt și-a asumat conducerea națiuni române în lupta de libertate și unitate națională, mai ales în deceniile șase și șapte ale secolului al XIX-lea.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea poate fi caracterizată ca și o continuă frământare în lupta dusă de poporul român din Transilvania pentru salvarea ființei naționale și realizarea unității naționale, ideal susținut cu precădere în timpul revoluției pașoptiste care de fapt a fost un fenomen generalizat ce a cuprins întrega Europă. În această perioadă a fost

[1] Lucian Boia, *România Țară de frontieră a Europei*, Humanitas, București, 2002, p.20.
[2] A se vedea, Lucian Boia. *op.cit.*, p.85.

evidentă multitudinea de evenimente și acte istorice care prin derularea lor au au jucat un rol deosebit asupra destinelor națiunii române.

După înăbușirea revoluției din 1848-1849 a fost înăbușită orice urmă de autonomie și de asemenea lupta de emancipare națională a românilor. Principatul a fost transformat in provincie imperială, conducerea lui fiind încredințată unor guvernatori militari. Limba germană a fost decretată limbă oficială în stat, autoritățile civile au fost puse sub controlul autorităților militare. În 1849 o hotărâre imperială decreta constituirea Banatului într-o provincie separată în timp ce Crișana și Maramureșul rămâneau în cadrul Ungariei.[3] Teama față de prăbușirea unității imperiului, îi făcea pe guvernanții din Viena să se opună cu vehemență dorinței de emancipare politică sau socială manifestate de popoarele asuprite. În acest context conducătorii habsburgici trebuiau să recurgă la o adevărată jonglerie, susține Barbara Jelavich în bine cunoscuta lucrare „*Istoia Balcanilor*", aceștia fiind nevoiți să se alieze cu grupuri al căror sprijin era esențial, cu alte cuvinte să urmeze așa-numita politică *„dezbină și domnește.*"[4]

Cu tot acest efort depus de autoritățile vieneze, visul de emancipare a românilor transilvăneni nu a putut fi spulberat, deoarece contextul internațional favorabil românilor prin Tratatul de la Paris din 1856 și unirea Principatelor în 1859 sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza, a dat speranță națiunii române din Transilvania, că acest vis de unitate va putea fi realizat. Austria nu a câștigat nimic în Tratatul de pace de la Paris care încheia Războiul din Crimeea. Mai mult decât atât, nu numai că a pierdut prietenia rusă, deoarece guvernul habsburgic nu a sărit în ajutorul Rusiei, fapt ce a determinat prăbușirea Sfintei Alianțe și apropierea Rusiei de Franța care în cele din urmă au susținut unirea Principatelor Dunărene în ciuda opoziției austriece, care a fost confruntată acum cu alți dușmani precum Sardinia la sud și o Românie proaspăt înființată, curând iredentistă spre est.[5]

Împăratul *Franz Iosif* (1848-1916)[6]a avut o domnie de aproape 68 de ani, însă a fost un înpărat slab, neavând personalitatea și puterea de a reforma statul aflat în declin. A fost cel mai mare fiu al arhiducelui Francis Charles și nepotul împăratului Francis, acesta s-a născut în 1830. Astfel, el avea doar optsprezece ani când a urcat pe tron în decembrie1848, după mama sa energică prințesa, bavareză Sophie, premierul Schwarzenberg și principalii generali ai monarhiei îl obligase pe unchiul său, împăratul Ferdinand, să demisioneze. Evenimentele dramatice din 1848 a modelat caracterul stăpânirii de șaizeci și opt de ani a lui Francisc Joseph. Plasat pe tron printr-un act de legalitate discutabilă pentru a salva vechea ordine bazată pe tradiție și drept, el a devenit într-adevăr tutorele suprem al legitimității pe tărâmul său, dar a făcut-o fără scruple, concluzionează István Deák .[7]

Istoricul Paul Lendvai, consideră decesul lui Franz Joseph I survenit la 21 noiembrie 1916, că a pus capăt epoci absolutiste. În statul multinațional de la Dunăre, se vorbea de libertate, de un timp nou. După revoluţia rusă din februarie şi abdicarea ţarului în martie 1917, după proclamaţiile de pace ale preşedintelui american Wilson şi stagnarea apăsătoare de pe frontul de sud şi de est s-a ajuns şi în Ungaria la tensiuni politice şi la formarea de noi grupări de stânga. De la „*catastrofa originară"* (George Kennan) europeană încoace, au apărut biblioteci întregi de lucrări care se ocupă de prăbușirea dublei monarhii, respectiv de urmările multiple ale Primului Război Mondial, în cele mai multe, se afirmă că monarhia a fost atunci chiar invadată de o duhoare a putrefacţiei. Lucrări mai noi contestă justeţea aplicării

[3] Marin Badea; Gh.Bodea; Augustin Deac; Ion Iacoș; Ion Ilincioiu; Al. Tănăsescu; Gh. Unc; Natalia Vilocu, *Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918*, Ed. Politică, București, 1970, p. 114/116.
[4] Vezi, Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor* , Vol. I, Institutul European, Iași, 2000, p. 267.
[5] Pentru mai multe detalii vezi, Barbara Jelavich, op.cit., p. 277.
[6] Dicționar Enciclopedic, Editura Enciclopedică, București, p. 372.
[7] Vezi, István Deák, Beyond Nationalism, *A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps.*: Oxford University Press, New York, 1990, p. 43-44.

conceptului de *decădere* la istoria monarhiei habsburgice din secolul al XlX-lea şi de la începutul celui de al XX-lea; mai degrabă *spun ele* ea a decăzut pentru că a pierdut un război hotărâtor.[8]

În a doua jumătate a secolului al XIX, acțiunea politică a elitelor românești din Transilvania evoluează în mai multe direcții, în special spre sfera culturii având ca și obiectiv emanciparea poporului prin cultură, cea religioasă care urmărea să obțină autonomia celor două biserici românești, iar o altă direcție ar fi cea politică, luptând pentru emancipare și egalitatea politică a națiunii române alături de celelalte națiuni privilegiate. Din punct de vedere național, istoricul Vasile Netea susține fapul că, în perioada absolutistă lupta politică a românilor transilvăneni nu a fost doar una locală, mai mult a fost una mai amplă în sensul că, aspirațiile românilor de pretutindeni, ardelenii, au participat cu insuflețire la toate marile acțiuni naționale ale timpului, care aveau să culmineze prin înfătuirea Unirii Principatelor.[9]Această politică s-a bazat în mare parte și pe eșecul politice habsburgice și dorința impăratului de a adopta o nouă formă de guvernare și anume una liberală. Înfrângerile militare suferite de Austria în 1859, în războiul cu Piemontul și Franța, activizarea mișcărilor naționale ale popoarelor din monarhie, noua conjunctură internațional, au obligat Curtea de la Viena să renunțe treptat la sistemul absolutist de guvernare și să aducă la conducerea imperiului o echipă liberală. Primul semn a fost înlăturarea, încă din1859, a ministrului de interne Alexander von Bach, simbolul absolutismului austriac.

Împăratul Francisc Iosif I (n.1830-d.1916)[10], în efortul său de a reorganiza Imperiul pe baze liberale cu speranța de a găsi o soluție eficientă pentru a rezolva criza interna din Imperiu și de asemenea de a salva monarhia, a convocat la Viena, Senatul Imperial (*Reichsrat*), care va avea în componență repezentanții tuturor provinciilor din Imperiu, Ardealul fiind reprezentat din partea românilor de episcopul ortodox Andrei Șaguna[11](n.1808-d.1873) primul mitropolit ortodox al Transilvaniei, militant pentru drepturile ortodocșilor și ale românilor din Transilvania, fondator al Gimnaziului Românesc din Brașov (1851), membru de onoare al Academiei Române. În urma discuțiilor din Senat, la 8/20 octombrie 1860, s-a emis celebra *Diplomă imperială* prin care se anunța oficial incetarea regimului neoabsolutist și se anunța trecerea la un sistem constituțional, părere de altfel împărtășită și de către istoricul Teodor Păcățian în lucrarea ,,*Cartea de Aur*" care considera absolut necesar, o schimbare în sistemul de guvernare și impunea în mod imperios necesitatea de a ieși din ,,*groapa absolutismului înmormântat*"[12]. Următorul act care a completat Diploma din octombrie și a schimbat cadrul instituțional politic până la dualismul din 186, a fost *Patenta imperială* din 14/26 februarie 1861 care viza restaurarea autonomiei țărilor și provinciilor care au avut tradiție statală. Acest lucru a însemnat și recunoașterea autonomiei Marelui Principat Autonom (Ardealul).[13] Erau introduse o seie de drepturi cetățenești precum: egalitatea cetățenilor în fața legilor, garantarea libertăților religioase, dreptul de intrunire, obligația cetățenilor de a plăti impozite către stat. Aceste drepturi par să fi receptate de timpuriu în Transilvania, manifestate prin intruniri publice, prin elaborarea de petiții și programe prin formarea unor grupuri de presiune care să lupte pentru cauza românească la Viena. În 1860

[8] Vezi, Paul Lendvai, *Ungurii: timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, Traducere din germană de Maria Nastasia şi Ion Nastasia, Ediţia a III a, Humanitas, București, 2013.p.369.

[9] Vezi, Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 141.

[10] *Dicționar Enciclopedic Român*, Vol. II, Ed. Politică, București, p. 460.

[11] Vezi, *Enciclopedia României*, Vol. 1, 1938, coordonator Dimitrie Gusti, 1938, București, p. 527.

[12] Apud, Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur*, Vol. II, Ed. a II, Tipografia Iosif Marschall, Sibiu, 1904, p.5. Vezi pentru detalii capitolul *Senatul imperial*, pp. 5-88.

[13] Vezi, *Istoria Transilvaniei* Vol.III (De la 1711 până la1918), CoordonatoriI: Ion Aurel Pop; Thomas Nägler; Magyari András, Academia Română, Cluj-Napoca, 2008. p. 404.

articolele publicate în ,,*Telegraful Român"*[14], periodic care apare neîntrerupt din 3 ianuarie 1853, la Sibiu fiind ctitorie de suflet a marelui ierarh *Andrei Şaguna*, publicaţia a fost gândită ca o gazetă politică, industrială, comercială şi literară, Aaron Florian a redactat doar primele opt numere, până la 28 ianuarie 1853, imprimând o direcţie naţională românească, pionier al ziaristicii române, prin activitatea sa la ,,*România* ", „*Muzeul Naţional"* şi ,,*Telegraful Român"*, autor al primului manual de „*Istorie naţională"*, îndrumător al învăţământului şi al vieţii culturale în genere, *Aaron Florian* (n. 1805-d.1887) a fost o personalitate marcantă a culturii româneşti din secolul al XIX-lea[15].

Aceste articole din 1860 fac referire, asupra necesității organizării unor instituții culturale care, să promoveze limba și literature națională. În această directive poate fi amintită petiția înaintată guvernatorului *Lichtenstein*, la 10 mai 1860 de către episcopul *Andrei Șaguna* în numele a 180 de intelectuali români, precum și *Conferința Națională* de la Sibiu din 1/13 ianuarie 1861, în care a fost reluată problema infințării unei societăți literare și a unui fond pentru cultivarea limbii și culturii naționale la 31 ianuarie 1861, Viena și-a dat acordul pentru desfășurarea unei adunări consultative în vederea infințării unei asociații culturale naționale. Adunarea a fost fixată pentru ziua de 9 martie 1861 la Sibiu, oraș care treptat începând din deceniul al șaptelea al secolului XIX lea, va devein centrul politic al luptei naționale românești din Principat.

Prin *Rezoluția imperială* din 6 septembrie 1861, a devenit posibilă convocarea adunării constituante a Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (*ASTRA*), pentru 23/4 noiembrie 1861, la Sibiu. A luat ființă la 4 noiembrie 1861 şi s-a constituit după modelul societăţilor academice ale vremii, a fost prima instituţie culturală centrală a românilor din Transilvania care a jucat un rol important în emanciparea culturală şi politică a naţiunii române din Ardeal. S-au dezbătut proiectele de statut ale asociației redactate de George Barițiu, Ioan Pușcariu (n.1824-d.1911)[16]istoric și scriitor român, membru titular al Academiei Române și Timotei Cipariu.[17] Statutele Asociației precizau următorul scop al acestui for cultural: premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte și alte asemenea. Asociația va avea un președinte, un vicepreședinte, un secretar-prim, un secretar, un bibliotecar, și arhivar, un casier, un controlor toți aleși pe trei ani.

În istoria culturii române și în general acelei transilvane în special, nu poate să ocolească sau să minimalizeze contribuția, locul și rolul prestigioasei instituții cunoscute sub numele de *ASTRA* fondată la Sibiu în 1861, se evidențiază în sfârșit o realizare a unui deziderat, al clasei politice din aceea vreme în care au în tâlnit piedici oficiale, dar și materiale. Parafrazându-l pe Cipariu, acesta declara în 1867 următoarele: „*Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința poziției care i se cuvinte între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această poziținue cu demnitate. Am început a ne elibera patria, am început a ne elibera limba*".[18] Aici poate fi amintit gestul lui *Avram Iancu* (n.1824-d.1872)[19] avocat și revoluționar român pașoptist, care a jucat un rol important în Revoluția de la 1848 din Transilvania și al tribunilor săi, *Simion Balint şi Axente Sever* care au donat în 1852 suma de 2500 florini drept despăgubire pentru daunele suferite în anii1848-1849, pentru înființarea unei ,,*Asociaţii literare române*", în vederea înființării unei societăți literale românești.[20]

---

[14] Consultă, *Telegraful Român*, nr. 1,3 ianuarie, 1853, Sibiu, p. 1.
[15] *Enciclopedia Română*, Volum1, Tomul I, A-Copenhaga, Sibiu, 1898, Editura și Tiparul lui W. Krafft, p. 269.
[16] Vezi, *Enciclopedia Română*, Vol. 3, Tom. III, Kemet-Zymotic, Ed. și Tip. lui,W. Krafft, Sibiu, 1904, p. 698.
[17] Vezi, *Istoria Transilvaniei Vol. III (De la 1711 până la 1918,*), *CoordonatoriI: Pop, I. Aurel; Nägler, Thomas; András, Magyari, Academia Română, Cluj-Napoca, 2008*, p. 407.
[18] Pentru mai multe detalii vezi, *Enciclopedia română*, Volum1, Tomul I, A-Copenhaga, Sibiu, 1898, Editura și Tiparul lui W. Krafft, p. 293.
[19] *Enciclopedia Română*,Vol. 2,Tom II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, Ed. Și Tip.lui W.Krafft, p.758 .
[20] Vezi, Matei Pamfil, *ASTRA (1861–1950*), Editura Dacia, 1986. pp. 18-19.

Autorii „*Istoriei Transilvaniei”,* consideră că, aceste asociații apărute, aveau rolul de a coordona pe un plan mai larg în lipsa unor instituții politice reprezentative, acestea și-au asumat rolul de conducător și îndrumător al vieții naționale românești, până la crearea partidelor politice naționale. Instaurarea dualismului austro-ungar ca nouă formă de guvernare va determina *Asociația* să adopte noi strategii naționale în lupta de emancipare națională a românilor din Ungaria, impunând noi forme de organizare de despărțăminte ale *ASTREI*. Pactul dualist austro-ungar este considerat de către Pamfil Matei începutul unei noi perioade de oprimare, de înăsprire continuă a asupririi sociale și naționale, de dominație politică, economică și culturală a claselor privilegiate maghiare asuprea românilor din imperiu.

În cele aproape sase decenii de interdicții sistematice pe națiunea română, pe plan politic cultural, social și administrativ, de persecutări și o continuă politică de deznaționalizare, națiunea română își vede amenințată limba străbună, cultura, școlile, progresul economic, social, precum și împlinirea idealu lui unității naționale *Asociațiunea,* s-a situat permanent pe o poziție de frunte în lupta națională și a acționat, printr-o diversitate de mijloace în direcțiile cerute de obiectivele politice, economice și culturale. *Asociațiunea* s-a identificat cu Transilvania integrată abuziv, această societate culturală de la Sibiu, devenind una dintre foarte puținele instituții românești, cea mai bine organizată și mai activă prin care se putea acționa legal în favoarea românilor. Această perioadă poate fi caracterizată print-o activitate efervescentă cu implicații remarcabile în integrarea oamenilor de rând la viața publică. Au fost inițiate acțiuni de alfabetizare, au fost înființate biblioteci populare circa 600 până la izbucnirea primului război mondial, iar cartea românească a fost difuzată în mediul țărănesc, case culturale, toate aceste activități având ca finalitate implicarea comunității țărănești în sfera militantismului national.

Asociațiile culturale s-au remarcat și prin preocuparea de formare a elitei românești și de întărire a clasei de mijloc. Importante sume de bani din fondurile Asociației și ale fundațiilor școlare dirijate de *ASTRA* au fost repartizate, elevilor de gimnaziu, studenților și elevilor de la arte și meserii între 1861 și 1911, suma totală a ajutoarelor s-a ridicat la circa 123000 coroane.

Conform Enciclopediei Române, au fost înființate biblioteci, remarcându-se cea de la Sibiu, publicații (*Transilvania* 1868; *Analele asociațiunii* 1880-1902-1908, *Țara noastră* 1907), *Biblioteca poporală a asociațiunii* 1900, Asociațiunea întreține o bibliotecă cu 3306 opuri in 9773 tom., 5782 broșure, 15 harte și o mică colecție numismatica, școli[21] (*Școala civilă de fete*, Sibiu 1886). O durabilă operă ştiinţifică realizată de *ASTRA* rămâne *Enciclopedia Română*. Aceasta apare la Sibiu, în trei volume, sub îndrumarea lui Cornel Diaconovici (n.1859-d.1923)[22], primul secretar al asociaţiei, între anii 1898 şi1904. Ea cuprinde aproape 40.000 de articole din cele mai diferite domenii ale ştiinţei, literaturii şi artelor. Enciclopedia a îndeplinit multă vreme o dublă funcţie în istoria poporului român: cea de difuzare a cunoştinţelor ştiinţifice şi cea de simbol al unităţii pe plan cultural-ştiinţific [23.]

Revista „*Transilvania”*, apărută la 1 ianuarie 1868 la Brașov ca organ al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (*ASTRA*), din 1881 revista se mută la Sibiu, cu unele întreruperi din 1879, când este sistată de autorități între 1880-1881 și 1907-1908 când este înlocuită cu *Analele Asociațiunii* sau suplinit de *Țara-Noastră*, revistă poporală, sub conducerea lui *Octavian Goga* (n.1881-d.1938)[24], poet , dramaturg, gazetar a

[21] *Enciclopedia română, Volum1,* Tomul I, A-Copenhaga, Sibiu, 1898, Editura și Tiparul lui W. Krafft, p. 293.
[22] *Dicționar Enciclopedic Român, Vol. II*, Ed. Politică, București, p. 88.
[23] Vezi, Saitul oficial al Asociatiunii: Asociaţiunea Transilvană Pentru Literatura Română, şi Cultura Poporului Român. (ASTRA).
[24] Academia Română, *Dicționarul General al Literaturii Române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, Coordonator general Eugen Simion, E/K, p. 369.

apărut până în 1945, redactor a fost la început *George Barițiu* (1867-1889)[25] Revista îşi are meritul de a fi reflectat permanent şi obiectiv activitatea forului academic al ţării, de a fi o cronică deosebit de preţioasă a acesteia.[26] În privința învățământului superior, demersurile asociațiilor și fundațiilor, precum și ale unor personae particulare s-au concretizat în preocuparea pentru formarea unei elite intelectuale prin intermediul universităților străine.

Istoricul Cornel Sigmirean consideră că, una din cele mai edificatoare expresii ale progreselor culturale înregistrate de românii din Transilvania după reluarea legăturilor spirituale și culturale cu Europa, o reprezintă dorința arzătoare de a dobândi o universitate românească, de asemenea dorința de a crea instituții proprii de cultură necesare conservării și dezvoltării specificului național. Studențimea română, la fel ca studențimea tuturor națiunilor din spațiul imperiului s-a dovedit o importantă forță animatoare a idealurilor culturale și politice naționale din epocă, angajându-se în lupta politică de sfârșitul secolului XIX și începutul XX, fapt care ne poate sugera înțelegerea comportamentului politico-național al elitei intelectuale românești din perioada premergătoare anului 1918.[27]

Un important segment al intelectualității românești s-a format în prima jumătate a secolului XIX, în liceele academice din Transilvania. La acest liceu cu grad universitar au studiat în prima jumătate a secolului sute de viitori intelectuali români. Dar un loc central al întregului învățământ românesc din Transilvania îl ocupă Blajul. Liceul Episcopal din Blaj, cu rang academic a vea două facultăți în componență, de teologie și filozofie, Blajul deținea astfel, singura instituție de învățământ superior românesc din Transilvania în preajma revoluției din 1848.

Pentru această perioadă din istoria renașterii naționale prin cultură, rămâne important un fapt evident, că intelectualii formați în marile centre universitare din Europa preia contactele cu elita europeană, cu marile curente culturale ale timpului iluminismul și romantismul, eugenismul, românii reușesc o integrare a istoriei lor locale la cea Europeană Occidentală.[28]

Studențimea română a fost solidară cu toate evenimentele importante ale mișcării politico-naționale românești din Austro-Ungaria, Vasile Netea ne dă exemplu societatea *„Petru Maior”* care, pe lângă numeroase prelegeri și festivaluri milita și pentru înființarea unei catedre de limba română la universitatea din Budapesta.[29]

Dar adevăratul moment care a dinamizat studențimea în viața politică din Transilvania a fost mișcarea memorandistă[30]. Printre numeroasele acțiuni ale românilor împotriva violenței întrebuințate de unguri începând cu *Pronunciamentul d*e la Blaj din 15 mai1868, se distinge *memorandumul*, adresat împăratului *Francis Iosif I* conceput *la Conferința Extraordinară a PNR* ce a avut loc la Sibiu la 20-21 ianuarie 1892 document care critica politicia intolorantă a ungurilor față de români.

Studenții români din Austria-Ungaria au luat atitudine, constată Vasile Netea *„urmând exemplele patriotice de acasă”*[31]încercând să explice unui public internațional, istoria și aspirațiile românilor transilvăneni. Aceștia și-au întitulat documentul *„Replica*” ca și ripostă la adresa studenților maghiari care, în 1890 își publicaseră propriu răspuns, la o declarație a studenților români din București ce afirma unitatea românilor aflați de ambele părți ale Carpaților. Autorii *„Replicii*”, erau nerăbdători să să combată apărarea politici guvernului

[25] Academia Română, *Dicționarul General al Literaturii Române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, Coordonator general Eugen Simion, S/T, p. 765.
[26] Vezi, Transilvania, anul I, ianuarie 1868, nr. 1, p. 1.
[27] Vezi, pentru mai multe detalii, Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania şi Banat în epoca modernă,* Presa Universitară Clujeană, Cluj–Napoca, 2000. p. 7.
[28] Vezi, Cornel Sigmirean, *op.cit,* .pp. 32-34.
[29] Vezi, Vasile Netea, *op.cit.,* p. 293.
[30] Cornel Sigmirean, *op.cit.,* p. 300.
[31] Vezi, Vasile Netea,*op.cit.*, p. 287.

maghiar, care considera că drepturile maghiare aveau prioritate față de cea a națiunilor etnice (români și slovaci).[32]

Adunările generale anuale au constituit una din formele fundamentale ale activității asociațiilor regionale. *ASTRA* a reușit să-și desfășoare anual întâlniri tot în alte localități, în cadrul acestor adunări erau dezbătute probleme de interes general românesc, se organizau conferințe publice, aveau loc spectacole de teatru.

Prin participarea membrilor și a unor categorii sociale mai largi intr-un număr mai mare, adunările generale au devenit veritabile organisme democratice de manifestare a vieții publice, de exprimare a societății civile românești. Conectați la toate momentele politice din viața românilor ardeleni, studenții au fost deosebiți de atenți la toate mișcările care au avut loc în interiorul Partidului Național Român (*PNR*). Când la sfârșitul deceniului al nouălea al secolului XIX-lea s-a conturat o nouă direcție în mișcarea românească concentrată în jurul ziarului *„Tribuna"* de la Arad, studențimea rămâne fidelă tacticii pasivismului politic. *„Tribuna"*, organul de presă al *PNR*, va determina antrenarea studențimii române în viața politică a românilor din Transilvania a contribuit la modelarea unui intelectual militant politic, atașat intereselor naționale.

Pe plan școlar, asistăm la o mobilizare a mișcării românești pentru promovarea învățământului gimnazial. La Beiuș, se obține dreptul de a ține examene de bacalaureat la 5 septembrie 1853, un gimnaziu inferior se crează la Brașov, dar cea mai mare realizare pe plan școlar rămâne deschiderea *„Institultului Teologic-Pedagogic Ortodox"* la Sibiu, care va deveni în deceniile următoare principala instituție cu rolul de a forma elita clericală ortodoxă. Deși realizările nu au fost pe măsura dorințelor perioada neoabsolutistă a însemnat o creștere numeroasă și calitativă a elitei românești. Frecvența de studiu al românilor la universitățile din imperiu crește semnificativ, elita românească va fi cea care în perioda guvernării liberale din anii 60 va relua acțiunea pentru dobândirea unei instituții de învățământ superior.

Vasile Netea este de părere că, lupta românilor în perioada absolutistă pentru înființarea unei universități românești, a unei academii juridice și a unei rețele școlare în principalele orașe se încheia astfel, având o singură reușită, liceul de la Brașov.[33] Aceste proiecte a românilor vor suferi un mare eșec din cauza problemelor politice și militare care intervin în Imperiul Habsburgic între 1864-1866. În acest timp la Viena guvernul maghiar profitând de eșecurile politico-militare al habsburgilor va negocia pentro o nouă reorganizare a Imperiului în binecunoscuta formulă a dualismului austro-ungar acord care va fi sancționat de împătat la 8 iunie 1867. Noua situație apărută în Imperiu va avea efecte negative asupra proiectelor politice și culturale ale românilor din Transilvania, o mare parte din acțiunile politice naționale s-au consumat pentru contracarearea politicii de anulare a anexării Transilvaniei cu Ungaria.

În1872 ministrul *Eötvöș Iojef* (n.1813-d.1871)[34] v-a pune în aplicare proiectul guvernului, pentru deschiderea unei universități la Cluj, această inițiativă a guvernului a declanșat o nouă acțiune solitară a românilor din Trasilvania. În acest sens presa din Trasilvania a susținut în paginile lor o amplă și motivată campaniei.[35] Dobândirea universității va rămâne însă printre principalele deziderate ale mișcări naționale și pe viitor. În *memorandumul* înaintat în 1872 de ardeleni lui Francis Iosif I, printre revendicările formulate era și cea a universității, necesitatea înființării universității se impune în atenția opiniei publice în anii 1913-1914 pe baza tratativelor din liderii politici români din Transilvania și

[32] *Istoria Transilvaniei Vol.III (De la 1711 până la 1918), CoordonatoriI: Pop, I. Aurel; Nägler, Thomas; András, Magyari, Academia Română, Cluj-Napoca, 2008,* p. 440.
[33] Vezi, Vasile Netea, *op.cit.* , p. 133.
[34] *Enciclopedia Română*, Vol. *2*, Tom II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, Ed. șiTip. lui W.Krafft, p. 309.
[35] Vezi pentru mai multe detalii,Vasile Netea, *op.cit.*, p. 307.

guvernul de la Budapesta. În ziarul „ *Românul”*[36] *(1911-1938)* de la Arad se propune numirea unui profesor la cele două catedre care nu are cetățenia maghiară. În concluzie timp de două decenii intelectualitatea transilvăneană nu a reușit să obțină instituții superioare, atât guvernul de la Viena și ulterior cel de la Budapesta, n-au admis înființarea unei academii juridice, reducându-se la înființarea unei catedre de limba și literatura română la Universitatea din Pesta (1862) și apoi a alteia la Cluj, pe lângă nou întemeiata universitate maghiară ce avea să poarte numele lui Francisc Iosif I (1872).Titular al celei dintâi a fost numit Alexandru Roman iar, la cea dea doua Grigore Silași.[37] Izbucnirea războiului și începutul prăbușirii Imperiului a lăsat nerezolvată această problemă a învățământului superior[38].

În concluzie, se poate afirma că *ASTRA* a realizat o punte de legătură dintre *Școala Ardeleană* și memoriile sale politice care urmăreau emanciparea națiunii române și clasa politică care a avut cinstea și bucuria de a trăi cel mai mare evenimet din istoria modernă a românilor, unirea politică și culturală a tuturor românilor din anul 1918. În concepția istoricilor, *Asociațiunea* a fost opera unei generații, exemplare de oameni politici patrioți și cărturari erudiți a generației care au știut organiza și realiza revoluția din 1848, dar și pentru a-și îndeplini îndatoririle față de cultura națională și iluminarea poporului, de asemenea Asociațiunea marchează și împlinirea unor idealuri culturale ale fruntașilor revoluției de la 1848, care au înțeles că lupta va continua, inclusiv pe câmpul roditor al culturii naționale.

BIBLIOGRAPHY

1. Academia Română, *Dicţionarul General al Literaturii Române,* Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, Coordonator general Eugen Simion, S/T.
2. Academia Română, *Dicţionarul General al Literaturii Române,* Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, Coordonator general Eugen Simion, E/K .
3. Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor* , Vol. I, Institutul European, Iași, 2000.
4. Boia Lucian, *România Țară de frontieră a Europei*, Humanitas, București, 2002.
5. Marin Badea; Gh.Bodea; Augustin Deac; Ion Iacoș; Ion Ilincioiu; Al. Tănăsescu; Gh. Unc; Natalia Vilocu, *Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918*, Ed. Politică, București, 1970.
6. Deák István, Beyond Nationalism, *A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps.*: Oxford University Press, New York, 1990.
7. Dicționar Enciclopedic, Editura Enciclopedică, București.
8. Dicționar Enciclopedic Român, Vol. II, Ed. Politică, București.
9. Enciclopedia României, Vol. 1, 1938, coordonator Dimitrie Gusti, 1938, București.
10. Enciclopedia Română, Vol. 2, Tom II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, Ed. șiTip. lui W.Krafft.
11. Istoria Transilvaniei Vol.III (De la 1711 până la 1918), CoordonatoriI: Pop, I. Aurel; Nägler, Thomas; András, Magyari, Academia Română, Cluj-Napoca, 2008.
12. Lendvai Paul, *Ungurii: timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, Traducere din germană de Maria Nastasia şi Ion Nastasia, Ediţia a III a, Humanitas, București, 2013.

[36] *Românu*l, anul I, Arad, nr, 1, p. 1, 1911
[37] Vezi, Vasile Netea, *op.cit.* , pp. 307-308.
[38] Pentru detalii vezi, Cornel Sigmirean, *op.cit.* pp. 55-57.

13. Netea Vasile, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, Ed. Științifică, București, 1974.
14. Păcățian Teodor V., *Cartea de Aur,* Vol. II, Ed. a II, Tipografia Iosif Marschall, Sibiu, 1904.
15. Pamfil Matei, *ASTRA (1861–1950*), Editura Dacia, 1986.
16. Sigmirean Cornel, *Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania şi Banat în epoca modernă,* Presa Universitară Clujeană, Cluj–Napoca, 2000.
17. *Telegraful Român,* nr. 1,3 ianuarie, 1853, Sibiu.

ROMANIA'S COHESION POLICY IN THE ERA OF GDPR: A CASE STUDY OF THE EDUCATION AND EMPLOYMENT PROGRAM

Teodor-Ioan Hodor, Ioana Hapca
PhD, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca, PhD Student, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: This research explores the complex intersection between European Cohesion Policy and the changing regulatory landscape of personal data protection. Specifically, we focus on how these regulations are integrated into the implementation of Cohesion Policy in Romania. Our review involves a comprehensive analysis of both the relevant data protection legislation and the incorporation of these requirements into the basic documents of the Programme for Education and Employment (PEO). These documents serve as a model to address a multitude of issues, from the collection and processing to the secure storage and transmission of personal data to third parties.
Our objective extends beyond simply examining the legal frameworks; we aim to highlight the practical implications of these regulations on project implementation and the achievement of results. By identifying and interrogating potential scenarios that could undermine the retention of the target group in the project, we discuss critical challenges that could hinder both the smooth running of initiatives and the achievement of key performance indicators. This nuanced analysis not only highlights the need for robust data protection measures, but also underlines the integral role they play in safeguarding the integrity and effectiveness of Cohesion Policy efforts in Romania.

Keywords: European cohesion policy, operational programme, personal data protection

Introduction

Following the ratification of the Lisbon Treaty (in 2007), the protection of personal data has attained paramount significance within EU law. This pivotal status is underscored by its explicit recognition within The Treaty on the Functioning of the European Union and The EU Charter of Fundamental Rights. This recognition gives the EU a clear and solid legal basis on which to formulate and implement legislation to protect this fundamental right.

This article explores the intersection of European Cohesion Policy and its implementation within Romania, with a particular focus on the integration of personal data protection measures. In the first part of this research, we will make an overview of the cohesion policy and how it is implemented in our country and then we will discuss the main legislative documents on personal data protection. The last part is dedicated to the case study: The Education and Employment Programme offering a practical illustration of the policy implementation dynamics in this regard.

So, the European Cohesion Policy aims to reduce the regional disparities, promoting sustainable development, and enhancing competitiveness. In Romania, in the period 2021-2027, the Cohesion Policy is implemented with the financial support of three European Funds (Regional Development Fund, European Social Fund, Cohesion Fund) through the following Operational Programmes: Education and Employment Programme (PEO); Smart Growth, Digitalization and Financial Instruments Programme (SGDFIP); Sustainable Development Programme (SDP); Social Inclusion and Dignity Programme (SIDP); Health Programme (HP); Transport Programme (TP); The Just Transition Programme (JTP); Technical Assistance Programme (PAT); Regional Programmes (one for each Development Region in Romania).

The context for the study is the launch of the first calls (starting about a year ago) in this programming period and the (recent) signing of the first funding contracts. The relevance

of the topic is given by the launch of these calls and the need to introduce personal data protection requirements in the documentation of these calls and their compliance by the grant beneficiaries. The originality of this research resides in the analysis, for the first time, of the dispositions of these programmes (especially of the PEO) related to the protection of personal data and the effects that these regulations could have on the beneficiaries.

The main question of the study is: which are the effects and possible negative impacts on beneficiaries of these provisions? We will answer this question by analyzing the main PEO documents and presenting the possible effects in given situations.

To ensure a comprehensive and in-depth understanding in the present research we have tried to identify the main data protection provisions under the Cohesion Policy. To do this we have used several approaches including: Analysis (measures implemented during the two programming periods to identify how crises were managed and to assess their effectiveness in mitigating negative effects), Synthesis (to highlight trends in the measures taken during the two programming periods as well as to identify any differences or changes in approach over time), comparison (the two programming periods to highlight the evolution and adaptation of the Cohesion Policy in the face of different types of crises), inference and induction (inference, by applying the general principles of the Cohesion Policy to the specific contexts of the crises, and induction, by drawing conclusions and generalizing results from data specific to each programming period). Our research was based on a wide range of information sources, materials and data from the European Commission, the Ministry of European Funds/ Ministry of Investments and European Projects, other European and national institutions, scientific articles, as well as various national and international publications and databases. We have carefully analyzed these sources and provided our own interpretations based on the information gathered.

The Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) is the main document that governs how personal data of individuals in the EU may be processed and transferred. The GDPR is a comprehensive privacy legislation that applies across sectors and to companies of all sizes and it replaces the Data Protection Directive 1995/46. The overall objectives of the measures are the same: laying down the rules for the protection of personal data and for the movement of data. The Data Protection Regulation is a declaration of rights, even if territorially it would seem to have limited effects. However, due to the fact that the General Data Protection Regulation applies to all European citizens irrespective of the location of the controllers, the territorial application becomes in fact global. Data protection puts the data subject at the centre, with regulations designed not only to protect him or her against the wave of technical and scientific discoveries, but also to regulate the activities of large organizations that process personal data (online shops, social networks or search engines) (…) There is a lot of sociological research showing that organizations are not prepared. Whatever the source of the research, small or large, the conclusions are the same: employee preparedness is low, organizations are only in the early stages of preparing for the appointment of a data protection officer, and there is a lack of awareness of the key provisions of Regulation 679/2016. (Șandru, Alexe, 2018). As a consequence, it is particularly important for the beneficiaries of European funds to know and correctly apply the legal provisions on personal data protection given the fact that data protection legislation is much more complex, and is not just a regulation, and the correlation of European rules with national rules will be another important aspect in implementation.

Literature review/Theoretical framework

We do not elaborate on the definitions and concepts, as the law is sufficiently clear on the definitions and terms used in the field of personal data protection. We only mention the definition of personal data from the Regulation: „any information relating to an identified or identifiable natural person ('data subject'); an identifiable natural person is one who can be identified, directly or indirectly, in particular by reference to an identifier such as a name, an identification number, location data, an online identifier or to one or more factors specific to the physical, physiological, genetic, mental, economic, cultural or social identity of that natural person" (Art. 4, paragraph. 1, GDPR).

Although much has been written on the topic of general data protection with regard to many areas (entrepreneurship, SMEs, Internet, research, health, artificial intelligence, technologies, the implications of this legislation in different countries and parts of the world etc.), we focus on the most relevant publications for the topic we are researching or already conducted research on similar topics. So, Custers et al. focuses their research on the significant differences in the ways in which EU member states implemented the protection of privacy and personal data in national laws, policies, and practices analyzing eight EU member states: France, Germany, the UK, Ireland, Romania, Italy, Sweden, and the Netherlands. (Custers et al., 2018); Tikkine-Piri, Rohunen, Markkula, present a study in which they wanted to identify and discuss the changes introduced by the GDPR that would have the most practical relevance to these companies and possibly affect their data management and usage practices and the implications and the corresponding guidance on how to prepare for the new requirements. These aspects cover business strategies and practices, as well as organizational and technical measures. (Tikkine-Piri, C., Rohunen, A., Markkula, J., 2018); Hoofnagle, Van der Sloot, Borgesius, explain the genesis of the GDPR, which is best understood as an extension and refinement of existing requirements imposed by the 1995 Data Protection Directive, describe the GDPR's approach and provisions, present the GDPR's strategic implications, show the exceptions from the application of the GDPR, make predictions about the GDPR's implications and also highlight where the GDPR takes a different approach than U.S. privacy law (Van der Sloot, B., Borgesius, F. Z., 2019); Bieker introduces the EU data protection legislation presenting the EU law regulates data protection both on the level of the primary law in Articles 8 CFR and Article 16 TFEU, and on the level of the secondary law with the second generation of EU data protection legislation, i.e. the GDPR, DPR-EU, LED and ePD (Bieker, F., 2022);

Case study

As the controller of personal data, the Ministry of European Investment and Projects (MEIP) complies with the legal provisions on the protection of personal data and implements technical and organizational measures to protect all operations that directly or indirectly concern personal data and to prevent unauthorized or unlawful processing and accidental or unlawful loss or destruction, and publishes on its website a list of GDPR Legislation / Reference Documents. Personal data for the MEIP are obtained through services/offices/departments that collect personal data directly from data subjects or from third parties (such as other institutions or entities addressing the MEIP or other data subjects) or from public documents.

Applicant's Guide General Conditions PEO states that applicants and beneficiaries of grant funding are obliged to comply with the provisions of Regulation (EU) 2016/679 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation), provisions transposed into national law by Law no. 190/ 2018, as well as the provisions of Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and

electronic communications), transposed into national law by Law no. 506/2004 on the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector, as amended. (Applicant's Guide - General Conditions for the Education and Employment Programme (PEO) 2021-2027, p. 51). In addition, it is mentioned that the submission of the grant application represents a firm commitment on the consent of the applicant/partners, on their own behalf and/or on behalf of proxies, to the processing of personal data processed in all phases of evaluation and selection and subsequently, if applicable, in all phases of contracting, implementation, sustainability of the project, including within the MySMIS2021/SMIS2021+ electronic applications.

In the Beneficiary Manual for projects funded by PEO 2021-2027 and PoIDS 2021-2027 it is stated that Each Beneficiary is responsible for complying with applicable national and European legislation, taking into account all the elements that make up a project. Among the most important are those related to Personal Data Protection.

Annex 13 - Participant registration form, Individual registration form for participants in operations financed by PEO/PoIDS 2021-2027 includes the following Note: By completing and signing this form you consent to the use and processing of your personal data. Your personal data, registered/collected in the framework of the PEO/PIDS projects, will not be processed for any other purpose than those mentioned in the Individual Registration Form and will not be disclosed to any third party, except for public institutions/authorities, according to the legal provisions in force.

In the majority of the Guidelines for Applicants Specific Conditions of the PEO it is mentioned that the applicants and grant recipients are required to comply with the provisions of Regulation No 679 of 27 April 2016 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation), as well as the provisions of Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications), transposed into national law by Law No 506/2004 on the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector, as amended and supplemented. (for example: Guide for Applicants Specific Conditions "Adaptation of educational services for pupils and teaching staff in VET - Internships for pupils", p. 10; Guide for Applicants Specific Conditions "Promoting the development of high quality, flexible and labour market related tertiary education programmes - STUDENT INTERNSHIPS", p. 11; Applicant Guide Specific Conditions "Keep up", p. 12; Guidelines for Applicants - Specific Conditions "Strengthening Social Dialogue and Partnerships for Employment and Training III - Civil Society Organisations", p. 38).

The problematic issue is related to the following statement: "Beneficiaries must prove that they have obtained consent for the processing of personal data from each participant in accordance with the legal provisions mentioned." This mention appears in most PEO applicant guides - specific conditions. If this consent is obtained, but during the implementation of the project the participant withdraws consent, the effects on the beneficiary are devastating. The participant can withdraw his/her consent at any time (motivated or not), and this means that his/her data can no longer be used, and therefore can no longer be part of the project. If one were to accept the fact that the data are processed as an effect of the law, then the participant would not have to give his consent, so he would have nothing to withdraw. This would simplify the situation and prevent beneficiary organisations from ending up in dead-end situations. This would simplify the situation and prevent grantee organizations from ending up in dead-end situations, many of which lead to financial losses if the amounts spent with the respective participant(s) are not reimbursed by the funder.

Conclusions & Recommendations

The integration of personal data protection legislation, although seemingly simple at first glance, has serious effects within the framework of the Cohesion Policy and can cause serious inconveniences to beneficiaries of funds. It must be applied with the utmost care, being sensitive data, but without exaggerating the obligations of beneficiaries, in order not to cause damage or a negative impact on these beneficiaries.

Personal data protection legislation is interpreted very strictly by the funder (MEIP) and includes in the requirements to obtain consent even if it would not be necessary, the data being processed as an effect of the law. The answer to the question what are the effects and possible negative effects on the beneficiaries of these provisions? is not simple, but the situation could be simplified by amending these provisions. A simple solution would be to waive this consent and insist on the obligation of the beneficiary organisation to inform participants about the processing of their data in accordance with the law.

BIBLIOGRAPHY

1. Bieker, F. (2022). *EU Data Protection Legislation* in The Right to Data Protection. Information Technology and Law Series, vol 34. T.M.C. Asser Press, The Hague. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-503-4_2, accessed on 03.05.2024.
2. Custers, B., Dechense, F., Sears, A., M., Tani, T., Van der Hof, S., (2018), *A comparison of data protection legislation and policies across the EU* in Computer Law & Security Review, Volume 34, Issue 2, April 2018, pp 234-243, https://doi.org/10.1016/j.clsr.2017.09.001, accessed on 02.05.2024.
3. Hoofnagle, C. J., Van der Sloot, B., Borgesius, F. Z., (2019*). The European Union general data protection regulation: what it is and what it means* in Information & Communications Technology Law, 28(1), 65–98. https://doi.org/10.1080/13600834.2019.1573501, accessed on 02.05.2024.
4. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, Ghidul Solicitantului-Condiții Generale aferent Programului Educație și Ocupare (PEO) 2021-2027, https://mfe.gov.ro/peo-2021-2027-ghidul-solicitantului-conditii-generale/, accessed on 04.05.2024.
5. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, Ghidul Solicitantului-Condiții Specifice „Adaptarea serviciilor educaționale adresate elevilor și personalului didactic din ÎPT – Stagii de practică pentru elevi", „Promovarea dezvoltării programelor de studii terțiare de înaltă calitate, flexibile și corelate cu cerințele pieței muncii - STAGII STUDENȚI", "Ține pasul", „Consolidarea dialogului social și a parteneriatelor pentru ocupare și formare III - Organizațiile societății civile" https://oportunitati-ue.gov.ro/program/programul-educatie-si-ocupare/, accessed on 06.05.2024.
6. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, Instrucțiunea nr. 3/23.04.2024 privind aprobarea Manualului Beneficiarului pentru proiectele finanțate prin PEO 2021-2027 și PoIDS 2021-2027, https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2024/04/89424387d74ccf8c3b073cfedd928abf.pdf, accessed on 03.05.2024.
7. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, Programul Educație și Ocupare – versiunea 2.1, https://mfe.gov.ro/peo-21-27/, accessed on 05.05.2024.
8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) [2016] OJ L119/1, Recital 26 (GDPR).

9. Șandru, D. M., Alexe, I., (2018), Legislatia Uniunii Europene privind protectia datelor personale, București, Editura Universitară.

10. Tikkine-Piri, C., Rohunen, A., Markkula, J., (2018), *EU General Data Protection Regulation: Changes and implications for personal data collecting companies* in Computer Law & Security Review Volume 34, Issue 1, February 2018, pp 134-153, https://doi.org/10.1016/j.clsr.2017.05.015, accessed on 02.05.2024.

ROMAN RELIGIOUS TERMS

Daniel Ene
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Latin, the lingua franca of ancient Rome, presents a rich lexicon that captures the essence of religious practices and beliefs. Key terms such as religio, sacra, numina, divinatio, sacerdos, or auspicia are not merely descriptive of specific rituals and practices, but they also offer profound insights into the Roman perceptions of divinity, civil duty, and fate. By exploring such terms, we establish a linguistic and conceptual foundation which will allow us to delve deeper into Roman religious sentiment overall. This particular study employs a philological and historical approach, tracing the etymology and usage of these terms from classical texts, while also examining their cultural and religious significance. The following analysis not only explores the ancient Roman worldview but also contributes to our broader understanding of how language shapes religious and cultural identity.

Keywords: Latin, Roman, Religion, History, Linguistics

Introducere

Limbajul este motorul expresiei culturale și religioase romane, servind nu doar ca mijloc de comunicare, ci ca o fereastră deschisă spre credințele, valorile și practicile societății pe care o reprezintă. În contextul Romei antice, limba latină a jucat un rol esențial, nu doar ca o *lingua franca* pe teritoriul imperiului, dar și ca element cheie în descifrarea complexităților vieții religioase romane. Cuvintele alese pentru a descrie conceptele și practicile religioase reflectă nu doar atitudinile subiacente ale poporului roman, ci și credințele acestuia - dezvăluind o rețea complexă de spiritualitate, norme sociale și identitate culturală, interconectate în mentalul colectiv.

Interpretarea practicilor religioase în orice cultură necesită mai mult decât o simplă înțelegere a riturilor și simbolurilor ce o alcătuiesc; aceasta necesită în egală măsură și o înțelegere profundă a limbajului prin care aceste practici sunt articulate și experimentate. Dacă limba are abilitatea de a modela gândirea atunci, prin extensie, putem conchide că limbajul influențează modul în care o cultură percepe și interacționează cu divinul. În societatea romană, unde religia pătrunde inevitabil în fiecare aspect al vieții - de la guvernarea imperiului, până la practicile cultului privat, limba folosită pentru a descrie aceste practici religioase este vizibil saturată de profunde semnificații și conotații specifice.

Termeni cheie, precum *religio, sacra, numina, divinatio, sacerdos, auspicia,* nu sunt doar termeni descriptivi, aleatorii, ci pot fi interpretați ca elemente conceptuale reprezentative pentru viziunea romană asupra lumii; fiecare termen fiind doar o altă piesă de bază în bogata tapiserie a mozaicului religios roman.

Termenii religioși latini

Religia este un ansamblu de tradiții, practici, concepte și instituții, un sistem încărcat de simboluri în care comunicarea religioasă are un rol decisiv în stabilirea comportamentului etic și a sancțiunilor pe care le atrage nesocotirea acestuia. Terminologia antică, rădăcinile sale etimologice, precum și utilizarea sa contextuală în lucrările clasice, ne dezvăluie natura multidimensională a vieții și gândirii religioase romane, precum și modul în care limbajul modelează identitatea religioasă și culturală. Fiecare termen utilizat în context religios comportă secole de evoluție culturală, spirituală și socială, reflectând însăși relația complexă dintre omul roman și panteonul său variat de zei și alte entități de natură divină, sau spirituală.

Există termeni latini ce se referă la concepții, ritualuri: ***religio, sacra, numina, divinatio, auspicia, auguri, evocatio, suplicatio, omen, pietas, lustatio, devotio, res divinae, fas, nefas, deus, dea***; termeni referitori la locul de desfășurare a lor: ***templum, sacrarium, tabernaculum***, dar și termeni ce definesc persoanele implicate in exercitarea lor: ***sacerdos, pontifices, vestales, victimares***, ***flamen, augur***.

Termenul ***religio,*** amintit atât de Cicero cât și de Titus Livius, stabilește clar limitele între om și divinitate, acestea implicând atât supunerea cât și obligațiile morale ale oamenilor.

Religio: adesea tradus ca „religie", avea inițial conotații de obligație și reverență față de zei și reprezenta un concept fundamental în viața romană; guvernând interacțiunea dintre domeniul muritorilor și cel divin. Cicero, explorează nuanțele acestui termen, oferind perspective asupra implicațiilor sale sociale. El considera că *religio* provine de la verbul *relego*/ *relegere*: a aduna împreună, a pune deoparte, sau a reciti; deprinzând astfel conotația de studiu, respectiv observare diligentă a lucrurilor care se referă la zei.[1]Existența romană, pacea și siguranța statului erau strâns legate de practicarea corectă a lui *religio,* însemnând respectul față de zei, un fel de contract prin care fiecare dă și primește partea ce i se cuvine. In acest sens este foarte sugestivă expresia *do ut des (dau ca să mi se dea),* ce explică practica sacrificiului în schimbul căruia muritorul așteaptă un semn de bunăvoință divină. Nu erau admise greșelile rituale, *vitia*, nici modalitățile străine de ritual prin care să se invoce protecția divină, socotite *superstitio*.

Sacra se referă la cultul tradițional destinat zeilor și considerat ca făcând parte din natura romanilor. Termenul putea face referire la obiecte, locuri și ritualuri, putând astfel să ilustreze, pe larg, conceptul roman de sacralitate - crucial pentru înțelegerea concepției lor asupra lumii și a locului omului roman în cosmos.[2] *Sacra* putea fi *publica* sau *privata. Sacra publica* era cultul tradițional făcut în beneficiul poporului roman de către stat, potrivit dispozițiilor consacrate de regele Numa Pompilius și exercitat de către pontifi. *Sacra privata* era cultul făcut pe cheltuiala familiilor romane, în beneficiul lor. Tot în această categorie sunt incluse și ritualurile domestice în cinstea zeilor Lari, Mani, Penati, ce nu puteau fi neglijate în nici o împrejurare. Pe de altă parte *sacrum*, se referă la tot orice era destinat zeilor și considerat intangibil; el mai poate avea și accepția de blestemat.

Numina definește puterile sau spiritele divine despre care se credea că sălăjuiesc în obiecte și fenomene naturale. Acest termen subliniază credința romanilor într-o multitudine de prezențe divine care influențau viața lor de zi cu zi, un aspect animist fundamental al religiei romane timpurii.[3]

Divinatio era o practică centrală în religia romană, folosită pentru a interpreta voința zeilor. Această practică, varia de la analizarea corpurilor celeste, până la interpretarea fenomenelor naturale înconjurătoare și era esențială atât în luarea deciziilor publice, cât și în menajarea vieții private.[4] Cicero o socotea înțelegerea celor ce urmează să se întâmple, relevată muritorilor de către zeitatea înseși, în anumite împrejurări sau anumitor persoane. Toate formele de consultare divină fac parte din acest concept, fără de care nici un eveniment important nu putea avea lor în lumea romană.

Auspicia implică practica interpretării semnelor, de către preoți, *haruspices,* în special a celor provenite din interpretarea zborurilor păsărilor, pentru a orienta anumite decizii. Această practică, profund înrădăcinată în deciziile politice și militare romane, reflectă credința

[1] Richard Alfred Muller, *Dictionary of Latin and Greek Theological Terms*, Michigan, Baker Academic, 2017, p. 717.
[2] Livy, *History of Rome,* Trans. J. H. Freese, George Bell & Sons, York St., Covent Garden and New York, 1893, p. 286.
[3] Richard Alfred Muller, *op.cit*, p. 554.
[4] Cicero, *op.cit.*, p.15.

romanilor în intervenția divină în afacerile lumii. Seutonius, în *De vita Caesarum* (Viețile Cezarilor), oferă un exemplu din obiceiurile împăratului Augustus:

,,He would respect some auspices and omens as the most reliable of indicators. If his shoes were put on in the morning the wrong way, the left instead of the right, it was a bad omen. If, when he was embarking on a long journey by land or by sea, there happened to be drizzling rain, it was a good omen indicating that he would return soon and with success."[5]

,,El respecta unele auspicii și semne ca fiind cele mai fiabile semne. Dacă își punea pantofii dimineața invers, stângul în loc de dreptul, era un semn rău. Dacă, atunci când se îmbarca într-o călătorie lungă pe uscat sau pe mare, se întâmpla să plouă mărunt, era un semn bun care sugera că se va întoarce curând și cu succes. " [trad.n]

Auguri reprezintă forma de consultare a voinței lui Iupiter și implicit, de perpetuare a structurii politice statale. Voința divină exprimată de *auguri* era o formă de control aplicată de preoții cât și de magistrații romani. Preotul ***augur,*** socotit investit cu forță mistică, *augurium,* pregătea locul unde urma să fie practicat ritualul – *auguraculum*- oferea sacrificiile și invoca semnul divin pentru un motiv foarte precis, semn ce putea fi transmis apoi prin zborul păsărilor. Evenimente oficiale, războaie, inaugurări erau precedate de consultarea auspiciilor. Ele puteau fi anulate prin *obnuntiatio* (anunțare), în cazul în care semnele erau nefavorabile. În cazul acestui termen, este foarte greu de separat sensul față de termenul de *auspicia* - parte componentă a acestui moment ritual. Importanța consultării *auspiciilor* de către *auguri* este subliniată de deținerea prerogativelor de către magistrații patricieni în perioada Regalității, prerogative ce se vor atribui și altor categorii de magistrați începând cu vremea Republicii.

Evocatio, este chemarea, atragerea de partea romanilor a unor zeități străine, în special în împrejurări dificile, cum ar fi războiul sau asediul, procedeu ce crea o stare de nesiguranță în tabăra inamică, rămasă fără protectorii tradiționali, trecuți astfel în tabăra romană. Această însușire de zeități străine cărora le erau promise sacrificii bogate și temple era totodată și o atenuare a pedepselor pe care romanii le-ar fi atras datorită jafurilor provocate în zonele de conflict prin însușirea de către soldați a unor statui ale divinităților sau altor obiecte cu caracter sacru.

Suplicatio este rugăciunea publică făcută de romani fie pentru obținerea sprijinului divin în momente dificile, fie în semn de recunoștință pentru sprijinul deja primit pentru obținerea unei victorii. Romanii participă la *suplicatio* purtând coroane de flori și crengi de laur și asistă la sacrificiile rituale.

Omen este numele dat semnului divin că ceva bun sau rău ți se va întâmpla. Pentru romani, predicțiile rele nu erau de condamnat, ei socotind că sacrificiile și ritualurile pot schimba soarta evenimentului respectiv și o pot transforma într-una bună.

Pietas reprezintă devotamentul total al unei persoane față de divinitate, față de stat. Este un termen complet, închis, care definește toate actele de voință ale persoanei respective. *Pietas* se adresează atât bărbaților cât și femeilor din lumea romană, deși referințele la pietatea feminină au legătură cu familia, dat fiind rolul lor social redus, cel puțin pentru perioada de început a istoriei romane.

Lustratio, însemna purificarea printr-un ritual de inconjurare de trei ori a locului sau animalului ce urma să fie sacrificat, pentru alungarea spiritului rău.

Devotio este sacrificiul, sau promisiunea, darul făcut divinității de către un conducător roman în schimbul victoriei în fața inamicului.

[5] Suetonius, *Lives of the Caesars,* Oxford, Oxford University Press, 2008, pg. 131.

Res divinae, se referă la lucrurile divine, opuse celor omenești, pământene, neavând o natură ce se adresează actelor ce fac parte din viața obișnuită.

Fas este drept, corect, după legile divine romane. Este un concept important pentru mersul lucrurilor în conformitate cu voința divină. Dacă un eveniment este declarat *fas,* acesta are evoluția așteptată, dorită de romani și de zeități deopotrivă. În calendarul roman, zilele socotite bune erau trecute cu *F.*

Nefas, înseamnă împotriva legilor divine, destinat să nu ducă la rezultatul așteptat și să atragă pedeapsa divină. *Nefas* este socotit jignitor, ofensator, iar judecata oamenilor nu se poate opune acestuia.

Deus, Dea reprezintă denumirea generală de zeu și zeiță; între ei există diferite ierarhii, unii fiind socotiți importanți, siguri, alții, secundari, nesiguri.

Templum este locul destinat practicării cultului, un loc sacru ce imprimă sacralitate, legitimitate, tuturor actelor umane, chiar fără legătură cu ritualul religios (cum ar fi întrunirile senatului).

Sacrarium reprezintă locul de păstrare, depozitare a obiectelor sacre, pentru a fi în siguranță.

Tabernaculum reprezintă locul amenajat pentru practicarea ritualului religios, un cort situat în apropierea templului, sau în tabăra militară în timpul campaniilor.

Termenul ***sacerdos*** se referea la preoți și preotese, care jucau un rol vital în religia romană. Ei erau responsabili pentru efectuarea ritualurilor, întreținerea templelor și serveau ca intermediari între zei și oameni.[6] În același timp, termenul putea defini pe toți cei ce erau însărcinați cu exercitarea ritualului de orice fel, domestic sau public, pater familias, senator sau decurion.

Pontifices reprezintă preoții de cel mai mare rang, ce făceau parte din Colegiul Pontifilor, condus de *Pontifex Maximus*, din care făceau parte cei 15 *Flamines, Rex Sacrorum* și *Vestalele.* Cea mai importantă atribuție a lor era supravegherea felului în care se făceau sacrificiile publice și private, ce nu puteau să se abată în nici un fel de la ritual pentru a nu atrage mânia divină asupra cetății.

Vestales erau *Fecioarele Vestale,* șase preotese ce slujeau la templul zeiței Vesta protectoarea focului sacru și ocrotitoarea cetății, având ca principală îndatorire menținerea acestui foc aprins continuu pe altarul zeiței. Focul simboliza perpetuarea puterii Romei iar Vestalele erau cea mai onorată categorie socială feminină.

Victimarius este persoana ce ajută la efectuarea sacrificiului, fiind însărcinat cu aducerea și sacrificarea animalului în fața altarului.

Flamen este denumirea preotului desemnat să oficieze cultul zeităților oficiale în statul roman. Existau în perioada Regatului și Republicii 15 ***Flamines***, dintre care trei provenind din rândul patricienilor erau *Flamines maiores* ce serveau zeitățile importante, Iupiter, Marte, Quirinius, respectiv: *Flamen Dialis, Flamen Martialis și Flamen Ouirinalis* și 12 *Flamines minores,* ce puteau proveni chiar din rândul plebeilor.

Termenii religioși exemplificați exprimă aspecte particulare ale felului în care religia romană a fost concepută ca suport al existenței statului și totodată reflectă schimbările politice cunoscute de statul roman în evoluția sa. Fie că este vorba de termeni ce reflectă concepțiile romanilor despre existență, fie că se referă la modurile de exercitare a raporturilor de supunere față de zei, termenii religioși latini, au dinamica lor ce însoțește toate schimbările din societatea romană.

Latina a fost mai mult decât limba universală a Imperiului Roman; ea reprezintă motorul principal prin care ideologia și practica religioasă a societății romane au fost exprimate și perpetuate; iar adoptarea terminologiei religioase latine de către generațiile

[6] Michiel de Vaan, *Etymological dictionary of Latin and the other Italic languages,* Leiden, Brill Academic Publishers, 2008, p. 546.

ulterioare și influența sa longevivă, chiar și în vocabularul religios contemporan, atestă cu autoritate impactul său profund pe parcursul evoluției sale istorice.

Influențele grecești și etrusce asupra conceptelor religioase latine

În forma sa clasică, latina a fost limba administrativă și literară a Romei antice. Utilizată pe scară largă în întreaga lume mediteraneană, ea a fost esențială în diseminarea ideilor religioase, legale și filosofice romane dar a suportat la rândul ei, influențe variate ce au modelat ulterior și lexicul folosit pentru a exprima conceptele religioase.

În explorarea termenilor și conceptelor religioase care se suprapun între culturile romană, greacă și etruscă, găsim adesea similitudini și în modul în care aceste civilizații își înțelegeau și practicau religia. Deși acesti termenii nu sunt întotdeauna vizibil omonimi, semnificațiile lor prezintă deseori asemănări remarcabile - asemănări ce se regăsesc într-o varietate de contexte religioase:

Divinitățile supreme în lumea romană, greacă și etruscă, Iupiter, Zeus, Tinia sunt asociate cu cerul, tunetul, furtuna și păsările. De aici rezultă și obiceiurile rituale ale augurilor și haruspiciilor. Iupiter și zeitățile similare lui, Zeus și Tinia, având martorii legămintelor pământenilor de a menține ordinea și dreptatea pe pământ.

Zeitățile responsbile de război și protejarea armatelor, Mars, Ares; Laran prezintă unele asemănări legate de calitățile necesare în zona pe care o patronează, curajul, forța, dar și legate de faptul că nu se bucură de mare popularitate în rândul populației. Mars este un zeu de temut la romani, în timp ce Ares nu este foarte prezent în evenimentele din mitologia greacă și se alătură taberei ce va fi învinsă în războiul troian. Laran reprezintă și el zeitatea protectoare a războinicilor în lumea etruscă, dar are în mod paradoxal și atribute de menținere a păcii.[7]

În ceea ce privește formele de divinație și profeție, Sibylele, Oracolul din Delfi, Augurii și Haruspiciile, au darul de a prooroci viitorul; Sibylele ca preotese ale zeului Apollo, în special cea din Cumae care i-a dat regelui Lucius Tarquinius Superbus „*Cărțile Sibyline*" ce conțineau o serie de oracole legate de statul roman; Oracolul din Delphi, transmitea profeții din partea zeului Apollo. Augurii și haruspiciile, obiceiuri preluate din lumea etruscă, preziceau soarta evenimentelor prin studierea zborului păsărilor pe bolta cerească sau măruntaiele păsărilor sacrificate.

Conceptul de viață de apoi se conturează în jurul unor zeități ce patronează spiritele celor morți și lumea subpământeană: Manes și Inferos la romani, Hades la greci, Aita și Phersipnai la etrusci.

Personajele și miturile eroice marchează și ele formarea identității religioase: la romani, legenda celor doi frați, Romulus și Remus și fondarea Romei; Heracles, semizeu și erou, cel mai iubit, cunoscut și onorat erou al tuturor grecilor, preluat și de romani ca și Hercules, protectorul militarilor romani; Tages figură profetică la etrusci.

Practicile rituale și sacrificiile pentru ororarea și obținerea bunăvoinței zeilor: Matronalia, Lupercalia, Floralia, Terminalia, Consualia, la romani, festivaluri ce cuprindeau procesiuni și sacrificii. Panatheenele erau jocuri în cinstea zeilor din lumea greacă. Constituția religioasă etruscă era cea pe baza căreia se menținеau și se practicau ritualurile și sacrificiile.

În timp ce fiecare cultură avea propria sa interpretare și modalitate specifică de exprimare, sau de manifestare, temele de bază se reflectă adesea una în cealaltă. Revenind la termenii eemplificati anterior, *religio* ar fi putut implica inițial un sentiment de considerație atentă, sau chiar scrupulozitate, în contextul chestiunilor divine. De-a lungul timpului,

[7] Erika Simon, Thomson de Grummond, *The Religion of the Etruscans*, Nancy, University of Texas Press, 2006, p. 58.

conotațiile sale s-au lărgit pentru a cuprinde practici și credințe religioase mai generale. Dacă în perioada regatului roman *religio* se referă mai mult la obligații, sau tradiții religioase, acesta dobândește pe parcurs conotații de îndatorire civică, în timpul Republicii, sau cult imperial, în perioada Principatului. *Sacra,* pe de altă parte, pare să-și mențină consecvent conotațiile de-a lungul evoluției religioase romane. Derivând din rădăcina indo-europeană *sak-*, însemnând *a sfinți*, a consacra, înțelesul său generic captează însăși esența obiectelor, a locurilor sau practicilor dedicate divinului; semnificație ce pare să rămână aproape neschimbată pe parcursul evoluției sale lexicale.

Numina, amintit anterior, este reprezentativ pentru credința romanilor în numeroase manifestări de natură divină; ilustrând astfel viziunea politeistă, respectiv animistă romană. În mod similar, *auspicia* - ce implică interpretarea semnelor - evidențiază de asemenea credința romanilor în abilitatea necontestată a divinului de a interveni în afacerile cotidiene.

Limbajul religios în Roma era strâns conectat cu normele sociale și viața de zi cu zi. Există termeni religioși ce semnifică un statut social aparte; alți termeni dezvăluie modul în care romanii concepeau datoriile și responsabilitățile lor față de zei și comunitate; și poartă cu sine o încărcătură generoasă de semnificații culturale și spirituale instrumentale în modelarea concepției romane despre pietate, virtute și datorie civică - și, prin extensie, a identității sale ca popor.

Influența terminologiei religioase latine se extinde dincolo de granițele Romei antice, pătrunzând în cele din urmă și în diversele aspecte ale civilizației occidentale înconjurătoare; moștenirea sa longevivă fiind o dovadă clară a impactului său profund asupra culturilor și limbilor occidentale ulterioare. *Sacrum*, în contextul riturilor sacre ale Bisericii creștine, rezonează în continuare cu concepția antică romană despre obiecte sau practici dedicate divinului. Termeni precum *sanctus* și *spiritus* își au de asemenea rădăcinile în limba latină și continuă să fie folosiți în discursul religios contemporan. Acești termeni, cu rădăcinile lor istorice și culturale profund influențate de precursorul lor latin, ilustrează vizibil continuitatea limbajului religios de-a lungul mileniilor; iar adaptarea și persistența unor astfel de termeni în contexte creștine contemporane subliniază ferm relevanța lor atemporală.

Concluzii

Sentimentul religios este parte a identității romane și cunoaște aceeași traiectorie pe care o urmează evoluția statului. Schimbările politice, de structură, mecanismele de deținere a puterii, ierarhia socială, au reverberații și în zona spirituală. Termenii religioși reflectă aceste schimbări precum și influențele transmise de populațiile ce intră în componența statului roman în diferite etape. Pentru romani, religia era o formă de cooperare cu divinitatea, bazată pe respectarea obligațiilor față de divinitate, ce asigurau muritorilor ajutorul divin în înțelegerea și controlul forțelor necunoscute de care depindea bunul mers al vieții. În acest sens este elaborată și legislația, ce respectă *ius divinum,* sunt stabilite normele de practicare a ritualului, este structurată întreaga viață a societății.

Popoare cu credințe complexe, grecii și etruscii, influențează modul în care romanii concep relația cu divinitatea, relație care rămâne însă, în mod fundamental una a ritualului corect executat, ce le lasă romanilor libertatea de a-și reprezenta zeii așa cum doresc. Romanii practică sacrificiile pentru a menține bunăvoința divină, organizează festivaluri, ceremonii, dansuri rituale. Grecii și etruscii dau profunzime legăturii cu divinitatea, dezvăluie aspecte legate de viața de după moarte, prezicerea și influențarea viitorului. Principatul lui Augustus restaurează convingerea romanilor că siguranța și stabilitatea statului sunt asigurate de respectarea obligațiilor rituale față de zei, de rigurozitatea practicării lor.

BIBLIOGRAPHY

BALACI, Anca, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, București, Editura Mondero, 1997.

CARCOPINO, Jerome, *Viața cotidiană în Roma la apogeul imperiului,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Artemis, 1995.

CICERO, *De Divinatione,* Loeb Classical Library, DOI: 10.4159/DLCL.marcus_tullius_cicero-de_divinatione., Harvard University Press, 1923.

Idem, *De Natura Deorum*; *Libri Tres, With Introduction and Commentary*, Editor J.B. Mayor J. H. Swainson, Vol 2, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

CICERONIS, M.Tulli, *Scripta Qvae Manservnt Omnia*, Fasc. 46, *De Divinatione / De Fato / Timaeus*, Ed. Otto Plasberg, B.G. Teubner Verlagsgeeellechaft mbH, Stuttgart, 1965.

CIZEK, Eugen, *Istoria literaturii latine*, Vol. I, II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2003.

Idem, *Istoria Romei*, București, Editura Paideia, 2002.

DE VAAN, Michiel, *Etymological dictionary of Latin and the other Italic languages*, Leiden, Brill Academic Publishers, 2008.

DRIMBA, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, Vol. III, București, Editura Vestala-Saeculum I.O, 2000.

ELIADE, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, 1995.

Idem, *Enciclopedie de istorie universală*, București, All Educațional, 2003.

FREDOUILLE, Jean-Claude, *Larousse: dicționar de civilizație romană*, Traducere de Șerban Velescu, București, Univers Enciclopedic, 2000.

GIARDINA, Andrea (editor), *Omul Roman*, Traducere de Dragoș Cojocaru, Iași, Editura Polirom, 2001.

GRIMAL, Pierre, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Saeculum I.O, 2003.

Idem, *Civilizația romană*, București, Editura Minerva, 1973.

GUȚU, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, București, Editura Humanitas, 2003.

HAUDRY, Jean, *Indo-europenii*, Trad. Aurora Pețan, București, Editura Teora, 1998.

KERNBACH, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

LIVY, *Ab Urbe condita,* Volume I, Books I-V, Ed. Robert Maxwell Ogilvie, Oxford, Oxford University Press, 1974.

Idem, *History of Rome,* Trans. J. H. Freese, George Bell & Sons, York St., Covent Garden and New York, 1893.

MULLER, Richard.Alfred, *Dictionary of Latin and Greek Theological Terms*, Michigan, Baker Academic, 2017.

SIMON, Erika, Thomson de Grummond, *The Religion of the Etruscans*, Nancy, University of Texas Press, 2006.

SUETONIUS, *Lives of the Caesars*, Oxford, Oxford University Press, 2008.

The Etruscan World, Edited by Jean MacIntosh Turfa, Routledge, New York, 2013.

TUDOR, Dumitru, *Enciclopedia Civilizației Romane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

VARRO, *De lingua Latina*, Edited by Wolfgang David Cirilo de Melo, Oxford, Oxford University Press, 2019.

VERTERMONT, Jean, *Dicționar al mitologiilor indo-europene*, Timișoara, Editura Amarcord, 2000.

Votives, Places and Rituals in Etruscan Religion, Vol. 166, Edited by Margarita Gleba and Hilary Becker, Leiden, 2009.

VULCĂNESCU, Romulus, *Mitologia română*, București, Editura Academiei R.S.România, 1987.

ROMANIAN EDUCATION IN GHERLA THROUGH THE AUSTRO-HUNGARIAN DUALISM AND COMMUNIST REGIME

Mircea-Damian Câmpean
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The "Romanian Education in Gherla through the Austro-Hungarian dualism and communist regime" work is a short trip in the history of the Romanian education in Gherla and implicitly in that of Transylvania. The study is a part of a more ample project of Gherla town history research, started during the university period in order to write the bachelor's thesis, continued during the writing of methodical-scientific work for the first degree in education and restarted lately in order to finish the PhD thesis. The work presents the "the boys pedagogical institute from Gherla's historical time", a school that existed in the Somes Valey during 1869-1954, and proposes to cover a series of aspects related to the school's activity, along the 100 years of existence, in historical contexts, as different as provocative, offered by the Austro-Hungarian dualism, by the interbellic period and by the communism. The aim of my research is to reveal the history of this school, which, in approximately a century of continuous activity, prepared almost 1900 Romanian teachers. In my research activity I counted on, mainly, the archive documents found in the National Archives in Cluj-Napoca, on Petru Maior Secondary School from Gherla archives and Gherla Town Hall archives. Nevertheless, I used information from the old days' press, as well as from different special writings appeared over time.

Keywords: preparandia, education, Gherla, Transilvania, pedagogical institute

Evenimentele de la 1818-1849 au deschis drumul adâncirii procesului de modernizare și renaștere națională în spațiul românesc. Climatul de optimism creat de mișcările revoluționare de la 1848 s-a răsfrânt și asupra problemei școlare, școala fiind considerată un factor important în eradicarea stării de înapoiere economică și socială a națiunii române.

Inițiativa regenerării învățământului a fost luată de statul austriac, după 1848, pe întreg cuprinsul imperiului, dorindu-se generalizarea învățământului primar. În Transilvania, în toamna anului 1849, au fost deschise cursuri pentru pregătirea învățătorilor la Năsăud și Orlat, a fost creată o comisie școlară la Sibiu și au fost numiți inspectori școlari pentru școlile românești.

Evoluția învățământului românesc din partea de nord a Transilvaniei a fost influențată favorabil și de întemeierea Episcopiei Greco-Catolice de Gherla, primul episcop, Ioan Alexi arătând un interes deosebit pentru școală. Astfel, în urma unui ordin al Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică, episcopul Alexi, prin circulara nr. 2073 din 26 iunie 1858, a dispus introducerea inspectorilor mireni pentru școlile populare, pentru o mai bună supraveghere a activității acestora.[1] Au fost luate măsuri în privința localurilor de școală, a pregătirii și salarizării învățătorilor, a manualelor, iar în procesul de învățământ au fost introduse materii noi.

Pregătirea și calificarea învățătorilor se făcea în școli normale, numite preparandii. Cea dintâi școală pedagogică propriu-zisă a fost Preparandia din Arad, înființată în 1812, urmată de cea din Sibiu, înființată în 1853 și apoi de cea din Năsăud, înființată în anul 1858. În anul 1865 a fost înființată Preparandia din Blaj, inițial cu două clase, apoi cu trei, din 1880 și în

[1] Ioan Câmpean, Victor Iulian Moldovan, Mircea Damian Câmpean, *Contribuții la istoria învățământului confesional românesc din zona Gherla-Cluj (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, Cluj-Napoca, 2008, p. 13.

cele din urmă cu patru, începând cu anul 1906.[2] Ulterior, la începutul secolului al XX-lea, au fost înființate școli pedagogice numai pentru fete, la Gherla și Lugoj, sub coordonarea episcopiilor de acolo[3]. Seminarele teologice ortodoxe aveau și ele câte o secție pedagogică pentru pregătirea învățătorilor, mai întâi la Sibiu și apoi la Caransebeș. Alte școli normale au mai existat la Orlat, Sighișoara și Deva, unele dintre ele fiind maghiarizate ulterior.[4]

Creșterea numărului școlilor românești din nordul Transilvaniei în deceniul al VI-lea al secolului al XIX-lea și numărul mic de învățători calificați, au dus la înființarea, cu aprobarea ministrului austriac de Culte și Instrucțiune Publică, a Preparandiei din Năsăud, în anul 1858. La 19 august 1858 episcopul Ioan Alexi din Gherla a anunţat deschiderea Preparandiei din Năsăud începând cu data de 1 octombrie 1858. La Năsăud, Prerparandia a funcționat până în anul 1869, când, din lipsa fondurilor, s-a luat decizia mutării ei.[5]

În vara anului 1869 Preparandia a fost mutată la Gherla, urmând a fi susţinută din fondurile diecezane.[6] Ea a fost instalată în clădirea şcolii centrale din Gherla, în care a funcţionat până în anul 1930.

De la început s-a confruntat cu mari dificultăţi, deoarece mobilierul, celelalte obiecte de inventar, arhiva şi biblioteca au rămas la Năsăud, iar localul nu era considerat corespunzător. Profesorii, cu excepţia lui Ioan Secuiu, au refuzat să vină la Gherla.

În aceste condiții și-a început activitatea Preparandia gherleană, la 15 octombrie 1869 cu două cursuri, trei profesori şi 50 de elevi având ca director pe canonicul Mihail Şerban.[7]

Școala a fost întreţinută din donațiile bisericilor greco-catolice ale Diecezei Gherla, însă bugetul foarte modest abia permitea plata salariilor anuale ale celor trei profesori titulari.[8]

Între anii 1907-1915 Preparandia a fost susţinută din „Fondul şcolar central". În anul 1915 episcopul Vasile Hossu a reușit să obţină ajutor de la stat, însă inflaţia provocată de izbucnirea Primului Război Mondial a făcut ca ajutorul să-și piardă eficacitatea.

Cele mai mari provocări ale Preparandiei din Gherla, din perioada regimului dualist austro-ungar, au fost, probabil, cele create de legislaţia maghiară, sub presiunea căreia școala s-a aflat într-un continuu proces de adaptare și transformare.

Încă din primii ani de activitate ai școlii, a fost sancționată, de către Ministerul de Culte şi Instrucţiune Publică din Budapesta, în mai multe rânduri, din cauza lipsei mobilierului corespunzător, a unei săli de sport și a unui internat pentru elevi.

Deși au fost depuse eforturi pentru a mulțumi autoritățile maghiare, starea Preparandiei nu s-a îmbunătăţit foarte mult până la începutul secolului la XX-lea, deoarece fondurile de care dispunea erau modeste, iar sprijinul din partea statului austro-ungar era inexistent.

Începând cu anul şcolar 1906-1907 a fost numit director dr. Petru Fabian. Acesta, personalitate puternică a vremii lui, a reușit să ridice școala la pretențiile legislației maghiare. Până în anul 1918, a introdus cursul al IV-lea, a încadrat școala cu profesori absolvenți de universitate sau de institute pedagogice superioare, iar în 6 ianuarie 1918 a reușit să înființeze şi un internat pentru elevi.[9]

---

[2] Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992, p. 363-364.

[3] Iosif E. Naghiu, „Școala Normală de Fete din Gherla", în *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 35-36, Blaj, 9 septembrie 1945, p. 2;

[4] Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari Andras (coordonatori*), Istoria Transilvaniei, Vol. III (de la 1711-la 1918),* Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Imprimeria de Vest, Oradea, 2016, p. 560.

[5] Victor Bojor, *Episcopii Diecezei Greco-Catolice de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939),* Târgu-Mureș, 1939, p. 124.

[6] Publiu Cotuțiu, „Din trecutul orașului Gherla", în: *Anuarul Liceului „Petru Maior" Gherla pe anul școlar 1921-1922,* p.24.

[7] Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Fond 906, Dosar nr. 1, f 1-6; Publiu Cotuțiu, *op. cit.*, p. 15.

[8] „Fóia Scolastecă, An VIII, nr. 13, Blaj, 1/13 iulie 1880.

[9] V. Bojor, *op. cit*., 1939, p. 223.

După unirea Transilvaniei cu România, școlile normale confesionale au fost reorganizate. De asemenea, pentru a pregăti învățătorii de care era nevoie în Transilvania, au fost înființate alte 23 de școli normale de stat la Abrud, Arad (băieți și fete), Avrig, Beiuș, Brașov, Cluj (băieți și fete), Cristur, Deva (băieți și fete), Făgăraș, Lugoj, Năsăud, Oradea (băieți și fete), Satu Mare, Sighet, Șimleul Silvaniei, Sfântu Gheorghe, Târgu Mureș, Timișoara și Zalău.[10]

Învățământul normal din Transilvania a fost treptat încorporat organismului cultural românesc conceput de Spiru Haret, ajungându-se la tipul de școală normală din România, la început cu 6, iar apoi cu 7 clase.

Legislația școlară adoptată a dus la integrarea școlilor normale transilvănene în organismul general școlar din România.

Preparandia de Băieți din Gherla și-a continuat activitatea și după Marea Unire, sub denumirea de Școala Normală de Băieți Greco-Catolică din Gherla sau Școala Normală Română Unită de Învățători din Gherla, denumire pe care o va purta până la reforma învățământului din 1948, când va deveni Școala Pedagogică de Băieți din Gherla.

În noul context istoric, Școala Normală de Băieți din Gherla s-a confruntat cu dificultăți legate de unificarea învățământului românesc, de armonizarea legislativă, de salarizarea cadrelor didactice etc. Și-a păstrat caracterul confesional, conform decretului nr. 12.903 al Consiliului Dirigent, dar a trebuit să-și adapteze activitatea și legislației statului român.

Anul școlar 1919/1920 a fost marcat de schimbări în conducerea școlii și în componența corpului profesoral. Directorul dr. Petru Fabian a părăsit institutul după 14 ani de directorat, interimatul fiind asigurat de profesorul Cecil Demian, numit de episcopul dr. Iuliu Hossu. În perioada în care a condus școala, profesorul Cecil Demian s-a preocupat de asigurarea condițiilor necesare desfășurării procesului de învățământ: încadrarea școlii cu profesorii necesari; retribuirea acestora cu salarii la nivelul celor din școlile de stat; completarea bazei materiale; procurarea manualelor școlare necesare elevilor și a cărților românești pentru biblioteca școlii; desfășurarea practicii pedagogice în școala parohială, care îndeplinea rolul de școală de aplicație ș.a.[11]

Începând cu 10 decembrie 1923 profesorul Aurel Pop a fost numit director al școlii, însă, din motive necunoscute, își preia funcția abia în luna iunie 1924.[12] La fel ca predecesorii săi, directorul Aurel Pop s-a străduit să asigure resursele umane și materiale necesare desfășurării activității din școală în condiții normale. În acest sens, cu sprijinul episcopului dr. Iuliu Hossu, a reușit să obțină biblioteca „Reuniunii învățătorilor români greco-catolici din jurul Gherlii" și să achiziționeze material didactic în valoare de 20.557 lei. Și-a propus ca în anul școlar 1926/1927 să înființeze și o școală de aplicație proprie, însă nu a reușit, deoarece îi lipseau fondurile necesare.[13]

În anul 1930, școala a fost mutată în localul Academiei Teologice, o clădire din secolul al XVIII-lea, construită în stil baroc. Noul local, mai spațios, deși era într-o stare mai bună decât prima clădire a Preparandiei, nu corespundea pretențiilor unei școli normale din România Mare deoarece avea săli de clasă mici, mobilier stricat, bănci de tip vechi și lipseau sălile pentru festivități, lectură, gimnastică și muzeu.[14]

---

[10]Vasile Păcală, „Învățământul normal din Transilvania", în: *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul.1918-1928, vol. II*, Cultura Națională, București, 1929, p. 1047

[11] SJCAN, Dosar nr. 54/1921-1923, f. 52.

[12] *Ibidem,* Dosar nr. 26/1897-1924, f. 267-268.

[13] *Ibidem*, Dosar nr. 62/1925-1940, f. 2-3.

[14] Arhiva Liceului Teoretic „Petru Maior" Gherla, Dosar/Școala Generală Nr. 3, Informații ale foștilor elevi și profesori despre Preparandie – Școala Normală -Școala Pedagogică 1869/1969, Doc. nr. 12/Copia prescurtată a petiției scrise în anul 1936 pentru a fi înaintată episcopului dr. Iuliu Hossu, p.2.

Anul 1940, prin Dictatul de la Viena, a avut efecte nefaste asupra învățământului românesc din Nordul Transilvaniei. Învățământul românesc secundar a fost desființat, românilor lăsându-li-se un singur liceu românesc, cel din Năsăud, din care au fost înlăturați, însă, profesorii români. Au mai rămas, de asemenea, școlile normale, înființate și întreținute de Biserica Greco-Catolică.[15] Profesorii români din învățământul secundar au fost transferați sau dați afară, ori siliți de autoritățile maghiare să se refugieze în România.

Învățământul primar a fost dezorganizat, deoarece aproximativ 3.900 de învățători români, din 4.700 existenți în Ardealul de Nord până în august 1940, au fost expulzați de autoritățile militare ungare, ori s-au refugiat din cauza persecuțiilor.[16]

În 10 septembrie 1940 trupele maghiare au ocupat Gherla, trecând, ca peste tot în Nordul Transilvaniei, la arestarea sau expulzarea intelectualității românești.[17] În scurt timp, în penitenciarul din Gherla au fost închiși peste 300 de români din Gherla și împrejurimile ei, între care îi menționăm pe: prof. Pavel Pic, prof. Izidor Horgoș, prof. Teofil Coste, Ștefan Boitor, notarul Ioan Ungur, avocatul Gheorghe Chereches.[18]

Școala Normală de Băieți și Școala Normală de Fete și-au continuat activitatea cu sprijinul episcopului dr. Iuliu Hossu, dar cu profesori mai puțini, deoarece unii au ales calea refugiului.

În anul școlar 1940/1941 activitatea școlii s-a desfășurat după programa analitică din anul școlar precedent cu modificările impuse de împrejurările istorice. Directorul Augustin Taloș preciza, potrivit ordinului Ministerului Instrucțiunii Publice din Budapesta, că în noul an limba maghiară se va preda într-un număr de 6 ore săptămânal, la fiecare clasă. De asemenea, va fi introdus studiul istoriei, geografiei și constituției Ungariei.[19]Pentru a putea compensa lipsa de profesori din școală, în vederea asigurării unei activități normale în noile condiții istorice, directorul Taloș a recurs la schimbul de cadre didactice între cele două școli normale din oraș. De asemenea, cerea profesorilor să aplice urgent ordinul nr. 69/1940, conform căruia trebuiau scoase din biblioteci cărțile românești declarate interzise de către autoritățile maghiare.[20] Ca urmare, la începutul anului școlar 1941/1942, conform ordinului menționat, au fost selecționate și excluse 31 de volume ale Bibliotecii pedagogice, 99 de volume ale Bibliotecii literare, 8 volume ale Bibliotecii științifice, 45 de volume ale Bibliotecii istorice, 5 volume ale Bibliotecii geografice și 16 hărți românești.[21]

În perioada ocupației maghiare întreținerea școlilor normale confesionale din Gherla a rămas în sarcina Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla.[22] În ciuda greutăților acestei perioade, conducerea școlilor s-a străduit să mențină spațiile de învățământ și anexele acestora în condiții bune. Astfel, în vara anului 1943 a fost reparată o clădire aflată în curtea Școlii de aplicație, obținându-se astfel spațiu pentru două noi săli de clasă. Tot pentru Școala de aplicație au fost confecționate 22 de bănci, 5 dulapuri pentru hainele elevilor din internat, 22 de paturi, un dulap mare pentru cărți și rechizite școlare și două spălătoare.[23]

Școala Normală de Băieți a trecut prin momente grele în perioada 1 aprilie-1 noiembrie 1944. Clădirea a fost ocupată de către armata maghiară, care a produs pagube mari

---

[15] Vasile Pușcaș, *Dictatul de la Viena, Transilvania și relațiile româno-ungare (1940-1944),* Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, p. 344-345.
[16] *Ibidem,* p. 277.
[17] *Ibidem,* p. 337.
[18] Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciu, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în Nord-Vestul României,* Dacia, p. 508-509.
[19] SJCAN, *Fond 906,* Dosar nr. 94/1940-1943, f. 1-2.
[20] *Ibidem,* f. 3.
[21] *Ibidem,* f. 29.
[22] Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă 1940-1944*, Timișoara, 1985, p. 80.
[23] SJCAN, *Fond 906,* Dosar nr. 103/1943-1945, f. 14.

mobilierului, materialului didactic și stocului de alimente aflat în magazia internatului. În 10 octombrie 1944, în urma unui bombardament al aviației române, clădirea școlii a devenit inutilizabilă.[24]Pentru a putea continua activitatea, directorul Augustin Taloș a decis să închirieze o nouă clădire pentru școală. După lungi și complicate demersuri a obținut clădirea Orfelinatului Armeano-Catolic de Băieți. În ianuarie 1945, Comunitatea armeană a cedat școlii și bisericuța armeano-catolică, de lângă școală, aflată în curs de reparație, după același bombardament din octombrie 1944.[25] Începând cu anul școlar 1945/1946 Școala Normală de Băieți din Gherla a fost completată la opt clase, prin introducerea ciclului inferior, rămânând pe mai departe în localul închiriat de la armeni, deoarece acesta corespundea necesităților elevilor și profesorilor.[26]

Anul școlar 1947/1948 aducea noi provocări pentru școală, după ce guvernul Petru Groza a preluat puterea în stat. Noul regim impunea profesorilor să-și desfășoare activitatea în acord cu ideologia comunistă, obiectivul central fiind cultivarea prieteniei cu U.R.S.S.

Conform prevederilor reformei învățământului din 1848, Școala Normală de Băieți din Gherla a fost transformată din instituție confesională, în instituție de stat, schimbându-și denumirea în Școala Pedagogică de Băieți din Gherla. În toamna aceluiași an a fost mutată în clădirea Liceului „Petru Maior", ale cărui clase au intrat în lichidare**.**

La începutul anului școlar 1948/1949 noul director, profesorul Vasile Chezan, sublinia că noul regim și noua reformă a învățământului vor aduce schimbări majore în activitatea școlii, care va fi organizată de acum înainte în spiritul noilor reforme. O primă modificare de impact a fost schimbarea formulei de salut din „Lăudat fie Iisus", în „Bună ziua", formulă care trebuia folosită de către elevi și profesori, atât în școală cât și în afara ei.[27]

Profesorul Chezan a condus școala numai câteva luni, fiind promovat în funcția de inspector de îndrumare și control. Locul i-a fost luat de profesorul Ioan T. Buzdugan, menționat în documente în 2 decembrie 1948, cu ocazia organizării în școală a unei serbări de omagiere a primului an de regim comunist.[28] Nici acesta nu a rezistat mult timp în funcția de director, fiind înlocuit în anul 1951 de profesorul Octavian Măhălean. Schimbarea frecventă a directorilor a devenit o caracteristică a perioadei, până în anul 1954 fiind numiți în funcție și apoi destituiți mai mulți profesori: Teodor Frișan (1952-martie 1953); Grigore Bujor (aprilie 1953-1 septembrie 1954) și Ioan T. Buzdugan (1 septembrie 1954-1958).

Unul dintre puținele beneficii ale școlii, din acea perioadă, a fost mutarea, în anul 1948, în noua clădire, un edificiu neoclasic construit în 1897, mult mai spațios și curat, cu sală de gimnastică și laboratoare pentru chimie, științe naturale și istorie.[29] Pe lângă școală funcționau, în anul școlar 1953/1954, un cabinet medical și o infirmerie. Bibliotecile din școală au fost organizate conform ordinului Ministerului Învățământului Public. În luna martie 1949, în biblioteca erau 1805 volume, din care: 225 de cărți pedagogice, 235 de cărți științifice și foarte puține cărți ideologice și de literatură. De asemenea, cărțile declarate interzise au retrase din bibliotecă.

Internatul școlii avea 7 dormitoare în care erau cazați aproximativ 150 de elevi, numărul acestora oscilând de la an la an. Taxele pentru întreținere în internat au fost fixate progresiv, în funcție de starea materială a elevilor, fapt care-i avantaja pe copiii de țărani și muncitori săraci. Copiii orfani erau întreținuți gratuit, primind bursele pentru îmbrăcăminte și rechizite școlare.

[24] *Ibidem,* f. 40.
[25] *Ibidem,* f. 52-53.
[26] *Ibidem,* f. 72
[27] *Ibidem,* Dosar nr. 129/1948-1949, f. 2.
[28] *Ibidem,* Dosar nr. 199/1952-1955, f. 87.
[29] *Ibidem,* Dosar211/1953-1954, Dare de seamă în legătură cu activitatea Școlii Pedagogice de Băieți Gherla pe anul școlar 1953/1954, p.3

De asemenea, școala avea și o fermă proprie, condusă de un profesor de specialitate, cu un teren de circa 17 ha, 4 vaci și 14 porci.[30] Ferma era întreținută de către personalul de îngrijire și elevii școlii, care făceau practică agricolă. Recoltele obținute din gospodăria anexă contribuiau la aprovizionarea internatului, în felul acesta asigurându-se hrana celor 250 de elevi care luau masa zilnic la cantina școlii.[31]

În anul 1954, Școala Pedagogică de Băieți Gherla a fost desființată, locul ei fiind luat de Școala Medie de Cultură Generală Nr. 2 Gherla sau Școala Medie Nr. 2 Gherla (1954-1965).

Desfășurându-și activitatea în timpuri diferite, sub autoritatea unor regimuri politice diferite, austro-ungar, democratic şi comunist, școala a trebuit să se adapteze pretenţiilor acestora şi să lupte pentru existenţă şi dezvoltare. În cei aproape o sută de ani de existență, Preparandia gherleană a pregătit peste 1.900 de învăţători care şi-au făcut datoria cu conştiinciozitate şi dăruire. Astfel, școala, departe de a fi doar o simplă instituție de învățământ, a contribuit la reconstrucția morală și spirituală a românilor transilvăneni, la emanciparea intelectuală și implicit națională a acestora.

Relația școlii cu Biserica a fost una sincronică, bazată pe un raport de tipul *sine qua non*, cele două instituții evoluând și dezvoltându-se împreună. Biserica - patron de școală confesională susținea școala – instituție formatoare a unei pături de intelectuali capabili să protejeze valorile și principiile creștine sau chiar Biserica însăți. Pe baza acestui raport, Biserica, în cazul de față Unită, și-a stabilit o serie de obiective privitoare la înființarea și dezvoltarea de instituții școlare, încercând, astfel, să protejeze limba română și să conserve individualitatea națiunii române. Datorită acestei relații sănătoase, școala pedagogică românească transilvăneană reușește să răzbească în timp, adaptându-se și reinventându-se, de fiecare dată când contextul a cerut-o, diferitelor regimuri politice și legislații școlare mai mult sau mai puțin potrivnice. Această fericită colaborare a permis școlilor confesionale să-și continue misiunea apostolică, de a crea intelectuali capabili să contribuie decisiv la emanciparea națiunii române din Transilvania.

BIBLIOGRAPHY

I. Arhive

1. Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Fond 906, Dosar nr. 1/1869-1898; Dosar nr. 26/1897-1924; Dosar nr. 54/1921-1923; Dosar nr. 62/1925-1940; Dosar nr. 94/1940-1943; Dosar nr. 103/1943-1945; Dosar nr. 128/1948-1949; Dosar nr. 129/1948-1950 Registru de procese-verbale; Dosar nr. 211/1953-1954

2. Arhiva Liceului Teoretic „Petru Maior" Gherla, județul Cluj, Dosar/Școala Generală Nr. 3, Informații ale foștilor elevi și profesori despre Preparandie – Școala Normală - Școala Pedagogică 1869/1969, Doc. nr. 12/Copia prescurtată a petiției scrise în anul 1936 pentru a fi înaintată episcopului dr. Iuliu Hossu

II. Periodice

1. *Arhiva Someșană,* nr. 21, Năsăud, 1937

2. *Unirea Poporului,* Anul XXVII, nr. 35-36, Blaj, 9 septembrie 1945

III. Publicații

1. Bojor Victor, *Episcopii Diecezei Greco-Catolice de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Târgu-Mureș, 1939

2. Bodea Gheorghe I., Suciu Vasile T., Pușcaș Ilie I., *Administrația militară horthystă în Nord-Vestul României*, Dacia, 1988

[30] *Ibidem*, Dosar 211/1953-1954, Dare de seamă în legătură cu activitatea Școlii Pedagogice de Băieți Gherla pe anul școlar 1953/1954, f.7.

[31] *Ibidem*, Registrul de inspecții (1948-1952), f. 12.

3. Câmpean Ioan (coord.), *Contribuții la istoria învățământului confesional românesc din zona Gherla-Cluj (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, Cluj-Napoca, 2008

4. Cotuțiu Publiu, „Din trecutul orașului Gherla", în: *Anuarul Liceului „Petru Maior" Gherla pe anul școlar 1921-1922.*

5. Fătu Mihai, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă 1940-1944*, Timișoara, 1985

6. Păcală Vasile, „Învățământul normal din Transilvania", în: *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureşul.1918-1928, vol. II*, Cultura Națională, București, 1929

7. Păcurariu Mircea, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992

8. Pop Ioan-Aurel, Nägler Thomas, Magyari Andras (coordonatori*), Istoria Transilvaniei, Vol. III (de la 1711-la 1918)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Imprimeria de Vest, Oradea, 2016

9. Pușcaș Vasile, *Dictatul de la Viena, Transilvania și relațiile româno-ungare (1940-1944),* Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020

10. Șotropa V., Drăgan N., *Istoria şcoalelor năsăudene,* Năsăud, 1913.

AMERICAN ECHOES AND IMAGES IN ROMANIAN CULTURE AND PROJECTIONS OF THE ROMANIAN SPACE IN THE AMERICAN WORLD. FROM THE BEGINNING TO THE END OF THE 19TH CENTURY

Victor Risciuc
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Although the phenomenon of Romanian emigration to North America reached significant percentages only with the beginning of the last two decades of the 19th century (with large proportions of Romanian emigrants coming mainly from Transylvania and Bukovina provinces of the Austro-Hungarian Empire), news, knowledge or information about the North American continent and its characteristics have circulated throughout the area inhabited by the Romanian people since much earlier times. The same can be said about the echoes and images projected by the Romanian space across the ocean. The first news about the North American continent/New World penetrated the Romanian space, through Transylvania, quite soon after the reports about the great geographical discoveries of the 15th-16th centuries appeared in Western Europe. At the same time, various information or accounts/stories about the Romanian provinces or certain events in the Carpathian-Danubian-Pontic area at the end of the 16th century arrived in various forms on the new continent shortly after the first European colonies were founded there. Having therefore their starting point with these major events for modern universal history, the echoes, news, reports or mutual images will evolve more and more pronounced over the next centuries, being directly and indirectly linked to the intense economic, commercial, cultural and social transformations that the two continents of Europe and North America will go through. In this paper we aim to present and analyse the main remaining written sources that can shed light on the beginnings and temporal evolution of the mutual echoes and images encountered between the two cultures, distinct by geographical location and historical path.

Keywords: history, historical imagology, cultural history, Romanian-American relations, sources

Deși emigrarea unor procente semnificative din comunitățile românești (în special din Transilvania)[1] în America de Nord a luat amploare abia odată cu debutul ultimelor decade ale secolului al XIX-lea[2], știrile, cunoștințele sau informațiile despre continentul nord-american au circulat în spațiul românesc din timpuri cu mult înaintea celor la care ne referim atunci când tratăm fenomenul emigrației românilor peste Ocean. Primele ecouri ale Lumii Noi au pătruns în spațiul locuit de români aproape concomitent cu aflarea în vestul Europei a descoperirilor geografice făcute în urma expedițiilor conduse de Columb, Vespucci sau Magellan, pentru început în provincia Transilvaniei, datorită ancorării sale mult mai temeinice la complexul vieții europene apusene, ce s-a tradus printre altele și printr-o parvenire de informații legate de marile descoperiri geografice făcute de navigatorii europeni[3]. Este așadar necesar să evidențiem pe parcursul paginilor ce vor urma principalele personalități umaniste transilvănene din secolul al XVI-lea care au manifestat interes, prin opera și preocupările lor, asupra șirului de evenimente cruciale inaugurat la finalului secolului al XV-lea.

Un nume important în acest sens îl reprezintă cel al lui Maximilianus Transylvanus (1490-1538?), originar din spațiul Transilvaniei și care ar fi ocupat la un moment dat funcția

[1] Radu Toma, *Românii din cele două Americi: o experiență etnică și istorică*, București, Editura Globus, 1998, p. 5.
[2] Gabriel Gârdan, *Episcopia ortodoxă română din America – parte a ortodoxiei americane*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 78.
[3] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *Imaginea Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până în 1859*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977, pp. 10-11.

de secretar al lui Maximilian I și/sau Carol al V-lea (Quintul)[4]. În lucrarea sa apărută în ediție princeps la Colonia în anul 1523, denumită „Despre Insulele Moluce" (actualmente constituind cea mai veche sursă istorică tipărită ce are ca subiect principal relatarea expediției lui Magellan) Maximilianus Transylvanus a realizat pe baza mărturiilor navigatorilor întorși din expediție la curtea lui Carol al V-lea (Quintul) o scurtă descriere glorioasă a călătoriei în jurul Pământului și a întâmplărilor ce au dus la descoperirea Insulelor Moluce[5]. Dovezi ale existenței informațiilor cu privire la noile descoperiri geografice întâlnim și în scrierile unui alt mare umanist transilvănean, anume Nicolaus Olahus (1493-1568) care, sub spectrul unei „cuvântări improvizate către împăratul Carol Quintul" rostite în Augsburg la data de 1 octombrie 1530, lăuda îndelung descoperirea Americii de către europeni[6]. Odată cu vestea descoperirii noilor teritorii au venit și primele știri referitoare la populațiile indigene întâlnite, asemuite de Maximilianus Transylvanus unor ființe utopice, primitive, dar idilice și pașnice[7]. De altfel, ansamblul surselor vremii avansau caracteristici identice indigenilor, cel mai probabil având ca sursă principală de inspirație însemnările lui Columb, unde acesta vorbea despre experiența primei sale întâlniri cu indienii-americani/amerindienii: „Le-am dat bonete roșii, mătănii de mărgele și multe alte obiecte de sticlă, care le-au stârnit o mare bucurie. Ei s-au purtat atât de bine cu noi, încât faptul acesta ni s-a părut o minune; veneau înot până la bărcile în care ne aflam și ne aduceau papagali, gheme din fire de bumbac, mici darde și o seamă de alte lucruri, schimbându-le pe obiecte pe care le dădeam noi"[8]. Deși percepute drept populații pașnice, din dorința de dominare, cotropire ori convertire religioasă a băștinașilor, acțiunea elementelor civilizației europene (reprezentate aici prin conquistadori, navigatori, coloniști sau trimiși papali) a erodat până aproape de dispariție culturile indigene, deseori prin acte de violență și cruzime inimaginabilă la adresa acestora ce ne sunt tratate/prezentate pe măsura înmulțirii surselor scrise parvenite de la misiunile catolice înființate în noile teritorii[9]. Prin menționarea numelui capitalei civilizației aztece până în 1521 (Tenochtitlan) în descrierea sa, Maximilianus Transylvanus realizează, în opinia lui Francisc Pall, o aluzie indirectă la „războaiele nejustificate" începute de europeni împotriva indigenilor, dovedind faptul că posedă cunoștințe cu privire la campaniile conquistadorilor spanioli conduși de Hernan Cortés sau Diego Velázquez[10]. Prezența cunoștințelor privitoare la Lumea Nouă în spațiul Transilvaniei secolului al XVI-lea ne este demonstrată și prin scrierile cărturarului brașovean Johannes Honterus (1498-1549), mai precis prin tratatul său de cosmologie, intitulat „Rudementorum cosmographiae libri duo"/„Rudimenta cosmografica", tipărit în anul 1530 la Cracovia[11]. Pe baza informațiilor venite din Europa apuseană, Johannes Honterus a ilustrat Lumea Nouă sub forma unui grup de insule în care denumirea de „America" era atribuită de autor continentului sud-american, denumirea rezervată continentului nord-american fiind „Paria", ce simboliza numele unui vechi trib indian[12]. Tot la Cracovia a fost tipărită, aproximativ treizeci de ani mai târziu (1549) și prima cronografie cu caracter universal scrisă în limba maghiară, concepută de cărturarul transilvănean Ștefan Székely, unde

[4] Francisc Pall, *Maximilian Transylvanus, autor al relatării despre expediția lui Magellan*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", vol. VII, Cluj-Napoca, 1964, pp. 42-43.
[5] *Ibidem*, pp. 77-83.
[6] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 15.
[7] Francisc Pall, *op. cit.*, pp. 47-48.
[8] Mihai-Gheorghe Andrieș, *Pieile Roșii de la nord de Rio Grande*, București, Editura Tineretului, 1965, p. 11.
[9] Victor Coroianu, *Indienii nord-americani: triburi, șefi de trib, tradiții și cultură*, Baia Mare, Editura Gutinul, 2003, p. 11.
[10] Francisc Pall, *op. cit.*, p. 48.
[11] Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane: de la începutul cunoașterii reciproce până la prăbușirea regimului comunist în România, 1989*, București, Editura Silex, 2005, p. 12.
[12] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 16.

regăsim relatări și descrieri cu privire la expedițiile lui Columb și Vespucci[13]. Pe parcursul secolelor XVII-XVIII Transilvania a reprezentat în continuare provincia unde preocupările privitoare la Lumea Nouă ale cărturarilor/cronicarilor vremii au persistat și au suscitat un interes crescând, fiind uneori incluse chiar și în învățământul de atunci[14]. Devenind odată cu sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea provincie autonomă/principat autonom din cadrul Imperiului Habsburgic, Transilvania a cunoscut astfel o substanțială îmbogățire a literaturii ce avea ca subiect Lumea Nouă[15]. Apariția unor numeroase și importante lucrări în limba germană sau în limba maghiară despre America, ori chiar și apariția primelor scrieri în limba română (culegeri de popularizare, calendare ce conțin diferite știri/informații despre America) reprezintă particularități ale peisajului literar transilvănean din secolul al XVIII-lea[16]. Merită menționată pentru această perioadă lucrarea medicului Ferenc Pariz Papai (1649-1716), tipărită la Cluj în anul 1695 și denumită „Ars Heraldica", unde regăsim diverse trimiteri și informații despre populațiile indigene din America de Nord[17]. Debutul ultimului deceniu al secolului al XVIII-lea a însemnat în istoria provinciei și a românilor transilvăneni inaugurarea militantismului și luptei pentru recunoașterea drepturilor lor egale cu celelalte comunități, acordarea libertăților de grup și individuale și pentru propășirea și emanciparea națională, inaugurare oficiată prin petiția „Supplex Libellus Valachorum" ce a fost înaintată Curții Imperiale de la Viena în martie 1791[18]. Prin punctele înscrise acesteia, care însumau dorințele generale ale elitei românești transilvănene de a beneficia de egalitate și reprezentativitate în forurile de decizie ale vremii, petiția ilustrează perfect idealurile specifice iluminismului european[19], dar și american, inspirându-se fără îndoială și din Declarația de Independență a celor 13 colonii engleze din America[20].

Tot în secolele XVII-XVIII apar și dovezi ale unor preocupări din ce în ce mai vizibile ale boierilor sau cronicarilor din Valahia sau Moldova în elaborarea de scrieri/descrieri ale Lumii Noi (cel mai probabil știrile cu privire la descoperirea Americii au circulat încă de timpuriu și în provinciile românești extracarpatice, dar dovezi ale consemnării lor în aceste spații încă din perioada secolului al XVI-lea nu au fost descoperite)[21]. O etapă certă de progres vizibil în diversificarea și înmulțirea știrilor/informațiilor cu privire la continentul american pe teritoriul Valahiei și Moldovei s-a înregistrat pe parcursul primei și celei de-a doua jumătăți ale secolului al XVIII-lea[22]. Aspectele istorice sau geografice specifice Americii ajung să fie cunoscute acum în grupuri mai largi de români, fie datorită educației urmate la academiile domnești din București sau din Iași, fie datorită numeroaselor cărți occidentale ce tratau aceste subiecte și care au fost traduse în limba greacă, limbă de circulație în perioada domniilor fanariote[23]. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar și anumite texte românești ce circulau în ediție manuscrisă cu referiri la continentul nord-american sau la descoperirea acestuia[24]. Rândurile următoare vor fi rezervate așadar prezentării câtorva dintre cele mai semnificative preocupări românești din spațiul extracarpatic în secolele XVII-XVIII,

[13] Francisc Pall, *op. cit.*, pp. 52-53.
[14] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, pp. 21-22.
[15] *Ibidem*, p. 32.
[16] *Ibidem*, pp. 48-49.
[17] Mircea Răceanu, *op. cit.*, p. 13.
[18] *Ibidem*, p. 17.
[19] David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum: din istoria formării națiunii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 331.
[20] Mircea Răceanu, *op. cit.*.
[21] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 26.
[22] Stelian Popescu-Boteni, *op. cit.*, p. 21.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, p. 22.

aplecate spre studiul și/sau prezentarea Lumii Noi. În Moldova, cronica lui Miron Costin (1633-1691) „De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor" este sugestivă prin descrierea pe care aceasta o face Americii, numind-o „cea de-a patra parte a lumii"[25], însă menționări ale noului continent putem regăsi și în cronica fiului său, Nicolae Costin (1660-1712), denumită „Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până în 1601" (pasajul despre America este preluat aici din cronica tatălui său) sau în „Istoria Ieroglifică" a marelui umanist Dimitrie Cantemir (1673-1723)[26]. Caracterizat printr-o reputație însemnată încă din timpul vieții era de așteptat ca cunoștințele despre spațiul american deținute de Dimitrie Cantemir să nu fi fost minime, o dovadă incontestabilă în acest sens fiind corespondența indirectă (prin intermediul învățatului protestant August Hermann Francke din Halle) de lucrări științifice pe care marele erudit român moldovean a avut-o în perioada refugiului său din Imperiul Țarist cu teologul și poligraful american Cotton Mather din Boston[27]. Anul 1795 a marcat apariția a două lucrări importante ce descriu America, anume prima geografie universală tipărită în Țările Române a lui Amfilochie Hotinul (1730-1800), intitulată „De obște Gheografie", unde regăsim un întreg capitol rezervat prezentării Americii și lucrarea arhidiaconului Gherasim din Iași, denumită „Istoria Americii"[28]. Reprezentativă pentru Țara Românească a rămas până în prezent personalitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640-1716), recunoscut ca fiind primul român care a conceput o hartă (cea a Valahiei)[29]. Acesta a deținut, printre altele, importante surse scrise ori ilustrate despre America, printre care putem preciza un compendiu despre continentul nord-american alcătuit de geograful flamand Jean de Laet din Anvers, tipărit în anul 1633 și intitulat „Novus Orbis seu Descriptiones Indiae Occidentalis libri XVIII" („Lumea Nouă sau descrierea Indiilor Occidentale în 18 cărți")[30] sau o colecție de treizeci de hărți realizate de istoricul german Gabriel Bucelin și publicate la Ulm înainte de anul 1672 ce prezentau principalele teritorii de atunci ale globului, una dintre aceste hărți reprezentând America de Nord[31]. De asemenea, în „Istoria Țării Rumânești dintru început" apărută în anul 1714, stolnicul inserează și informații despre America sau Indiile de Apus[32]. Cronicarul Radu Popescu (1650?-1729), în lucrarea sa intitulată „Istoriile domnilor Țării Românești" a introdus și el anumite aspecte ce țin de descoperirea Americii[33]. Alte scrieri din această perioadă cu variate referințe la Lumea Nouă, demne de menționat din spațiul muntean, se compun prin lucrarea ierodiaconului Anatolie din Râmnic, „Cosmografia, adecă izvodirea lumii", unde acesta pomenește de expedițiile lui Cristofor Columb, Amerigo Vespucci, Fernando Magellan, Sebastian Cano și Francis Drake, prin lucrarea „Geografie Nooă" concepută de Alexandru Athanasiu sau prin creațiile cărturarilor Gheorghe și Iordache Golescu[34].

Parcurgând din punct de vedere cronologic istoria pătrunderii și a diversificării știrilor cu privire la continentul nord-american în regiunile locuite de români, ajungem astfel să analizăm perioada cuprinsă între începutul secolului al XIX-lea și finalul Primului Război Mondial, perioadă caracterizată fundamental de o popularizare accentuată a informațiilor cu

[25] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 26.
[26] Mircea Răceanu, *op. cit.*, pp. 11-14.
[27] Dumitru Vîtcu, *Relațiile româno-americane timpurii: (convergențe – divergențe)*, București, Editura Albatros, 2000, p. 7.
[28] Mircea Răceanu, *op. cit.*, p. 17.
[29] Virgil Hilt, *Călători și exploratori români pe meleaguri îndepărtate*, București, Editura Enciclopedică Română, 1972, p. 44.
[30] Corneliu Dima-Drăgan, *Un cărturar român din secolul al XVII-lea studia istoria și geografia Americii*, în vol. „Ex libris. Bibliografie și bibliofilie", București, Editura Litera, 1973, pp. 353-355.
[31] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 26.
[32] Mircea Răceanu, *op. cit.*, p. 14.
[33] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 29.
[34] Stelian Popescu-Boteni, *op. cit*, p. 22.

privire la America de Nord, implicit a Statelor Unite ale Americii și a Canadei, din pricina apariției publicațiilor (în limba română), intensificării muncii tipografice sau a emigrării din ce în ce mai pronunțate peste Ocean[35] cauzate într-o anume măsură de propaganda pro emigrare făcută prin intermediul presei tipărite[36]. Imaginea de ansamblu a Statelor Unite ale Americii, ca țară a libertăților politice, religioase, sociale s-a format pe parcursul acestui secol în cultura românească datorită „lărgirii orizontului geografic și informațional ori prin nota de exotism și pitoresc exprimată în literatura despre pionieri, în mirajul depărtării și al descoperirii de ținuturi necunoscute”[37]. Putem evidenția în acest caz doar câteva dintre scrierile românești și traducerile în limba română de secol XIX care au avut ca subiect mai mult sau mai puțin principal America, printre care lucrarea cărturarului brașovean Nicolo Nicolau, intitulată „Gheografia sau scrierea pământului” (împreună cu o altă lucrare ce aborda expediția lui Fernando Cortez în Mexic), traducerea cărturarului ardelean Naum Râmniceanu, „Descrierea Americii” (de I. V. Kampe), sau traducerea iluministului moldovean Gheorghe Asachi, „Bordeiul indian” (de Bernardin de Saint Pierre)[38]. Este necesar de menționat totodată și interesul tot mai ridicat al traducătorilor români din Transilvania sau Țările Române pentru opera unuia dintre părinții fondatori ai Statelor Unite, Benjamin Franklin, fiind „gustate” și apreciate în cultura românească mai ales scrierile cu caracter moralizator ale savantului, dar și sfaturile și învățăturile de ordin economic pe care acesta le ilustrează în operele sale[39]. Tânăra presă românească, apărută mai ales din deceniul al treilea al secolului XIX[40], a preluat și publicat încă de timpuriu importante lucrări ale savantului american ce ascund învățături morale sau practice, acestea regăsindu-se traduse, spre exemplu, în primul ziar românesc din Transilvania „Foaie pentru minte, inimă și literatură”: „Trâmbița” („The Whistle”), publicată în 1840 sau „Caracterul prădătorilor”, publicat în 1847[41]. Iosif Many va publica în numărul „Gazetei de Transilvania” din anul 1845 traducerea celui mai reprezentativ text al lui Benjamin Franklin, „Știința bunului Richard”[42], afirmând în legătură cu învățăturile acestor scrieri următoarele: „Însemnările folositoare și regulele pline de înțelepciunea vieții ce airea aduseră la mulți bine, pot și la noi să aibă urmări bune. Fraților, numai noi să fim osândiți spre sărăcie de-a pururea, până ce în alte țări pățania sa și a altuia aduce bine mângâietor? Numai nouă să nu ne placă învățăturile sănătoase ale timpului și a pățaniei? Nu, io cred tare cum că providința dumnezeiască și pentru nățiunea noastră a păstrat timpuri mai fericitoare”[43].

Deși redactate în „grai poporal” și apărute în numere săptămânale, din dorința redactorilor de a disemina informațiile la populația predominant rurală românească a Transilvaniei[44], mesajul direct al acestor traduceri a ajuns mai degrabă la grupurile elitare locale românești din Ardeal ori din spațiul extra-carpatic, care au și tradus în bună parte aceste opere (marea majoritate a țăranilor nu citeau aceste gazete și reviste)[45]. Elitele locale au

---

[35] Mircea Popa, *Imagini și aspecte americane în mentalul românesc de până la Primul Război Mondial*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia”, vol. XXXI, nr. 2, Cluj-Napoca, 1986, p. 41.

[36] Minerva Lovin, *Imaginea Canadei și a Statelor Unite în presa românească din perioada dualismului austro-ungar*, în „Revista Bistriței”, nr. 15, 2001, p. 251.

[37] Sorin Mitu, *Transilvania mea: istorii, mentalități, identități*, Iași, Editura Polirom, 2013, p. 614.

[38] Stelian Popescu-Boteni, *op. cit.*, p. 23.

[39] Adrian Marino, *Benjamin Franklin in Romanian Literature*, în „Comparative Literature Studies”, vol. 13, no. 2, 1976, p. 134-135.

[40] Constantin Antip, *Contribuții la istoria presei române*, București, Editura Uniunii Ziariștilor din Republica Populară Romînă, 1964, pp. 11-12.

[41] Sorin Mitu, *op. cit.*, p. 618.

[42] *Ibidem*.

[43] Idem, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 193.

[44] Sebastian Bornemisa, *Gazetele poporale din Transilvania și Banat*, Cluj, Tipografia „Astra Ardeleană”, 1939, p. 3.

[45] Sorin Mitu, *op. cit.*.

realizat importanța crucială reprezentată de aceste sfaturi și învățături pentru dezvoltarea și închegarea națiunii românești, în consecință promovându-le, prin diverse mijloace, populației defavorizate[46]. Astfel, au ajuns și la cunoștința țăranilor de rând bunăstarea și oportunitățile prezente pe atunci în Statele Unite, conturându-se o imagine preponderent pozitivă și încântătoare a vieții de peste Ocean în mentalul colectiv al vremii[47]. Nu de puține ori informațiile privitoare la marile evenimente sociale și politice din America ajunse în atenția redactorilor români au fost folosite de către aceștia în mobilizarea și întărirea luptei pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania și Bucovina, pentru legitimarea eforturilor unioniste și de obținere a independenței Principatelor Unite, dar și pentru aplicarea principiilor evocate cu ocazia Revoluției de la 1848, în special în cazul știrilor/informațiilor legate de desfășurarea Războiului Civil american (1861-1865)[4849]. Prin idealurile asumate prezentate mai sus, total ancorate spiritului novator al vremii, o proporție covârșitoare din presa românească a susținut fără dubiu cauza unionistă și pro-abolițională americană, prezentată oarecum drept sinonimă celei pro-uniune și pro-independență românești[50]. În privința surselor de unde presa românească din Principate și din teritoriile ocupate de Imperiul Austriac se inspira, în articolele și știrile sale ce aveau ca temă continentul nord-american și mai ales Războiul Civil de pe teritoriul S.U.A., semnalăm studiul reușit al lui Mihai-Florin Hasan[51]. În paginile acestuia, cercetătorul adineaori menționat susține și demonstrează, printre altele, rolul major jucat de ziarul „Bukovina", organul de presă oficial al Bucovinei habsburgice, în furnizarea de informații relevante redactorilor români, datorită legăturilor strânse pe care acest periodic le avea cu cel mai important și vechi ziar din capitala Imperiului: „Wiener Zeitung"[52]. Posibila rută principală ce facilita transportul fizic al ziarelor cu informații este identificată de Mihai-Florin Hasan ca pornind din Viena, trecând prin Lemberg/Liov, Cernăuți și coborând, pe ruta Suceava-Câmpulung-Sighet-Baia Mare spre Cluj, de unde se continua traseul spre Sibiu sau Brașov (o altă rută importantă, venită de această dată din Buda și Pesta, trecea prin Oradea și se oprea la Cluj)[53].

Nu putem încheia însă acest eseu fără să menționăm măcar cele mai importante aspecte ce se încadrează în sfera de cunoștințe, știri ori imagini pe care „lumea românească" le-a proiectat, de-a lungul istoriei, peste Ocean. Putem aprecia într-o anume măsură că „actul de naștere" al interesului american pentru România de astăzi ar fi consemnat la puțin timp după stabilirea primelor colonii engleze pe coasta de est a continentului nord-american, prin apariția în anul 1630 la Londra a lucrării căpitanului John Smith (fondatorul primei colonii engleze, Jamestown, Virginia), sub denumirea „The True Travels, Adventures and Observations of captain John Smith in Europe, Asia, Africa and America from Anno Domini 1593 to 1629" („Adevăratele călătorii, întâmplări și observații ale căpitanului John Smith în Europa, Asia, Africa și America de la 1593 până la 1629")[54]. Deși încadrată mai degrabă domeniului ficțiunii literare decât celui al adevărului istoric, poveștile lui John Smith prezintă

[46] *Ibidem*.
[47] Vezi Alexandru Vari, *Imaginea Statelor Unite ale Americii în paginile „Gazetei de Transilvania" (1838-1848)*, în vol. „Convergențe europene. Istorie și societate în Europa Modernă", Cluj-Napoca, 1993.
[48] Vezi Camil Mureșanu, *Ecoul Războiului Civil din S.U.A. în presa românească din Transilvania*, în vol. „Stat. Societate. Națiune", Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982.
[49] I. D. Suciu, *The Echo in Romania of the U.S.A. Civil War*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 4, 1965, pp. 741-742.
[50] *Ibidem*.
[51] Mihai-Florin Hasan, *Războiul Civil American (1861-1865) reflectat în presa din Monarhia Habsburgică*, în vol. „Nicolae Edroiu: cel care a trecut făcând bine", Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2019.
[52] *Ibidem*, pp. 166-167.
[53] *Ibidem*.
[54] Dumitru Vîtcu, *op. cit.*, p. 6.

o însemnătate aparte, marcând începutul literaturii coloniale americane[55], dând naștere legendei istorice intens dezbătute până astăzi[56] a fetiței amerindiene pe nume Pocahontas care l-ar fi salvat pe Smith și indirect întreaga colonie Jamestown de la pieire (devenind simbolul gardianului divin ce veghează începuturile Statelor Unite ale Americii)[57], dar și prezentând, prin perspectiva autorului, informații despre provinciile istorice ale Valahiei, Moldovei și Transilvaniei la începutul secolului al XVII-lea[58]. În cartea lui John Smith regăsim astfel referiri ale căpitanului la unirea înfăptuită de Mihai Viteazul, la luptele domnitorului cu turcii sau la luptele purtate între Sigismund Bathory, Giorgio Basta, Radu Șerban sau Simion Movilă, cel mai probabil preluate din câteva surse ale vremii și nicidecum în urma prezenței sale fizice pe aceste teritorii[59]. Înmulțirea știrilor cu privire la spațiul României de astăzi în comunitățile și societățile aflate pe cealaltă parte a Oceanului Atlantic a caracterizat parcursul secolului al XVIII-lea, în special datorită presei americane[60]. Două articole de presă apărute în prima jumătate a secolului, în săptămânalul „The Virginia Gazette" din Williamsburg[61] (prima revistă înființată în statul Virginia și în toată regiunea de sud a râului Potomac)[62], ne stau drept mărturie în acest sens, unul dintre aceste articole referindu-se la o anume conspirație descoperită în primăvara anului 1738 în Transilvania, cei suspecți fiind prinși și întemnițați, în timp ce al doilea articol prezentând câteva date cu privire la acțiunile armatelor turcești întreprinse „undeva la hotarul Transilvaniei cu Moldova", facilitate și prin complicitatea câtorva transilvăneni[63]. Pentru cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ne parvine drept mărturie la cele afirmate mai sus o broșură cu rol de pamflet ce caracteriza situația de atunci a Americii (supusă suzeranității britanice), tipărită la New York în anul 1764 și intitulată „A letter from a gentleman in Transilvania to his friend in America giving some account of the date disturbances than have happed in that government, with some remarks upon the political revolutions in the magistracy, and the debates that happened about the chance" („Scrisoare de la un gentilom în Transilvania către prietenul său din America, prezentând o dare de seamă asupra recentelor tulburări ce au avut loc în acel stat, cu câteva observații asupra revoluțiilor politice din raza administrației lui și a înfruntărilor care au avut loc pe tema schimbării")[64]. Perioada cuprinsă între Revoluția Franceză din 1789 și Congresul de la Viena din 1815 a redirecționat atenția opiniei publice americane aproape total către vestul continentului european, singurele căi de informare asupra stării de fapt a lucrurilor din Europa de Est sau Orientală rămânând rapoartele diplomatice, reprezentative în acest caz fiind cele ale ambasadorului Statelor Unite la Petersburg, John Quincy Adams (devenit mai apoi președinte al S.U.A.) din perioada anilor 1809-1814[65], unde se vorbește și despre provinciile Dobrogei, Țării Românești sau Moldovei[66]. Publicarea peste Ocean a lucrării lui J. A.

[55] S. A. Link, *Earliest American Literature – Captain John Smith*, în „The American Historical Magazine", vol. 1, nr. 1, 1896, pp. 64-70.
[56] Michael J. Puglisi, *Capt. John Smith, Pocahontas and a Clash of Cultures: A Case for the Ethnohistorical Perspective*, în „The History Teacher", vol. 25, nr. 1, 1991, pp. 97-103.
[57] Jay B. Hubbell, *The Smith-Pocahontas Story in Literature*, în „The Virginia Magazine of History and Biography", vol. 65, no. 3, 1957, p. 276.
[58] Dumitru Vîtcu, *op. cit.*.
[59] *Ibidem*.
[60] Elena Andreea Boia, *Imaginea Statelor Unite ale Americii în cultura românească din Transilvania până la Primul Război Mondial*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2009, p. 122.
[61] *Eadem*.
[62] *The Virginia Gazette*, în „Accesible Archives" (accesibil la adresa: https://www.accessible-archives.com/collections/the-virginia-gazette/; data ultimei accesări: 01.06.2020).
[63] Elena Andreea Boia, *op. cit.*, p. 122.
[64] *Eadem*.
[65] David W. McFadden, *John Quincy Adams, American Commercial Diplomacy, and Russia, 1809-1825*, în „The New England Quarterly", vol. 66, nr. 4, 1993, p. 613.
[66] Dumitru Vîtcu, *op. cit.*, pp. 18-20.

Hayland, „Historical Survey of the Customs, Habits and Present State of the Gypsies: Designed to Develop the Origins of this Singular People and to Promote the Amelioration of their Conditions, Including References to the Gypsies in Hungary, Transylvania, Wallachia" (1816), a cărții lui H. A. S. Deaborn, „Memoirs on the Commerce and Navigation on the Black Sea and the Trade and Maritime Geography of Turkey and Egypt" (1819), precum și a articolului despre „Valahia și Moldova" (16 pagini de revistă) de către ziarul North American Review din Boston (1828)[67] demonstrează o oarecare preocupare a unei părți din societatea americană pentru regiunile locuite de români în prima jumătate a secolului al XIX-lea, după Congresul de la Viena (1815). Evenimentul social și politic care a atras atenția nemărginită presei și opiniei publice de peste Ocean a fost reprezentat, însă, de mișcarea revoluționară pașoptistă a elitelor românești din anii 1848-1849, în anumite periodice americane fiind pomenit pentru prima oară, prin intermediul relatărilor despre diversele acțiuni revoluționare întreprinse, termenul de „popor român" ori de „români". Periodicul „The Republic" din Washington D.C. a publicat în numărul său din 15 octombrie 1849, un articol referitor la situația tensionată din acel an existentă în Europa de Est, menționând printre altele și „ostilitatea mai agresivă ca oricând" dintre etnia maghiară și cea românească din Transilvania[68]. Articolul a servit probabil drept inspirație și altor două ziare americane importante, „Wilmington Journal" (Wilmington, Carolina de Nord)[69] și „The Daily Crescend" (New Orleans, Louisiana)[70], care, în numerele lor publicate în data de 19 octombrie, respectiv în 23 octombrie 1849, au scris despre relațiile antagonice româno-maghiare. Chestiunea protectoratului țarist instituit Țărilor Române a fost de asemenea prezentată pe larg în periodicele americane, existând un interes comercial și economic aparte manifestat de Statele Unite pentru zona portuară a Mării Negre și a Dunării[71]. Articole serioase pe această temă putem remarca în numărul din 22 iulie 1851 al revistei „The Daily Union" (Washington, D.C.)[72], în numărul din 31 ianuarie 1859 publicat de „The New York Herald" (New York)[73] sau în periodicul „The Daily Exchange" (Baltimore), ediția apărută la 2 februarie 1859[74]. Războiul ruso-turc dintre anii 1877-1878 constituie un alt mare eveniment de factură europeană ce a determinat interesul ziaristicii americane în publicarea știrilor despre lupta statului român pentru obținerea de facto a independenței proclamate, capitala București devenind în această perioadă „reședința" celei mai mari părți a corespondenților de presă europeni și americani veniți pentru a relata, prin intermediul jurnalelor și scrisorilor expediate

[67] Mircea Răceanu, *op. cit.*, pp. 18-19.
[68] *The Republic (Washington D.C.)*, 15 Octombrie, 1849, img. 3, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn82014434/1849-10-15; data ultimei accesări: 15.06.2022).
[69] *Wilmington Journal (Wilmington, N.C.)*, 19 octombrie, 1849, img. 2, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn84026536/1849-10-191; data ultimei accesări: 15.06.2022).
[70] *The Daily Crescend (New Orleans, Louisiana)*, 23 octombrie, 1949, img. 1, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn82015378/1849-10-23; data ultimei accesări: 15.06.2022).
[71] Vezi Dumitru Vîtcu, *op. cit.*, pp. 34-36.
[72] *The Daily Union (Washington D.C.)*, 22 iulie, 1851, img. 3, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn82003410/1851-07-22; data ultimei accesări: 15.06.2022).
[73] *The New York Herald (New York, N.Y.)*, 31 ianuarie, 1859, p. 2, img. 2, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83030313/1859-01-31; data ultimei accesări: 15.06.2022).
[74] *The Daily Exchange (Baltimore, Md.)*, 2 februarie, 1859, img. 2, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83009573/1859-02-02; data ultimei accesări: 16.06.2022).

la redacțiile marilor periodice, asupra situației din teren[75]. În numărul din 11 septembrie 1877 al revistei „The Daily Dispatch" (Richmond, Virginia) regăsim inserat un articol despre asediul armatelor române și rusești asupra Plevnei ce impresionează prin datele exacte prezentate referitoare la numărul de efective, piese de artilerie ori la moralul combatanților[76]. Articole ce impresionează prin detaliile trimise chiar de pe câmpul de luptă de către corespondenți întâlnim și în ediția din 17 septembrie a periodicului „Alexandria Gazette" (Alexandria, D.C.), care înfățișează o statistică acurată a răniților și ucișilor până atunci[77], sau în numărul din 20 septembrie al ziarului „The Weekly Herald" (Cleveland, Tennesse2)[78]. Articolele citează în marea majoritate a lor informații publicate de către marile ziare americane sau europene ale vremii, precum The New York Times, The New York Daily Tribune, The Washington Post ori The Daily News (Londra)[79]. Evenimentele ce țin de fenomenul migrației românilor pe continentul nord-american au atras o mai mare atenție presei de peste Ocean asupra spațiului românesc și a celui estic european în general, iar unele dintre principalele surse de extragere a informațiilor/știrilor au fost publicațiile înființate de comunitățile românești din America, cele mai multe luând naștere în perioada cuprinsă între anii 1905 (apare primul ziar românesc: „Românul") și 1918[80].

BIBLIOGRAPHY

Presă de epocă

1. „Alexandria Gazette (Alexandria, D.C.)", 17 septembrie, 1877, img. 2, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn85025007/1877-09-17; data ultimei accesări: 16.06.2022);
2. „The Daily Crescend (New Orleans, Louisiana)", 23 octombrie, 1949, img. 1, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn82015378/1849-10-23; data ultimei accesări: 15.06.2022);
3. „The Daily Dispatch (Richmond, Va.)", 11 septembrie, 1877, img. 3, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn84024738/1877-09-11; data ultimei accesări: 16.06.2022);
4. „The Daily Exchange (Baltimore, Md.)", 2 februarie, 1859, img. 2, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83009573/1859-02-02; data ultimei accesări: 16.06.2022);
5. „The Daily Union (Washington D.C.)", 22 iulie, 1851, img. 3, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa:

[75] Dumitru Vîtcu, *Lumea românească și Balcanii în reportajele corespondenților americani de război (1877-1878)*, Iași, Editura Junimea, 2005, pp. 5-10.

[76] *The Daily Dispatch (Richmond, Va.)*, 11 septembrie, 1877, img. 3, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn84024738/1877-09-11; data ultimei accesări: 16.06.2022).

[77] *Alexandria Gazette (Alexandria, D.C.)*, 17 septembrie, 1877, img. 2, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn85025007/1877-09-17; data ultimei accesări: 16.06.2022).

[78] *The Weekly Herald (Cleveland, Tenn.)*, 20 septembrie, 1877, img. 2, în „Library of Congress: Historic American Newspapers" (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn86053402/1877-09-20; data ultimei accesări: 13.06.2022).

[79] Dumitru Vîtcu, *Românii în presa americană: 1859-1918*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol"", vol. XXIII, nr. 1, 1986, pp. 83-87.

[80] Gelu Neamțu, *În America pentru unirea Transilvaniei cu România*, Cluj-Napoca, 1997, p. 138.

https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn82003410/1851-07-22; data ultimei accesări: 15.06.2022);

6. „The New York Herald (New York, N.Y.)", 31 ianuarie, 1859, p. 2, img. 2, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83030313/1859-01-31; data ultimei accesări: 15.06.2022);

7. „The Republic (Washington D.C.)", 15 Octombrie, 1849, img. 3, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn82014434/1849-10-15; data ultimei accesări: 15.06.2022);

8. „The Weekly Herald (Cleveland, Tenn.)", 20 septembrie, 1877, img. 2, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn86053402/1877-09-20; data ultimei accesări: 13.06.2022);

9. „The Virginia Gazette (Williamsburg, Virginia)", în *Accesible Archives* (accesibil la adresa: https://www.accessible-archives.com/collections/the-virginia-gazette/; data ultimei accesări: 01.06.2022);

10. „Wilmington Journal (Wilmington, N.C.)", 19 octombrie, 1849, img. 2, în *Library of Congress: Historic American Newspapers* (accesibil la adresa: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn84026536/1849-10-191; data ultimei accesări: 15.06.2022).

Lucrări speciale

1. Andrieș, Mihai-Gheorghe, *Pieile Roșii de la nord de Rio Grande*, București, 1965;

2. Antip, Constantin, *Contribuții la istoria presei române*, București, 1964;

3. Bornemisa, Sebastian, *Gazetele poporale din Transilvania și Banat*, Cluj, 1939;

4. Boia, Elena Andreea, *Imaginea Statelor Unite ale Americii în cultura românească din Transilvania până la Primul Război Mondial*, Cluj-Napoca, 2009;

5. Cernovodeanu, Paul, Stanciu, Ion, *Imaginea Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până în 1859*, București, 1977;

6. Coroianu, Victor, *Indienii nord-americani: triburi, șefi de trib, tradiții și cultură*, Baia Mare, 2003;

7. Dima-Drăgan, Corneliu, *Un cărturar român din secolul al XVII-lea studia istoria și geografia Americii*, în vol. „Ex libris. Bibliografie și bibliofilie", București, 1973;

8. Gârdan, Gabriel, *Episcopia ortodoxă română din America – parte a ortodoxiei americane*, Cluj-Napoca, 2007;

9. Hasan, Mihai-Florin, *Războiul Civil American (1861-1865) reflectat în presa din Monarhia Habsburgică*, în vol. „Nicolae Edroiu: cel care a trecut făcând bine", Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2019;

10. Hilt, Virgil, *Călători și exploratori români pe meleaguri îndepărtate*, București, 1972;

11. Hubbell, Jay B., *The Smith-Pocahontas Story in Literature*, în „The Virginia Magazine of History and Biography", vol. 65, no. 3, 1957;

12. Link, S. A., *Earliest American Literature – Captain John Smith*, în „The American Historical Magazine", vol. 1, nr. 1, 1896;

13. Lovin, Minerva, *Imaginea Canadei și a Statelor Unite în presa românească din perioada dualismului austro-ungar*, în „Revista Bistriței", nr. 15, 2001;

14. Marino, Adrian, *Benjamin Franklin in Romanian Literature*, în „Comparative Literature Studies", vol. 13, no. 2, 1976;

15. McFadden, David W., *John Quincy Adams, American Commercial Diplomacy, and Russia, 1809-1825*, în „The New England Quarterly", vol. 66, nr. 4, 1993;

16. Mitu, Sorin, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Cluj-Napoca, 2000;

17. Idem, *Transilvania mea: istorii, mentalități, identități*, Iași, 2013;

18. Mureșanu, Camil, *Ecoul Războiului Civil din S.U.A. în presa românească din Transilvania*, în vol. „Stat. Societate. Națiune", Cluj-Napoca, 1982;

19. Neamțu, Gelu, *În America pentru unirea Transilvaniei cu România*, Cluj-Napoca, 1997;

20. Pall, Francisc, *Maximilian Transylvanus, autor al relatării despre expediția lui Magellan*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", vol. VII, Cluj-Napoca, 1964;

21. Popa, Mircea, *Imagini și aspecte americane în mentalul românesc de până la Primul Război Mondial*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia", vol. XXXI, nr. 2, Cluj-Napoca, 1986;

22. Popescu-Boteni, Stelian, *Relații între România și S.U.A. până în 1914*, Cluj-Napoca, 1980;

23. Prodan, David, *Supplex Libellus Valachorum: din istoria formării națiunii române*, București, 1984;

24. Puglisi, Michael J., *Capt. John Smith, Pocahontas, and a Clash of Cultures: A Case for the Ethnohistorical Perspective*, în „The History Teacher", vol. 25, nr. 1, 1991;

25. Răceanu, Mircea, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane: de la începutul cunoașterii reciproce până la prăbușirea regimului comunist în România, 1989*, București, 2005;

26. Suciu, I. D., *The Echo in Romania of the U.S.A. Civil War*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 4, 1965;

27. Toma, Radu, *Românii din cele două Americi: o experiență etnică și istorică*, București, 1998;

28. Vari, Alexandru, *Imaginea Statelor Unite ale Americii în paginile „Gazetei de Transilvania" (1838-1848)*, în vol. „Convergențe europene. Istorie și societate în Europa Modernă", Cluj-Napoca, 1993;

29. Vîtcu, Dumitru, *Lumea românească și Balcanii în reportajele corespondenților americani de război (1877-1878)*, Iași, 2005;

30. Idem, *Relațiile româno-americane timpurii: (convergențe – divergențe)*, București, 2000;

31. Idem, *Românii în presa americană: 1859-1918*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol"", vol. XXIII, nr. 1, 1986;

THE JOURNEY TO CONSTANTINOPLE (1901) OR A LESSER-KNOWN ASPECT OF THE BIOGRAPHY OF A TRANSYLVANIAN INTELLECTUAL: EMIL TIȘCA

Andrei Mic
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In the present paper, we propose to establish a series of historiographical preliminaries by capturing the primary and secondary sources on the issue. At the same time, we want to chronologically reconstruct certain essential milestones of Emil Tișca's biography in order to see what his genealogical origins were, what studies he followed, what activities he had and how he ended up traveling to Constantinople. Last but not least, we will insist on his journey to Constantinople (1901) by describing his accounts of the various itineraries, objectives, people, traditions and customs encountered, this subject being lesser-known among specialists and the general public. Obviously, we will end with the formulation of some conclusions, which nuance the main ideas of the research. Our entire approach will be based especially on his travel diary, on the Transylvanian press of the time, but also on certain relevant historiographical contributions.

Keywords: Emil Tișca, Constantinople, journey, biography, Transylvanian intelligentsia

I. PRELIMINARII ISTORIOGRAFICE

La nivel general, istoriografia română asupra biografiei economistului transilvănean Emil Tișca (1881-1965) este relativ generoasă, articolele, studiile și lucrările semnate de specialiști ca Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, Ion Radu Nistor, Viorel Câmpean, Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu și Dan Lucian Vaida fiind relevante în acest sens. Ele surprind esențializat nu doar implicarea sa pe frontul balcanic ca ofițer al Imperiului Austro-Ungar în timpul Primului Război Mondial, cât, mai ales, multiplele preocupări bancare, culturale, editoriale și socio-economice din timpul stabilirii sale la Năsăud, Satu Mare și Brașov[1].

Alături de aceste direcții, viața și moștenirea familiei și a soției sale, Iuliana Tișca, s-au aflat în atenția unor analiști ca Teodor Tanco, Ioan I. Bureacă și Dan Lucian Vaida, care fie

[1] Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, Ed. Solstițiu, 2000, pp. 243-244; Ion Radu Nistor, *Un mare năsăudean: Emil Tișca*, în „Plaiuri năsăudene", nr. 2, februarie 2002, p. 2; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Din viața politică sătmăreană – I –. PNL Satu Mare. Tradiție și contemporaneitate*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2011, pp. 211-212; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, „Emil Tișca (1881-1965) – director de bancă și animator al vieții publice și culturale a românilor transilvăneni", în vol. Ioan Lăcătușu (coord.), *Liviu Boar la 60 de ani. Arhivist, istoric, profesor*, Sfântu Gheorghe, Ed. Eurocarpatica, 2011, pp. 339-366; Idem, *Redescoperirea unui năsăudean – Emil Tișca (1881-1965)*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, X, Năsăud, 2011, pp. 69-88; Dan Lucian Vaida, *Emil Tișca – corespondență ilustrată de pe front (1915-1918)*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, X, Năsăud, 2011, pp. 89-124; Idem, *Emil Tișca – corespondență ilustrată de pe front (II)*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XI, Năsăud, 2012, pp. 135-171; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Rolul și locul lui Emil Tișcă (1881-1965) în dezvoltarea societății sătmărene interbelice*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XII, Năsăud, 2013, pp. 143-178; Claudiu Porumbăcean, „Un studiu documentar inedit semnat de Emil Tișcă în anul 1937 referitor la viața economico-financiară din nord-vestul Transilvaniei interbelice", în *Acta Musei Porolissensis*, vol. XXXVI, Zalău, Ed. Porolissum, 2014, pp. 301-328; Idem, Viorel Câmpean, „Emil Tișcă (1881-1965). Povestea unui bancher din provincie", în vol. Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean (coord.), *Fenomene economice și financiare în spațiul românesc în secolele XIX-XX. Studii de economie regională*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016, pp. 281-308; Vasile Dobrescu, *Emil Tișca – un proiect cultural și edilitar neîmplinit*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XV, Năsăud, 2016, pp. 117-127; Implicarea lui Emil Tișca în soluționarea problemelor cauzate de inundațiile din Năsăud (1922) la Adrian Onofreiu, Maria Onofreiu, *Natura dezlănțuită: apă și foc la Năsăud în perioada interbelică. Contribuții documentare*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XIX, Năsăud, 2020, pp. 41-75.

au elaborat mici medalioane biografice, fie au explorat evoluția istorică a vilei Tișca (astăzi, Biblioteca Academiei Române din Năsăud)[2]. Totuși, un demers editorial mai amplu îl regăsim în lucrarea îngrijită de Claudiu Porumbăcean și Viorel Câmpean, *Caiete liberale sătmărene – I –. Emil Tișcă (1881-1965)*. Pe parcursul celor 18 capitole, însoțite de anexe, bibliografie și de indicii de nume și localități (totalizând 144 de pagini), autorii au reconstituit biografia și opera economistului apelând la numeroase documente arhivistice, surse secundare și fotografii, care înfățișează anumite evenimente, obiective, personalități și scrieri reprezentative din viața sa. Cercetarea debutează cu genealogia familiei sale și ajunge la anii formării școlare și universitare, perioada primei conflagrații mondiale și la activitățile sale confesionale, culturale și socio-economice din cele trei orașe antemenționate, insistându-se asupra carierei sale sătmărene[3].

În mod particular, remarcăm anumite aspecte ale biografiei lui Emil Tișca mai puțin cunoscute sau chiar neglijate de către exegeți, periplul său în Constantinopol (1901) constituind un caz pertinent în acest sens. Deși notele sale de călătorie au fost publicate mai întâi în rubrica „Foița" din mai multe numere ale *Revistei Bistriței* (1907)[4] și, ulterior, într-o lucrare propriu-zisă (1913)[5], înafara redării capitolului XXX al relatărilor într-un număr al *Gazetei Transilvaniei* (1913)[6] și a unor scurte recenzii și semnalări editoriale din periodicele ardelene ale vremii (*Revista Bistriței, Unirea* [unde a fost promovată exhaustiv], *Cosînzeana, Luceafărul*)[7] sau din anumite contribuții istoriografice[8], în mod surprinzător, acest subiect este inedit, nemaifiind cercetat până astăzi.

II. EMIL TIȘCA (1881-1965). REPERE BIOGRAFICE

Născut în 8/21 septembrie 1881 la Bran, Emil Tișca a fost primul din cei șase copii ai parohului ortodox din Moeciu de Sus, Gheorghe C. Tișcă, și ai Mariei Enescu, familia sa având rădăcini genealogice în binecunoscutele familii nobiliare Enescu, Moșoiu și Pușcariu. A urmat studiile primare la Moeciu de Sus și Bran, iar cele gimnaziale și liceale la Școala Reală din Brașov și la Școala Superioară de Comerț din același oraș, pe care le-a absolvit cu rezultate notabile, beneficiind încă din liceu de sprijinul financiar consistent al Fundației Gojdu. După promovarea Bacalaureatului (26-27 iunie 1899) „cu calculul *bine*", a studiat la

---

[2] Teodor Tanco, „A doua față a frumuseții Iulianei Tișcă", în Idem, *Virtus Romana Rediviva*, vol. III, Bistrița, 1977, pp. 280-282; Ioan I. Bureacă, „Tișca Iuliana", în Idem, *Spiritualitate Năsăudeană Bistrițeană,* cuvânt înainte de Acad. prof. univ. Camil Mureșan, Bistrița, Ed. Mesagerul, 2006, p. 484; Dan Lucian Vaida, *Despre Iuliana Tișca și clădirea Bibliotecii din Năsăud a Academiei Române*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, IX, Năsăud, 2010, pp. 149-173.

[3] Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete liberale sătmărene – I –. Emil Tișcă (1881-1965),* Cluj-Napoca/Satu Mare, Ed. Argonaut/Ed. Muzeului Sătmărean, 2013, pp. 15 *sqq.*

[4] Emil Tișca, *Constantinopol*, în „Revista Bistriței", anul III, nr. 12-18, 20-21, 25-42, Bistrița, 1907.

[5] Idem, *În Constantinopol*, Gherla, Tipografia Institutului de Arte Grafice Alexandru Anca, 1913.

[6] *Sultanul. Ieșirea lui Vinerea*, în „Gazeta Transilvaniei", anul LXXVI, nr. 163, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 27 Iulie (9 August) 1913, pp. 1-2.

[7] *Revista Bistriței*, anul III, nr. 42, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 16 (3) Novembre 1907, p. 3; *Unirea*, anul XXIII, nr. 80, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 12 August 1913, p. 8; *Ibidem*, nr. 81, 14 August 1913, p. 8; *Ibidem*, nr. 83, 21 August 1913, p. 8; *Ibidem*, nr. 85, 26 August 1913, p. 7; *Ibidem*, nr. 86, 30 August 1913, p. 8; *Ibidem*, nr. 87, 2 Septemvrie 1913, p. 8; *Cosînzeana*, anul III, nr. 33, Orăștie, Ed. „Librăriei Naționale" S. Bornemisa, 24 August 1913, p. 488; *Ibidem*, nr. 34, 31 August 1913, p. 504; *Luceafărul*, an. XIII, nr. 6, Sibiu, Tiparul lui W. Krafft, 16 Martie v. 1914, p. 188.

[8] Teodor Tanco, *op. cit.*, p. 282; *Bibliografia românească modernă (1831-1918),* vol. IV (R-Z), prefață de Gabriel Ștrempel, București, Ed. Academiei Române, 1996, p. 579; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Redescoperirea...*, în *op. cit.*, p. 71; Idem, „Emil Tișca (1881-1965) – director...", în *op. cit.*, p. 352; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Rolul...*, în *op. cit.*, p. 144; Idem, *Caiete...*, pp. 37-38; Claudiu Porumbăcean, „Un studiu...", în *op. cit.*, pp. 301-302.

Academia Orientală de Comerț din Budapesta, de unde, în primii doi ani, a călătorit în Boemia, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Dalmația, Muntenegru, România, Serbia și Turcia[9]. Pe parcursul studiilor universitare economice (1899-1901), Emil Tișca s-a remarcat prin ocuparea unor funcții ca cea de membru verificator, membru în Comisia Literară și secretar al Societății Studențești „Petru Maior" din Budapesta, unde i-a cunoscut (printre alții) pe Ioan Lupaș și Octavian Goga, dar și de cantor al bisericii ortodoxe românești din capitala maghiară. De asemenea, a fost militar al Regimentului 31 Infanterie austriac (1901-1902) pentru ca, între anii 1902-1904, să fie membru activ al Reuniunii române de musică din Sibiu (1903-1904) și funcționar practicant al băncilor *Albina* (Sibiu), *Grănicerul* (Dobra) și *Mercur* (Năsăud)[10].

Odată cu preluarea postului de contabil-șef al băncii *Mercur* (1904), Emil Tișca s-a stabilit la Năsăud, unde s-a implicat activ în dezvoltarea instituției prin implementarea unor variate sisteme bancare, credite și dividende avantajoase pentru acționarii, comercianții și sătenii zonei, dar și a unor investiții administrative și culturale. Doi ani mai târziu, s-a căsătorit cu Iuliana Mureșianu (31 ianuarie 1881 – 16 iulie 1965) la biserica greco-catolică din aceeași urbe (8 octombrie 1906), evenimentul fiind semnalat atunci și într-un număr al ziarului blăjean *Unirea*. Totodată, a devenit succesiv secretarul și președintele Casinei Române din Năsăud (din 1907), dar și membru fondator, ordinar și secretar general al Despărțământului ASTRA din același oraș (1909), făcând parte din conducerea unor bănci ca *Banca Poporală* (Zagra) sau *Însoțirea de consum și valorizare* (Năsăud). Din aceste calități, nu doar că a contribuit (printre altele) la modernizarea străzilor Năsăudului și la „regularizarea cursurilor unor pâraie care aduceau adeseori pagube", ci a și înființat și coordonat atât biserica ortodoxă, cinematograful și corul local, cât și numeroase cooperative în localitățile năsăudene (Mocod, Năsăud, Rebra, Zagra etc.). Acolo, a conferențiat în rândul țăranilor asupra anumitor teme actuale. De pildă, între anii 1910-1913, a vorbit despre *Ce cetește și ce trebue să cetească țăranul român*, *Despre datorii, foloasele și scăderile împrumuturilor*, *Îmbrățișați negoțul și meseriile*, *Însemnătatea tovărășiilor*, *Sfaturi pentru păstrarea sănătății* sau despre *Cruțarea ca mijloc de bunăstare*. În mod firesc, scopul acestor demersuri a fost culturalizarea țărănimii[11].

Începând din 1 august 1914 și până în 2 decembrie 1918, Emil Tișca a fost trimis ca sublocotenent, ofițer combatant și comandant de companie din partea Batalionului 2 al Regimentului 32 honvezi din Bistrița pentru a lupta în Primul Război Mondial împotriva Serbiei și Albaniei. În urma conflagrației, a fost distins cu „Crucea de Cavaler al Ordinului Francisc Iosif cu săbiile", „Karl Truppen-Kreuz" și cu „Signum Laudis cu săbiile", iar după revenirea la Năsăud (1919), a devenit membru permanent al ASTREI sibiene, fondatorul și comandantul postului de cenzură al Gărzii Naționale din Năsăud, al Pieței Bistrița și al consorțiului *Negoțul*. Deși nu a mai fost secretar general al ASTREI năsăudene (din 19 iunie 1919), iar cariera militară s-a încheiat odată cu demobilizarea sa din armată (28 decembrie 1919), a fost numit director executiv al băncii *Mercur*. Din această poziție, a continuat liberalizarea activității instituției, dar, în mod special, culturalizarea ruralității prin stimularea abonării sătenilor la broșurile ASTREI și organizarea unor cursuri de alfabetizare și a unor adunări festive. De altfel, culturalizarea s-a numărat printre preocupările sale încă din anii

[9] *Revista Economică*, anul I, nr. 7, Sibiu, Tiparul Tipografiei archidiecesane, 10 Iulie 1899, p. 311; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Redescoperirea...*, în *op. cit.*, pp. 70, 87; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 15, 17, 19, 21, 23, 119.

[10] Mateiu Voileanu, *25 de ani din viața Reuniunii române de musică din Sibiiu*, Sibiiu, Tipariul tipografiei archidiecesane, 1905, p. 193; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 21-23, 26.

[11] *Unirea*, anul XVI, nr. 41, Blaj, Tipografia Seminariului Arhidiecezan, 6 Octomvrie 1906, p. 323; *Românul*, anul II, nr. 198, Arad, 8/21 Septemvrie 1912, p. 11; *Anuarul Băncilor Române*, anul XVI, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1914, pp. 26, 235; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Redescoperirea...*, în *op. cit.*, pp. 72, 75-76; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 26-31.

1910-1911 prin demararea altor proiecte precum editarea unei istorii a despărțământului de către Nestor Șimon (1911), edificarea bustului poetului George Coșbuc de către sculptorul Cornel Medrea (inaugurat abia în 20 iunie 1926 datorită războiului și a altor intemperii), modernizarea radicală a Năsăudului (1921) sau organizarea unor colecte umanitare. Colectele aveau scopul sprijinirii financiare a realizării unor obiective culturale ca aeroplanul Ardealului (1912) sau clădirea nouă a Școlii Comerciale din Brașov (1914). Acestea au susținut inclusiv cauzele copiiilor sărmani ai Năsăudului (1911) și problemele provocate de incendiul din satul sălăjean Curitău (1911) sau de inundațiile din comitatele Solnoc-Dobâca (1910), Caransebeș (1910) și Năsăud (1922)[12].

Pe fondul unor probleme instituționale și al unor neînțelegeri avute cu istoricul Iulian Marțian, în mai 1924, Emil Tișca a fost înlăturat de la conducerea băncii *Mercur*, părăsind definitiv Năsăudul și stabilindu-se la Brașov, unde a devenit funcționar al filialei Băncii Românești (26 iunie 1924). După șase luni, datorită salariului derizoriu, a datoriilor sale și a prețurilor ridicate din orașul de sub Tâmpa, s-a mutat la Satu Mare ca director adjunct al Băncii Românești (17 ianuarie 1925), iar, ulterior, ca director (1933), ocupând treptat diverse posturi cheie. Dintre acestea, amintim: președintele Camerei de Comerț și Industrie Satu Mare (1934-1938), președintele Camerei de Muncă, președintele Sfatului Negustoresc, președintele secției de Tenis a Clubului Olimpia C.F.R. etc.[13].

Ultimii săi ani de viață au fost marcați de fondarea unor instituții ca Bursa de Mărfuri pentru județele Satu Mare și Sălaj, Camera de Comerț și Industrie Satu Mare, Camera de Muncă, Casa Cercuală de Asigurări Sociale sau Sfatul Negustorilor. În același timp, a devenit (printre altele) membru al Comitetului Central Bisericesc din București și epitropul Bisericii Ortodoxe din Satu Mare. Totuși, a trăit și momente dificile odată cu divorțul de Iuliana Tișca, pensionarea sa, alungarea de către horthyștii care-l considerau o persoană incomodă datorită activităților sale și cu restabilirea la Brașov alături de noua sa soție, Lya Bogathay. Toate aceste evenimente, petrecute în 1940, au culminat cu deportarea sa ulterioară de către comuniști în Câmpia Bărăganului (după 1948) din același motiv al incomodității, având acolo domiciliu obligatoriu. S-a stins din viață în urma unor boli cronice în 1 aprilie 1965 la Satu Mare, unde a și fost înmormântat[14].

Dincolo de cariera bancară și militară, observăm că Emil Tișca a avut și o activitate publicistică prolifică, demonstrată prin numeroasele articole, lucrări și traduceri din literatura străină, fiind un poliglot, care putea vorbi în mai multe limbi (engleză, franceză, germană, maghiară)[15]. Majoritatea textelor sale, apărute în ziare ca *Gazeta Transilvaniei, Revista Bistriței*, *Revista Economică* sau *Tribuna*[16], dar și ca lucrări propriu-zise, acoperă variatele

---

[12] *Tribuna*, anul XIV, nr. 130, Arad, 22 Iunie v. (5 Iulie n.) 1910, pp. 5-6; *Ibidem*, nr. 193, Arad, „Tribuna" Institut Tipografic, Nichin și Cons., 10/23 Septemvre 1910, p. 4; *Ibidem*, anul XV, nr. 30, 8/21 Februarie 1911, p. 7; *Ibidem*, nr. 97, 4/17 Mai 1911, p. 6; *Românul*, anul II, nr. 214, Arad, Tiparul Tipografiei „Concordia", 29 Sept. (12 Oct.) 1912, p. 6; *Revista Economică*, anul XVI, nr. 13, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 28 Martie 1914, pp. 195-196; *Cosînzeana*, anul VI, nr. 17-18, Cluj, Tipografia Dr. S. Bornemisa, 30 Sept. 1922, pp. 277-278; Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 31, 33-34, 36; Adrian Onofreiu, *Redescoperirea...*, în *op. cit.*, pp. 72, 77-79.

[13] Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 43-45, 50-52; Adrian Onofreiu, *Redescoperirea...*, în *op. cit.*, pp. 74, 84-86.

[14] Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 52, 110, 116-119; Adrian Onofreiu, *Redescoperirea...*, în *op. cit.*, pp. 86-87.

[15] Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, p. 38.

[16] Vezi Emil Tișca, *Ce să lucrăm peste iarnă?*, în „Revista Bistriței", anul III, nr. 45, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 7 Decembre (24 Novembre) 1907, pp. 1-2; Idem, *Bănci și clientelă*, în „Revista Economică", anul IX, nr. 49, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 8 Decemvrie 1907, p. 435; Idem, *Penziuni și rente*, în „Revista Economică", anul IX, nr. 50, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 15 Decemvrie 1907, pp. 443-444; Idem, *Vremuri grele*, în „Revista Bistriței", anul III, nr. 47, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 21 (8) Decembre 1907, p. 1; Idem, *Asigurarea depozitelor spre fructificare*, în „Revista Economică", anul X, nr. 3, Sibiu, Tiparul

fațete ale economiei naționale și universale[17]. Totodată, întâlnim și traduceri engleze și maghiare precum *Bancherul din provincie* al lui George Rae[18] sau romanul *Trandafirii Sfântului Dumitru* al dr. Csermely Gyula. N-au lipsit nici colaborările editoriale cu diverși intelectuali, contribuind alături de Emil Chiffa la elaborarea *Calendarului nostru pe anul 1912* și la *Povețe și îndemnuri pentru țărani*, cu Theodor A. Bogdan la rubrica „Foița" a *Revistei Bistriței*, iar cu Vasile Babi la *Calendarul portativ al funcționarilor de bancă români din Transilvania*[19].

III. CĂLĂTORIA LA CONSTANTINOPOL (1901). ITINERARII ȘI IMPRESII

În mod firesc, înaintea reconstituirii călătoriei lui Emil Tișca la Constantinopol, ne putem întreba când și unde au apărut relatările sale, cum au fost ele receptate și structurate, care a fost motivația acestui demers, ce obiective, persoane, tradiții și obiceiuri a întâlnit în itinerariile sale și care au fost impresiile sale asupra a ceea ce a descoperit pe parcursul lor?

În Constantinopol este o lucrare publicată de Emil Tișca în anul 1913 la Tipografia Institutului de Arte Grafice Alexandru Anca din Gherla, în care și-a reunit notele sale de călătorie în orașul răsăritean din anul 1901, unde a fost însoțit de un grup de zece profesori și 15 colegi ai Academiei Orientale de Comerț din Budapesta, care a organizat acest periplu[20]. Deși nu dispunem de numele celor care l-au însoțit sau de perioada exactă a călătoriei sale, cartea, comercializată imediat după apariție în librării ca Librăria Națională S. Bornemisa din Orăștie la prețul de două coroane austro-ungare, a fost primită în presa transilvăneană a epocii ca un „interesant studiu asupra capitalei Musulmanilor", „cu frumoase ilustrații și actual prin subiectul său"[21], înscriindu-se în literatura de călătorie a ardelenilor în Orientul Apropiat și Mijlociu pe parcursul modernității[22].

Tipografiei arhidiecezane, 19 Ianuarie 1908, p. 18; Idem, *Răvaș*, în „Revista Economică", anul X, nr. 4, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 26 Ianuarie 1908, p. 34; Idem, *Să creștem negustori pe seama satelor noastre*, în „Revista Economică", anul XI, nr. 9, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 28 Februarie 1909, pp. 124-125; Idem, *La „Chestiunea pensiunii funcționarilor de bancă români"*, în „Revista Economică", anul XII, nr. 3, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 16 Ianuarie 1910, pp. 18-20; Idem, *O activitate – model. Secția Năsăud a Asociațiunei. Raportul secretarului despre lucrările secției în anul din urmă*, în „Tribuna", anul XV, nr. 172, Arad, 6/19 August 1911, pp. 5-7; Idem, *Chestiunea pensiunii funcționarilor de bancă români*, în „Revista Economică", anul XIV, nr. 6, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 10 Februarie 1912, pp. 90-93; Idem, *Despărțământul Năsăud al „Asociațiunii. Din raportul secretarului despre lucrările despărțământului Năsăud al „Asociațiunii" în anul din urmă*, în „Gazeta Transilvaniei", anul LXXV, nr. 203, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 16 (29) Septemvrie 1912, p. 3; Idem, *Depozite și runuri*, în „Revista Economică", anul XIV, nr. 41, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 13 Octomvrie 1912, pp. 421-424; Idem, *La chestiunea cooperativelor sătești*, în „Revista Economică", anul XIV, nr. 47, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 24 Noemvrie 1912, pp. 469-471; Idem, *Abzicerea împrumuturilor*, în „Revista Economică", anul XV, nr. 9, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1 Martie 1913, pp. 139-141.

[17] Idem, *Năsăudul de azi și ce ar trebui să se facă pentru înaintarea lui*, Bistrița, Tipografia Gh. Matheiu, 1921; Idem, *O privire asupra vieții financiare și economice din nord-vestul Ardealului*, Satu Mare, Ed. Revistei Viața Socială C.F.R., 1937.

[18] George Rae, *Bancherul din provincie*, traducere de Emil Tișca, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1914.

[19] Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caiete...*, pp. 37-38, 41-42.

[20] Emil Tișca, *În Constantinopol*, p. 3.

[21] *Revista Bistriței*, anul III, nr. 42, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 16 (3) Novembre 1907, p. 3; *Cosînzeana*, anul III, nr. 34, Orăștie, Ed. „Librăriei Naționale" S. Bornemisa, 31 August 1913, p. 504.

[22] A se vedea: George Moceanu, *Călătoriele mele prin Europa, Asia, Africa și America*, București, Tipografia Modernă, 1899; Mircea Păcuraru, *Un țăran transilvănean la locurile sfinte în 1870*, în „Mitropolia Ardealului", 32, nr. 5, Sibiu, 1987, pp. 102-107; Maria Bozan, *Călători transilvăneni în Orient în secolul al XIX-lea: Franz Binder, Andreas Breckner, Samuel Fenichel*, în „Studii și comunicări de etnologie", nr. 19, Sibiu, Ed. Imago, 2005, pp. 73-78; László Csibi, „Transylvanian explorer in the colonies: count Sámuel Teleki on the peoples of

Structurat în 37 de capitole întinse pe 168 de pagini, volumul se deschide cu o prefață scrisă la Năsăud în decembrie 1912, în care autorul și-a justificat demersul drept „un bun serviciu publicului, care caută o plăcere și distracție în cetitul cărților, cedând îndemnurilor și stăruințelor mai multor prietini și cunoscuți, prin publicarea acestei descrieri". Totodată, a nuanțat că lucrarea reprezintă nu doar rezultatul contactului său direct cu acest spațiu oriental, ci și al raportului text-imagine. Acest raport este susținut de îmbinarea celor opt fotografii de bună calitate grafică, care ilustrează variate obiective și personalități orientale (Bosforul, Constantinopolul, cadânele, dervișii jucători etc.), cu relatările de călătorie și inserarea unor aspecte esențiale din trecutul cultural, militar, socio-politic și teologic al acestui teritoriu de la începuturi și până în contemporaneitatea autorului, provenite din diverse cărți (nespecificate de autor, exceptând legendele scriitorului bizantin George Kodinos) și de la profesorii însoțitori. N-au lipsit nici mulțumirile adresate directorului Academiei, Dr. Kúnos Ignácz și profesorului Mátray Elemér pentru îndrumările și cunoștințele oferite în timpul sejurului, dar și pictorului Flore Mureșianu pentru elaborarea copertei lucrării[23].

După ce a remarcat casele, câmpiile și munții Serbiei și Bulgariei, Emil Tișca a ajuns cu trenul mai întâi în gara din Constantinopol, iar apoi în vamă pentru a-i fi controlate actele și bagajele. De aici, s-a îndreptat spre oraș, pe care, inițial, l-a perceput paradoxal ca o așezare dezordonată și murdară, „cu străzi înguste, întunecoase, fără pavaj, disordine de lemne aruncate, scânduri rupte, grămezi de gunoi, peste cari sunt svârlite mortăciuni de câni, pisici", dar care avea farmecul său deoarece era mai „natural […], mai plăcut și mai simpatic"[24].

Primul său obiectiv a fost Podul Galata, de unde a admirat peisajul paradisiac al capitalei, înțesat de clădirile, grădinile, moscheile, parcurile și pădurile viu colorate, retrăind atunci un moment al copilăriei sale, în care un profesor le-a prezentat în timp ce le arăta pe o hartă numeroase detalii atractive despre oraș. Ulterior, a străbătut casele și străzile Galatei pentru a întâlni dinamismul și diversitatea cafenelelor, magazinelor, moscheilor și locuitorilor din Pera. În mod special, a fost surprins de multitudinea etniilor regăsite (arabi, chinezi, perși, indieni, turci etc.) și de înfățișarea occidentală a suburbiei, în care vestimentația locuitorilor și arhitectura caselor și a străzilor aveau predominant influențe franceze[25].

După o noapte petrecută la un hotel în care a luat cina și i-a cunoscut mai bine pe restul călătorilor, Emil Tișca a participat într-o moschee la ritualul unor dervișii, care l-a impresionat profund deoarece dansau și se rugau pe ritmuri muzicale variate, portretizându-i ca purtând o „haină uniformă lungă cenușie închisă și cu un potcapiu țuguiat cenușiu în cap". Apoi, s-a plimbat cu caiacul prin golful Cornul de Aur pentru a observa suburbiile orașului și amestecul contrastant al oamenilor care se relaxau pe malurile înverzite ale Mării Marmara cu clădirile, podurile și zidurile mai mult sau mai puțin dizgrațioase din proximitate, în timp ce asculta acordurile muzicanților din caiacele vecine. În urma acestei experiențe, a notat că „aici se poate vedea o adevărată viață a Constantinopolului, aici se poate studia mai bine viața turcului"[26].

Poposind la Fortăreața Yedikule, Emil Tișca a descris stadiul ei dezolant, mortuar, arătând ca „o amestecătură de cărămidă, piatră, resturi de gloanțe de tun, năsip, var, zid dărăpănat și acoperit de plante", a cărei fântână și turn sudic îi aminteau de luptele purtate acolo odinioară. De aici, a revenit seara la hotel pentru a servi cina, iar, ulterior, a mers la o

---

Africa in the 19th century", în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom XVII, București, Ed. Academiei Române, 2019, pp. 37-59.

[23] Emil Tișca, *În Constantinopol*, pp. 4 *sqq*.

[24] *Ibidem*, pp. 6-9.

[25] *Ibidem*, pp. 9-12.

[26] *Ibidem*, pp. 13-20.

operă jucată la Teatrul din Pera, plecând dezamăgit de prestația actorilor spre un orfeu, unde a fost dezgustat de promiscuitatea oamenilor agresivi și gălăgioși[27].

Următoarea sa destinație a fost Marele Bazar, remarcabil prin caracterul efervescent, lingușitor, poliglot și viclean al comercianților, întinderea vastă a pieței, dar și prin multitudinea și varietatea produselor alimentare, vestimentare sau de uz casnic. De pildă, a regăsit produse cu „filigran, cu sârme subțiri de aur sau de argint, diamante, rubine și perle […] giuvaericale […], pantofi cusuți cu fir de aur, sau de argint, stofe indice, de Brussa și de Lebanon […], tabacheri, fețe de masă și de perină brodate cu tot felul de inscripții turcești, covoare scumpe de Persia, vase de metal, gravate cu arabescuri și înscripțiuni, apă de iasmin și tot felul de anticități". Tot acolo, a vizitat un minaret, un muzeu de arme și diverse magazine de haine și mărfuri orientale, întorcându-se la Podul Galata, de unde a surprins nu doar aglomerația și zgomotul corăbiilor sau multietnicitatea oamenilor prezenți, ci și anumite obiective binecunoscute (Catedrala Hagia Sophia, Moscheea Sultanului Ahmed I, Moscheea Sultanului Suleiman Magnificul, Seraschieratul, Turnul Galata). În cele din urmă, s-a oprit într-o cafenea de pe malul Bosforului, continuând să admire această panoramă cu o cafea în mână, cântece turcești în surdină și cu vizionarea numărului artistic al unui comediant[28].

Periplul lui Emil Tișca a continuat cu explorarea Catedralei Hagia Sophia, care l-a copleșit nu doar prin evoluția istorică, cât, mai ales, prin interiorul său monumental ca sinteză a mai multor stiluri arhitecturale, cu cupolele, galeriile și sălile somptuoase, bogat ornamentate și pictate, nefiind impresionat însă de exteriorul său. De asemenea, a fost uimit de „fețele pline de evlavie și de pocăință ale celor ce se roagă, miile de lumini bizare, galeriile atât de tăcute și de liniștite, toate, toate îți lasă în minte o impresie de mister", beneficiind la un moment dat chiar de explicațiile dense și de îndrumările punctuale ale unui ghid turistic asupra lăcașului de cult[29].

De la catedrală, Emil Tișca a descoperit Hipodromul, „o piață mare, înconjurată din toate părțile de ziduri vechi", iar seara, a trăit agitația stârnită de un incendiu, reflectând asupra incendiilor devastatoare pe care le-a suferit în trecut orașul. Totuși, această tragedie nu l-a oprit să-și continue drumul în ziua următoare spre Cimitirul din Skutari și pe Dealul Bulgurlu pentru a privi frumusețea urbei și a Cornului de Aur, surprinzându-l multitudinea câinilor vagabonzi, care dormeau pe străzi[30].

Trecând peste acest episod tulburător, Emil Tișca a urcat în Turnul din Galata și în Turnul Seraschierat pentru a admira din nou peisajul pitoresc al Constantinopolului, ajungând la Vechiul Serai. Aici, a remarcat porțile și zidurile sale puternice, Tezaurul statului, un muzeu cu exponate antice, chioșcurile, curțile și grădinile grandioase, dar și diverse săli. Printre acestea, l-au fascinat Sala Divanului, Sala de tron a fratelui soarelui, Templul reliqiilor și Haremul sultanului[31].

Itinerariul său n-a omis nici o serie de așezări imperiale ca palatele Dolmabahçe, Çırağan, Beylerbeyi și Yildiz, pe care le-a descris ca fiind foarte opulente. Cu toate acestea, palatul din urmă l-a impresionat nu doar pentru că era înconjurat de numeroase „vii, locuințe de serviciu, haremuri, selamuri, chioșcuri, parcuri, pescării naturale, cazărmi", ci și pentru că acolo era „Haremul sultanului Abdul Hamid". De altfel, ca martor ocular, economistul le-a oferit cititorilor detalii esențiale asupra semnificației haremului, a lacului din interiorul acestuia, dar și asupra programului de rugăciune al sultanului din dimineața fiecărei zile de vineri la Moscheea Yildiz Hamidiye[32].

[27] *Ibidem*, pp. 21-22, 36, 38-39.
[28] *Ibidem*, pp. 41-52.
[29] *Ibidem*, pp. 53-72.
[30] *Ibidem*, pp. 86-87, 90-98.
[31] *Ibidem*, pp. 104-117.
[32] *Ibidem*, pp. 118-134.

Călătoria sa s-a încheiat cu vizitarea Insulelor Principilor și cu o plimbare cu corabia pe Bosfor, de unde a văzut Palatul Beylerbeyi, Çırağan, Moscheea Sultan Valide, Fortul Rumeli, Balta-Liman, dar și casele și clădirile cartierelor și satelor proxime Arnavutköy, Bebek, Büyükdere, İstinye, Kuru Çeşme, Ortaköy, Sariyer și Terapia. La plecarea cu vaporul „Regele Carol I", el a regretat că periplul nu a durat mai mult, mărturisind că „o lacrimă fierbinte, ce curge dealungul obrazului, e espresia sinceră a părerei de rău după fericita țară a musulmanilor"[33].

Dincolo de vizitarea obiectivelor turistice, Emil Tișca a avut prilejul de a cunoaște tradiții și obiceiuri orientale variate. De pildă, a dedicat mai multe pagini Sărbătorii Perșilor, organizată la un han din Constantinopol, la care a asistat întristat deoarece a fost marcat de cruzimea întregii ceremonii. Aceasta consta nu doar în rostirea unor cântece, pomelnice și rugăciuni, ci și în supunerea unor participanți la anumite violențe aspre, economistul subliniind cum „cu frică și cu groază îți întorci privirile dela un astfel de tablou, care a pătruns până în adâncul sufletului". De asemenea, a fost atras de arta musulmană, axându-se preponderent asupra arhitecturii bisericilor Küçük Ayasofya Camii, Hagia Irene, Kalirie Djami, dar și a moscheilor lui Mehmed al II-lea, Baiazid al II-lea, Suleiman Magnificul, Sinan Pașa, Ahmed I, Valide și Sokollu Mehmet Pasha. Nu în ultimul rând, a manifestat interes față de multiplele elemente ale vieții cotidiene turcești precum locuințele femeilor (*harem*) și ale bărbaților (*selam*), venerarea Coranului și a profetului Mahomed, religia, fântânile, sinteza conservatorismului și occidentalismului din mentalitatea și vestimentația cetățenilor, traiul familiilor sau alimentația bogată în cafea, cărnuri, dulciuri, fructe, pilafuri, produse de panificație și untdelemn[34].

CONCLUZII

Biografia lui Emil Tișca a reprezentat un subiect atractiv și generos de analiză pentru specialiști, care prezintă chiar și astăzi direcții inepuizabile de cercetare.

Prin demersurile sale culturale, instituționale și socio-economice, Emil Tișca s-a implicat activ în modernizarea societății transilvănene și românești din prima jumătate a secolului XX, demonstrând că a fost nu doar un economist desăvârșit, ci și un intelectual ardelean cu preocupări multiple.

În pofida paternității parțial necunoscute a aspectelor asupra trecutului acestui teritoriu, relatările sale de călătorie din Constantinopol constituie o scriere clasică, densă, cu vădite tendințe memorialistice, care surprind prin argumentația atractivă, accesibilă și concisă itinerariile și impresiile sale asupra patrimoniului cultural al orașului turcesc.

Călătoria sa în capitala răsăriteană contribuie la conturarea portretului arhitectural, mentalitar și vestimentar al civilizației urbane orientale reflectat în cultura modernă a românilor ardeleni.

BIBLIOGRAPHY

I. PRIMARY SOURCES

Anuarul Băncilor Române, anul XVI, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1914.

Cosînzeana, anul III, nr. 33, Orăștie, Ed. „Librăriei Naționale" S. Bornemisa, 24 August 1913.

Cosînzeana, anul III, nr. 34, Orăștie, Ed. „Librăriei Naționale" S. Bornemisa, 31 August 1913.

Cosînzeana, anul VI, nr. 17-18, Cluj, Tipografia Dr. S. Bornemisa, 30 Sept. 1922.

Luceafărul, an. XIII, nr. 6, Sibiu, Tiparul lui W. Krafft, 16 Martie v. 1914.

[33] *Ibidem*, pp. 152-167.
[34] *Ibidem*, pp. 74-85, 99-103, 135-143.

RAE, George, *Bancherul din provincie*, traducere de Emil Tișca, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1914.

Revista Bistriței, anul III, nr. 42, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 16 (3) Novembre 1907.

Revista Economică, anul I, nr. 7, Sibiu, Tiparul Tipografiei archidiecesane, 10 Iulie 1899.

Revista Economică, anul XVI, nr. 13, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 28 Martie 1914.

Românul, anul II, nr. 198, Arad, 8/21 Septemvrie 1912.

Românul, anul II, nr. 214, Arad, Tiparul Tipografiei „Concordia", 29 Sept. (12 Oct.) 1912.

Sultanul. Ieşirea lui Vinerea, în „Gazeta Transilvaniei", anul LXXVI, nr. 163, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 27 Iulie (9 August) 1913.

TIȘCA, Emil, *Abzicerea împrumuturilor*, în „Revista Economică", anul XV, nr. 9, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1 Martie 1913.

TIȘCA, Emil, *Asigurarea depozitelor spre fructificare*, în „Revista Economică", anul X, nr. 3, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 19 Ianuarie 1908.

TIȘCA, Emil, *Bănci și clientelă*, în „Revista Economică", anul IX, nr. 49, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 8 Decemvrie 1907.

TIȘCA, Emil, *Ce să lucrăm peste iarnă?*, în „Revista Bistriței", anul III, nr. 45, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 7 Decembre (24 Novembre) 1907.

TIȘCA, Emil, *Chestiunea pensiunii funcționarilor de bancă români*, în „Revista Economică", anul XIV, nr. 6, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 10 Februarie 1912.

TIȘCA, Emil, *Constantinopol*, în „Revista Bistriței", anul III, nr. 12-18, 20-21, 25-42, Bistrița, 1907.

TIȘCA, Emil, *Depozite și runuri*, în „Revista Economică", anul XIV, nr. 41, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 13 Octomvrie 1912.

TIȘCA, Emil, *Despărțământul Năsăud al „Asociațiunii. Din raportul secretarului despre lucrările despărțământului Năsăud al „Asociațiunii" în anul din urmă*, în „Gazeta Transilvaniei", anul LXXV, nr. 203, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 16 (29) Septemvrie 1912.

TIȘCA, Emil, *În Constantinopol*, Gherla, Tipografia Institutului de Arte Grafice Alexandru Anca, 1913.

TIȘCA, Emil, *La „Chestiunea pensiunii funcționarilor de bancă români"*, în „Revista Economică", anul XII, nr. 3, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 16 Ianuarie 1910.

TIȘCA, Emil, *La chestiunea cooperativelor sătești*, în „Revista Economică", anul XIV, nr. 47, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 24 Noemvrie 1912.

TIȘCA, Emil, *Năsăudul de azi și ce ar trebui să se facă pentru înaintarea lui*, Bistrița, Tipografia Gh. Matheiu, 1921.

TIȘCA, Emil, *O activitate – model. Secția Năsăud a Asociațiunei. Raportul secretarului despre lucrările secției în anul din urmă*, în „Tribuna", anul XV, nr. 172, Arad, 6/19 August 1911.

TIȘCA, Emil, *O privire asupra vieții financiare și economice din nord-vestul Ardealului*, Satu Mare, Ed. Revistei Viața Socială C.F.R., 1937.

TIȘCA, Emil, *Penziuni și rente*, în „Revista Economică", anul IX, nr. 50, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 15 Decemvrie 1907.

TIȘCA, Emil, *Răvaș*, în „Revista Economică", anul X, nr. 4, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 26 Ianuarie 1908.

TIȘCA, Emil, *Să creștem negustori pe seama satelor noastre*, în „Revista Economică", anul XI, nr. 9, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 28 Februarie 1909.

TIȘCA, Emil, *Vremuri grele*, în „Revista Bistriței", anul III, nr. 47, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 21 (8) Decembre 1907.

Tribuna, anul XIV, nr. 130, Arad, 22 Iunie v. (5 Iulie n.) 1910.

Tribuna, anul XIV, nr. 193, Arad, „Tribuna" Institut Tipografic, Nichin și Cons., 10/23 Septemvre 1910.

Tribuna, anul XV, nr. 30, Arad, „Tribuna" Institut Tipografic, Nichin și Cons., 8/21 Februarie 1911.

Tribuna, anul XV, nr. 97, Arad, „Tribuna" Institut Tipografic, Nichin și Cons., 4/17 Mai 1911.

Unirea, anul XVI, nr. 41, Blaj, Tipografia Seminariului Arhidiecezan, 6 Octomvrie 1906.

Unirea, anul XXIII, nr. 80, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 12 August 1913.

Unirea, anul XXIII, nr. 81, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 14 August 1913.

Unirea, anul XXIII, nr. 83, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 21 August 1913.

Unirea, anul XXIII, nr. 85, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 26 August 1913.

Unirea, anul XXIII, nr. 86, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 30 August 1913.

Unirea, anul XXIII, nr. 87, Blaj, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat., 2 Septemvrie 1913.

VOILEANU, Mateiu, *25 de ani din viața Reuniunii române de musică din Sibiiu*, Sibiiu, Tipariul tipografiei archidiecesane, 1905.

II. SECONDARY SOURCES

Bibliografia românească modernă (1831-1918), vol. IV (R-Z), prefață de Gabriel Ștrempel, București, Ed. Academiei Române, 1996.

BOZAN, Maria, *Călători transilvăneni în Orient în secolul al XIX-lea: Franz Binder, Andreas Breckner, Samuel Fenichel*, în „Studii şi comunicări de etnologie", nr. 19, Sibiu, Ed. Imago, 2005.

BUREACĂ, Ioan I., „Tișca Iuliana", în Idem, *Spiritualitate Năsăudeană Bistrițeană*, cuvânt înainte de Acad. prof. univ. Camil Mureșan, Bistrița, Ed. Mesagerul, 2006.

CSIBI, László, „Transylvanian explorer in the colonies: count Sámuel Teleki on the peoples of Africa in the 19th century", în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom XVII, București, Ed. Academiei Române, 2019.

DOBRESCU, Vasile, *Emil Tișca – un proiect cultural și edilitar neîmplinit*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XV, Năsăud, 2016.

DOBRESCU, Vasile; ONOFREIU, Adrian, „Emil Tișca (1881-1965) – director de bancă și animator al vieții publice și culturale a românilor transilvăneni", în vol. Ioan Lăcătușu (coord.), *Liviu Boar la 60 de ani. Arhivist, istoric, profesor*, Sfântu Gheorghe, Ed. Eurocarpatica, 2011.

DOBRESCU, Vasile; ONOFREIU, Adrian, *Redescoperirea unui năsăudean – Emil Tișca (1881-1965)*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, X, Năsăud, 2011.

MOCEANU, George, *Călătoriele mele prin Europa, Asia, Africa și America*, București, Tipografia Modernă, 1899.

NISTOR, Ion Radu, *Un mare năsăudean: Emil Tișca*, în „Plaiuri năsăudene", nr. 2, februarie 2002.

ONOFREIU, Adrian; ONOFREIU, Maria, *Natura dezlănțuită: apă și foc la Năsăud în perioada interbelică. Contribuții documentare*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XIX, Năsăud, 2020.

PĂCURARU, Mircea, *Un țăran transilvănean la locurile sfinte în 1870*, în „Mitropolia Ardealului", 32, nr. 5, Sibiu, 1987.

PORUMBĂCEAN, Claudiu, „Un studiu documentar inedit semnat de Emil Tișcă în anul 1937 referitor la viața economico-financiară din nord-vestul Transilvaniei interbelice", în *Acta Musei Porolissensis*, vol. XXXVI, Zalău, Ed. Porolissum, 2014.

PORUMBĂCEAN, Claudiu; CÂMPEAN, Viorel, „Emil Tișcă (1881-1965). Povestea unui bancher din provincie", în vol. Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean (coord.), *Fenomene economice și financiare în spațiul românesc în secolele XIX-XX. Studii de economie regională*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016.

PORUMBĂCEAN, Claudiu; CÂMPEAN, Viorel, *Caiete liberale sătmărene – I –. Emil Tișcă (1881-1965)*, Cluj-Napoca/Satu Mare, Ed. Argonaut/Ed. Muzeului Sătmărean, 2013.

PORUMBĂCEAN, Claudiu; CÂMPEAN, Viorel, *Din viața politică sătmăreană – I –. PNL Satu Mare. Tradiție și contemporaneitate*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2011.

PORUMBĂCEAN, Claudiu; CÂMPEAN, Viorel, *Rolul și locul lui Emil Tișcă (1881-1965) în dezvoltarea societății sătmărene interbelice*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XII, Năsăud, 2013.

PORUMBĂCEAN, Claudiu; DULGĂU, Bujor, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, Ed. Solstițiu, 2000.

TANCO, Teodor, „A doua față a frumuseții Iulianei Tișcă", în Idem, *Virtus Romana Rediviva*, vol. III, Bistrița, 1977.

VAIDA, Dan Lucian, *Despre Iuliana Tișca și clădirea Bibliotecii din Năsăud a Academiei Române*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, IX, Năsăud, 2010.

VAIDA, Dan Lucian, *Emil Tișca – corespondență ilustrată de pe front (1915-1918)*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, X, Năsăud, 2011.

VAIDA, Dan Lucian, *Emil Tișca – corespondență ilustrată de pe front (II)*, în „Arhiva Someșană", seria a III-a, XI, Năsăud, 2012.